

שולחן ערוך כפשוטו

ס

הלכות שיתופי מבואות
הלכות תחומין
הלכות עירובי תחומין
הלכות ראש חודש

צעקבות
הבית יוסף
והדרכי משה

שולחן ערוך כפשוטו

הלכות שיתופי מבואות, הלכות תחומין, הלכות
עירובי תחומין, הלכות ראש חודש
סימנים שפ"ו-תכ"ח

מאת הרב שאול דוד בוצ'קו

עורך: הרב נסים פרידמן

כוכב יעקב תשפ"ד

המוציא לאור:

הוצאת ספריית עץ חיים

עימוד ועיצוב: **אדרת מורגנשטרן**

איורים: **אביעד יהלומי**

ניתן להשיג את הספר **בישיבת היכל אליהו**

כוכב יעקב 90622, טל' 02-6550500 פקס' 02-9972115

© כל הזכויות שמורות למחבר תשפ"ד - 2023

חל איסור גמור לצלם מן הספר למטרות מסחריות.
מותר לצלם חלקים מן הספר לצורך לימוד אישי בלבד.

תוכן העניינים

7	תוכן העניינים
10	הסכמות וברכות
19	הלכות שיתופי מבואות
19	סימן שפ"ו דיני שיתוף בעירוב
33	סימן שפ"ז שותפין במבוי צריכין לערב בחצרות
37	סימן שפ"ח דין אם לא עירבו החצרות יחד וגם לא נשתתפו במבוי
39	סימן שפ"ט אינו יהודי שיש לו חלון פתוח למבוי
42	סימן שצ"ז מבוי שצדו אחד אינו יהודי וצדו אחד ישראל
45	סימן שצ"א דין ביטול רשות לאותן ששכחו לערב
49	סימן שצ"ב דיני עירובין לעיר
59	סימן שצ"ג דין עירוב ביום טוב שחל בערב שבת ודין בין השמשות לערב
64	סימן שצ"ד ספק עירוב מה דינו
67	סימן שצ"ה דיני ברכת עירוב
69	הלכות תחומין
70	סימן שצ"ו דין ארבע אמות שיש לכל אדם בשבת
74	סימן שצ"ז דין שביתת היחיד וכליו ומחלף אלפים אמה
85	סימן שצ"ח דין היאך מודדין אלפים אמה
99	סימן שצ"ט במה מודדין התחומין ומקום המדידה ומי הוא המודד
113	סימן ת' מי שישב לו בדרך לנוח ולא ידע אם הוא בתחום אם לאו
115	סימן ת"א מי שישן בדרך וחשכה לו קונה אלפים אמה לכל רוח
118	סימן ת"ב דין חריץ מים בין שני תחומין
120	סימן ת"ג דין בקעה שהקיפה נכרים

סימן ת"ד דין אם יש תחומין למעלה מעשרה טפחים.....	122
סימן ת"ה דין היוצא חוץ לתחום.....	125
סימן ת"ו מי שיצא חוץ לתחום שלא לדעת.....	134
סימן ת"ז מי הם שיכולין לילך חוץ לתחום.....	136
הלכות עירובי תחומין.....	138
סימן ת"ח דין הנחת העירוב וקניית השביתה.....	139
סימן ת"ט דין מקום נתינת העירוב.....	147
סימן ת"י דין המחזיק בדרך כדי לקנות שביתה.....	163
סימן תי"א מי שהיה ביתו במזרח ונתן העירוב במערב.....	166
סימן תי"ב דין החולק עירובו.....	167
סימן תי"ג דין המערב לרבים.....	169
סימן תי"ד שלא לערב אלא לדעתו.....	172
סימן תי"ו שלא לערב עירובי תחומין אלא לדבר מצוה.....	174
סימן תי"ז דין עירובי תחומין ביום טוב שחל להיות סמוך לשבת.....	178
הלכות ראש חודש.....	184
סימן תי"ז חלכות ראש חודש.....	185
סימן תי"ח דין תענית בראש חודש.....	187
סימן תי"ט דין סעודת ראש חודש.....	192
סימן ת"כ אם הנשים רשאות לקונן בראש חודש.....	193
סימן תכ"א קריאת ובראשי חדשיכם בפסוקי דזמרה.....	196
סימן תכ"ב סדר התפילה והלל בראש חודש.....	197
סימן תכ"ג סדר קריאת התורה בראש חודש.....	204
סימן תכ"ד דין הזכרת יעלה ויבא בברכת המזון.....	208
סימן תכ"ה דיני ראש חדש שחל להיות בשבת.....	209
סימן תכ"ו דין ברכת חלבנה וזמנה.....	214

220	סימון תכ"ז כשראש חודש שני ימים, היאך כותבין פטרות
221	סימון תכ"ח סדר קביעת המועדים וקריאת הפרשיות
235	קיצור ההלכות המעשיות שבשו"ע וברמ"א
247	מפתח נושאים

הסכמות וברכות

מכתב שכתב לי אבא מרי
הרב משה בוצ'קו זצ"ל
 כמה חודשים לפני הסתלקותו,
 כשהבאתי לו את העלים של ספרי
 "בעקבות המחבר"

בס"ד כח אדר תש"ע

לבני אהובי והיקר הגאון הרב שאול דוד שליט"א

הנני שולח לך ברכה מרובה ואלפי תודות על שהעברת לידי קונטרס של כ-240 עמודים מודפסים של דברי תורה והלכה ברורה שהכנת בעצמך.

דברי הלכה, זו תורה, על עניינים העומדים על הפרק היום יומי, זו תורה זו הלכה.

כמובן שאין לי האפשרות להגות בהם וללמוד אותם בעומק כפי הנדרש. אמנם, בקריאה במקצת, אין לי ספק שהוספת נדבך חשוב מאד לאוצר התורה וההלכה הן בביאור והן בהלכה למעשה.

אתה עומד בראש הישיבה - ישיבת הסדר עם 200 תלמידים "היכל אליהו" ונותן בה שיעורים יומיים, וכן אתה רבה של היישוב, שיש בו כעשרה בתי כנסת הנוהגים מנהגים שונים, עם בעיות רבות שלכולן אתה צריך לתת אוזן קשבת ולדאוג להביא שלום למעונם.

וכן ביחד עם אשתך הרבנית הדרה, העמדת דורות שכולם אהובים כולם ברורים כולם הולכים בדרך התורה והיראה. עד שאני תוהה ושואל לעצמי, מתי מצאת הזמן לעסוק בכתיבת הספר הזה, שכל כולו בקיאות ועמקות נפלאה, הרי אין לך לא יום ולא לילה פנויים.

זוהי ברכת ד' יוצאת מן הכלל, ואני מודה לד', שיחד עם אשתי זכינו לחיות בצילכם, כן יזכנו ד' עוד רבות בשנים ליהנות מאהבתכם ותורתכם ומדרככם, וליהנות ולראות את צאצאיכם ומשפחותיהם שב"ה כולם ממשיכים ללכת בדרך שהראת להם, עמו"ש.

וכן אני מסיים מכתב זה בברכה עמוקה, שיחד עם אשתי הלן עלקא נמשיך עוד שנים רבות ליהנות מצל תורתכם ואהבתכם.

משה

Shlomo Moshe Amar
Rishon Lezion Chief Rabbi Of Israel
President of the Great Rabbinical Court

שלמה משה עמאר
ראשון לציון הרב הראשי לישראל
נשיא בית הדין הרבני הגדול

כס"ד, כ" טבת, תשע"ב
151-234/2"ב

ל ב ר י ב ר כ ה

הרבא לפני הספר **שלחן ערוך באשכנז** על הלכות יו"ט מעשה ידי אומן, נטע נאמן, הרה"ג
ר **שאל ודור בצדיקו** שליט"א, ראש ישיבת תיכל אליהו, ורב בישוב כוכב יעקב, אשר שם לו
למטרה לבאר דברי מרן ז"ל בשלחני הטהור, בדרך תמציתיות, בשפה ברורה ונעימה, מסודר
בחלכתו בטוה"ד, דבר דבור על אופניו, ודלומד מוצא לפניו שלחן ערוך ומסודר.

והנני לבין את הרב המסכת שליט"א, שיזכה לברך על המוגמר, וימשיך במלאכתו היקרה,
לתועלת לומדי תורה ושוחרי תשובה. ועוד יפרצו פניינות ויודעו חרצה ברחובות פלגי מים.
מתוך אושר נחת ושלוחה וחיים עד העולם.

בברכת התורה,

שלמה משה עמאר

שלמה משה עמאר

ראשון לציון הרב הראשי לישראל

[illegible]

David Lau
Chief Rabbi of Israel
President of the Chief Rabbinate Council

דוד לאו
הרב הראשי לישראל
נשיא מועצת הרבנות הראשית

בס"ד, י"א אדר א, תשע"ד
11 פברואר 2014

לכבוד

הרב שאול דוד בוצ'קו שליט"א
ראש ישיבת ההסדר "היכל אליהו"
ורב היישוב כוכב יעקב

מכתב ברכה

הגיעני עליהם מספרך "שולחן ערוך כפשוטו", ספר זה הולך טובב עם הלכות אורח חיים דיני השכמת בוקר, ציצית, תפילין וברכות של שחר. והוא המשך לספרך על הלכות יו"ט.

עברתי בין בתריו וחזיתי כיצד במילים קצרות הוספת נופך על דברי מרן המחבר בשו"ע. הדברים נעימים ונחמדים ועולים על לב. הסברים נפלאים לעניינים הנוגעים לקיום יום יומי ובהם נקודות מבט להבין טעמה של הלכה ולרדת לשורשיה.

בין הדברים שהעלת בספרך, טעם, מה יסוד המחלוקת שבין תפילין של רש"י לבין תפילין של ר"ת ומדוע כתבו רש"י ומדוע נהגו כרש"י ומדוע ירא שמים יוצא ידי שניהם, ובספרי "משכיל לדוד" דנתי בארוכה בסוגיה זו והוכחתי על סמך ספר אמונת חכמים, שתפילין של רש"י ניתנו לכך כלל ישראל ואילו תפילין של ר"ת הם במדרגה גבוהה יותר ולא ניתנו אלא ליחיד סגולה, ועיי"ש בארוכה.

ואמנם בדברך שתפילין של ר"ת מקדימים את מידת הדין למידת האהבה, ביארת הכוונה שהאדם יחיה את חייו במידת הדין והדברים עולים בקנה אחד כי לחיות באופן הזה לא ניתן אלא ליחיד סגולה.

יתן ה' ותמשיך בפעלך למען הפצת תורה והאדרתה וספר זה יישם את ייעודיו ויאהיב את תורת ה'.

מברכך בכל לב
בברכת התורה

דוד לאו
הרב הראשי לישראל

בית יהב ירמיהו 80, ירושלים ת"ד 7525, מיקוד 91360 טל': 02-5313191 פקס: 02-5377872
Beit Yahav 80 Yirmiyahu At. Jerusalem P.O.B. 7525 Tel: 02-5313191 Fax: 02-5377872
Email: rabbia@rabbinate.gov.il

Rabbi Eliyahu Abergel

Rabbinical Av Beit Din

& Rabbi Of Bak'ah Neighbourhood in Jerusalem
& Chief Rabbi of "Tzof Devash" Yeshiva**הרב אליהו אברגל**

אב בית הדין הרבני

רב שכונת בקעה, וראש ישיבת צוף דב"ש
מחבר שיטת דברות אליהו דח

ב"ה כ"ח אלול תשס"א

פסוק:

ז"נת בספר. הנני למי' ש"ד. גמין צוין בפסוק
מזה ימינו למעלה של כל גברא וגבר וקידה/ידי.
המשל דלמסק המעמל צדיקו. אלה כלם יאמר
במשכח חלוקה. הדי שאל דוד בנצקן שלטא,
ה ומוצ' ק"ק בוכב ילקק. ואלש ישיבת ה"ט הא"ה. ה'
גש זשה מצניק אפק' יא אמצי השום. בלשר פול
רשעה הלע הלח. במקורה בלשון קלה אנהיטה.
יין ססק שחסי ייחל תעלות גילת נעזת.
העלה. ישר חליל לאנטיאל. ודי נצחן שנקל פ'
ביד יצא ובינק על המועד בקרב לויטה חזית
טאה נקנה מליליו אביב

בצדק דלמטיאל.

רב אליהו אברגל

Address: 21 Dan Street, Jerusalem
Tel: 02-6724822 Fax: 02-6727369 Israelטעונו: דח' דן 21 שכונת בקעה, ירושלים
טל: 02-6724822 פקס: 02-6727369 ישראל

מכתב ברכה

מאת הרה"ג שלמה אבינר הכהן שליט"א
ראש ישיבת "עטרת כהנים" – ירושלים העתיקה
רב היישוב בית אל

בס"ד תמוז תשע"ב

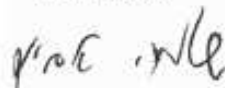
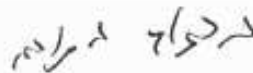
יישר כוחו של ידידי הרב הגאון הרב שאול דוד בוצ'קו על ספרו החשוב "שולחן ערוך כפשוטו" שבא למלא חלל במפרשי הספר הקדוש והיסודי הזה. אכן זה רצונו של הקב"ה שהתורה תהיה מונחת לפנינו בלי שנצטרך לטרוח יתר על המידה. לכן נאמר ואלה המשפטים אשר תשים לפניכם ורש"י מסביר כשולחן ערוך ומוכן לאכול לפני האדם. ואכן רבי יוסף קארו מאור העולם סיכם בצורה ברורה את ספרו בית יוסף עליו טרח ארבעים ושתים שנה והגיש לנו שולחן ערוך מלא טוב וברכה. אבל כטבע העולם רבו המפרשים רבו השיטות והחולקים כך שהלומד נמצא נבוכ מול השולחן ערוך "הרי שולחן והרי בשר והרי סכין לפנינו ואין לנו פה לאכול" (קידושין מו ע"א).

לכן עבודה גדולה עשה המחבר שליט"א כאשר פירש את השולחן ערוך בצורה ברורה ומובנת השווה לכל נפש. מעתה יוכל כל אדם מישראל ללמוד את ההלכה ולדעת אותה וגם הלמדנים והרבנים ימצאו בו תועלת גדולה שלפעמים הם ממהרים וחייבים להבין בדרך קצרה.

לכן יישר כוחו של המחבר ויזכה להשלים את מלאכת הקודש עד תום.

בברכת התורה,

שלמה אבינר

Aryeh Stern
Chief Rabbi Of Jerusalem

אריה שטרן
הרב הראשי לירושלים

בס"ד טבת תשע"ח

לכבוד

ידידי מכובדי הרב שאול דוד בוצ'קו שליט"א

שלום רב,

נהניתי בראותי את הכרך הבא שכתבתם בסדרה של "השולחן ערוך כפשוטו", ניכרת בו העבודה הגדולה והעמל הרב המושקעים בלימוד של כל ההלכות עם הביאור הקצר וההערות המחכימות והכל לפי פשוטם של דברים.

אכן זו היתה מגמה של דורות קודמים לכתוב קיצורים של שו"ע למען יהיו נגישים לכל אדם וגם לתלמידים צעירים וכבודו של כל מחבר במקומו מונח. אבל אתם הפלתם לעשות בכתביה של ההערות מבלי לבטל את הסדר המקורי של השו"ע ויפה עשיתם.

עם זאת נראה לי כי שיטתכם מתאימה באמת לנו בדור הזה כי אפשר להכניס את הכל במסגרת "אינטרנטית" כי אז יהא השימוש בספרים באמת מצוי לכל מי שדורש הלכה כפשוטה, שלא יצטרך להחזיק עשרות ספרים שאין להם כבר מקום על המדף.

לגופם של דברים מצאתי בספר הערה מעניינת על ההלכה (סי' קפב, ז) שאין מברכים על מים אחרונים ואתם מביאים את הטעם לכך שאין מברכים על הסרת סכנה.

בענין זה כדאי לציין את התוספות במסכת שבת (כה, ב, בדיבור המתחיל חובה) שם יש דיון בשאלה זו האם מברכים על נר של שבת שנחשב לדבר שבחובה ומובא החילוק בין נר של שבת לבין מים אחרונים בין דבר שבא לחזק את המצוה לבין דבר שענינו רק לצורך הצלה.

ממילא באמת קשה מדוע תיקנו ברכה על המעקה?

אולי צ"ל שהמעקה בא למנוע סכנה בעוד שהמים האחרונים באים לסלק את הסכנה שכבר ישנה דהיינו להסיר את המלח שנמצא על הידים לאחר הסעודה.

לסיום אחזור על ברכתי והערכתי למפעליכם בדברי התורה ובהרבצתה בישיבתכם המפוארת וישר כחכם.

בדידות
אריה שטרן
הרב הראשי לירושלים

הלכות שיתופי מבואות

סימנים שפ"ו – שצ"ה

סימן שפ"ו – דיני שיתוף בעירוב, ובו ט' סעיפים.

להבנת הסימן נזכיר, שהמבוי הוא כעין כביש ללא מוצא, אליו פתוחות חצרות, אליהן פתוחים בתים. המבוי דינו רשות היחיד מן התורה, כי יש לו מחיצות בשלוש רוחותיו, ולפעמים בארבע. כשהוא פתוח בצדו הרביעי, אסור לטלטל בו מדרבנו, אלא אם כן יוצב בו לחי או קורה או צורת הפתח, כפי שלמדנו. ומלבד זאת, יש לעשות בו שיתוף מבואות. כי מקום זה נראה כרשות הרבים, מפאת בני החצרות השונות, החולפים בו דרך קבע. בסימנים הקודמים למדנו שעירוב חצרות מאפשר לטלטל מן הבתים לחצר, אף ששותפים בה כמה בתים. להלן בסימן נראה, כיצד מתירים את הטלטול במבוי מן הבתים, למרות שמספר חצרות שותפות בה. חלק מן הדינים דומים לדין עירוב חצרות, וחלק שונים, כפי שיבואר. הלכות שיתופי מבואות מוסברים מסימן זה, עד סימן שצ"ה.

סעיף א

^אאסרו חכמים לטלטל מן החצירות למבוי (א), והתירוהו על ידי ^אמדברי רמב"ם בפרק א, ושנוי בברייתא שבת ו, א וכפירוש רש"י שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) מן החצירות למבוי – האיסור חל על חפצים ששבתו בתוך הבית, אבל מותר לטלטל חפצים שבכניסת השבת שהו בחצר, ולהביאם למבוי¹.

1. כפי שראינו בסימן שע"ב סעיף א'.

שיתוף¹ שגובין פת (ב) או דבר אחר ממיני מאכל (ג) מכל חצר וחצר, ונותנים אותו באחת מן החצירות (ד), ואנו רואים כאילו פתוח כל המבוי לאותו חצר (ה).² זמפני שאינו אלא לשתף החצרות, יכולים ליתנו באויר החצר (ו) ואו בבית שאין בו ארבע על ארבע (ז). ואין צריך ליתנו בבית, רק שיהיה במקום³ משנה עירובין כו, ב וברייתא פא, ב. ברייתא וגמרא פה, ב ובפירוש רש"י שם. ברייתא סוכה ג, ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(ב) שגובין פת – כמו בעירוב חצרות.
(ג) דבר אחר ממיני מאכל – בשונה מחצר, בשיתופי מבואות ניתן לשתף גם ביין או במאכלים אחרים.²
(ד) ונותנים אותו באחת מן החצירות – בניגוד לעירובי חצרות, שיש להניחו בבית. אם כי אין כל איסור להניחו בבית. ולמעשה נוהגים לתתו בבית, כדי ששיתוף המבואות יועיל גם כעירוב חצרות, וכמבואר בסימן שפ"ז.
(ה) כאילו פתוח כל המבוי לאותו חצר – החצרות כולן הופכות להיות כחצר אחת, בדומה לעירוב חצרות, המחבר את הבתים כולם, כאילו היו בית אחד.
(ו) יכולים ליתנו באויר החצר – אין צורך להניחו באחד הבתים, אך מצד שני, אין להניחו במבוי. כפי שראינו בדין עירוב חצרות, עקב היותו מחבר את הבתים, יש להניחו בבית. כך גם שיתוף מבואות, מפאת היותו מאחד חצרות המבוי, יש להניחו באחת מהן.
(ז) בבית שאין בו ארבע על ארבע – אמות. ניתן להניחו גם במבנה קטן זה, בשונה מעירובי חצירות, שלא ניתן להניחו שם, כי אינו מוגדר בית.

2. למעשה, נהגו לשתף בלחם, כפי שנראה בסימן שפ"ז.

המשתמר (ח), הילכך אין נותנים אותו באויר המבוי (ט) (ועיין לעיל סימן שסו (י)).

סעיף ב

ה'ישראלים שדרים בשלשה מקומות חלוקים (יא), ודלתות כל אחד מהמקומות נעולים בלילה (יב) וְהַשָּׁמַשׁ גובה קמח מכולם (יג), אינו מועיל להם להשתתף (יד), ששיתוף מבוי צריך שיהיה מונח בחצר שבמבוי (טו), ואלו שנבדלים זה מזה ורחוקים אין שיתופן ה'הרשב"א בתשובה.

שולחן ערוך כפשוטו

(ח) רק שיהיה במקום המשתמר – אף בחצר ניתן להניחו, כי פעולות רבות מתבצעות בשטחה, והיא נחשבת מקום המשתמר.

(ט) אין נותנים אותו באויר המבוי – המבוי משמש בעיקר למעבר, ולא נחשב כמקום שמור.

(י) ועיין לעיל סימן שסו – סעיף ג', שם התבארה חובת הנחת עירובי החצרות בבית.

(יא) בשלשה מקומות חלוקים – כוונתו, לשלשה מבואות נפרדים של משפחות יהודיות, כעין שכונות שונות, בעיר נוכרית. הטלטול בעיר אינו מותר, אם משום שאינה מוקפת חומה, או משום שלא שכרו מהגויים את רשותם.

(יב) נעולים בלילה – ואין צורך להציב לחי או קורה או צורת הפתח, בכניסת כל מבוי. עם זאת, יש צורך בשיתוף מבואות, בכל מבוי, כדי להתיר את הטלטול.

(יג) וְהַשָּׁמַשׁ גובה קמח מכולם – נציג כל התושבים, גובה קמח, כדי לאחדם בשיתוף המבואות.

(יד) אינו מועיל להם להשתתף – לא יוכלו שלשת השכונות להתחבר כאחת, מפאת ריחוקן זו מזו.

(טו) שיהיה מונח בחצר שבמבוי – אבל הקמח הנזכר, יונח במבוי אחד בלבד, ולא בכולם.

אחד (טז) ואין מבואיהן כאחד (יז). הגה: ואם עירבו במקום אחד (יח), אין האחרים שלא עירבו אוסרים עליהם (יט) הואיל ואין להם דריסת הרגל זה על זה (כ), כי אין כל העיר חשובה כמבוי אחד, אף על פי שיושבין בהיקף חומה אחת (כא) (ב"י סי' שצ"ב בשם חזה התנופה).

סעיף ג

יככל משפטי עירובי חצירות ושיעורו (כב), ושאלתו מערבת ממשמעות המשנה עג, ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(טז) אין שיתופן אחד – לא שייך לעשות שיתוף אחד, לשכונות שאינן סמוכות זו לזו.
 (יז) ואין מבואיהן כאחד – הואיל ואין זה מבוי יחיד, יש לעשות בכל מבוי, שיתוף משלו.
 (יח) עירבו במקום אחד – אספו מאכל מתושבי אחד המבואות, לצורך שיתוף, והניחוהו באחת החצרות.
 (יט) אין האחרים שלא עירבו אוסרים עליהם – השיתוף מועיל לאותו מבוי, בו הונח הקמח.
 (כ) ואין להם דריסת הרגל זה על זה – המבואות הנזכרים רחוקים זה מזה, ומטבע הדברים, תושבי שכונה אחת, אינם חולפים באחרת. ואינם אוסרים על בני המבוי, בו הונח העירוב.
 (כא) אף על פי שיושבין בהיקף חומה אחת – החומה המקיפה יכולה אולי להתיר את הטלטול, אך במקרה זה, לא נשכרה רשות הגויים, ולא הותר לטלטל או להעביר חפצים ממבוי למבוי.³
 (כב) ושיעורו – אחד ההבדלים בין עירובי חצרות לשיתופי מבואות הוא, שבעירובי חצרות מערבים דווקא בלחם. אבל בשיתופי מבואות, ניתן לערב בכל סוגי המאכלים. כאן מבהיר המחבר, שאם משתתפים בלחם, צריך הוא

3. ועיין משנה ברורה ס"ק י"ג ושער הציון ס"ק ט"ו, שהקשה על דברי הרמ"א. אך בדברינו כאן מתורצות הקושיות, וה' יצילנו משגיאות.

בשבילו (כג), ושמערבין שלא לדעתו (כד), אם אין הבית פתוח אלא לחצר אחת (כה), ושקטן יכול לגבותו, ושיכול אחד לזכות לכולם (ושאם היו שותפין אין צריך לערב), כך דיני שיתוף. הגה: ואפילו היה משותף עם שכניו בסחורה (כו), לזה ביין ולזה בשמן, אין צריך להשתתף; והוא שיהיה בכלי אחד (כז) (טור סי' שס"ו).

סעיף ד

^אמשתתפין בכל מיני מאכל ^בואפילו ארבעה וחמישה מיני מאכל, מצטרפין למזון שתי סעודות (כח).

^אציינתי בריש הסימן (אות ב). ^בממשנה כריתות יג, א והובא בעירובין כט, א וגמרא שם.

שולחן ערוך כפשוטו

להיות כשיעור הנדרש לעירובי חצרות. והוא, כגורגרת לכל אחד מן הדיירים. ואם הם רבים משמונה עשר, די בשמונה עשרה גרורות, לא משנה כמה דיירים הם. השיעור הנדרש אם מערבים בשאר מאכלים, יוסבר בסעיף ו'.

(כג) ושאתו מערבת בשבילו – אף ללא רשותו.

(כד) ושמערבין שלא לדעתו – פירוש, שלא בידיעתו. כלומר, אם אחד הדיירים אוסר על השאר, אפשר לזכות לו חלק בעירוב, ללא ידיעתו.

(כה) פתוח אלא לחצר אחת – אם הדייר אינו אוסר, כגון שביתו פתוח למעבר אחר, ואינו צריך לחלוק במבוי זה, אין מערבים שלא לדעתו.

(כו) משותף עם שכניו בסחורה – כלומר, יש לו שותפות עם שכניו במאכל כלשהו, שלא הוכן במיוחד לצורך שיתוף המבואות. ודי בכך שיש ביניהם קרבת הדעת, עבור שיתוף המבוי.

(כז) שיהיה בכלי אחד – השמן והיין צריכים להיות מונחים בתוך כלי אחד⁴, כמו שמפורש בדיני עירוב חצרות. ונראה, שהמחבר מסכים לדין זה⁵.

(כח) מצטרפין למזון שתי סעודות – זה השיעור הנדרש, לעירוב של שמונה

4. אין הכוונה שמערבים את היין השמן יחד, באותו כלי. אלא שבקבוק השמן ובקבוק היין, מונחים באותו כלי.

5. כך הובא בכף החיים אות יט והמשנה ברורה אות טז דעתו להחמיר בזה כנגד דעת הרמ"א.

סעיף ה

(כט) ^טבְּכָל מִינֵי מֵאֵכֶל מִשְׁתַּתְּפִין, חוץ מִגִּדְגָּדָנִיּוֹת (ל) שֶׁהָקֵשׁוּ לְזֶרַע (לא) וּתְבַלִּין (לב) וּפּוֹלִין יְבֵשִׁים (לג), וְלֹא בְּעֵלֵי בְּצָלִים שֶׁלֹּא ^טשם בגמרא כח, א.

שולחן ערוך כפשוטו

עשרה משפחות ומעלה. אלא שבשונה מעירובי חצרות הנעשה בלחם בלבד, את שיתופי המבואות ניתן לעשות בכל סוגי המאכלים. סיבת ההבדל היא, שעירוב חצרות מטרותו איחוד כל דיירי הבתים כאילו דרו בבית אחד. הלכך יש לערב דווקא בלחם, כי האדם דר בעיקר היכן שלחמו נמצא⁶, שהוא עיקר מחייתו. אבל שיתופי מבואות תכליתו חיבור חצרות יחד, והחצרות משמשות בעיקר לפעולות הנדרשות לבית, ככביסה בישול ואחסון, ולא כחדר אוכל. על כן, די ביצירת בעלות משותפת במאכל כל שהוא, כי הוא מראה, שהחצרות כולן שותפו יחד.

(כט) **הקדמה לסעיף** – כאן פירט המחבר מיני "מאכלים" שאינם ראויים כלל למאכל, ולא ניתן לעשות בהם שיתופי מבואות.

(ל) **גִּדְגָּדָנִיּוֹת** – פרי קטן, אדום ועסיסי, הדומה לדובדבן.

(לא) **שֶׁהָקֵשׁוּ לְזֶרַע** – אחר התקשות הפרי, הוא ראוי בעיקר לזריעה, ולא למאכל.

(לב) **וּתְבַלִּין** – התבלינים מוסיפים טעם לתבשילים, ואינם נחשבים מאכל.

(לג) **וּפּוֹלִין יְבֵשִׁים** – זהו ה'פול'. היבשים, אינם ראויים למאכל. אבל הטריים או המבושלים, נאכלים.

6. בלשון הגמרא (עירובין עד, ב) הדבר נקרא "מקום פיתא גרים".

גָּדְלוֹ אֶרֶךְ זֶרֶת (לד), וְלֹא בְּכִמְהִין (לה) וּפְטָרִיּוֹת (לו), וְלֹא בְּכַפְּנִיּוֹת (לז), וְלֹא בְּעֵדִשִׁים (לח), וְלֹא בַחֲטִים וּשְׁעוּרִים (לט), וְלֹא בִירֶק שֶׁהוּא בְּשִׁיל וְלֹא בְּשִׁיל (מ), וְלֹא בַמִּים לְבָדוֹ (מא) וְלֹא בַמֶּלַח לְבָדוֹ (מב), אֲבָל אִם עִירְבָם יַחַד מִשְׁתַּתְּפִין בָּהֶם (מג). ⁷וַיֵּשׁ אֹמְרִים שֵׁם בַּגִּמְרָא כֹּז, א וְכֵן כָּתְבוּ הַטּוֹר וְשֹׁאֵר פּוֹסְקִים. * (פִּירוּשׁ, תַּמְרִים רְעוּת שֶׁלֹּא בִשְׁלֹו כָּל צִרְכָּם) יְתוּסְפוֹת (שֵׁם ד"ה אֲבָל) וְהַגְהוֹת אֲשֶׁרֵי (פֶּרֶק ג סִימָן א).

שולחן ערוך כפשוטו

(לד) שֶׁלֹא גָּדְלוֹ אֶרֶךְ זֶרֶת – שֶׁהוּא כְּעֹשְׂרִים סְנִימָטֵר. עֲלִים אֵלֶּה מְרִים, וְאִינָם רְאוּיִים לְמֹאכֵל. אֲךְ אִם הִתְאָרְכוּ יוֹתֵר, נַעֲשׂוּ רְאוּיִים לְאֲכִילָה.

(לה) בְּכִמְהִין – סוּג שֶׁל פְּטָרִיּוֹת.

(לו) וּפְטָרִיּוֹת – קִשָּׁה לְהַבִּין דִּין זֶה, כִּי בִימֵינוּ הַפְּטָרִיּוֹת רְאוּיִים לְמֹאכֵל. וְכַפִּי הַנֶּרְאָה, בְּזִמְנָם, לֹא הָיוּ נֹחֲשָׁבִים מֹאכֵלִים.⁷

(לז) בְּכַפְּנִיּוֹת – תַּמְרִים שֶׁלֹא בְּשִׁלּוֹ כָּל צִרְכָּם, וְאִינָם רְאוּיִים לְאֲכִילָה.

(לח) בְּעֵדִשִׁים – שְׂאִינָם נֹאכְלִים חַיִּים, אֲלֹא מְבוּשָׁלִים.

(לט) וְלֹא בַחֲטִים וּשְׁעוּרִים – כִּי אִינָם נֹאכְלִים חַיִּים, אֲלֹא לְאַחֵר קְלִיָּה אוֹ בִישוּל, אוֹ לְאַחֵר טַחֲנִינָה הַגְּרִיגִּירִים וְאַפִּיֵית הַלֶּחֶם.

(מ) בִּירֶק שֶׁהוּא בְּשִׁיל וְלֹא בְּשִׁיל – מְבוּשָׁל חֲלֻקִּית, וְלֹא רְאוּי לְאֲכִילָה. לֹא כִירֶק חֵי, וְלֹא כִירֶק מְבוּשָׁל.

(מא) וְלֹא בַמִּים לְבָדוֹ – כִּי אִינָם מֹאכֵלִים.

(מב) וְלֹא בַמֶּלַח לְבָדוֹ – הַמֶּלַח הוּא תַבְלִין, וְלֹא מֹאכֵל.

(מג) מִשְׁתַּתְּפִין בָּהֶם – מֶלַח מְעוּרָב בַּמִּים, יִכּוֹל לְשִׁמֵּשׁ מִמֶּרַח אוֹ מִטְבֵּל לִלְחָם.

7. אף הגר"א נקט, שניתן להשתתף בהם.

דדוקא כשנתן לתוכן שמן (מד). לויש אומרים שמערבין בתבלין (מה).

לרמב"ם בפרק א מהלכות עירובין וסמ"ג.

סעיף ו

(מו) כל דבר שרגילים ללפת בו את הפת, שיעורו ללפת בו פת הנאכל לשתי סעודות **(מז)**. וכל שאין מלפתין בו הפת, שיעורו כדי שם בגמרא כט, ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(מד) דדוקא כשנתן לתוכן שמן – רק אז ניתן לאוכלם כממרח.
(מה) שמערבין בתבלין – אף שנועדו בעיקר להטעמת המאכל, ניתן לאוכלם בשעת הדוחק. מה שאין כן מלח, שאינו אלא מטעים את המאכל.
(מו) הקדמה לסעיף – בסעיף זה דנים על השיעור הנדרש בשאר מאכלים. היסוד בכולם זהה, והוא, שהכמות תספיק לשתי סעודות. עם זאת, קיימים בינם הבדלים מהותיים. בשיתוף מבואות הנעשה ממאכלים, אין מספר הבתים המשתתפים משנה, בין אם הם מעטים, ובין אם הם רבים, השיעור הוא תמיד מזון שתי סעודות. אבל כשהוא נעשה בלחם, השיעור הוא גרוגרת לכל אדם. הבדל נוסף שיוסבר בסעיף זה, ובבא אחריו, הוא, שאם מערבים במאכלים הנלווים לסעודה עם לחם, הכמות הנדרשת מהם היא זו הנאכלת עם הפת, בשתי סעודות. אך כשמדובר במאכלים אחרים, הנאכלים ללא פת, נדרשת מהם כמות הנאכלת בשתי סעודות, שהיא כמות גדולה יותר.
(מז) ללפת בו פת הנאכל לשתי סעודות – בזמנם, היה הלחם מאכל עיקרי בכל סעודה. יחד עמו, סעדו מאכלים נלווים, כגון בשר וירקות, והם מכוונים "מלפתים את הפת". הכמות הנדרשת מהם לעירוב, איננה שמונה עשרה גרוגרות, כשיעור הלחם, אלא הכמות שרגילים לאכול מהם, יחד עם הפת, בשתי סעודות.

לאכול ממנו שתי סעודות (מח). ובשר חי (מט) לא הוי ליפתן, וצריך כדי שיאכל ממנו שתי סעודות (נ). אבל צלי הוי ליפתן, ושיעורו ללפת בו שתי סעודות (נא). חומץ הוי ליפתן (נב), וכן יין מבושל. אבל יין חי, לא הוי ליפתן ושיעורו שתי רביעיות (נג); וכן שיעור שאר משקים (נד).

שולחן ערוך כפשוטו

(מח) לאכול ממנו שתי סעודות – זו כמובן כמות גדולה יותר, כי הוא המאכל העיקרי.

(מט) ובשר חי – הנאכל על ידי הדחק, ונקרא בגמרא "אומצא"⁸. לא אכלו אותו אלא אנשים חסרי תרבות, והללו נהגו לאוכלו לבד, בלי לחם. אבל האוכלים בשר מבושל, מצרפים אותו ללחם הנאכל.

(נ) כדי שיאכל ממנו שתי סעודות – קשה לשער כמות זו, ונראה, שאין לפחות משמונה עשרה גרוגרות.

(נא) ושיעורו ללפת בו שתי סעודות – גם את הכמות הנדרשת מן הצלי, קשה לאמוד, אבל ברור שהיא פחותה משמונה עשרה גרוגרות.

(נב) חומץ הוי ליפתן – כלומר, החומץ נאכל עם הלחם. לפיכך, הכמות הנדרשת ממנו היא זו, שרגילים לאכול ממנו בסעודה. למעשה, קשה לאמוד כמות זו, ונראה ששיעורו רביעית שהוא כ 86 מ"ל⁹.

(נג) ושיעורו שתי רביעיות – 172 מ"ל.

(נד) וכן שיעור שאר משקים – שאינם נלווים אל הלחם. בזמנם, היין נלווה לכל סעודה. אך שאר המשקים, ויין חי בכללם, לא נחשבו חלק עיקרי בסעודה.

8. עיין רש"י שבת קכ"ח, א' ד"ה באומצא.

9. כך כתב הבית יוסף.

סעיף ז

(נה) 'משתתפין בשני ביצים, אפילו חיים (נו),¹⁰ בשני רמונים, בחמשה אפרסקים, בליטרא ירק (נז) בין חי בין מבושל, בפולים לחים מלא ה'יד (נח), בתפוחי יער מלא הקב (נט).
 שם בגמרא ל, א. ¹⁰ברייתא (כט, א) לענין מעשר עני וכן לעירוב.

סעיף ח

¹¹משתתפין אפילו באוכל שאינו ראוי לו אם ראוי לשום אדם, כגון לנזיר ביין, ולישראל בתרומה (ס).⁹ (הנודר) מאוכל זה או נשבע¹² שם שם כו, ב וכתנא קמא. הרא"ש והרמב"ם בפרק א מהלכות עירובין. ¹²שם בגמרא ל, א.

שולחן ערוך כפשוטו

(נה) **הקדמה לסעיף** – רשימת המאכלים המפורטת כאן, אינם נלווים אל הלחם, אבל נאכלים בפני עצמם, או כקינוח.
 (נו) **אפילו חיים** – אף שאינם נאכלים חיים, בשעת הדחק ניתן לאוכלם.
 (נז) **בליטרא ירק** – זהו שיעור לוג. ובמידות שלנו, מדובר על 344 מ"ל. ויש אומרים כי די בחצי מכמות זו¹⁰.
 (נח) **מלא ה'יד** – כמות שאדם יכול להחזיק ביד אחת.
 (נט) **מלא הקב** – נפח של 24 ביצים. זהו שיעור גדול, והסיבה לכך היא, שתפוחי היער נאכלים רק על ידי הדחק. לפיכך, רק כמות גדולה, מעניקה להם חשיבות¹¹.
 (ס) **ולישאל בתרומה** – היין אמנם אסור לנזיר, והתרומה אסורה לישראל, אך די בכך שיש להם שם מאכל. כי השיתוף נועד לסמל איחוד בין תושבי החצרות, שחוברו כעין משפחה אחת. אבל ברור שאין זה חיבור ממשי, כי בפועל, כל משפחה סועדת בביתה. לכן, הואיל וזה חיבור סמלי, די שיש לזה

10. כך שיטת רש"י (עירובין כט, א ד"ה עוכלא). הדעה השניה היא שיטת רמב"ם (פרק א הלכה יב) שליטרא היא שתי רביעיות, שהן חצי לוג.

11. ועדיין קשה להבין שיעור כזה גדול, וה' יאיר עיננו.

שלא יאכלנו, משתתף בו (סא). ויש אומרים דהיינו דוקא כשנדר או נשבע שלא יאכלנו¹² אבל אם נדר או נשבע שלא יִהְיֶה ממנו, אין משתתפין לו בה (סב). (ואם אמר קונם הנאתו או אכילתו עלי, לכולי עלמא (סג) אין משתתף בו (סד)) (טור).
¹³רמב"ם בפרק א.

שולחן ערוך כפשוטו

שם מאכל.

(סא) משתתף בו – שהרי אחרים רשאים לאוכלו.

(סב) אין משתתפין לו בה – שיתוף המבואות מוגדר כהנאה, הואיל והוא מתיר את הוצאת חפצים למבוי. ויכול הוא להשתתף במאכל כזה, רק אם לא אסר הנאתו מן המאכל, כי אחרים יכולים לאוכלו. אך אם אסר את ההנאה מן המאכל, על עצמו, נחשב הדבר מבחינתו, כאילו אין כאן שיתוף¹².

(סג) לכולי עלמא – תרגום: לכל הדעות¹³.

(סד) אין משתתף בו – כי הביטוי 'קונם' קרוב למושג 'הקדש'. אין להשתתף בו, וגם אם ישתתפו בו, השיתוף לא יועיל. כדי שלא יזלזלו בהקדש, שהנאתו אסורה לכולם. המחבר מסכים לזה, כמובא בסעיף הבא.

12. ונכון לחשוש לדעה זו, כי אינה ממש חולקת על הדעה הראשונה, רק מצמצמת אותה.

13. ביאור הלכה (ד"ה ואם אמר) מביא שיש חולקים, ועל כן צריך עיון מדוע כתב הרמ"א לכל הדעות. ונראה לי שכוונתו רק ביחס לדעות שהובאו בתחילת הסעיף. כלומר אם אמר קונם עלי, גם מי שמתיר כשאסר על עצמו הנאה מודה, שבקונם, יש לאסור.

סעיף ט

(סה) ^קאמר על כבר, היום חול ולמחר קודש **(סו)** או קונם **(סז)**, משתתפין לו בה **(סח)**, שבין השמשות עדיין לא נתקדש ודאי, וראויה היתה מבעוד יום. אבל אם אמר היום קונם ולמחר חול, אין משתתפין לו בה שאינה ראויה עד שתחשך **(סט)**. ^יחצר הפתוח לשני מבואות ושיתף עם כל אחד מהם, מותר עם כל אחד מהם לטלטל **(ע)** ממנו לחצר ומחצר לתוכה **(עא)**, ואסור לטלטל כלים ^קשם בגמרא לו, א בעיא ונפשטא. ^ימשנה שם מה, ב לענין חצרות וכרבי שמעון, ומשמע בגמרא מט, א דהוא הדין לחצר שבין שתי מבואות.

שולחן ערוך כפשוטו

(סה) הקדמה לסעיף – שני חלקים לו, לסעיף זה: הראשון ממשיך את הסעיף הקודם, ודן בשיתוף עם מאכלים אסורים. השני דן בשיתוף, בחצר שבין שני מבואות¹⁴.

(סו) ולמחר קודש – כלומר ייעשה הכיכר הקדש ביום המחר, ותיאסר הנאתו. ראינו כבר בסוף הסעיף הקודם, שלא ניתן לערב במאכל השייך להקדש.

(סז) קונם – אמר שהלחם ייאסר עליו למחרת, כמו שקורבן אסור. אם היה הכיכר נאסר לפני שבת, לא היה ניתן לעשות בו שיתוף, כפי שראינו בסוף הסעיף הקודם.

(סח) משתתפין לו בה – כי ההקדש חל רק אחר רדת החשכה. אך בבין השמשות, שהוא פרק הזמן בו חל העירוב, לא היה הכיכר קדוש.

(סט) שאינה ראויה עד שתחשך – אין האיסור שבלחם פג אלא ברדת החשכה, ואז זה ודאי שבת. לכן לא ניתן לשותף בו, כי בבין השמשות, היה עדיין אסור.

(ע) לטלטל – אפילו כלים ששבתו בבית.

(עא) ממנו לחצר ומחצר לתוכה – כלומר, חצר זו מותרת עם שני המבואות, כי עשתה שיתוף עם שניהם. אבל שני המבואות לא שיתפו אחד עם השני,

14. איני יודע מאיזה טעם חוברו שני דינים אלה, לסעיף אחד. וה' יאיר עינינו בתורתו.

ששבתו במבוי זה (עב) למבוי האחר דרך החצר (עג). ^שואם לא שיתף עם שום אחד מהם, אם הוא רגיל עם שניהם לצאת ולבא בְּחַל דרך עליהם, אוסר על שניהם (עד). ואם הוא רגיל עם האחד, ועם השני אינו רגיל, אותו שרגיל אוסר (עה). ושאינו רגיל אינו אוסר (עו). ואם שיתף עם אותו שאינו רגיל (עז), הותר הרגיל לעצמו (עח) אם שיתפו ביניהם (עט). ^תוכן אם היה רגיל עם שניהם ושיתף עם אחד מהם, מותר השני שהרי סלק עצמו ממנו (פ). ^אואם המבוי שרגיל בו שיתפו ביניהם (פא) ואותו שאינו רגיל לא ^ששם בגמרא, וכן כתב הרמב"ם בפרק ה מהלכות עירובין. ^טטור. ^אשם בגמרא.

שולחן ערוך כפשוטו

ולמרות שהחצר המקשרת עשתה שיתוף, לא הפכו להיות כמבוי אחד.
(עב) ואסור לטלטל כלים ששבתו במבוי זה – בבתי המבוי, למבוי השני, ולהיפך.
(עג) דרך החצר – כי שני המבואות לא השתתפו יחד, כאמור.
(עד) אוסר על שניהם – שהרי למדנו, כי אם חצר אחת לא השתתפה, אין תועלת בשיתוף שעשו החצרות הסמוכות.
(עה) אותו שרגיל אוסר – שימוש התכוף במבוי זה, מחשיבו כשל.
(עו) ושאינו רגיל אינו אוסר – אף שחצרו פתוחה לשם, הוא נחשב לא קשור למבוי.
(עז) שיתף עם אותו שאינו רגיל – על ידי השיתוף, שויכה חצרו למבוי זה.
(עח) הותר הרגיל לעצמו – שיתופו עם מבוי שאינו רגיל בו, חושף, שרוצה לעבור שם בשבת.
(עט) אם שיתפו ביניהם – כלומר, שאר חצרות המבוי שרגיל בו, שיתפו ביניהם.
(פ) שהרי סלק עצמו ממנו – שיתופו עם מבוי מסוים מגלה, כי החצר שויכה למבוי זה בלבד, ולא למבוי השני.
(פא) המבוי שרגיל בו שיתפו ביניהם – והוא לא השתתף עמם, וגרם לכאורה את ביטול שיתופם.

שיתפו (פב), והוא לא שיתף לא עם זה ולא עם זה (פג), דוחים אותו אצל שאינו רגיל ויסתלק מאותו שרגיל (פד), כדי שיהא מותר (פה) כיון שהוא אינו מפסיד בדבר שהרי לא שיתף עמהם (פו), ויש ריוח לאחרים שעל ידי זה יהיו מותרים, כופין אותו על מדת סדום (פז).

שולחן ערוך כפשוטו

- (פב) **שאינו רגיל לא שיתפו** – ובלי קשר אליו, הם אינם רשאים להוציא מבתיהם למבוי.
- (פג) **לא עם זה ולא עם זה** – אי השתתפותו, עלולה לבטל את השיתוף שנעשה, במבוי שרגיל בו.
- (פד) **ויסתלק מאותו שרגיל** – מבקשים ממנו, כי בשבת זו, ישייך עצמו למבוי שאינו רגיל בו.
- (פה) **כדי שיהא מותר** – לאותם ששיתפו ביניהם, תותר ההוצאה מבתיהם למבוי.
- (פו) **שהרי לא שיתף עמהם** – ואינו רשאי להוציא מביתו לכל מבוי.
- (פז) **כופין אותו על מדת סדום** – כופים עליו לשייך עצמו למבוי, שאינו רגיל בו.
- הלכת "כופין על מידת סדום" פירושה, שאם אדם אינו מפסיד דבר, ולא נגרם לו כל נזק, או כל טרחה מיותרת, חובה עליו לסייע לאחרים.

סימן שפ"ז

שותפין במבוי צריכין לערב בחצרות, ובו סעיף אחד.

להבנת הסימן נקדים שהוא עוסק במציאות, בה מלבד הפתח שבין המבוי לחצרות, קיים פתח נוסף בין החצרות. וביד כל אחד לעבור בין חצר לחצר הן דרך המבוי, והן דרך החצרות.

במציאות זו ניתן לעשות שלושה סוגי עירוב. א. עירוב חצרות. שמהותו עירוב בתי החצר זה עם זה, המתיר הוצאה מבתיהם לחצרם; ב. עירוב בין החצרות, שמהותו, עירוב החצרות ביניהם, והוא מתיר טלטול מכל הבתים לכל החצרות, בפתח שבין החצרות; ג. שיתופי מבואות, ומהותו חיבור כל החצרות יחד, ומתיר טלטול מחצר לחצר, דרך המבוי.

כבר למדנו כי עירוב חצרות אינו מתיר אלא אם נעשה בלחם. שיתופי מבואות לעומת זאת, ניתן לעשות בכל מיני מאכלים, ובכל זאת נהגו לעשותו ביין. בסימן זה נדון מה נדרש לעשות, כדי להתיר את הטלטול בכל חצר, ובין החצרות, וגם במבוי.

סעיף א

^אהמשתתפין במבוי (א) צריכים לערב בחצירות כדי שלא ישכחו התינוקות תורת עירוב (ב), שהרי אין התינוקות מכירים מה ^אברייתא עירובין עא, ב וכרבי מאיר.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) המשתתפין במבוי – ביין, כפי המנהג.

(ב) שלא ישכחו התינוקות תורת עירוב – כלומר באופן עקרוני, שיתוף המבואות לבדו יכול להתיר את הטלטול, מן הבתים לכל החצרות, ואף למבוי. אלא שחכמים דרשו כי בנוסף לכך, יעשה גם עירוב בכל חצר, כדי שהילדים יתוודעו לדיני עירוב.

נעשה במבוי (ג). ¹לפיכך אם נשתתפו במבוי בפת (ד), סומכין עליו ואין צריכין לערב בחצרות שהרי התינוקות מכירים בפת. ייש אומרים שאם לא עירבה כל חצר לעצמה, אין סומכין על השיתוף (ה); אבל כשכל חצר עירבה לעצמה, ואחר כך נשתתפו במבוי ולא עירבו דרך פתחים שביניהם (ו), מותרים להשתמש בחצירות שבמבוי דרך פתחים שביניהם, שסומכים על שיתוף במקום עירוב (ז). ואם עירבו דרך פתחים שביניהם ולא נשתתפו במבוי (ח), מותרות להשתמש החצרות במבוי, שסומכים על עירוב שעירבו החצרות דרך פתחים במקום שיתוף (ט). הגה: ויש ²שם וכמאן דאמר בפת כולי עלמא לא פליגי. ³בפירוש רש"י שם ובתוספות עא, ב (ד"ה בפת), ושאר פוסקים, ואין דעת הרמב"ם כן בפרק א ובפרק ה.

שולחן ערוך כפשוטו

- (ג) **אין התינוקות מכירים מה נעשה במבוי** – כיון שהשיתוף נעשה ביין, וילדים אינם רגילים לשותות יין, הם מן הסתם, לא יתוודעו לעירוב שנעשה.
- (ד) **נשתתפו במבוי בפת** – הלחם הוא מאכל שגם ילדים רגילים בו, וכיון ששיתוף זה יוודע להם, הוא מועיל גם אם לא עירבו בכל חצר. ובתנאי שיניחו את הלחם באחד הבתים במבוי.
- (ה) **אין סומכין על השיתוף** – אפילו אם עשוהו בפת. כי הילדים, מטבע הדברים, אינם חשופים למתרחש במבוי, רק למתרחש בחצר. ותורת העירוב עדיין עלולה להשתכח מהם.
- (ו) **ולא עירבו דרך פתחים שביניהם** – זה ודאי מספיק כי השיתוף מחבר בין כל החצרות והעירוב שעשו בכל חצר מזכיר לילדים דיני עירוב.
- (ז) **שסומכים על שיתוף במקום עירוב** – כמו שהשיתוף חיבר בין חצרות, והתיר לטלטל מהבתים לכל חצר, כך הוא התיר לטלטל ישיר בין חצר לחצר.
- (ח) **ולא נשתתפו במבוי** – כלומר, כל החצרות חוברו, אבל עם המבוי לא נוצר חיבור.
- (ט) **במקום שיתוף** – כי העירוב בין החצרות, הפך אותן לחצר אחת, והסיר את האיסור לטלטל כלים מן הבתים, ומחצר לחצר דרך המבוי.

אומרים דסומכין אשיתוף במקום עירוב אפילו לא נשתתפו אלא ביין (י), וכן סומכין אַעִירוב (יא) במקום שיתוף (הרא"ש והמרדכי פ' הדר וטור). ולעיל, סי' שס"ו ס"ז בהג"ה, כתבתי דאנו נוהגין לכתחלה שלא לעשות רק שיתוף אחד בקמח (יב); ונראה לי הטעם, כי עירוב שלנו שכל אחד מבני החצר נותן לשיתוף, הוי כעירוב ושיתוף ביחד (יג), ולכתחלה אין לעשות יותר. והא שהצריכו שיתוף ועירוב, היינו בזמן הגמרא שבני החצר לא נתנו לשיתוף רק החצר עירבו ביחד ואחד מבני החצר נותן לשיתוף (יד), אבל בכהאי גוונא (טו) כולי

שולחן ערוך כפשוטו

סיכום: לדעת היש אומרים, יש שתי דרכים להתיר טלטול מהבתים לכל החצרות (גם דרך החצרות, וגם דרך המבוי); א. כל חצר תערב בפני עצמה, ומלבד זאת, יעשו שיתוף מבואות; ב. כל חצר תעשה עירוב, ומלבד זאת, יערבו בין כל החצרות.

(י) **אפילו לא נשתתפו אלא ביין** – שיטה זו מקילה יותר מהשיטה הראשונה, שהביא המחבר. כי לפיה, גם אם עשו רק שיתופי מבואות, ולא עירבו בפת אלא ביין, מותר לטלטל מן הבתים לכל החצרות, הן דרך המבוי, והן מחצר לחצר. גם אם הדבר יגרום, שהילדים לא יתוודעו לדיני עירוב.

(יא) **וכן סומכין אַעִירוב** – של כל החצרות ביניהן, מלבד העירוב שעירבה כל חצר לעצמה. דין זה, הוא כדברי המחבר.

(יב) **שיתוף אחד בקמח** – מנהג זה מבוסס על הדעה הראשונה במחבר ולפיה, אם שיתפו בלחם, אין עוד צורך בעירובי חצרות.

(יג) **כעירוב ושיתוף ביחד** – כוונת הרמ"א לומר שזה מועיל גם לדעת היש אומרים, לפיהם כל חצר צריכה גם לערב לעצמה. אך כך נהגו רק בזמנם, כי לא גבו מכל בית עבור השיתוף. אבל לפי המנהג המאוחר, גובים מכל בית עבור השיתוף, ולא רק מנציג החצר. לכן תועיל נתינת הלחם, גם לשיתוף וגם לעירוב.

(יד) **ואחד מבני החצר נותן לשיתוף** – מנהג זה, מנע מן הילדים להיחשף למושג השיתוף.

(טו) **אבל בכהאי גוונא** – שגובים מכל בית.

עלמא (טז) אין עושין רק שיתוף אחד, ואי עביד יותר ובירך עליו הוי ברכה לבטלה (יז) (דברי עצמו ותשובת מהר"ם שהביא הב"י).

שולחן ערוך כפשוטו

(טז) כולי עלמא – כלומר לפי כל הדעות.

(יז) הוי ברכה לבטלה – כי השיתוף התיר לטלטל מכל בית, לכל חצר. בין דרך החצרות, ובין דרך המבוי. והעושה עירוב נוסף, אינו מתיר דבר, הלכך ברכתו ברכה לבטלה.

כיום נהגו לשתף בלחם, על ידי שאחד מזכה לכולם. וכשיטה המקילה, שאינה חוששת מהעובדה שהילדים לא יתוודעו לתורת עירוב¹.

1. הסיבה שהקילו היא, משום שאין דרך מעשית יותר, להתיר את הטלטול במבואות, וברחובות הערים. התוצאה של קולא זו היא, שרבים אכן כלל אינם מודעים לאיסורי הוצאה. על כן מצוה רבה ללמד בבתי ספר ובישיבות, דינים אלה. כדי שיידעו, שאם יוצאים החוצה, במקום ללא עירוב, אין לטלטל שם.

סימן שפ"ח

דין אם לא עירבו החצרות יחד וגם לא נשתתפו במבוי,

ובו סעיף אחד.

בסימן זה מדובר על מבוי שפתוח לרשות הרבים, אשר בפתחו הוקם לחי או קורה שיצרו כעין מחיצה, שבכוחה להתיר את הטלטול בתוכו. אמנם ראינו שטלטול חפצים ששהו בבית, אינו אפשרי למרות הלחי או הקורה. ואם רוצים להתיר זאת, יש לעשות גם שיתופי מבואות. בסימן זה דנים מה הדין בהעדר שיתוף מתי מותר לטלטל במבוי מה ששבת במבוי.

סעיף א

^אאם לא עירבו החצרות יחד (א), וגם לא נשתתפו במבוי (ב), מותר לטלטל בכל המבוי כלים ששבתו בתוכו (ג), בין עירבו חצרות עם הבתים בין לא עירבו (ד). ¹ולחרב רבינו משה בר מיימון, דוקא כשלא עירבו חצרות עם הבתים (ה) אבל אם עירבו ^אשבת קל, ב, ודלא כמימרא דרב שם. ²בפרק ה מהלכות עירובין וקרב.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) לא עירבו החצרות יחד – מה שכמובן אוסר הוצאת חפצים מבתים לחצרות.

(ב) וגם לא נשתתפו במבוי – וזה כמובן אוסר את הטלטול מן הבתים למבוי.

(ג) כלים ששבתו בתוכו – כפי שלמדנו כבר, עירובי חצרות ושיתופי מבואות לא באו להתיר אלא, הוצאת חפצים מבתים לחצרות ולמבוי. אבל חפצים ששהו בחצרות, או בתוך המבוי, מותרים בטלטול מחצר לחצר, ומחצר למבוי, למרות שלא עירבו ולא שיתפו.

(ד) בין לא עירבו – לכאורה זה פשוט אלא שבהמשך הסעיף נלמד, על סברא האוסרת לטלטל אפילו חפצים ששבתו במבוי כשעירבו.

(ה) דוקא כשלא עירבו חצרות עם הבתים – ואפילו הוצאת חפצים מן הבית

הצרות עם הבתים (ו) אין מטלטלין במבוי אלא בארבע אמות (ז).

שולחן ערוך כפשוטו

לאותה חצר, אסורה. וכיון שהבתים מנותקים מן החצרות, גדרם של החצרות והמבוי הוא רשות אחת, לכל החפצים ששבתו בתוכם.

(ו) עירבו חצרות עם הבתים – מה שמחשיב את החצרות כמו הבתים, מפאת ההיתר להוציא מן הבתים לחצרות.

(ז) אלא בארבע אמות – אפילו חפצים ששבתו במבוי. כי אחר שעירבו החצרות והבתים הפתוחים לתוכם, הרי זה כאילו אין כאן אלא בתים. ומבוי נותר בלחי וקורה אלא אם כן חצרות פתוחות לו ואם לאו דינו כחצר שאינו נותר בלחי וקורה אלא בצורת הפתח. ואז מותר לטלטל מה ששבת במבוי ובחצר ואין לטלטל מה ששבת בבתים למבוי היות ולא עשו שיתוף.

סימן שפ"ט

אינו יהודי שיש לו חלון פתוח למבוי, ובו סעיף אחד.

להבנת הסימן נזכיר, שאם אינו יהודי גר במבוי, לא יתיר שיתוף המבואות את ההוצאה מבתים למבוי, מלבד אם ישכרו את רשות הגוי¹. בסימן זה נלמד, שאם קיים בביתו פתח יציאה נוסף, דרכו יכול הנוכרי לצאת החוצה, ללא מעבר במבוי, הוא אינו אוסר, כי נחשב כמסולק מן המבוי. ברוח זו, גם יהודי שלא השתתף, ואינו מוכרח לעבור במבוי, כי יש לו יציאה אחרת, אינו אוסר. סימן זה מרחיב את עניין היציאה האחרת ומלמד, כי אף שבמציאות אין זו היציאה העיקרית שלו, מחשיבים אותה כאילו הייתה העיקרית, כי הדבר יקל על שאר הדיירים.

סעיף א

^אאינו יהודי הדר במבוי (א), ויש לו חלון אחורי ביתו פתוח לבקעה או לקרפף (ב), אפילו אין בו אלא ארבעה טפחים על ארבעה טפחים (ג), אינו אוסר על בני מבוי (ד) אפילו מכנים ומוציא גמלים^א עירובין סז, א מימרא דאמוראי.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) **הדר במבוי** – ואם לא שכרו את רשותו, הוא לכאורה אוסר את הטלטול, מן הבתים למבוי.
(ב) **פתוח לבקעה או לקרפף** – לאמיתו של דבר, אין זה נוח לצאת דרך החלון. ובכל זאת, החלון נחשב כפתח היציאה.
(ג) **על ארבעה טפחים** – זה חלון קטן מאד, שהיציאה דרכו כלל אינה נוחה.
(ד) **אינו אוסר על בני מבוי** – כי מחשיבים אותו כשייך לבקעה או לקרפף, אליהם יש לו קשר ישיר.

1. כפי שלמדנו בסימן שפ"ב סעיף א' – "...העכו"ם אוסר עליהם, ואינו מועיל שיבטל העכו"ם רשותו, אלא צריך שישפירו ממנו".

וקרונות דרך המבוי כל היום (ה), שֶׁחָפֵץ יותר באותו שפתוח לו מאחוריו לבדו שיש לו אויר, והוי פתחו למבוי, כמו שאינו רגיל, שאינו אוסר (ו). והוא שיש בבקעה או בקרפף יותר מְסָאָתִים (ז), אבל אם אין בו אלא סאתים, קטן הוא ולא ניהא ליה ביה (ח). וישראל שיש לו פתח למבוי, ופתח מאחוריו לקרפף, ושכח ולא עירב (ט), אם הקרפף יותר מסאתים, אוסר, לפי שאינו ראוי לו (י) ואינו מסתלק מן המבוי (יא), ^בואם הוקף לדירה, אפילו יותר ^בטור בשם רש"י, וכן כתב הרב המגיד בריש פרק ה מהלכות עירובין ושכן משמע מדברי הרמב"ם שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(ה) כל היום – כלומר, למרות שבמציאות, הגוי עושה שימוש רב במבוי.
 (ו) כמו שאינו רגיל, שאינו אוסר – מתעלמים מן המציאות, והחלון הוא המוגדר כפתח העיקרי בביתו, דרכו הוא חולף, בצאתו לבקעה. הסיבה שמקילים כל כך היא, מאחר וכל הדין שאינו יהודי אוסר, הוא חומרא שהחמירו חכמים, לבל יתערבו בגויים וילמדו ממעשיהם. אך למרות שהחמירו, ביקשו להקל ככל האפשר, כי לא תמיד ניתן לשכור את רשות הגוי. ואל תאמר שאין טעם לגזירתם, אם היא מתבטלת בקלות רבה כל כך, כי הגזירה שלהם מלמדת אותנו על רצון התורה, ליצור בידול בין מגורי היהודים והנוכרים. ובאמצעות גזירה זו, אנו נחשפים לרצון התורה.
 (ז) יותר מְסָאָתִים – רק אם הוא מקום גדול ומרווח, הגיוני יותר שיציאה זו נוחה, יותר מן היציאה למבוי.
 (ח) קטן הוא ולא ניהא ליה ביה – אי אפשר להגזים, ולהחשיב את ביתו, כמסונף למקום קטן כזה.
 (ט) ושכח ולא עירב – מצב זה גורם לכאורה איסור הוצאה, מן הבתים למבוי.
 (י) אוסר, לפי שאינו ראוי לו – כיון שהטלטול בקרפף זה אסור, לא יוכל הפתח אליו, להיחשב כיציאה נוחה.
 (יא) ואינו מסתלק מן המבוי – על כן חל איסור להוציא מבתי התושבים למבוי.

מסאתים אינו אוסר, כיון שראוי לו (יב). ¹ויש מי שאומר דאדרבה, אם הוקף לדירה אפילו בית סאתים אוסר, שכיון שהוקף לדירה (יג) אין בו אויר ואינו חפץ בו, להסתלק בשבילו מן המבוי (יד).
²תוספות בשם ר"י שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(יב) כיון שראוי לו – בתוך קרפף שהוקף לדירה, מותר לטלטל, אף אם הוא גדול. לכן ניתן להחשיב פתח זה, כמקום יציאה של הדייר.
 (יג) שכיון שהוקף לדירה – לקרפף או לבקעה אין יתרון משמעותי, שיגדיר אותם כמקום נוח יותר מן המבוי.
 (יד) להסתלק בשבילו מן המבוי – ואין הלכה כדעה זו.

סימן ש"צ

מבוי שצדו אחד אינו יהודי וצדו אחד ישראל, ובו ב' סעיפים.

להבנת הסימן, צריך להזכיר את הנקודות הבאות:

א. מבוי שמספר יהודים וגוי בודד דרים בו, גם אם יעשו תושביו שיתוף מבואות, הוא לא יועיל, מלבד אם ישכרו את רשות הנוכרי. תקנת חכמים זו מטרתה, מניעת דיור משותף של יהודים וגויים.

ב. מבוי בו מתגורר יהודי יחיד ולו שכן נוכרי, אין דירת הגוי אוסרת עליו את השימוש במבוי. לא הטילו חכמים איסור במצב זה, משום שזו מציאות לא שכיחה, מאחר ויהודי יחיד המתגורר סמוך לגוי, חושש שייהרג. ובמציאות לא שכיחה, לא גזרו.

ג. בתים סמוכים ובהם שתי משפחות שונות, אינם רשאים להעביר חפצים מזה לזה, ללא עירוב.

סעיף א

^אמבוי שצדו אחד אינו יהודי (א) וצדו אחד ישראל (ב), ובית של ישראל אחר אצלו, פתוח לרשות הרבים ולא למבוי (ג), וחלון בינו ^אעירובין עד, ב וציינתיו לעיל בסימן שפב (סעיפים יט כ).

שולחן ערוך כפשוטו

(א) **שצדו אחד אינו יהודי** – מן הצד האחד של המבוי, מצויה חצר שנוכרי מתגורר בה.

(ב) **וצדו אחד ישראל** – מצידו האחר של המבוי, מצויה חצר נוספת, בה מתגורר יהודי. נוכחותו היחידה של היהודי, מתירה את הטלטול במבוי, אף ללא שכירת רשות מן הנוכרי¹.

(ג) **פתוח לרשות הרבים ולא למבוי** – ליד הבית היהודי, הפתוח לחצר המבוי, יש בית סמוך. אבל שכן זה אינו צריך לעבור דרך שכנו היהודי, כדי לצאת. כי

1. בתנאי, כמובן, שבכניסת המבוי, הוצב לחי או קורה או צורת הפתח.

לבין ישראל הדר במבוי (ד), אינו יכול לערב דרך החלון שביניהם להוציא כליו למבוי דרך בית ישראל שכנו הפתוח למבוי (ה); אבל אם פתח ביניהם, מותר (ו). ויש מי שאוסר אף בפתח פתוח ביניהם (ז).

שולחן ערוך כפשוטו

מביתו יש יציאה ישירות לרשות הרבים. ועדיין אין בחצר אלא דייר יהודי אחד, שחצרו פתוחה למבוי, הלכך אין צורך בשכירת רשות הגוי, למרות השכן היהודי.

(ד) וחלון בינו לבין ישראל הדר במבוי – העברת חפצים מאחד לשני, דרך החלון, תותר, אם יעשו עירוב.

(ה) הפתוח למבוי – העירוב התיר אמנם העברת חפצים, מבית לבית. אבל אין בכוחו להתיר הוצאה מן הבית, למבוי בו השכן משתמש. כי אם תותר הוצאה זו, ידע הגוי שלשכנו היהודי יש שכן יהודי נוסף. והיהודי לא יפחד להישאר במבוי, יחד עם הגוי. על כן אמרו חכמים שלא יוציא חפציו למבוי, כדי שיפחד להישאר שם, וישנה את מקום מגוריו.

(ו) מותר – בגלל הפתח ביניהם, הם עוברים מאחד לשני באופן תדיר. והגוי יודע שהיהודי אינו לבד, על כן לא אסרו חכמים את ההוצאה מבית השכן אל המבוי, כי איסור זה לא היה מועיל. אמנם אין היהודי הזה אוסר את השימוש במבוי, כי סוף סוף, רק ביתו של יהודי אחד פתוח ישירות למבוי, ובמצב זה לא הטילו חכמים חובה לשכור מן הגוי.²

(ז) שאוסר אף בפתח פתוח ביניהם – גם בזה גזרו חכמים שלא יוציא השכן את חפציו למבוי, כדי שהגוי לא ידע שיש לו שכן, והיהודי יפחד להישאר במבוי זה. למעשה, אפשר לסמוך על הדעה הראשונה.

2. כשיש רק חלון בינם, נאסר לערב, כדי שהשכן היהודי לא יכנס, והיהודי ידור בפחד מתמיד ובחשש מהגוי, עד שיעזוב. אך כשיש בינם פתח, מותר להם לערב יחד. כי השכן היהודי תמיד בא ויוצא בביתו של זה, וגם אם לא יערבו, היהודי אינו חושש ממגורים סמוכים אל הגוי. כי ידוע לנוכרי, שיש עמו שכן יהודי נוסף, לכן הותר להם לערב יחד.

סעיף ב

^במבוי שצדו אחד עכו"ם וצדו אחד ישראלים (ח), והיו חלונות פתוחות מחצרם לחצרו של ישראל ועירבו כולם דרך חלונות (ט), אף על פי שנעשו כאנשי בית אחד, ומותרים להוציא ולהכניס דרך חלונות, הרי אלו אסורים להשתמש במבוי דרך פתחים, עד שישכרו מן העכו"ם (י).

^גרמב"ם בפרק ה מהלכות עירובין ועיין במה שציינתי לעיל.

שולחן ערוך כפשוטו

(ח) **וצדו אחד ישראלים** – רבים, במספר חצרות. במצב כזה אסור להוציא מבתיהם למבוי, מלבד אם ישכרו רשות של אינו יהודי.

(ט) **ועירבו כולם דרך חלונות** – עירוב זה מתיר את הטלטול מחצר לחצר. והיה ניתן לחשוב, שהעירוב הפך אותן לחצר אחת, ולא יצטרכו לשכור מן הגוי.

(י) **עד שישכרו מן העכו"ם** – העירוב לא התיר אלא, העברת חפצים מאחד לשני. אבל ביחס למבוי, הם נחשבים כבתים רבים. ואסרו חכמים להוציא מביתם, עד שישכרו מן הגוי.

סימן שצ"א

דין ביטול רשות לאותן ששכחו לערב, ובו ב' סעיפים.

סימן זה דן בבני חצר אחת שאכן עשו ביניהם עירובי חצרות, אבל לא ערכו שיתוף מבואות. הימנעותם יצרה איסור טלטול מן הבתים למבוי, על כל בני המבוי האחרים, שכן נטלו חלק בשיתוף. באיזו דרך ניתן להתיר, על כל פנים לחלק מן החצרות, את הטלטול מבתיהם למבוי.

סעיף א

^אככל משפטי ביטול למי ששכח ולא עירב בחצרו (א), כן הוא במבוי, שאם שכחה חצר אחת ולא נשתתפה (ב), מבטלת רשותה לשאר בני המבוי (ג), או הם לה, ^באף על פי שהם רבים (ד), שבני ^אמשנה עירובין עג, ב ובגמרא שם. ^בכלומר וקיימא לן דאין מבטלין רשות לרבים שלא עירבו כמבואר בסימן שפ סעיף ד.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) **ששכח ולא עירב בחצרו** – כבר למדנו, שאם אחד התושבים לא השתתף בעירוב, יכול הוא לבטל את רשותו, או לחילופין, כל התושבים שעירבו יבטלו את רשותם לזה שלא עירב. ביטול זה גורם שהמבטלים לא יוכלו להוציא מבתיהם לחצר, אבל זה שביטלו עבורו, יהא רשאי להוציא מביתו לחצר.

(ב) **שכחה חצר אחת ולא נשתתפה** – עם בני המבוי, אבל בחצר עצמה, כן עשו בני החצר עירוב חצרות.

(ג) **מבטלת רשותה לשאר בני המבוי** – אם הללו יבטלו את רשותם לטובת האחרים, יוכלו שאר בני המבוי להוציא, מבתיהם למבוי.

(ד) **אף על פי שהם רבים** – והיינו יכולים לחשוב שאין אפשרות שרבים יבטלו רשותם במבוי, לצורך חצר אחת¹. מלמדנו המחבר, שכמו שמאפשרים בחצר,

1. כפי שלמדנו בסימן ש"פ סעיף ד', שאין מבטלים רשות לשניים "אֶבֶל אֵין מְבַטְלִין לְשָׁנִים שְׁלֹא עִרְבוּ".

החצר גְּפִי מבוי חשוכים כיחיד בחצר (ה). וככל משפטי ישראל בחצר עם העכו"ם (ו), כן הוא במבוי או בעיר, שאין אסור לטלטל במבוי או בעיר המוקפת חומה עד שיהיו שתי חצרות של בתי ישראל בעיר (ז), 'אבל חצר אחת, לא (ח), אפילו אם הרבה בתים של ישראל פתוחים לתוכה (ט); 'והוא שתהא העיר מוקפת חומה לדירה (י). וסתם עיירות הן מוקפות לדירה (יא). וסתם מבצרים 'הרא"ש ריש פרק הדר ורבנו ירוחם בספרו. 'תוספות (סב, ב ד"ה ורבי).

שולחן ערוך כפשוטו

למי שעירבו, לבטל את רשותם למי שלא עירב, כך הוא במבוי. החצרות ששיתפו ביניהם, יכולים לבטל רשותם לחצר היחידה, שלא השתתפה בעירוב. (ה) **חשובים כיחיד בחצר** – כלומר אינם מוגדרים כרבים, ולכן ניתן לבטל עבורם את הרשות. אך זאת בתנאי, כאמור, שכל בני החצר עשו עירוב חצרות, כי רק באופן זה נחשבים כאחד.

(ו) **וככל משפטי ישראל בחצר עם העכו"ם** – גוי הדר בחצר אינו אוסר מלבד אם דרים עמו עוד שני יהודים.

(ז) **שתי חצרות של בתי ישראל בעיר** – כי אז, אם לא שכרו את רשות הגויים במבואות העיר, אין היתר לטלטל במבוי או בעיר.

(ח) **חצר אחת, לא** – אם יש בעיר רק חצר אחת של תושבים יהודים, והללו עירבו ביניהם, הותר הטלטול בכל העיר, גם ללא שכירת רשות הנוכרים. ולא הצריכום חכמים לשכור מן הגויים, כי מציאות כזו, של חצר יהודית בודדת בעיר שכולה נוכרים, אינה שכיחה, שהרי יהודים בודדים חשים סכנת חיים מתמדת, משכיניהם הגויים. ובמקרים נדירים, לא גזרו חכמים.

(ט) **פתוחים לתוכה** – ריבויים של הבתים אין בו דבר, כי תושבי חצר שעירבו ביניהם, נחשבים אחד.

(י) **מוקפת חומה לדירה** – בהעדר חומה, הטלטול אסור מדרבנן בכל העיר, כאילו הייתה היא רשות הרבים.

(יא) **וסתם עיירות הן מוקפות לדירה** – כנהוג אף בימינו, שמציבים גדר בטחון להגנת הדיירים.

אינם מוקפים לדירה (יב). וכשיש שתי חצרות של בתי ישראל בעיר, ^הצריכים לשכור מכל חצר וחצר של אינו יהודי (יג), ואין מספיק במה שישכור משר העיר (יד). הגה: ויש אומרים דדוקא לענין להוציא ולהכניס לרשות העכו"ם (טו), אבל לטלטל במבוי יכול לשכור מן השר שהרי דרך המבוי הוא של השר, ויכול לסלק כל העכו"ם משם (טז) (ריב"ש סי' תש"י). ¹במה דברים אמורים בשר שאין הבתים שלו ²אגם אין לו רשות להשתמש בבתי בני העיר כלל אפילו בשעת מלחמה, אבל במקום שכל צרכי העיר אינם נעשים אלא על פי השר או הממונה שלו, ודאי ששכירות מהשר ההוא או משכירו ולקישו מהני, שהרי יש לו רשות להושיב אנשיו וכלי מלחמתו בבתי בני ³הטור והמרדכי בשם ר"מ והכל בו, וציינתי מוצא הדין לעיל בסימן שפב סעיף יח. ⁴בית יוסף, וכן כתב הרשב"א בתשובה. ⁵הרב המגיד בפרק ב מהלכות עירובין ושאר פוסקים.

שולחן ערוך כפשוטו

(יב) **וסתם מבצרים אינם מוקפים לדירה** – בעבר, נהגו להקים במקום גבוה, סמוך לעיר, מבצר שמירה, להגנה מפני אויבים, שיבקשו להתקרב אל העיר. מקום זה לא נועד למגורים, אלא הוצבו בו חיילים, בעת הצורך. גם אם הוסב המבצר למגורי אזרחים, יש להניח שחומתו לא נבנתה עבורם.

(יג) **לשכור מכל חצר וחצר של אינו יהודי** – כי לכל חצר, יש רשות במבואות העיר.

(יד) **שישכור משר העיר** – לדעת המחבר, אין לשר הנזכר, כוח ושליטה על התושבים. אלא הוא סך הכל משרת אותם באחריות לתשתיות, הנצרכות לכלל התושבים, לפיכך לא ניתן להחשיבו כבעל החצרות.

(טו) **להוציא ולהכניס לרשות העכו"ם** – כלומר, להוציא מבתי היהודים, לחצרות הנוכרים. אבל במבואות, שהם כעין כבישים פנימיים, מועילה שכירות מן השר.

(טז) **ויכול לסלק כל העכו"ם משם** – על המתרחש בכבישי המקום, יש לשר שליטה, כי זה תפקידו, לדאוג לתשתיות. נראה, שהמחבר לא קיבל היתר זה.

העיר בשעת מלחמה שלא מדעתם (יז).

סעיף ב

^חישראלים הדרים בחצר יחידי בעיר של עכו"ם שהיא מוקפת חומה (יח), ועברו יהודים אחרים דרך שם בשבת ונתאכסנו בחצר אחרת, אינם אוסרים עליהם דאורח אינו אוסר (יט), ומותרים לטלטל בכל העיר. (ועיין לעיל סוף סימן ש"ע (כ)).
^נבית יוסף.

שולחן ערוך כפשוטו

(יז) **בשעת מלחמה שלא מדעתם** – על סמך דברים אלה, נהגו בכל תפוצות ישראל להקל ולטלטל בעיר מוקפת מחיצה, למרות נוכחות תושבים גויים בתוך העיר, ומשום ששוכרים מהרשות העירונית.
 (יח) **שהיא מוקפת חומה** – ומותר להם לטלטל בכל העיר.
 (יט) **דאורח אינו אוסר** – אם ישנן שתי חצרות בעיר, בתוכן דרים יהודים, אסור לטלטל בעיר, עד שישכרו מן הגויים את רשותם. מלמד אותנו המחבר, שאורחים המתאכסנים בעיר רק לשבת, אינם קרויים דיירים, ואינם יוצרים איסור טלטול.
 (כ) **ועיין לעיל סוף סימן ש"ע** – שם הובאה דעת הרמ"א ולפיה, אם יש בעיר רק אורחים, הם אכן אוסרים זה על זה, וראה מה שכתבנו שם.

סימן שצ"ב

דיני עירובין לעיר, ובו ח' סעיפים.

סימן זה דן בשתי סוגי ערים: עיר של רבים, ועיר של יחיד, אשר חומה מקיפה כל אחת מהן. עיר של רבים, היא עיר רגילה, הדומה לרשות הרבים, ובכל זאת, אינה מוגדרת בהלכה, כרשות הרבים, עקב החומה המקיפה אותה. עיר של יחיד, היא זו השייכת לאדם מסוים, המשכיר את הבתים לרבים. בימינו, זו מציאות לא שכיחה. ראינו בסימן הקודם, שאם השתתפו כל בני עיר בעירוב, מותר לטלטל בכל העיר. סימן זה מלמד כי בעיר של רבים, עקב דמיונה לרשות הרבים, אין לשתף את כל מבואות העיר, כי אז ישכחו את הדין האוסר טלטול ברשות הרבים. לכן מפרידים חלק קטן של העיר, שהוא אינו משתתף בעירוב. עיר של יחיד לעומת זאת, נחשבת כמבוי אחד גדול, והפתרון הנזכר בעיר של רבים, לערב רק חלק מן המבואות, אינו ישים בה, הואיל ושאר המבואות שלא עירבו, יאסרו את הטלטול מן הבתים שבמבואות האחרות. ומאידך, אין צורך להפריד חלק מן העיר, שלא ישתתף בשיתוף. פרט נוסף שעלינו לדעת הוא, כי עיר של רבים, שהכניסה אליה והיציאה ממנה נעשים בפתח אחד בלבד, דינה כעיר של יחיד. פרטי דיני ערים אלה, מוסברים בסימן זה.

סעיף א

^אעיר שהיתה קנין יחיד (א), אפילו נעשית של רבים (ב).
^אמשנה עירובין נט, א וכפירוש הרמב"ם כפי מה שצינתי בסימן שמה סעיף ז אות ט.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) שהיתה קנין יחיד – בעיר זו, אין צורך להפריד חלק מסוים מן העיר, שלא לשתפו בעירוב.
 (ב) אפילו נעשית של רבים – על ידי מכירת הנכסים, לרבים.

משתתפים כולם שיתוף אחד ויטלטלו בכל המדינה (ג). וכן אם היתה של רבים ויש לה פתח אחד (ד), משתתפים כולם שיתוף אחד (ה). אבל אם היתה של רבים (ו) *ויש לה שני פתחים שהעם נכנסים בזה ויוצאים בזה (ז), אפילו נעשית של יחיד (ח) אין מערבין את כולה (ט), אלא מניחין ממנה מקום אחד, אפילו חצר * (פרטי דיני רשות הרבים השייכים לדין זה עיין בסימן שסד).

שולחן ערוך כפשוטו

(ג) **ויטלטלו בכל המדינה** – אף לאחר שנעשתה של רבים, נוהגים בה כבעיר של יחיד. כי הואיל והייתה בתחילה של יחיד, לא יקישו בטעות מן ההיתר לטלטל בה, ויחשבו שרשות הרבים אף היא מותר לטלטל בה.

(ד) **ויש לה פתח אחד** – עיר זו אינה דומה כלל לרשות הרבים, ולא יבואו לטעות בה.

(ה) **משתתפים כולם שיתוף אחד** – אם אחד המבואות לא השתתף, נאסרו כל בני העיר בטלטול מבתיהם למבואות.

(ו) **אם היתה של רבים** – הרי היא דומה לרשות הרבים.

(ז) **נכנסים בזה ויוצאים בזה** – קיומם של שני פתחים, מדמה את העיר לרשות הרבים.

(ח) **אפילו נעשית של יחיד** – למרות שיחיד רכש עיר זו, נותרה העיר, בזיכרון הקולקטיבי, כשייכת לרבים.

(ט) **אין מערבין את כולה** – מחשש שהאיסור לטלטל ברשות הרבים, יישכח מן הלב, כלא היה.

למעשה, נהגו היום בכל ערי ישראל, לערב את כל העיר, ולא מותרים איזה שיור, מכמה טעמים. יש אומרים שדין זה היה שייך רק כאשר היה מושג של רשות הרבים מן התורה¹. ויש אומרים שרוב הערים שלנו אין בהם חומה של ממש, אלא צורות הפתח, או מחיצות קלות. וממילא יש היכר בעירוב, משום

1. מגן אברהם ס"ק ב'.

אחת ובית לתוכה, ומשתתפין השאר ויהיו אלו המשתתפין כולם מותרים בכל העיר חוץ מאותו מקום ששיירו (י), ויהיו אותם הנשאים מותרים במקומם בשיתוף שעושים לעצמם (יא) ¹ (ו) אם היו הנשאים רבים (יב), אסורים לטלטל בשאר כל העיר (יג). ודבר זה משום היכר הוא, כדי שידעו שהעירוב התיר להם לטלטל בעיר זה שרבים בוקעים בה, שהרי המקום שנשאר ולא נשתתף עמהם, אין מטלטלים בו, אלא אלו לעצמן ואלו לעצמן. ² ואם רצו לערב מבוי מבוי בפני עצמו (יד), כל שכן דמהני, דאין שוור גדול ³ שם בגמרא דף ס, א. ⁴ להרב רבנו יהונתן בפירושו שם (יז, ב ד"ה מתניתין).

שולחן ערוך כפשוטו

שבזמן שהעירוב מתקלקל, מודיעים לכל שאסור לטלטל ².
(י) חוץ מאותו מקום ששיירו – אלה שהשתתפו, אינם רשאים לטלטל אל החצר שלא השתתפה, בעיר זו.
(יא) בשיתוף שעושים לעצמם – גם בחצר או במבוי שלא השתתפו, ניתן לערב בינם לבין עצמם, כדי שיוכלו לטלטל מבתיהם לחצרם, או למבואם.
(יב) (ו) אם היו הנשאים רבים – רק כאשר נותרו רבים, עליהם לערב בינם, כדי להתיר את הטלטול. אך אם נותר יחיד, אינו צריך לערב, כי מותר לו להוציא מביתו לחצרו (האות וי"ו שנוספה לפני המילה אם, מיותרת ³).
(יג) בשאר כל העיר – הנשאים שעשו שיתוף לעצמם, אסורים לטלטל מבתיהם לשאר העיר (צריך להוסיף וי"ו למילה אסורים, כאילו כתוב ואסורים לטלטל בכל העיר) ⁴.
(יד) לערב מבוי מבוי בפני עצמו – אם כל מבוי מערב בפני עצמו, הטלטול מותר רק מן הבתים למבוי, ולא לשאר מבואות.

2. ערוך השולחן הלכה ב'. ועיין גם בכף החיים אות יג.

3. כך הסביר משנה ברורה (ס"ק ח).

4. שם.

מזה (טו). הגה: וצריך שיעשו ביניהם **(טז)** שְׁנֵי פָסִין שֶׁל שְׁנֵי מְשֻׁהוּיִין, אם הוא רחב עשר אמות **(יז)**, וביתר מעשר צריך צורת פתח **(יח)** (טור).

סעיף ב

י עיר של רבים שיש לו פתח אחד **(יט)** וסולם במקום אחר **(כ)**, מערבין את כולה ואינה צריכה שיור שאין הסולם שבחומה חשוב כפתח **(כא)**. ^הואפילו העמיד הרבה סולמות זה בצד זה עד רוחב ^השם בגמרא נט, ב משמיה דרב נחמן. ^השם ס, א משמיה דשמואל.

שולחן ערוך כפשוטו

(טו) דאין שיור גדול מזה – העובדה שנמנעים מלהתיר את הטלטול בכל חלקי העיר, מפרסמת ומהווה תזכורת לאיסור הטלטול בשבת, ברשות הרבים. שהרי אסור לטלטל מן הבתים למבוי אחר, שאינו שייך לחצרו.

(טז) וצריך שיעשו ביניהם – כשלא השתתפו כולם יחד, צריכים כל רחובותיה השונים של העיר, להקים מחיצה כלשהי.

(יז) אם הוא רחב עשר אמות – הקמת שני פסים אלה תפריד, בין מבוי זה לשאר מבואות, כדי שלא יאסור עליהם⁵.

(יח) צריך צורת פתח – הקמת צורת הפתח דינה כמחיצה מוחלטת, המפרידה לחלוטין, בין מבוי זה לשאר מבואות. להלן בסעיף ד' נלמד דרכים נוספות להפריד בין מבוי זה, לשאר מבואות.

(יט) שיש לו פתח אחד – דין עיר זו הוא לכאורה כעיר של יחיד, שאין בה צורך להשאיר חצר שלא תשותף בעירוב, כי אינה דומה לרשות הרבים.

(כ) וסולם במקום אחר – והיינו יכולים לחשוב, שהוא נחשב פתח נוסף.

(כא) שאין הסולם שבחומה חשוב כפתח – למרות שהסולם משמש את התושבים ביציאתם וכניסתם העירה, היא עדיין מוקפת חומה. ולא תוגדר עיר של רבים אלא בהימצאותם של שני פתחים אמיתיים, שהכניסה והיציאה מן העיר, באמצעותם, נעשית בקלות.

5. במבוי שאינו מפולש, כגון שצד אחד מסתיים בחומת העיר, לא נדרש אלא לחי או קורה, בנקודת המפגש עם הרחוב האחר.

עשר (כב), לא חשיב כפתח (כג). 'ואם יש לה שני פתחים ויש אשפה לפני אחד מהם (כד), כאילו אין שם אלא פתח אחד (כה).
 'שם נט בעובדא דרבי זירא.

סעיף ג

להבתים שמניחים אותם שיור, אף על פי שאינם פתוחים לעיר אלא אחוריהם לעיר ופניהם לחוץ (כו), ואפילו הוא (רק בית אחד (כז) אפילו) בית הבקר או בית התבן שאינם צריכים לערב (כח), עושים אותם שיור ומערבין את השאר (כט).
 'שם דף ס בעובדא דבני קקונאי.

שולחן ערוך כפשוטו

(כב) עד רוחב עשר – הכוונה עד רוחב עשר אמות, ואפילו יותר, כי מעברי הסולמות אינם נחשבים פתח או פרצה.
(כג) לא חשיב כפתח – כי למרות הסולמות, יש רק יציאה אחת נוחה.
(כד) ויש אשפה לפני אחד מהם – האשפה יוצרת אי נוחות, ומקשה על המעבר בפתח זה.
(כה) אלא פתח אחד – כל זמן שהאשפה מצויה שם, ומערימה קושי במעבר.
(כו) אחוריהם לעיר ופניהם לחוץ – ולכאורה אינם שייכים לעיר.
(כז) רק בית אחד – נראה שזו תוספת, פרי עטו של באר הגולה, שבא להסביר את המחבר, ולא לחלוק עליו.
(כח) שאינם צריכים לערב – כשלא אוכלים שם, הם אינם אוסרים את הטלטול במבוי.
(כט) ומערבין את השאר – כי השיור המתבקש נעשה כסמל בעלמא. ודי בסמל כל שהוא כתזכורת, על איסור הטלטול ברשות הרבים.

סעיף ד

העיר (ל) שנשתתפו כל יושביה חוץ ממבוי אחד, הרי זה אוסר על כולם **(לא)**. ואם בנו מצבה **(לב)** על פתח המבוי, אינו אוסר עליהם **(לג)**. לפיכך עיר שהיתה קנין יחיד **(לד)**, אפילו נעשית של רבים **(לה)**, אין מערבין אותה לחצאין **(לו)** אלא או כולה או מבוי מבוי ^הרמב"ם פרק ה מהלכות עירובין מהא דעביד דקה (נט שם).

שולחן ערוך כפשוטו

(ל) עיר – של יחיד, או של רבים, מוקפת חומה, ובה יציאה אחת בלבד, לרשות הרבים.⁶

(לא) הרי זה אוסר על כולם – עיר של יחיד, דינה כמבוי אחד גדול. וכשם שבית אחד אוסר על חצר, וחצר אחת שלא נטלה חלק בשיתוף, אוסרת את כל המבוי. כך גם מבוי שלא השתתף עם כל בני העיר, אוסר לטלטל חפצים ששבתו בבית, על כל בני העיר.

(לב) בנו מצבה – כעין מדרגה קטנה ברוחב ארבעה טפחים, ובגובה ארבעה טפחים. מדרגה זו מבדילה את המבוי, משאר המבואות.

(לג) אינו אוסר עליהם – כי מבוי זה דינו כאינו שייך לשאר חלקי העיר.⁷

(לד) עיר שהיתה קנין יחיד – והיה דינה כעין מבוי אחד גדול.

(לה) אפילו נעשית של רבים – עדיין יהא דינה כעיר של יחיד, מחשש שתחזור להיות של יחיד, או משום שהתרגלו לראות בעיר זו כעין מבוי גדול.⁸

(לו) לחצאין – אין לעשות עירוב רק בחלק מן העיר, כי היות וכולה נחשבת כמבוי אחד גדול, החצי שלא השתתף, יאסור את הטלטול בכל מבואות העיר.

6. בעיר שאינה מוקפת חומה, ניתן להתיר את הטלטול בכל מבוי, כל אחד כפי הדינים שלו. וכבר למדנו, כי ניתן להתירו כשהוא מפולש, וגם כשאינו מפולש.

7. זו קולא מיוחדת שניתנה רק לעיר של יחיד. אבל במבוי הפתוח בצד אחד לרשות הרבים, ובצד שני למבואות אחרים, אין כל תועלת בהנחת "מצבה". לכן יש להציב לחי או קורה בצדו האחד, וצורת הפתח, בצדו השני.

8. אפילו אם תהיינה לעיר זו שתי כניסות, לרשות הרבים.

ובונה כל מבוי ומבוי *מצבה על פתחו (לז) אם רצה לחלוק רשותו מהם כדי שלא יאסור על שאר המבואות.
(פירוש אצטבא).*

סעיף ה

^טבמה דברים אמורים שאין מערבין אותה לחצאין, בעיר מוקפת חומה גבוה עשרה טפחים ויש לה דלתות, אבל אם לא היתה העיר כולה מוכשרת במחיצות (לח) ובאו להכשיר חציה ולערבה, הרשות בידם (לט).

^טהרב המגיד בפרק ה ושכן כתב רמב"ן ושכן משמע מלשון רמב"ם בביאור.

סעיף ו

זה שאמרנו (מ) שאין מערבין אותה לחצאין, היינו לומר שאין לחי וקורה מועיל לסלקם זה מזה (מא), אבל בפס ארבעה או בִּשְׁנֵי פִּסִּין 'הרא"ש שם ושכן כתבו התוספות, וכן כתב ר"מ.

שולחן ערוך כפשוטו

(לז) **מצבה על פתחו** – כדי לסמן שכל מבוי עומד בפני עצמו, ואינו מעורב וקשור, עם שאר השכונות.

(לח) **מוכשרת במחיצות** – בעיר זו, אין היתר לטלטל. ומלבד זאת, היא גם אינה נחשבת כיחידה אחת.

(לט) **הרשות בידם** – כי אין כאן עיר אחת, על כן דין כל מבוי כמו שלמדנו: אם הוא מפולש, יש להקים בפתחו האחד לחי או קורה, ובראשו השני צורת הפתח. ואם אינו מפולש, יציב לחי או קורה בפתחו. מבואות הסמוכים זה לזה, יכולים להשתתף יחד, אם זה רצונם.

(מ) **זה שאמרנו** – בעיר של יחיד או מוקפת חומה, שיש לה רק יציאה אחת.

(מא) **זה מזה** – הלחי או הקורה נתקנו רק כהבדלה בין מבוי לרשות הרבים. אבל אין בכוחם להבדיל בין מבוי למבוי, בעיר של יחיד. לכן צריך להקים מצבה בכניסה, שהיא כעין מדרגה, כנתבאר כאן לעיל.

שְׁנֵי מִשְׁהוּיִין נחלקים אלו מאלו ומערבין לחצאין (מב). ואם הוא רחב מעשר אמות, עושה צורת פתח (מג). הגה: או יעשה מחיצה גבוהה עשרה לפתח מבואו (מד) (טור). (מה) יש אומרים הא דעיר של יחיד אסור לחלק היינו לארכה, מאחר דשניהם צריכים לילך לרשות הרבים שבתוכה (מו). אבל לרחבה, ואלו יוצאים בשער זה ואלו יוצאים בשער זה

שולחן ערוך כפשוטו

(מב) מערבין לחצאין – פסים אלה נחשבים מחיצה, לכן הם מבדילים בין המבואות.

(מג) צורת פתח – הנחשבת מחיצה גמורה.

(מד) לפתח מבואו – והיא ודאי מועילה. המחבר, כמובן, מסכים לדין זה⁹.

(מה) להבנת המשך הסעיף – יש לדעת כי מדובר על עיר מוקפת חומה, שבמרכזה חולף כביש מרכזי. מן הכביש משתרגים מבואות, מימין ומשמאל. ובשני ראשיו, פתוח הכביש לרשות הרבים. עוד למדנו, כי עיר של יחיד, נחשבת כמבוי אחד גדול, ועל כולם להשתתף יחד בשיתוף המבואות. מלמד הרמ"א, שחומרא זו אינה רחבה כל כך.

(מו) לילך לרשות הרבים שבתוכה – מה שאמרו שאין לחלק את העיר לשניים, הוא בין צדו האחד של הכביש המרכזי, לצדו השני. כי המבואות משני הצדדים, משתמשים יחד בכביש המרכזי.

9. לכאורה משמע שמדובר במחיצה גבוהה עשרה טפחים, הנמשכת לכל רוחב הפתח. עובדה שכמובן מעוררת תהייה, הרי זו מחיצה גמורה, ומה החידוש בזה? על כן שינה הגר"א את הגירסה ולדעתו מדובר במחיצה בגובה ארבעה טפחים, כמו המצבה הנזכרת לעיל בסעיף ד'. אך יתכן שיש ליישב את הגירסה שלפנינו, והמחיצה הנצרכת כאן היא בגובה עשרה טפחים, והחידוש הוא, שאין צורך שתימשך לרוחב כל הפתח, אלא די בארבעה טפחים. כי הואיל ומדובר בפתח רחב מעשר אמות, הצבת מחיצה כזו מצמצמת את הפתח לעשר אמות.

גם ביאור הלכה (סוד"ה או יעשה) ציין, כי לדעת התוספת שבת והפרי מגדים, צריך דווקא גבוה עשרה טפחים. ובכף החיים (אות מז) אחר שהביא את גירסת הגר"א, העיר שהלבוש כתב גם כדברי הרמ"א, שמדובר בגבוה עשרה. ואף בבית יוסף משמע כן, שהגיה בתוספות, שיש לשנות מארבעה טפחים, לעשרה. וראה מה שכתב קרבן נתנאל על הרא"ש (פרק חמישי סימן ט ס"ק פ).

ואין להם דריסת הרגל זה על זה (מז), מערבין לחצאין (מח) ועושין תיקון ביניהם (מט) כמו שנתבאר לעיל סימן שסג (סעיף ב) דעד עשרה (נ) מהני לחי או קורה (נא), וביתר מעשרה (נב) צורת הפתח (נג) (הגהות מיימוני פ"ה מהלכות עירובין והרא"ש והטור).

סעיף ז

עיר של רבים ונתמעטה ועמדה על חמישים דיורים, אין צריך שיור (נד).

³רבנו ירוחם מברייטא דרבי יהודה בגמרא שם ס, א.

שולחן ערוך כפשוטו

(מז) ואין להם דריסת הרגל זה על זה – כלומר, בני המבואות הקרובים לפתח מסוים, יכולים לצאת ביציאה זו, בלי לעבור בחלק השני.

(מח) מערבין לחצאין – ניתן לחלק את העיר לשניים, וכל מחצית תערב בפני עצמה. אלא שיהיו אסורים להוציא כליהם מבתיהם, אל החלק השני. המחבר אינו מסכים לזה, ולדעתו אין מחלקים את העיר, גם באופן הנזכר.

(מט) ועושין תיקון ביניהם – יש לסמן הפרדה, במקום בו נחלק הכביש בין שני חלקי העיר.

(נ) עשרה – הכוונה לעשר אמות.

(נא) מהני לחי או קורה – פתח ברוחב עד עשר אמות, מועיל בו לחי או קורה. הרמ"א חולק בנקודה זו על המחבר הסובר, שלא ניתן לחלק עיר לחצאים על ידי לחי וקורה, בין אם החילוק הוא לאורכה, ובין אם הוא לרוחבה¹⁰.

(נב) וביתר מעשרה – מעשר אמות.

(נג) צורת הפתח – בפתח רחב מעשר אמות, צריך להקים צורת הפתח, הנחשבת מחיצה גמורה.

(נד) אין צריך שיור – כי במספר מועט כזה, אין העיר דומה לרשות הרבים.

10. ועיין ביאור הלכה (ד"ה זה שאמרנו) שהרבה להקשות על המחבר.

סעיף ח

להמזכה בשיתוף לכל בני העיר, אם עירבו כולם עירוב אחד, אין צריך להודיעם, שזכות הוא להם (נה).^פ ודין מי ששכח ולא נשתתף עם בני העיר (נו), או מי שהלך לשבות בעיר אחרת (נז) או עכו"ם שהיה עמהם בעיר (נח), דין הכל כדינם בחצר ומבוי.
 להרמב"ם בפרק ה מהלכות עירובין הלכה כג. פ"שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(נה) שזכות הוא להם – וכמו שלמדנו "זכין לאדם שלא בפניו". כלומר, ניתן להקנות לאדם, ללא ידיעתו, כל חפץ שמייטיב עמו.
(נו) ולא נשתתף עם בני העיר – וכדי שלא יאסור על שאר התושבים, יוכל לבטל רשותו.
(נז) שהלך לשבות בעיר אחרת – שאינו אוסר, גם אם לא השתתף בעירוב.
(נח) עכו"ם שהיה עמהם בעיר – וצריך לשכור ממנו את רשותו, כדי שלא יאסור.

סימן שצ"ג

**דין עירוב ביום טוב שחל בערב שבת ודין בין השמשות לערב,
ובו ג' סעיפים.**

נקדים כמה הלכות, הנחוצות להבנת הסימן.

א. התורה הורתה כי יש לחגוג כמה ימים טובים, בתאריכים קבועים בשנה, ובהם שלושת הרגלים: יום ראשון ושביעי של פסח, יום אחד של שבועות, יום ראשון של סוכות, ויום שמיני של סוכות, הקרוי גם שמיני עצרת.

ב. תושבי חוץ לארץ מוסיפים יום אחד, לכל אחד מהחגים הללו. כי טרם תוקן הלוח העברי, היו חכמי בית דין קובעים את תאריכי החגים על פי עדים, שהעידו על מולד הלבנה. אלא ששלוחי בית דין, לא הספיקו להגיע לכל הנקודות הרחוקות מירושלים. וכמעט תמיד היה ספק, איזה יום נקבע כראש חודש, הלכך תיקנו חכמינו לחגוג כל חג יומיים.

ג. גם לאחר כינון לוח השנה העברי, נותר היום הראשון חג מן התורה, והיום השני מדרבנן, כדי שלא לשנות את מנהג אבותיהם.

ד. ראש השנה נחגג גם בארץ ישראל במשך יומיים, היות ובטרם תוקן הלוח, גם תושבי הארץ לא ידעו, בראש חודש עצמו, מתי אכן חל ראש חודש. וממילא, מתי חל ראש השנה. לכן נותר מנהג זה, לחוג ראש השנה במשך יומיים, גם אחר קביעת הלוח. כאשר יומו הראשון הוא מן התורה, והשני מדרבנן.

ה. הכלל הוא שאין מערבים לא בשבת ולא ביום טוב, כי זה דומה לתיקון.

ו. חובה על העירוב להיות קיים בכניסת השבת, ולאחר כניסתה, הוא מותר באכילה.

ז. בין השמשות, הוא פרק הזמן שבין שקיעה לצאת הכוכבים. ויש ספק אם הוא שייך ליום שישי, או לשבת.

ח. בבין השמשות מותר לעשות מלאכה דרבנן, בשביל מצוה, או לצורך גדול.

סעיף א

^א אין מערבין עירובי חצירות ושיתופי מבואות ביום טוב שחל להיות בערב שבת (א). ואם שכח ולא עירב מערב יום טוב, וחלו שני ימים טובים ביום החמישי ויום ששי (ב), ^ביערב ביום טוב ^אברייתא ביצה טז, ב וכתנא קמא. ^בשם בגמרא יז, א וכרבא, וכמו שכתבו הרי"ף והרא"ש שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) **ביום טוב שחל להיות בערב שבת** – כי עירוב חצרות דומה לתיקון.¹
(ב) **ביום החמישי ויום ששי** – מדובר כמובן על חגי חוץ לארץ.

1. בעניין עירובי תחומין כתבה הגמרא (עירובין לח, א) שלא ניתן לעשותו ביום טוב, כי העירוב נחשב הכנה מיום טוב לשבת, וכפי שהסביר רש"י שם (ד"ה משום הכנה). אמנם בעניין עירובי חצרות, נקט רש"י בטעם אחר וכתב (ביצה טז, ב – ד"ה לא) שיש בעירוב חצרות כעין תיקון, האסור ביום טוב. ולא הזכיר את איסור ההכנה, ובפנים פירשנו לפי דבריו בביצה.

אלא שיש לשאול, מדוע לא הסביר גם בעירובי חצרות שהאיסור הוא משום הכנה, כמו בעירובי תחומין. הרי אף אם לא היה בעירוב כל מלאכה, היה בו איסור הכנה, מיום טוב לשבת.

ונראה שבתחומין עצם שינוי המרכז, אין בו איסור. שהרי מותר להחשיך על התחום, כדי להרחיב את מרחב ההליכה, ביום המחר, 2000 אמה נוספות. על כן כל האיסור הוא כשמניח את לחמו ואומר שזה בא להתיר את הליכתו ביום המחר. על כן נאסר הדבר מטעם הכנה. אבל בעירובי חצרות, אין באיסוף המאכלים שום איסור, כי ביום טוב מותר להביא אוכל ממקום למקום, ואין צורך בשום אמירה. ולא נאסר הדבר אלא משום הפיכת הבתים כולם, לבית אחד. שהרי זו תוצאת איסוף הלחמים מבתי השכנים. וזה נעשה ביום טוב עצמו, והתיקון הזה, שיוצר איחוד של כולם, אסור ביום טוב עצמו, בלי קשר להכנה.

יש להזכיר כי גם מי שעשה עירוב תבשילין, אינו רשאי לעשות ביום טוב לא עירוב תחומין, ולא עירוב חצרות. אין היתר לעשות עירוב תחומין, כי עירוב תבשילין מתיר רק פעולות הקשורות לצורכי אוכל. ועירוב חצירות גם הוא אינו מותר, למרות עירוב התבשילין, כי הפיכת כל הבתים לבית אחד אסורה משום "תיקון", שלא הותר ביום טוב עצמו. ועיין בספר בגדי יום טוב (על מסכת ביצה שם, לרבי שלמה קלוגר), שכתב תירוצים נוספים על הקושי הנ"ל.

והמשנה ברורה (כאן) כתב "שנראה כמתקן ביום טוב, לצורך מחר". מדבריו נראה שהבין, כי "איסור הכנה" שנזכר בגמרא לעניין עירובי תחומין, שייך גם לעירובי חצרות.

ראשון על תנאי שיאמר: אם היום חול יהא זה עירוב (ג), ואם היום קודש אין בדברי כלום (ד). ולמחר יאמר: אם היום קודש הרי עירבתי מאתמול (ה), ואם היום חול יהא זה עירוב (ו). והני מילי בשני ימים טובים של גליות (ז), אבל בשני ימים טובים של ראש השנה, לא, דכיומא אריכתא דמיא (ח) (ועיין לקמן סי' תקכ"ח).¹

י"ש.

שולחן ערוך כפשוטו

(ג) אם היום חול יהא זה עירוב – כי במקורה, היתה תקנת שני ימים טובים משום ספק, איזה יום מן הימים הוא הקדוש. ואם היום השני הוא הקדוש, היום הראשון חול, ואפשר לערב.

(ד) אין בדברי כלום – כאילו לא עשיתי כלום, כי אין לערב ביום טוב.

(ה) הרי עירבתי מאתמול – ואם היה קודש, לא עשיתי כלום.

(ו) יהא זה עירוב – אם אמש היה קודש, היום הוא חול, ואפשר לערב. ואף שבימינו, אין כל ספק, והיום הראשון הוא ודאי מן התורה, ולא ניתן להגדירו חול, וגם היום השני הוא חג מדרבנן, בצורה ודאית. אמנם בגלל שמקור התקנה היה משום ספק, לא השתנה דין זה.²

כשמפאת הספק מערבים פעמיים, לא מברכים על העירוב.³

(ז) בשני ימים טובים של גליות – בפסח שבועות וסוכות.

(ח) דכיומא אריכתא דמיא – תרגום: שני ימי ראש השנה נחשבים כיום אחד ארוך. ואף כי הוא אינו שונה משאר ימים טובים, שהיום הראשון הוא מן התורה, והשני הוא דרבנן, הרי במקור הדין, היה זה מפאת ספק. עם זאת, החמירו בו חכמים, ששני הימים ייחשבו כיום אחד ארוך, כי הם קיימים בכל מקום גם בארץ ישראל ובכל תקופה. על כן, אי אפשר לעשות תנאי.

2. אמנם לדעת הרמב"ם, בימינו, הואיל ואין כל ספק, אין אפשרות לעשות תנאי. על כן לכתחילה, צריך להיזהר, ולערב לפני יום טוב.

3. אף שלהלן בסימן שצ"ה נלמד, שבדרך כלל, בעת עשיית העירוב, מברכים על המצווה.

סעיף ב

אחד עירובי חצרות ואחד שיתופי מבואות ^ט מערבין אותם בין השמשות (ט), ^ה ואפילו אם כבר קבל עליו תוספת שבת (י). ^ו ויש אוסרים אם קבל עליו תוספת שבת (יא).

^ט משנה שבת לד, א ובגמרא בפירוש המשנה בפירוש רש"י ותוספות שם, ושאר פוסקים. ^ה טור בשם רבנו שמריה והמרדכי גם בשם רבנו יואל. ^ו שם במרדכי בשם מקצת תלמידיו ושחזר בו הרב.

שולחן ערוך כפשוטו

(ט) בין השמשות – פרק הזמן שבין שקיעת השמש ליציאת הכוכבים, המוגדר ספק יום שישי, ספק שבת, והמלאכות בו נאסרו מדרבנן. אמנם אם לא הספיקו לערב לפני בין השמשות, התירו חכמים לערב בפרק הזמן הזה. ואף שלאחר כניסת השבת אי אפשר לערב, בפרק זמן זה, שהוא ספק, מקילים לומר שהשבת עדיין לא נכנסה.

(י) כבר קבל עליו תוספת שבת – יכול אדם לקבל שבת החל מפלג המנחה ואילך (כשעה ורבע לפני השקיעה⁴). לאחר קבלתו, זהו יום השבת לכל הדינים, והוא אסור בעשיית מלאכות, ומתפלל ומקדש ואוכל את סעודת השבת. אמנם תוספת זו חלה רק מדרבנן, ואין להחמיר בפרק זמן זה, יותר מבין השמשות, על כן רשאי אדם זה לערב.

(יא) תוספת שבת – לדעה זו, הואיל וכבר קיבל את השבת, הפך זמן זה לשבת גמורה מדרבנן. כי לא יתכן שאדם יקבל שבת רק לגבי מספר עניינים, כגון תפילה וקידוש, ולגבי דברים אחרים, ינהג כביום חול. בשעת הדוחק, אפשר לסמוך על הדעה הראשונה.

4. השעה מוגדרת 1/12 של הזמן בין הזריחה עד השקיעה. בחודשי ניסן ותשרי, אורך כל שעה שווה כמעט לשעה של זמננו. אלא שבחג השבועות, השעה ארוכה יותר.

סעיף ג

עירב לשניים (יב), לאחד מבעוד יום ונאכל העירוב בין השמשות **(יג),** ולאֶחָד עירב בין השמשות **(יד),** שניהם קנו עירוב; שלאותו שנאכל עירובו בין השמשות אנו חושבים אותו לילה **(טו),** ולאותו שהנח עירובו בין השמשות חושבים אותו יום **(טז).** ^נאבל אם עירב עליו בין השמשות ונאכל עירובו בין השמשות, אסור **(יז).**

^ימימרא דרבה בשבת לד (שם), ועירובין עו, א. ^ירבנו יונה שם בשבת (הובא ברא"ש פרק ב סימן כב).

שולחן ערוך כפשוטו

(יב) עירב לשניים – שני אנשים עשוהו שליח, לערב עבורם.

(יג) ונאכל העירוב בין השמשות – אם העירוב שעשה מצוי וקיים בתחילת השבת, הוא חל, ומתיר, גם אם לאחר מכן נאכל. וכלפי זה שנעשה העירוב, מקילים לומר שבין השמשות הוא כבר שבת.

(יד) ולאֶחָד עירב בין השמשות – ואם נחשיב עבורו זמן זה כשייך לימי חול, העירוב יחול.

(טו) אנו חושבים אותו לילה – והעירוב חל.

(טז) חושבים אותו יום – גם העירוב שהונח עבור זה, חל. ואף שאדם אחד עשה שני עירובים אלו, ולאחד החשיב את בין השמשות כיום שבת, בעוד שלאחר החשיבו כיום חול, הקילו חכמים בעניין עירוב, להקל בשני האופנים. כי העירוב הוא דרבנן, וניתן להקל גם כשיש סתירה בין שתי הקולות.

(יז) אסור – כי לא ניתן להחשיב פרק זמן מסוים, לאותו אדם, גם כיום חול וגם כשבת.

סימן שצ"ד

ספק עירוב מה דינו, ובו ג' פעיפים.

להבנת האמור בסימן, נסביר כמה מושגים.

א. חזקה: כל זמן שלא נודע על שינוי במצב הלכתי (או עובדתי אחר) מסוים, יש להניח שהוא קיים, כפי שהיה.

ב. אם קיימת מציאות לא ידועה, שיוצרת ספק בהלכה, יש להחמיר, כשמדובר על הלכה מן התורה. בתקנות דרבנן לעומת זאת, ובפרט בדיני עירוב, יש להקל.

ג. מהותו של העירוב היא חיבור כל אנשי החצר, או דיירי המבוי, באמצעות מאכל משותף. לפיכך יש למקם את המאכל המשמש כעירוב, במקום נגיש וראוי לאכילה, לכל השייכים לעירוב.

ד. בבין השמשות, מותר לעשות מלאכה דרבנן, לצורך מצוה.

פעיף א

^אספק עירוב, כגון ספק אם היה קיים בין השמשות אם לאו, מותר

(א); והוא שהיה לו חזקת כשרות כגון שהניחו שם ואירע בו ספק

(ב). ^באבל אם לא היה לו חזקת כשרות כגון ספק אם הונח שם אם

^אמשנה עירובין לה, א וכרבי יוסי ורבי שמעון. ^במשמעות הגמרא שם לו, א.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) מותר – על פי הכלל, שספק דרבנן לקולא. זאת מלבד העובדה, שהלכה כדברי המיקל בעירוב.

(ב) ואירע בו ספק – האם נאכל או אבד, כי אינו נמצא במקום בו הונח. ניתן להקל, על פי הכלל שסומכים על חזקה, שהיא כאמור, מאפשרת להתייחס למצב הלכתי מסוים, כקיים ללא שינוי. אמנם הואיל ורואים שאין עירוב, ונודע שחל שינוי כלשהו, ולא נודע מתי ארע, יש לצרף לחזקה זו את הכלל "איסור דרבנן לקולא", על פיו מקילים בספק דרבנן.

לאו, לא (ג).

סעיף ב

יצריך שיהא העירוב בין השמשות במקום שראוי ליטלו (ד), הלכך אם נפל עליו גל ואינו יכול ליטלו בלא מרא וחצינא, אסור (ה). הגה: והעירוב אין צריך להיות קיים רק בין השמשות (ו) (טור). ויוכל לאכלו כשודאי חשיכה (הגהות אשירי ומרדכי פרק בכל מערבין). ויש לבצוע עליו בשחרית בשבת (ז) (מנהגים). ודוקא במקום שנוהגים לערב כל ערב שבת, אבל עדיף טפי לערב על כל השנה בפעם אחת (ח) כדלעיל סי' שס"ח (ב"י).
ישם במשנה הנזכרת.

שולחן ערוך כפשוטו

(ג) **ספק אם הונח שם אם לאו, לא** – אם לא ידוע על הנחת העירוב, לא ניתן להקל, כי החזקה היא שלא הונח עירוב.
(ד) **במקום שראוי ליטלו** – כי מהותו של העירוב הוא איחוד כל הדיירים במאכל זה, כאילו היו משפחה אחת. ואם אי אפשר לאוכלו, אין בכוחו לאחד את כולם.
(ה) **מרא וחצינא, אסור** – מרא וחצינא הם כלי חפירה (מעדר וגרזן), ובפעולת החפירה יש איסור תורה. וכיוון שבבין השמשות לא ניתן לחפור, העירוב מוגדר כבלתי אכיל.
(ו) **רק בין השמשות** – די בכך שהעירוב היה קיים עד צאת הכוכבים. אחר כך, בשבת, מותר לאוכלו.
(ז) **ויש לבצוע עליו בשחרית בשבת** – כדי לקיים את מצוות האכילה של שבת, בלחם שנעשתה בו מצוה אחרת. ולא אמר בסעודת הלילה, כי לפעמים מקבלים שבת מוקדם, ואוכלים לפני הלילה. ואת העירוב, כפי שראינו, יש להותיר לפחות עד צאת הכוכבים ממש.
(ח) **לערב על כל השנה בפעם אחת** – בזה סר החשש שמא ישכחו לערב.

סעיף ג

נתנו במגדל (ט) ונעל בפניו ואבד המפתח קודם שחשכה, אם אי אפשר להוציא העירוב אלא אם כן עשה^ה מלאכה גמורה בין השמשות (י), הרי זה כמי שאבד (יא) ואינו עירוב שהרי אי אפשר לאכלו.

^המשנה שם לד, ב. ^הכאוקימתא דאביי ורבא שם (לה, א), ועיין בסימן שיד סעיף ז פרטי הדין.

שולחן ערוך כפשוטו

(ט) במגדל – ארגז.

(י) מלאכה גמורה בין השמשות – מלאכה גמורה פירושה, מלאכה מן התורה. ובבין השמשות, כל המלאכות מן התורה אסורות¹.
(יא) הרי זה כמי שאבד – כי אין כל אפשרות לאכול את העירוב, וכבר התבאר, שעניין העירוב הוא, לאחד את כולם סביב מאכל זה.

1. ביאור הלכה הקשה, מדוע מוגדרת שבירת ה"מגדל" כמלאכה גמורה מן התורה. הרי כל "סותר" הוא דרבנן, שהרי אסורה תורה רק סותר על מנת לבנות, אבל כל המקלקלים פטורים. והשיב שיתכן, שהסתירה נחשבת תיקון, כי יש לו תועלת מן הסתירה, שיש לו נגישות אל תכולת המגדל. עוד כתב, שגם אם זה סותר דרבנן, הרי זו מלאכה קרובה לאיסור תורה.

אך יותר נראה באופן אחר, כי הנה כבר גמרא דנו בזה (עירובין לד, ב), וגם התוספות שם (עירובין לד, ב ושבת קמו, א) טרחו להסביר וליישב את השאילה הנזכרת. ונראה שהמחבר היה ער לקושיית התוספות, ולכן דקדק לומר "אלא אם אי אפשר להוציא העירוב אלא אם כן עשה מלאכה גמורה", ולא כתב דווקא מלאכת סותר. כי תהא המלאכה אשר תהא, אם היא מלאכה מן התורה, רק אז היא אסורה.

ונקטתי בדרך זו כי התקשיתי מעט בתירוץ הראשון של המשנה ברורה, מדין "חופר ואינו צריך לעפרה, פטור", אף שיש לו אינטרס בחפירה (שבת עג, ב). עוד קשה מדין "שובר אדם את החבית, מותר" (לשיטת התוספות (שבת קמו שם), דווקא במוסתקי. ולראשונים רבים, גם בחבית תקינה). זאת למרות שיש לו תועלת מן השבירה. וגם על התירוץ השני קשה, כי הנה המחבר דקדק לכתוב "מלאכה גמורה", וקצת דוחק לפרש שהתכוון לאסור מלאכה דרבנן הקרובה לאיסור תורה.

סימן שצ"ה

דיני ברכת עירוב, ובו סעיף אחד.

כלל גדול בידינו והוא, שלפני כל קיום מצוה מברכים ומודים לה', שקידשנו בקיום מצוותיו. מטרת הברכה היא, שהמחשבה תמוקד במעשה, הנעשה למען קונו. כאן מדובר על אחת ממצוות דרבנן, אשר גם עליהן מברכים, כי התורה ציוותה לקיים את הוראות חכמי ישראל.

סעיף א

^אמצוה לחזור אחר שיתופי מבואות (א) ומברך עליו: על מצות עירוב, ואומר: בזה השיתוף יהיה מותר לכל בני המבוי להוציא ולהכניס מחצירות (ב) למבוי (ומהם לבתים (ג)) (ב"י בשם שבולי לקט) בשבת. אימתי מברך עליו, בשעה שמקבץ אותו מִבְּנֵי המבוי (ד), או בשעה שמזכה להם (ה). הגה: ואם גבו אותו לשם עירוב ושכחו ולא ^אסימן זה ציינתי לעיל בסוף סימן שסו (סעיפים יג-טו).

שולחן ערוך כפשוטו

(א) לחזור אחר שיתופי מבואות – כי הוצאת חפצים מן הבתים לחצרות, יש בה עונג שבת. לולי היתר זה, יכולים בני אדם לחוש "כלואים" בבית, כי בתקופתם נהגו לאכול בחצרות. מלבד זאת, ניתן גם לצאת אל החצר והמבוי, עם ילדים קטנים.

(ב) להוציא ולהכניס מחצירות – הכוונה, מהבתים שבחצרות.

(ג) ומהם לבתים – תוספת זו באה להסביר את כוונת המחבר, וכפי שכתבנו.

(ד) בשעה שמקבץ אותו מבני המבוי – כשמקבץ לחם בשיעור גרוגרת, מכל אחד.

(ה) בשעה שמזכה להם – הזיכוי לאחרים נעשה באמצעות אדם אחר, המתבקש לזכות את לחמו של זה, לטובת כולם. כלומר, להקנות לכל אחד חלק מן הלחם, כדי שכולם יתאחדו באמצעותו.

ברכו עליו, הוי עירוב כי אין הברכה מעכבת (ו) (אגור ושבולי לקט עס"ס שס"ז).

שולחן ערוך כפשוטו

(ו) **כי אין הברכה מעכבת** – בכל ברכות המצוות, צריך לברך לפני קיום המצווה. כי הברכה באה לתת משמעות של מצוה, למעשה הנפעל. אבל אם התכוונו לקיים מצוה, היא קוימה, גם אם לא ברכו לפני עשייתה.

הלכות תחומין

סימנים שצ"ו – ת"ז

הקדמה להלכות תחומין

לכל אדם יש תחום שבת, ונאסר לצאת מתחומו כפי שנאמר (שמות טז, כט) "וְרָאוּ כִּי ה' נָתַן לָכֶם הַשַּׁבָּת עַל כֵּן הוּא נָתַן לָכֶם בַּיּוֹם הַשְּׁשִׁי לָחֶם יּוֹמִים שְׁבוּ אִישׁ תַּחְתּוֹ אֶל יֵצֵא אִישׁ מִמְּקוֹמוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי". מהביטוי "אל יצא איש ממקומו" אנו לומדים כי יש איסור להתרחק ממקומו. אך לא נתפרש כמה הוא מקומו. ובא רבי שמעון בר כרסנא ואמר בשם רב אחא (ירושלמי עירובין פרק ג הלכה ד), כי מן התורה ניתן לאדם שטח בגודל 12 מיל¹, שהוא כשנים עשר קילומטרים, כגודל מחנה בני ישראל במדבר, והוא תחום השבת שלו. איסור זה, אף שהוא מן התורה, אינו חמור כמלאכה, אלא הוא איסור רגיל. אין בו חיוב מיתה כמי שעושה מלאכה מל"ט מלאכות. הוסיפו חכמים וגזרו שלא יצא ממקום מושבו יותר מ-2000 אמה, שהוא כקילומטר. מקום מושבו זה הכפר שלו, המושב בו הוא שובת, או העיר בה הוא נמצא בשבת. איסור זה מבטא את מהותה של קדושת השבת. יום שאדם לא נוסע לעבודתו, אלא נשאר במקומו, בביתו, עם בני משפחתו. וזמנו פנוי כדי ללכת אל בית הכנסת בו הוא מתפלל.

השוהה במקום מבודד, כגון מדבר או שדה, מודד 2000 אמה ממקום מושבו. יצא אדם מחוץ לתחומו, עליו להישאר במקומו, ואינו רשאי לצאת משם. עם זאת, למדו חכמים מהמילים "שבו איש תחתיו", שגם מי שנמצא מחוץ

1. יש אכן חלק מן הראשונים הסוברים, שכל איסור תחומין הוא איסור דרבנן. אך כאן הבאנו את שיטת הרמב"ם הסובר שזה איסור תורה, כי נראה שזו דעת מרן המחבר, ממה שכתב בסימן ת"ד, סעיף א'. וכן ממה שכתב בבית יוסף סימן שצ"ז, שזו דעתם של הרי"ף והרמב"ם והגאונים (אמנם עיין ביאור הלכה סימן ת"ד שמביא שיש סוברים שכל הדין שיש איסור תחומין מן התורה מעבר ל 12 מיל הוא רק לדעות הסוברים שיש לנו רשות הרבים מן התורה. אבל לפי המקובל, שאין רשות הרבים בזמננו, גם מעבר ל 12 מיל הוא דרבנן. אך הביאור הלכה דחה דבריהם).

לתחום, יש לו במקומו ארבע אמות על ארבע אמות, בתוכם הוא רשאי לנוע. פרטי דיני תחומין מפורטים מסימן זה עד סימן ת"ז. חשוב להדגיש שכל הדינים בהלכות תחומין עוסקים בתקנה דרבנן שאסרו את היציאה מעבר ל 2000 אמה. וכמעט אין דיון על האיסור מן התורה, שהוא לא מעשי, כיוון שאנו מחויבים בקיום גזירות חכמים.

סימן שצ"ו

דין ארבע אמות שיש לכל אדם בשבת, ובו ב' סעיפים.

בסימן זה אנו לומדים על השטח המינימלי שיש לאדם, אם יצא חוץ לתחום, והוא – ארבע אמות. כאן יוסברו אופני מדידת שטח זה. בנוסף על כך, ישנם מקומות מסוימים, שאם נכח בהם בכניסת השבת, יש לו 2000 אמה משם לכל צד. להלן יובהר, מה נקרא מקומו. עוד נזכיר, כי הביטוי 'בית סאתיים' הוא שטח בגודל 5000 אמות מרובעות (50 על 100 אמות).

סעיף א

^אשְׁבוּ אִישׁ תְּחֻמָּתוֹ (שמות טז, כט), מכאן שכל אדם יש לו ^בארבע אמות בכל מקום, אפילו יצא חוץ לתחום (א). ^גזמודדים לכל אדם באמה ^אברייטא עירובין מח, א. ^בכתנא קמא במשנה שם מא, ב. הרי"ף והרמב"ם בפרק יב הלכה טו ובפרק כז הלכה ד. ^גציינתיו לעיל סימן שחט סעיפים א-ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) **אפילו יצא חוץ לתחום** – שבת. אפילו שחל איסור ללכת הלאה, או לשוב על עקבותיו, אין צורך לעמוד במקום, אלא ניתן לשבת או לשכב, במרחב ארבע על ארבע אמות. בידו גם לבחור היכן למקם שטח זה, בדרומו או בצפונו, או הוא באמצעו.

שלו (ב), ואם היה ננס באיבריו נותנים לו ארבע אמות בינוניות של כל אדם (ג), שכל אחת מהן ששה טפחים (ד). הגה: ואלו ארבע אמות מודדין לו מרווחות (ה), והוא באמצען (ו) (טור). ויש אומרים דמותר להלך ארבע אמות לכל צד (ז), אבל לטלטל אין לו רק ארבע אמות עם

שולחן ערוך כפשוטו

- (ב) **ומודדים לכל אדם באמה שלו** – כדי שיוכל לשכב במקום. ואם הוא אדם גדול, נדרש לו מרחב גדול קצת יותר.
- (ג) **ארבע אמות בינוניות של כל אדם** – ארבע האמות הרגילות הן המרחב המינימלי. ולאדם גדול, מרחיבים שטח זה.
- (ד) **שכל אחת מהן ששה טפחים** – שזה כ-48 ס"מ.
- (ה) **מודדין לו מרווחות** – לדעת הרמ"א, שטח זה גדול מעט מ-4 אמות רגילות. כלומר, נותנים תוספת של שתי אצבעות לכל אמה, ומידתה היא כ-52 ס"מ. המחבר לא קיבל קולא זו.
- (ו) **והוא באמצען** – כתבנו בדעת המחבר, שרשאי האדם לבחור היכן למקם שטח זה, בן 4 על 4 אמות. הרמ"א מחמיר יותר וסובר, שאין לו בחירה במיקום הריבוע, כי שטח זה מרובע לפי רוחות העולם, והוא באמצעו. אלא שמייד מביא שיטה אחרת, מקילה יותר.²
- (ז) **ארבע אמות לכל צד** – שזה 8 על 8 אמות, ובסך הכל 64 אמות מרובעות. וזה פי 4 מהשיטה הראשונה. למעשה, גם הספרדים יכולים לסמוך על שיטה זו.³

2. במשנה ברורה (ס"ק ז) הסביר אמנם שהמילים "והוא באמצען" אינן במקומן, יש למקמן אחרי ההיתר ללכת ארבע אמות לכל צד – "והוא באמצען". אך בעוניי נראה שאין צורך לכתוב זאת שם, כי ברור שאם מותר לו ללכת 4 אמות לכל צד, הוא באמצען. אלא החידוש הוא בשיטה המחמירה, שלא התירה לאדם אלא 4 על 4 אמות, שהיא הוסיפה להחמיר עליו, למקם עצמו באמצען. ונראה שכך הבין גם כף החיים (אות ח). וה' יצילני משגיאות.

3. כף החיים אות ט.

אלכסונן (ח), כמו שנתבאר לעיל סימן שמ"ט (ט) (טור בשם הרז"ה והמגיד פי"ב בשם רשב"א).

סעיף ב

(י) ¹ בכל מקום שֶׁקָדַשׁ עליו היום, אם הוא מוקף לדירה (יא) אפילו אין בו עתה דיורין (יב), חשוב כולו ארבע אמות (יג). ² וואם אינו פשוט שם סעיף א, לרבנן דקיימא לן כוותייהו. ³ ברייתא נ, ב לענין השובת שם, והוא הדין למערב, וכן כתב הרב המגיד (שבת פרק יב הלכה טו) בשם הרשב"א.

שולחן ערוך כפשוטו

(ח) **רק ארבע אמות עם אלכסונן** – לא הותר אלא מרובע שגודלו 5 אמות ו-3/5 אמה, כשהוא באמצעו. אבל מותר ללכת או לשכב, בשטח 8 על 8 אמות. להלכה, הואיל והאדם נמצא חוץ לתחום, וזהו דין דרבנן, ניתן להגדיר זאת כשעת הדוחק, ואפשר לסמוך על השיטות המקילות.

(ט) **לעיל סימן שמ"ט** – סעיף ב'.

(י) **הקדמה לסעיף** – בסעיף זה מובא כלל חשוב מאוד והוא, גם מתחם ענק, המוקף מחיצות מכל צדדיו, נחשב כארבע אמות בלבד. על כן מדידת 2000 אמה לכל רוח, ובמידות של ימינו – קילומטר⁴, נעשית ממחיצות המתחם והלאה.

(יא) **אם הוא מוקף לדירה** – כלומר, המחיצות סביבו הוקמו לצורך מגורים.

(יב) **אין בו עתה דיורין** – אפילו אם זה מתחם שומם, הוא עדיין נקרא מוקף למגורים, כי בתחילתו נבנה לצורך דיירים.

(יג) **חשוב כולו ארבע אמות** – אפילו היה זה מתחם רחב ידיים, גודל השטח אינו מדד, אלא היקפו לדירה מגדיר את כולו, כארבע אמות בלבד.

4. ובחשבון מדויק 960 מטרים.

מוקף לדירה, עד סְאָתִים (יד) חשוב כולו כארבע אמות (טו). ואפילו שבת בתל גבוה (טז), ובקמה קצורה (יז) ושבלים מקיפות אותה, חשיבי כארבע אמות עד סאָתִים.

שולחן ערוך כפשוטו

(יד) ואם אינו מוקף לדירה, עד סְאָתִים – בית סְאָתִים הוא מתחם בגודל 5000 אלפים מרובעות⁵, שהן במידות שלנו כ-1152 מטר מרובע.

(טו) חשוב כולו כארבע אמות – ומשם ואילך יש לו 2000 אמה.

(טז) ואפילו שבת בתל גבוה – עשרה טפחים מכל צד, ונחשב רשות היחיד מן התורה.

(יז) ובקמה קצורה – אחר קציר התבואה, נותרה קבוצת שיבולים בגובה עשרה טפחים, באמצע שדה, שלא נקצרה, והיא מקיפה את מרכז השדה. זו מחיצה ארעית, כי לאחר זמן, ייקצרו השיבולים. אף על פי כן, היא נחשבת מחיצה.

5. כגודל חצר המשכן, שהיה 50 על 100 אמה, וכרוחב קרקע, בה ניתן לגדל שתי סאה זרעוני חיטה.

סימן שצ"ז

דין שביתת היחיד וכליו ומהלך אלפים אמה, ובו י"ח פעיפים.

למדנו שאסור לאדם לצאת בשבת, 2000 אמה לכל רוח, מחוץ לתחום. בסימן זה יתפרשו דיני איסור זה. מלבד זאת, ידון הסימן בכלי האדם, שגם עליהם חלה מגבלה, ונאסרה הוצאתם חוץ לתחום. יש לציין, כי גם ביום טוב, חל איסור יציאה חוץ לתחום. ואיסור הוצאת הכלים חוץ לתחום, רלוונטי בעיקר ליום טוב, ולא לשבת. כי בשבת אסור לטלטל כלים, ברשות הרבים או בכרמלית. אבל ביום טוב, מותר לטלטלם. וכיון שיש אפשרות מעשית להביא דברים ממקום למקום, צריך לדעת מה תחומם של הכלים. העיקרון הוא, שתחום הכלי הוא כתחום בעליו. על כן, אדם שקיבל מחברו חפץ ביום טוב, לא יוכל להוציאו מעבר לתחום בעליו. עיקר הדיון בסימן זה הוא בשאלה, מי הוא בעליו של הכלי.

פעיף א

^אכל אדם יש לו אלפים אמה לכל רוח, חוץ מארבע אמותיו (א) או מהמקום ששבת בו (ב).

^אמשנה ערובין מא ומה, א ופשוט בכמה מקומות.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) חוץ מארבע אמותיו – ראינו שאדם ששבת בשדה, נדרש לשהות בשטח שגודלו 4 על 4 אמות, בו רשאי גם לטלטל חפצים. מלבד זאת, יש לו שטח בגודל 2000 אמה לכל רוח, בו הוא רשאי ללכת.

(ב) מהמקום ששבת בו – כלומר, אם נמצא במקום מוקף מחיצות, אלפיים האמה שלו, נמדדים מחוץ למחיצה. ואם הוא שובת בעיר, 2000 האמות נמדדות מגבולות העיר, גם אם אינה מוקפת מחיצות.

מע"ף ב

^בקִדְשׁ עָלֵיו הַיּוֹם בִּבְקָעָה (ג) וְאִינוּ יוֹדְעַ תַּחֲוֹם שַׁבָּת, מֵהֶלֶךְ אֲלָפִים פְּסִיעוֹת (בִּינוּנוֹת (ד)) (טו"ר) שֶׁהֵם תַּחֲוֹם שַׁבָּת (ה).
^בשם בגמרא מב, א.

מע"ף ג

(ו) ^בכֶּשֶׁם שֶׁאֵין אָדָם רִשְׁאֵי לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת וּבִיּוֹם טוֹב אֵלָּא אֲלָפִים אִמָּה לְכָל רוּחַ, כִּךְ כָּלֵיו וּבִהְמָתוֹ אֵין יִכּוֹל שׁוֹם אָדָם לְהוֹלִיכֵם חוּץ
^במִשְׁנָה בִּיצָה לז, א ובגמרא שם. ^בשם לז, ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(ג) **קִדְשׁ עָלֵיו הַיּוֹם בִּבְקָעָה** – כלומר בכניסת השבת שהה חוץ לעיר, וממקום שביתתו יש לו 2000 אמה לכל רוח.
 (ד) **אֲלָפִים פְּסִיעוֹת בִּינוּנוֹת** – כלומר לא יפסע פסיעות גסות, כי סביר מאד, שכל פסיעה תגדל מאמה.
 (ה) **שֶׁהֵם תַּחֲוֹם שַׁבָּת** – וכיון שהאדם, מן הסתם, לא יודע כיצד למדוד, הותרה לו הליכה בת 2000 פסיעות, שהן בערך 2000 אמה.
 (ו) **הַקִּדְמָה לַסְּעִיף** – להבנת הסעיף צריך להקדים שלוש הלכות: א. גם ביום טוב יש איסור לצאת חוץ לתחום; ב. אבל אין ביום טוב איסור הוצאה וטלטול. ג. בהמשך נלמד, כי ישנה אפשרות לשנות את מקומו המרכזי של האדם. כגון, אם רצונו ללכת 4000 אמה לכיוון מסוים. במקרה זה, עליו להניח בגבול 2000 אמה ממקומו, מאכל מסוים, ומאז מוגדר המקום בו הונח המאכל, כביתו ומקום שביתתו. הלכך נמדדים אלפים אמה לכל רוח, מנקודה זו. נמצא כי הועיל מעשה זה, שיוכל ללכת לרוח אחת 4000 אמה, אבל לכיוון הנגדי, אינו רשאי ללכת אפילו אמה אחת.

לאלפים אמה של בעליהם (ז).¹ ואם עירבו בעליהם לרוח אחת (ח), אין שום אדם יכול להוליכם לרוח האחרת, אפילו פסיעה אחת, במקום שאין הבעלים יכולים לילך. הגה: ועיין לעיל סוף סימן ש"ה, אם מותר למסור בהמה לעכו"ם במקום שיש לחוש שיוציאנה חוץ לתחום (ט).

סעיף ד

^ההמוסר בהמתו לבנו (י) הרי הוא כרגלי האב (יא).

^המשנה שם לז, א.

סעיף ה

¹מסרה לרועה, אפילו נתנה לו ביום טוב (יב), הרי הוא כרגלי

¹שם עמוד ב, ברייתא וכרבי דוסא.

שולחן ערוך כפשוטו

(ז) חוץ לאלפים אמה של בעליהם – אדם השווה במקום אחר, שאינו מקום בעלי החפץ, וקיבל אחד מחפציו של הזולת, רשאי להוליכו רק בשטח שהזולת רשאי לפסוע.

(ח) עירבו בעליהם לרוח אחת – והרוויחו 2000 אמה נוספות לצד זה, אבל הפסידו 2000 מן הצד הנגדי.

(ט) שיש לחוש שיוציאנה חוץ לתחום – ושם בסימן ש"ה, נפסק שמותר למסור.

(י) המוסר בהמתו לבנו – אפילו מערב יום טוב.

(יא) כרגלי האב – כי נוכחות הבהמה אצלו, מגדירה אותו כשומר בשליחות האב, ודין הבהמה כדין בעליה¹.

(יב) אפילו נתנה לו ביום טוב – והיה מקום לומר, שהתחום שלה הוא כתחום

1. פסיקת המחבר מקורה בשיטת הרמב"ם. אך כבר ציינו המפרשים, שלהלכה יש לנקוט כדעות שדין בנו כשאר רועים, ולא כפסיקת המחבר. אך לי נראה שהכל לפי העניין. אם בדרך כלל מוחזקת הבהמה אצל אביו, אלא שבאותו יום טוב ביקש מבנו לשומרה, הרי הוא כרגלי האב. אבל אם העביר לבנו את האחריות הכללית על הטיפול בבהמותיו, הרי הוא כרועה, ותחום הבהמות כתחומו.

הרועה (יג). ^אואם מסרה לשני רועים, הרי היא כרגלי בעליה, מפני שלא קנה אחד מהם (יד).

^אמשנה לז, ב במשנה ובגמרא בפירוש המשנה שם, וכפירוש רש"י, וכן כתב הטור.

סעיף ו

^חשור של פֶּטָם (טו), כרגלי מי שלקחו לְשֶׁחֶטוֹ ביום טוב (טז). ^טוכן אם שֶׁחֶטוֹ בעליו ביום טוב ומכרו בשרו, כל אחד מהלוקחים מוליד מנתו למקום שהוא הולך (יז).

^חשם מימרא דשמואל לח, א. ^טרמב"ם בפרק ה מהלכות יום טוב.

שולחן ערוך כפשוטו

בעליה, אצלו שהתה בכניסת החג.

(יג) **כרגלי הרועה** – הרועה הוא זה שבדרך כלל, מטפל בבהמות בעל הבית. לכן אפילו בהמה שנמסרה לאחריותו ביום טוב, הרי היא כרגליו, כי עוד טרם כניסת החג, היה צפוי, שהבהמה תועבר לאחריותו.

(יד) **שלא קנה אחד מהם** – מסירת הבהמות לשנים, אין בה העברת סמכות טוטאלית, אלא הם דומים לבן הבעלים, שקיבל בהמה לאחריותו, והוא מסייע בסך הכל לזמן קצר. הלכך לא נפקעה אחריות הבעלים, ותחום הבהמה הוא כתחום הבעלים.

(טו) **שור של פטם** – הפטם הוא אדם המשביח ומשמין את בשר הבהמות. וכאן מדובר על שור מפוטם, שנועד לשחיטה, ולאכילת בשרו.

(טז) **שלקחו לְשֶׁחֶטוֹ ביום טוב** – אפילו אם בוצעה רכישתו ביום טוב, הרי כבר בערב יום טוב נועד השור לזה שירכוש אותו.

(יז) **מוליד מנתו למקום שהוא הולך** – שהרי עוד מלפני יום טוב, נועד הבשר להשתייך לרוכש².

2. ואף שעדיין לא נודע מי יקנה, הרי זה דומה לחפץ של הפקר, שדינו כרגלי המוצא אותו.

סעיף ז

י' שור של רועה (יח), כרגלי אנשי אותה העיר (יט).

י' שם לח, א.

סעיף ח

(כ) כלים המיוחדים לאחד מהאחים שבבית (כא), הרי הם כרגליו. ושאינן מיוחדים, אין יכולים להוליכם אלא למקום שכולם יכולים לילך (כב).

י' משנה שם לז, א.

סעיף ט

(כג) שנים ששאלו חלוק זה לילך בו שחרית וזה לילך בו ערבית,

י' ברייתא שם לז, ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(יח) שור של רועה – שאינו מיועד לשחיטה.

(יט) כרגלי אנשי אותה העיר – בה מתגורר הרועה³. אבל שור של פטם, העומד למכירה, וישתייך לזה שירכשנו, מותר להוציא את בשרו אפילו לעיר אחרת, שתושביה עירבו והגיעו לעיר זו ביום טוב.

(כ) הקדמה לסעיף – סעיף זה דן בחפץ ששייך לשני אנשים, כגון שני אחים, ואין תחומו של זה, כתחומו של זה. מותר להוליך את החפץ רק במרחב בו מותר לשניהם ללכת.

(כא) לאחד מהאחים שבבית – כלומר חפץ זה נתון תחת בעלותם של שני האחים, אלא שאחד מהם רגיל יותר להשתמש בו, והוא מיוחד לו. לפיכך, תחום החפץ הוא כתחומו של אח זה.

(כב) למקום שכולם יכולים לילך – הואיל ושניהם בעלים של חפץ זה באופן שווה, לא ניתן ליטול חפץ זה אלא בשטח ששני האחים רשאים להלך בו.

(כג) הקדמה לסעיף – חפץ שנלקח בהשאלה, מוגדר כחפץ בבעלות השואל,

3. הכוונה שלא מתחשבים במי שעשה עירוב, אלא דנים את הבהמה כרגלי רוב תושבי העיר.

לא יוליכו אלא למקום ששניהם יכולים לילך (כד). ואם עירב זה לסוף אלפים למזרח (כה) וזה לסוף אלפים למערב (כו), לא יזיזוהו ממקומו (כז).

סעיף י

(כח) ^ישנים שלקחו בהמה בשותפות ושחטוה ביום טוב (נט), אף על פי שלקח כל אחד מנתו, הרי כל הבשר כרגלי שניהם (ל). אבל ^יבריתא שם, וכרב. הרי"ף והגאונים ורמב"ם בפרק ה מהלכות יום טוב.

שולחן ערוך כפשוטו

כי הוא מיועד לו.

(כד) **למקום ששניהם יכולים לילך** – כי שניהם נחשבים "בעלים" של החפץ, במידה שווה.

(כה) **עירב זה לסוף אלפים למזרח** – ומותר לו ללכת 4000 אמה לכיוון מזרח. אבל לצד מערב, אינו יכול ללכת כלל.

(כו) **וזה לסוף אלפים למערב** – ומותר לו ללכת 4000 אמה לכיוון מערב, אבל למזרח, אינו יכול ללכת כלל.

(כז) **לא יזיזוהו ממקומו** – כי אין כל שטח משותף, לשני השואלים.

(כח) **הקדמה לסעיף** – יש מושג הלכתי ושמם "ברירה". משמעותו היא, כי מעשה שנעשה ללא פרשנות מדויקת, ורק בהמשך, הוענקה לו הגדרה ברורה. לשון חכמינו הוא "הוברר הדבר למפרע". לדוגמא, אדם המבקש להניח עירוב תחומין בנקודה מסוימת, בגבול 2000 אמה, כדי להרוויח 2000 אמה נוספות. אבל בכניסת השבת עדיין לא החליט אם ילך לצד צפון או לדרום. לכן הניח עירוב בשתי הצדדים, ואמר, מה שאחליט מחר, יהיה עירובי מעכשיו. אמרו חכמים, שבדין דרבנן אומרים "יש ברירה", על כן מה שיוחלט למחרת, הרי זו החלטה שבוצעה באופן רטרואקטיבי. והוא כביכול החליט, בעת הנחת העירוב.

(נט) **ושחטוה ביום טוב** – כלומר, בבין השמשות, עדיין לא נחלק הבשר. ורק למחרת, אחר השחיטה, חילקו את הבשר בינם.

(ל) **כל הבשר כרגלי שניהם** – ואפשר להביא את הבשר רק למקום בו רשאים

אם לקחו חבית של יין וחלקה ביום טוב, חלקו של כל אחד מהם כרגליו (לא).

סעיף יא

השואל כלי מחבירו מערב יום טוב, אפילו לא לקחו עד הלילה הרי הוא כרגלי השואל (לב). ואם שאלו ממנו ביום טוב (לג), אף על פי שדרכו לשאלו ממנו בכל יום טוב, הרי הוא כרגלי המשאיל (לד).

¹משנה וגמרא שם.

שולחן ערוך כפשוטו

שניהם ללכת. ולא אומרים שהוברר כביכול אמש, למי כל חלק שייך. כי בבעל חי, כל חלקי הבהמה ניזונים האחד מן האחר. וכל חלק שיקבל האחד, שייך לשניהם בשווה. ואין לטלטלו אלא, במקום בו שני הבעלים יכולים להלך⁴.

(לא) חלקו של כל אחד מהם כרגליו – כי אומרים "יש ברירה". והוברר שהחלק מהיין אותו נטל כל אחד, השתייך אליו כבר אמש. על כן יכול להוליכו, במקום שמותר לו ללכת.

(לב) הרי הוא כרגלי השואל – כי כבר בכניסת יום טוב, היה חפץ זה מיועד עבורו.

(לג) שאלו ממנו ביום טוב – ובכניסת החג, עדיין לא נודע שייטול חפץ זה בהשאלה.

(לד) הרי הוא כרגלי המשאיל – שבכניסת החג היה בעליו. ולמרות שהוא רגיל לשאול חפץ זה מידי יום טוב, אין כל חיוב להשאיל אותו שוב. ואם בכניסת החג עדיין לא שאלו, החפץ מסונף לבעליו.

4. ועיין בביאור הלכה (ד"ה הרי כל הבשר) שמביא ראשונים החולקים על פסיקת המחבר, שפסק כדעת הרי"ף והרמב"ם.

סעיף יב

האשה ששאלה מחברתה מים ומלח לעיסתה (לה) ותבלין לקדירתה ביום טוב (לו), הרי העיסה ותבשיל כרגלי שתיהן (לז).
 פמשנה שם.

סעיף יג

עלקה מחבירו ביום טוב גחלת, לא יוליכנה אלא כרגלי הנותן (לח); אבל אם הדליק נר או עץ משלהבת חבירו, הרי הוא כרגלי זה שהדליק (לט).
 פמשנה שם.

סעיף יד

(מ) בור של יחיד הרי הוא כרגלי בעליו (מא); ושל אותה העיר, פמשנה שם.

 שולחן ערוך כפשוטו

(לה) מים ומלח לעיסתה – נמצא שהקמח שייך לה, והמים והמלח שייכים לאשה אחרת.
 (לו) ותבלין לקדירתה ביום טוב – ומתברר שהתבשיל שייך לאשה אחת, והתבלינים לאשה אחרת. וכידוע, יש חשיבות לתבלין, כי בלעדיו המאכל אינו טעים.
 (לז) כרגלי שתיהן – כלומר טלטול העיסה והתבשיל מותר רק, במקומות בהם רשאיות שתי הנשים ללכת.
 (לח) אלא כרגלי הנותן – שבכניסת החג היה בעלי הגחלת.
 (לט) כרגלי זה שהדליק – כי הנר או העץ שייכים למדליק, שלא חסרה לו אלא שלהבת. ובעל השלהבת, אינו מוגדר כלל כבעלי הנר.
 (מ) הקדמה לסעיף – סעיף זה ידון מהו תחומם של מים המכונסים בבור.
 (מא) כרגלי בעליו – זהו בור השייך לאדם פרטי, ותחום המים כתחום בעליהם.

כרגלי אנשי אותה העיר (מב); ושל הפקר, כרגלי הממלא (מג).

סעיף טו

נהרות המושכים ומעיינות הנובעים (מד) ⁷הרי הם כרגלי הממלא (מה); ⁸היו באים מחוץ לתחום לתוך התחום, ממלאים מהם בשבת (מו), ואין צריך לומר ביום טוב (מז).

⁷ברייתא שם. ⁸כפירוש הרא"ש (סימן יא), וכן איתא בתוספתא, וכן דעת הר"ן. ⁹רמב"ם בפרק ה מהלכות יום טוב. וכתב הרב המגיד שהוא מסוגיא דפרק מי שהוציא אוהו (מו, א).

סעיף טז

¹⁰מילא מים מכור של הפקר לצורך חבירו, הרי הם כרגלי הממלא (מח).

¹¹שם בגמרא (לט, א), וכרב ששת. כתב הר"ן שכן נראה דעת הרי"ף ודעת הרמב"ם בפרק ה מהלכות יום טוב.

שולחן ערוך כפשוטו

(מב) כרגלי אנשי אותה העיר – מי הבור שייכים לכולם, לכן ניתן לטלטלם אלפים אמה לכל רוח, מתחום העיר.

(מג) כרגלי הממלא – כי בכניסת יום טוב, לא היו המים בבעלות אי מי. והשואבם לצורכן, נעשה בעליהם.

(מד) ומעיינות הנובעים – כלומר מדובר במים זורמים.

(מה) כרגלי הממלא – כי מים אלה, הפקר הם.

(מו) ממלאים מהם בשבת – ולא אומרים שנחשבים כמימי התחום שמחוץ לעיר, אליה נכנסו, כי אף אחד לא הביאם פנימה, אלא זרמו לשם מעצמם. וגם לא אומרים שכיוון שעברו מרשות לרשות, יאסרו בשימוש.

(מז) ואין צריך לומר ביום טוב – המים לא קבעו מקום לעצמם בכניסת השבת, או בכניסת החג, ואף שהיו אז חוץ לתחום, לא היו להם בעלים באותו זמן.

(מח) הרי הם כרגלי הממלא – אלו מים של הפקר, וכלל בידינו, שהמגביה לחברו, קנה חברו. על כן מרגע ששאב לצורך חברו, המים שייכים לחברו.

סעיף יז

תמי שהיו לו פירות מופקדים בעיר אחרת רחוקה ממנו (מט)
ועירבו בני אותה העיר לבא אצלו, לא יביאו לו מפירותיו,
שפירותיו כמוהו (נ). במה דברים אמורים, כשייחד להם קרן זוית
(נא);¹ אבל אם לא ייחד להם (נב), הרי הם כרגלי זה שהם מופקדים
אצלו (נג).

¹משנה שם (לט, ב). ²הכי מפרש לה שם בגמרא אליבא דרב דקיימא לן כוותיה. ³שם בגמרא, וכרב.

שולחן ערוך כפשוטו

ולמרות זאת, דין המים כרגלי הממלא. מאחר וכל הסיבה שחברו זוכה בהגבהתו, היא משום שבכוחו לזכות לעצמו, ורק מכוח זה, יכול היה לזכות גם לחברו.⁵ נמצא שבעלות חברו שואבת את כוחה מהעובדה שהממלא זכה תחילה לעצמו. על כן, אף שהמים שייכים לזה שנתמלאו עבורו, אינו רשאי להוליכו אלא, כרגלי הממלא.⁶

(מט) בעיר אחרת רחוקה ממנו – חוץ לתחומו, כלומר יותר מ-2000 אמה.
(נ) שפירותיו כמוהו – למרות שעשו עירוב, הוא אינו מועיל לבעל הפירות, מהטעם שיוסבר מיד.

(נא) כשייחד להם קרן זוית – אם אמר הנפקד, בעל הבית, לבעל הפירות, הרי אחת מפינות הבית מושאלת להנחת פירותיך, לא קיבל על עצמו אחריות הפירות, אלא הם במקום ובאחריות בעליהם. והואיל ונמצאים מחוץ לתחום בעליהם, לא ניתן להוליכם לשום מקום.

(נב) אם לא ייחד להם – מקום, קיבל על עצמו את אחריותם, ונחשב כבעליהם. הלכך, אין הפירות ברשות בעליהן המפקיד.

(נג) כרגלי זה שהם מופקדים אצלו – כי הוא שומר ואחראי עליהן, על כן דין הפירות כרגליו.

5. ובלשון הגמרא (בבא מציעא ח, א) "מגו דזכי לנפשיה, זכי נמי לחבריה".

6. פוסקים רבים חלקו על מרן בזה. אך להלכה, אין לנו אלא דברי מרן, אם לא בשעת דוחק גדולה.

פעיף יח

ימי שזימן אצלו אורחים ביום טוב, לא יוליכו בידם מנות, למקום שאין בעל הסעודה יכול לילך בו (נד), אלא אם כן זיכה להם מערב יום טוב, על ידי אחר, במנות אלו (נה).

^ימשנה שם (מ, א).

שולחן ערוך כפשוטו

(נד) שאין בעל הסעודה יכול לילך בו – בכניסת החג, היו המנות של בעל הסעודה. לכן אף שמסר מנות מאכל לידם, הוא עדיין נחשב בעל המנות. ומהמשך דברי המחבר משמע, שאפילו הזמינם מערב יום טוב, אינם רשאים להוליך מאכלים שקיבלו, אלא למקום שהנותן יכול ללכת. וטעמו, כפי הנראה, שלא היתה דעת הנותן, שייטלו את המאכלים עמם, רק שיאכלו אצלו. ורק אחר כך, שינה דעתו ונתן בידם.

(נה) במנות אלו – כי אז, כבר בכניסת החג, נעשו המנות בבעלות האורחים.

סימן שצ"ח

דין היאך מודדין אלפים אמה, ובו י"א פעיפים.

ראינו כי לכל אדם יש 2000 אמה מתחומו, וכי העיר בה שוהה אדם, היא תחומו, מגבולה נמדדים 2000 אמותיו. סימן זה דן על גבול העיר, ממנה מודדים אותם. היה ניתן לחשוב שהנקודה בה מתחילה המדידה, היא מהבית האחרון המצוי בקצה בהעיר. אבל חכמים קבעו לא כך. אלא העיר תתוחם בקווי מרובע, או מלבן, ורק מן מצלעות המרובע או המלבן יימדדו 2000 האמות. סיבת הדבר היא, משום שגבול העיר אינו תמיד קו ישר, וזה יגרום לבלבול במדידות הנדרשות. כי אם נבנו בקצה העיר שני בתים, שאינם רחוקים זה מזה, האחד פנימי, וחברו חיצוני, התוצאה תהא, שאלפיים אמותיו של זה היוצא מגבול הבית הפנימי יימדדו באופן שונה, מאלפיים אמותיו של היוצא מגבול הבית החיצוני, וזה כלל לא נוח. על כן השוו חכמים את מידותיהם ואמרו, לכל עיר תינתן צורת מרובע או מלבן, ורק משם והלאה יימדדו 2000 אמות. הסימן שלנו דן, היכן וכיצד למקם ריבוע או מלבן זה. השולחן ערוך כתב לפעמים "מרובע", אך זה כולל גם צורת מלבן. וכשכותב "עגול" כוונתו לכלול גם צורה אובלית.

פעיף א

^אהבא למדוד אלפים אמה של תחום העיר, אם היתה העיר אריכא וקטינא (א) או שהיתה מרובעת (ב) ולא לְרְבוע העולם (ג), הואיל ^אברייתא ערובין נה, א ובגמרא שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) היתה העיר אריכא וקטינא – כלומר, היתה העיר בצורת מלבן, ולו קווים ישרים, כאשר צלע אחת ארוכה, כמו מקבילתה. ושני הצדדים האחרים, צלעותיהם קצרות.

(ב) שהיתה מרובעת – באורך ורוחב שווה.

(ג) ולא לְרְבוע העולם – כלומר ארבע רוחות העיר, אינן מכוונות האחד לצפון,

ויש להם ארבע זוויות שוות (ד) מניחים אותה כמות שהיא, ומודדים לה אלפים אמה לכל רוח, מארבע רוחותיה (ה).

סעיף ב

בהיתה עגולה (ו), עושין לה זוויות ורואים אותה כאילו היא בתוך המרובע (ז), ומודדין חוץ מצלעות אותו מרובע, אלפים אמה לכל ^במשנה שם נב, ב וברייתא נה, א.

שולחן ערוך כפשוטו

האחר למזרח, לדרום ולמערב, אלא בכיוון אלכסוני לרוחות העולם.

שהיתה מרובעת, ולא לרובע העולם
(ראה איור) -

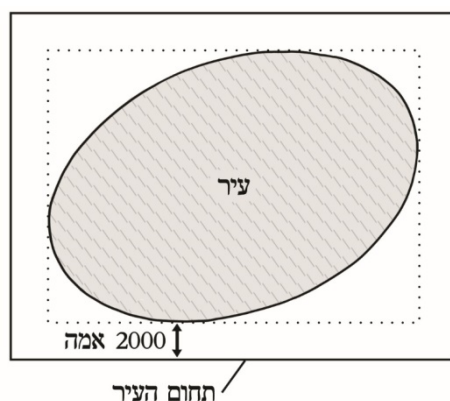
(ד) ארבע זוויות שוות - זוויות בנות 90 מעלות.

(ה) לכל רוח מארבע רוחותיה - ואין צורך למקם את הריבוע, בדיוק לפי רוחות העולם.

(ו) היתה עגולה - צורת העיר עגולה, או סגלגלה כעין אליפסה.

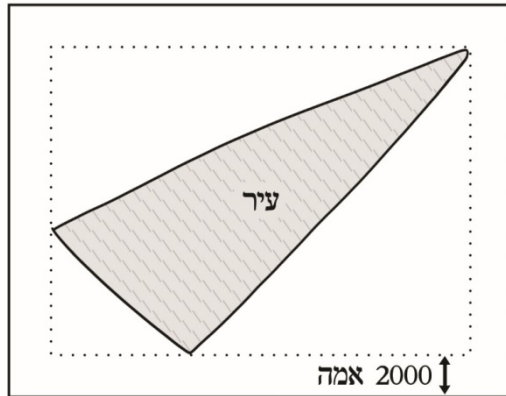
(ז) בתוך המרובע - יש לשרטט מרובע או מלבן, סביב גבולות העיר, ומשם וחוצה למדוד 2000 אמה.

היתה עגולה, עושין לה זוויות, ורואים אותה כאילו היא בתוך המרובע, ומודדין חוץ מצלעות אותו מרובע, אלפים אמה לכל רוח (ראה איור) -

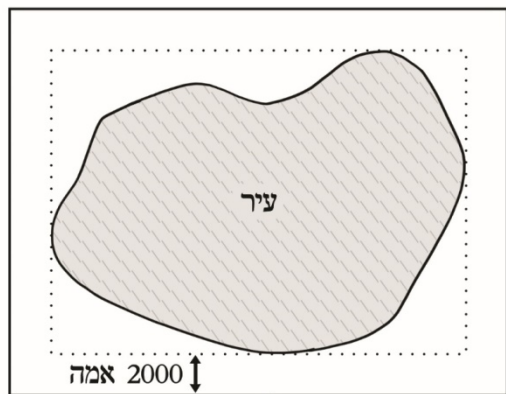

רוח, שנמצא מִשְׁתַּכֵּר הזוויות (ח); יוכן אם היתה העיר משולשת או שיש לה צלעות רבות, מרבעים אותה (ט) ואחר כך מוציאין חוץ למרובע (י) אלפים אמה לכל רוח.
 ירמב"ם בפרק כח מהלכות שבת.

שולחן ערוך כפשוטו

תחום העיר

תחום העיר

- (ח) שנמצא מִשְׁתַּכֵּר הזוויות - העמדת העיר בתוך צורת מלבן, מוסיפה חלקי שטח בני יותר מאלפים אמה, מן הבית האחרון.
- (ט) מרבעים אותה - משרטטים מלבן שיתאים לנקודות המיקום של העיר, וצדדי המלבן מוצבים לפי רוחות העולם.
- אם היתה העיר משולשת, מרבעים אותה (ראה איור) - או שיש לה צלעות רבות (ראה איור) -
- (י) מוציאין חוץ למרובע - כאמור, המרובע כולל גם צורת מלבן.

סעיף ג

^יכשהוא מְרַבֵּעַ, מרבעה בריבוע העולם, כדי שתהא כל רוח ממנו משוכה, כנגד רוח מרוחות העולם, ומכוונת כנגדם (יא).
^יברייתא שם.

סעיף ד

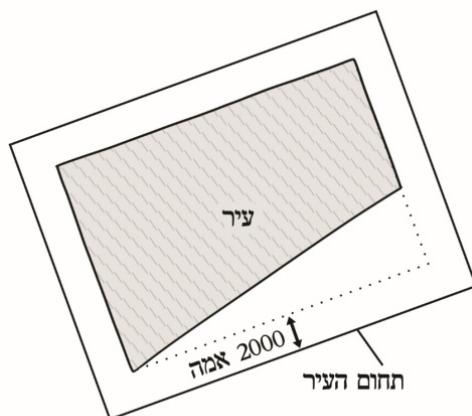
^ההיתה רחבה מצד אחד וקצרה מצד אחד (יב), רואין אותה כאילו כולה רחבה (יג). ^ההיתה עשויה כמין * גם (יד) או כקשת (טו), אם ^הברייתא שם. ^יברייתא שם. * (פירוש, הוא כ"ף יוונית) (צריך לומר גימל, שכן גמ"א היא אות שלישית יוונית וצורתה כדל"ת הפוכה).

שולחן ערוך כפשוטו

(יא) ומכוונת כנגדם – בניגוד לאמור בסעיף א', שם העיר מרובעת ומלבנית, ומדידת אלפיים האמה לכל רוח, נעשית מצלעות העיר. בסעיפים אלה, הואיל ומרבעים את העיר, המלבן סביב העיר אינו משורטט לכל כיוון שרוצים, אלא בהתאמה מוחלטת לארבע רוחות העולם.

(יב) רחבה מצד אחד וקצרה מצד אחד – כצורת טרפז.

(יג) כאילו כולה רחבה – לא מרבעים לפי רוחות העולם, אלא מאריכים את הצלע הקצרה, כדי שתעמוד בזווית ישרה, מול הצלע הרחבה, ותיווצר צורה מלבנית.

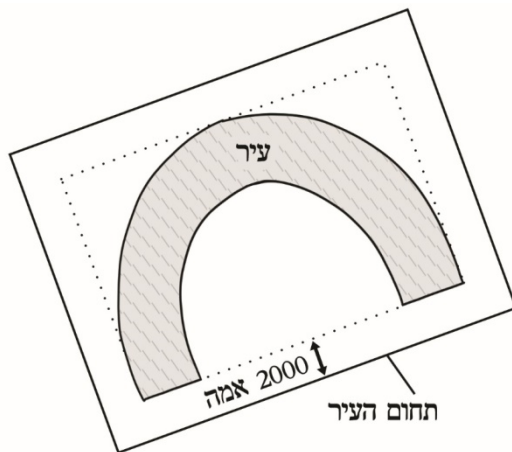
היתה רחבה מצד אחד וקצרה מצד אחד, רואין אותה כאילו כולה רחבה (ראה איור) –

(יד) כמין גם – שטח העיר הוא כעין סיבוב אנכי (כמו אות נו"ן, או כ"ף סופית).

(טו) כקשת – הקשת היא חלק מהיקף מעגלי, ובתי העיר בנויים כחצי עיגול. שטחו הפנימי של חצי העיגול, ריק מבתים.

יש בין שני ראשיה ¹פחות מארבעת אלפים אמה מודדין לה מן היתר (טז) ורואין את כל הרוחב שבין היתר והקשת כאילו הוא מלא בתים (יז); ואם היה בין שני ראשיה ארבעת אלפים, אין מודדין לה אלא מן הקשת (יח). הגה: ויש אומרים מן המקום שנתקצר שם הקשת שאין בו ארבעת אלפים אמה (יט). וכל זה שיש בין הקשת והיתר ¹שם בגמרא וכרב הונא. כן דעת הרי"ף והרמב"ם בפרק כח מהלכות שבת.

שולחן ערוך כפשוטו

היתה עשויה כקשת (ראה איור) -

(טז) היתר - הקו המתוח בין שני קצוות העיר. ולא מרבעים אותה לפי רוחות העולם, אלא מותחים קו מקביל ליתר, מעל הקשת, כדי לייצר צורת מלבן או מרובע.

(יז) כאילו הוא מלא בתים - למרות שהוא שטח ריק, כולו נחשב חלק מן העיר. והעומדים בקשת, יכולים ללכת 2000 אמה,

משם והלאה. מן העבר השני של העיר, מותחים קו ישר מהבית החיצוני ביותר, במקום המקביל ליתר, ומשם ואילך יש אלפים אמה, כמו בעיר עגולה. **(יח) אין מודדין לה אלא מן הקשת -** לא ניתן למדוד 2000 אמה מהקו המתוח בין שני ראשי הקשת, אלא ממש מן הנקודה המרכזית של עיגול הקשת. עם זאת, ניתן להלך דרך בתי העיר עד קצה הקשת, ומכל בית יש אלפים אמה.

(יט) שאין בו ארבעת אלפים אמה - ניתן להתרחק מאמצע הקשת, לשני הצדדים, עד לנקודה בה המרחק בין שתי הנקודות יעמוד על 4000 אמה. מנקודת ציון זו, יימתח קו דמיוני, עד הצד השני מולו, ומשם והלאה מותר ללכת אלפיים אמה. שיטה זו מקילה, ומאפשרת למתוח קו כזה, גם אם המרחק בין שני קצוות העיר גדול מ-4000 אמה.

יותר מאלפים, אבל אם אין ביניהם אלפיים, מודדין בכל ענין מן היתר (כ), וכן נראה להקל (כא). (הגהות מיימוני פרק כ"ה מהלכות שבת והרא"ש והטור).

סעיף ה

(כב) כל בית דירה שהוא יוצא מהעיר, אם היה בינו ובין העיר שבעים אמה ושני שלישים, שהוא צלע בית סאתים המרובעות או פחות מזה, הרי זה מצטרף לעיר (כג) ונחשב ממנה, וכשמודדין לה אלפים אמה לכל רוח, מודדין חוץ מבית דירה זה. הגה: ויש אומרים שאין מתחילין למדוד מיד מן הבית אלא מותחין חוט על פני רוחב העיר נגד מ"מ שנה שם (נג, א) ובפירוש רש"י שם, ובגמרא נה, א.

שולחן ערוך כפשוטו

(כ) מודדין בכל ענין מן היתר – הרמ"א מביא קולה נוספת. אם המרחק בין ראש הקשת ליתר הוא פחות מ-2000 אמה, אפשר למתוח קו דמיוני בין שני קצוות הקשת, גם אם המרחק בינם גדול מ-4000 אמה.

(כא) וכן נראה להקל – שגם הספרדים יכולים להקל בזה¹.

(כב) הקדמה לסעיף – חצר המשכן היה מלבן בגודל 50 אמה על 100 אמה, כלומר 5000 אמות מרובעות. ריבועו של השטח יניב מתחם, שכל אחת מצלעותיו אורכה 70 אמה ושני שלישי (70.66). ומן הפסוק שכתוב בערי הלוויים (במדבר לה) "ומגרשי הערים אשר תתנו ללוויים מקיר העיר וחוץ, אלף אמה סביב", למדו חכמים (עירובין נז, א), שהמדידה אינה מתחילה מקיר העיר, אלא קצת מחוצה לה. וקבעו חכמים שלכל בית יש חצר, על כן מוסיפים צלע בת 70 אמה ושני שלישי, כחלק מן העיר. וזה מתבטא בשתי צורות, כפי שמיד נראה במחבר וברמ"א.

(כג) הרי זה מצטרף לעיר – לפי המחבר, בית המצוי בתוך 70 אמה מן העיר, נכלל בשטחי העיר, ורק ממנו והלאה מודדים 2000 אמה.

1. הטעם לזה הוא, משום שהבית יוסף הסתפק מדוע השמיטו הרי"ף והרמב"ם דין זה, ולכאורה נראה מדבריו, שאין לפסוק כקולה זו. אמנם ראה בבדק הבית שכתב, כי יתכן שגם הם מודים לפסיקה זו, על כן יש מקום להקל.

הבית ומרחיקין משם שבעים אמה ושיריים ומתחילין (כד), וכן בכל מקום שמודדין (טור). וכן נראה לי להקל (כה).

סעיף ו

(כו) ^טהיה בית קרוב לעיר בשבעים אמה, ובית שני קרוב לבית הראשון בשבעים אמה, ובית שלישי קרוב לשני בשבעים אמה, וכן עד מהלך כמה ימים, הרי הכל כעיר אחת וכשמודדין, מודדין מחוץ לבית האחרון (כז); 'והוא שיהיה בית דירה זה ארבע אמות על ארבע אמות או יותר (כח). וכן בית הכנסת שיש בו בית דירה לחזנים (כט), ובית תפלה של אינם יהודים (ל) שיש בו בית דירה ^טרמב"ם בפרק כח מהלכות שבת (הלכה ב), מעובדא דהוי אתי לבי כנישתא דדניאל שם כא, א. 'ברייטא שם נה, ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(כד) ומרחיקין משם שבעים אמה ושיריים ומתחילין – הרמ"א מקל יותר ולדעתו, גם 70 אמה מן העיר, נחשבים חלק מן העיר. ורק משם והלאה מתחילים את מדידת 2000 האמות. ואם לאחר הבית הנזכר לעיל, יש בית נוסף בתוך 70 אמה, מודדים 70 אמה נוספות, ורק משם והלאה מודדים 2000 אמה. המחבר, לא מודה לקולה זו.

(כה) וכן נראה לי להקל – וכך מנהג אשכנז.

(כו) הקדמה לסעיף – למדנו בסעיף הקודם, שניתן להרחיב את גבולות העיר, עד הבית המצוי בתוך 70 אמה, מגבול העיר. בסעיף זה נלמד, שגבולות העיר יכולים להתרחב עד אין סוף. כגון, שיש בית נוסף בתוך 70 אמה מגבולו של הבית הראשון, וכן הלאה, עד אין סוף. סעיף זה מסביר מה נקרא בית, לעניין זה.

(כז) מודדין מחוץ לבית האחרון – כפי שהסברנו בהקדמה לסעיף.

(כח) על ארבע אמות או יותר – הגודל המינימאלי של בית, הוא 4 אמות על 4 אמות.

(כט) בית דירה לחזנים – גם הוא נקרא בית.

(ל) ובית תפלה של אינם יהודים – הכוונה לבית עבודה זרה.

לְכַהֲנֵיהֶם (לא), והאוצרות שיש בהם בית דירה (לב), והגשר והקבר (לג) שיש בהם בית דירה, ושלש מחיצות שאין עליהם תקרה (לד) ויש בהם ארבע אמות על ארבע אמות (לה). והבית הבנוי בַּיָּם (לו), וישתי מחיצות שיש עליהם תקרה ומעזיבה (לז), וזמירה שיש בנין על פיה, ויש בה בית דירה (לח), כל אלו מצטרפין עמה. ואם היו בתוך שבעים אמה ושיריים, ומאותו הבית היוצא רואים כאלו חוט מתוח על פני כל העיר ומודדין חוץ מאותו החוט אֲלֵפִים² בביא שם ולא נפשטה, ופסק רמב"ם בפרק כח (הלכה ג) לקולא. לשם בברייתא דרבי חייא וגמרא שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(לא) בית דירה לְכַהֲנֵיהֶם – גם זה נחשב בית, אף שאינו בית של יהודים.

(לב) שיש בהם בית דירה – האוצרות הם מתחמי אחסון, ולפעמים יש בהם מתחם מגורים לשומר, אשר מוגדר בית.

(לג) והגשר והקבר – בזמנם נהגו להקים בתחילת גשר, ובכניסה לבית קברות, בקתת שומר. ואף שאינם בתי מגורים אלא מיועדים לשמירה, הם בכל זאת נקראים בתים, לענין הרחבת תחום העיר.

(לד) ושלש מחיצות שאין עליהם תקרה – אף על פי שהם נטולי תקרה, כגון בית שחרב, אשר נותרו בו רק שלוש מחיצות.

(לה) ארבע אמות על ארבע אמות – המתחמים הנזכרים לעיל מוגדרים אמנם בתים, ובתנאי שיש בהם מרחב של 4 אמות על 4 אמות.

(לו) והבית הבנוי בַּיָּם – מבנה בן 4 אמות על 4 אמות, בו נפרקת סחורה מן הספינות.

(לז) שיש עליהם תקרה ומעזיבה – ראינו למעלה, שגם מבנה בן שלוש מחיצות נחשב בית, אף אם הוא נטול תקרה. כאן אנו לומדים, שמבנה בן שתי מחיצות, יכול להיחשב כמבנה, אם יש עליו תקרת נסרים, מחוזקת בטיח, או בטון.

(לח) ויש בה בית דירה – זהו כעין מרתף, הבנוי תחת האדמה, ולא על גבה. גם הוא נקרא מבנה.

אמה. ^ט אבל (לט) שתי מחיצות שאין עליהם תקרה אף על פי שדרים ביניהם (מ), והגשר והקבר ובית הכנסת ובית תפלה של אינם יהודים (מא) והאוצרות שאין בהן בית דירה (מב), והבור וְהַשִּׁיחַ והמַעְרָה (מג) והשובך (מד) ובית שבספינה (מה), כל אלו וכיוצא בהם אין מצטרפין עמה. הגה: ואם היו שני בתים כאלו נגד העיר (מו), דינם כעיר העשויה כקשת (טור).
^פ שם בברייתא.

שולחן ערוך כפשוטו

(לט) אבל – מכאן ואילך מפרט המחבר מבנים שונים, שאינם מוגדרים "בית".
 (מ) אף על פי שדרים ביניהם – אומנם יש דיירים בין שני כתלים אלה, אך למרות זאת, המקום אינו מוגדר בית.
 (מא) ובית תפלה של אינם יהודים – הכוונה לכנסיה או מסגד.
 (מב) שאין בהן בית דירה – כלומר אין מי שגר במקום.
 (מג) והבור וְהַשִּׁיחַ והמַעְרָה – חפירות שונות תחת לאדמה². ואם לא דרים בהם, אינם נחשבים בית.
 (מד) והשובך – מבנה לגידול יונים.
 (מה) ובית שבספינה – אינו נחשב בית, כי הספינה אינה קבועה במקום מסוים.
 (מו) שני בתים כאלו נגד העיר – שני בתים לאו דווקא, אלא מדובר שיש בשני קצוות העיר בתים, הבנויים זה אחר זה, ומאריכים את העיר יותר מ-2000 אמה, והמרווח בינם ריק מבתים. במקרה זה, אם המרחק בין שתי הקצוות קטן מארבעת אלפים אמה, ניתן למתוח קו, בין שני הקצוות, ומן הקו המתוח מודדים 2000 אמה, לכל תושבי העיר. אבל אם המרווח בינם גדול מ-4000 אמה, אין מודדים מהקו שנמתח, אלא מן הבתים עצמם.

2. בור – עגול, שיח – ארוך וצר, ומַעְרָה, חפירה תחת לְאָרֶץ, שְׂפִיחַ מִן הַצֵּד, לא לְמַעַלָּה כְּבוֹר וְשִׁיחַ (חושן משפט סימן צה סעיף ו).

סעיף ז

יהיו שתי עיירות, זו סמוכה לזו, מאה ארבעים ואחת אמות ושליש, כדי שיהיה שבעים אמה ושיריים לזו, ושבעים אמה ושיריים לזו, חשובים שתיהם כעיר אחת, ונמצאת כל עיר מהן מהלכת את כל העיר השניה וחוצה לה אלפיים אמה (מז). הגה: וכן חומת העיר שנפרצה משתי רוחותיה זו כנגד זו, וחרכו הבתים שביניהם עד מאה ארבעים ואחת אמה ושליש, דינו כסתום (מח) (טור). אבל בית אחד, אפילו גדול הרבה, אין לו דין עיר לתת לו שבעים אמה ושיריים (מט) (תוספות והרא"ש פרק כיצד מעבירין וטור).

¹משנה שם נז, א, וכדמפרש לה רב הונא שם, והרמב"ם בפרק כח מהלכות שבת (הלכה ה), ושאר פוסקים.

שולחן ערוך כפשוטו

(מז) אלפיים אמה – בסעיף זה אנו לומדים כי שתי עיירות סמוכות זו לזו, נחשבות כעיר אחת, אם המרחק בינם קטן מ-142 אמות³. ומותר ללכת, מעיר אחת לחברתה, ומעבר לה 2000 אמות נוספות, כאילו היו עיר אחת.

(מח) דינו כסתום – כלומר, אם נחלקה העיר לשתיים, היא עדיין תוגדר כעיר אחת, כל זמן שהמרחק בין שתי חלקי העיר אינו גדול מ-141 אמות ושליש. זה אמנם פשוט, אך יש כאן חידוש והוא, אם המרחק בין שתי חלקי העיר גדול מ-141 אמות ושליש, אין חלקי העיר נחשבים כעיר אחת, אף שבתחילה הייתה זו עיר אחת.

(מט) אין לו דין עיר, לתת לו שבעים אמה ושיריים – כלומר, אם יש בית שהמרחק בינו לעיר גדול מ-70 אמה, ופחות מ-141 אמה, אין הוא נחשב כמחובר לעיר, כי רק לשתי ערים ניתנו 141 אמות ושליש, אבל בית יחידי, אינו מקבל מרווח כזה.

3. שזה פעמיים 70 אמה, 2/31.

סעיף ח

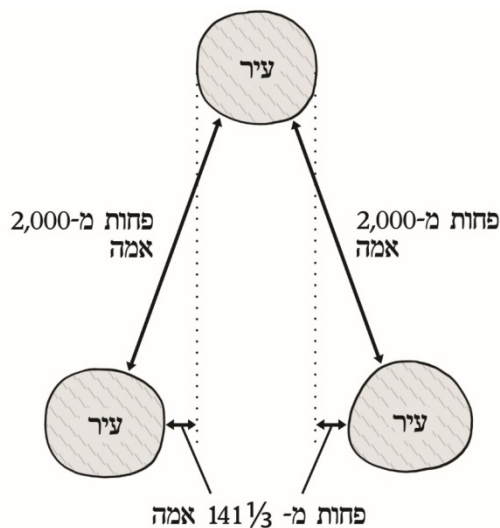
היו שלשה כפרים משולשים (ג), אם יש בין האמצעי ובין כל אחד מהחיצונים אלפים אמה או פחות מכאן (נא), ובין שנים החיצונים מאתיים שמונים ושלש אמות פחות שליש (נב) (מלבד רוחב העיר האמצעי (נג)) (טור), כדי שיהיה בין כל אחד מהם ובין האמצעי שם במשנה, ובגמרא מפרש לה הכי אליבא דרב הונא.

שולחן ערוך כפשוטו

(ג) שלשה כפרים משולשים – שלושה כפרים שמיקומם יוצר מצולע, בעל שלש צלעות. הכפר הממוקם במרכז המשולש, מורד באופן תיאורטי, וממוקם בין הכפרים האחרים.

(נא) או פחות מכאן – מרחק זה מאפשר ללכת מכפר זה, לשני האחרים, כי הם מצויים בתוך 2000 אמה.

(נב) מאתיים שמונים ושלש אמות פחות שליש – כלומר אם נדמה בליבנו

שהכפר האמצעי הוצנח לבין שני הכפרים החיצונים, המרחק בינם לא יגדל מ-141 ו-1/3 אמות בין שתי החיצונים והאמצעי, ובסך הכל 282 ו-2/3 אמות.

היו שלשה כפרים משולשים, אם יש בין האמצעי ובין כל אחד מהחיצונים אלפים אמה או פחות מכאן, ובין שנים החיצונים מאתיים שמונים ושלש אמות פחות שליש (ראה איור) –

(נג) מלבד רוחב העיר האמצעי – כוונתו להסביר את דברי המחבר, כי לולי "ההורדה" של הכפר האמצעי, מובן מאליו, שיש הרבה יותר מ-282 אמות.

כשתראה אותו כאלו הוא ביניהם מאה ארבעים ואחת ושליש, הרי שלשתן כמדינה אחת, ומודדים להם אלפים אמה לכל רוח מחוץ לשלשתן (נד), (ויש אומרים דאין מודדין מן האמצעי רק מחומותיה) (נה) (תוס' והרא"ש פר' כיצד מעברין וטור).

סעיף ט

ע"ר שיושבת על שפת הנחל^פ שרוב העתים הוא יבש ומשתמשים בו (נו), שאינו מלא אלא בשעת הגשם,^ג אם יש לפניו^ה מצבה רוחב ארבע אמות על שפת הנחל (נז), כדי שיעמדו עליה^ט שם בגמרא סא, א. הרי"ף שם (יח, ב). לשון הרמב"ם בפרק כח מהלכות שבת (הלכה ט).^ט (פירוש, אצטבא הוא פירוש דקה הנזכר בגמרא ובפוסקים, והרב נקט מציבה במקום דקה).

שולחן ערוך כפשוטו

(נד) מחוץ לשלשתן – שלושת הכפרים נחשבים כעיר אחת, וכל אחד מתושביהם רשאי למדוד אלפיים אמה מחוץ לכפרים האחרים.⁴

(נה) רק מחומותיה – כלומר הכנסת הכפר האמצעי ("ההורדה") בין השנים החיצוניים, מאפשרת רק לשני החיצונים להיחשב ככפרים קרובים, ורק תושבי כפרים אלה רשאים ללכת 2000 אמה גם מחוץ לכפר השני. אבל תושבי הכפר האמצעי, למרות שאכן רשאים ללכת לשני הכפרים האחרים, המצויים בתוך 2000 אמה שלהם, אינם רשאים ללכת אלפיים אמה נוספות מחוץ להם. דעה זו חולקת על המחבר שפסק, כי שלושת הערים נחשבות כעיר אחת.⁵

(נו) ומשתמשים בו – כלומר, כשהנחל יבש, מטיילים ועוברים בתוכו. לפיכך הוא נחשב, חלק מן העיר.

(נז) על שפת הנחל – כדי שגם בזמן ירידת הגשמים, תהא אפשרות להשתמש בנחל.

4. מלבד זאת, מרבעים גם את העיר, כפי שלמדנו בסימן הקודם.

5. ובמשנה ברורה כתב, כי גם האשכנזים יכולים להקל, כדעת המחבר.

וישתמשו בנחל, נמצא הנחל בכלל העיר, ומודדין לה אלפים אמה משפת הנחל השני, ויעשה הנחל כולו בכלל העיר, מפני המצבה הבנויה בצדה (נח); ואם לא היה שם מצבה, אין מודדים להם אלא מפתח בתיהם (נט), ונמצא הנחל נמדד מן האלפיים שלהם.

סעיף י

^קיושבי צריפים, דהיינו שיושבים באהלים שעושין מהוצין (ס) וְעֶרְבָה (סא), אין להם דין עיר ולפיכך אין מודדין להם אלפים אמה אלא מפתח בתיהם (סב). (אם אין להם כמין היקף מחיצה עשרה או חריץ עשרה סביב בתיהם) (סג) (כ"י בשם שבולי לקט). ^לואם יש שם שלש חצרות של שני בתים קבועים של אבן או של נסרים (סד), אלו עושים את כולם קבע, ויש להם דין עיר, ומרבעים אותה, ונותנין לה אלפים אמה לכל רוח, כשאר העיירות (סה).

^קשם בגמרא נה, ב. י"שם, וכן פסק הרמב"ם בפרק כח מהלכות שבת (הלכה י).

שולחן ערוך כפשוטו

(נח) **מפני המצבה הבנויה בצדה** – שימושם של בני העיר בנחל בזמן היובש, וגם בזמן הגשמים (אף שהשימוש פוחת אז), גורם להגדיר את הנחל כחלק מן העיר.

(נט) **אלא מפתח בתיהם** – כי הנחל לא נחשב כחלק מן העיר, אלא יש לרבע את העיר, כפי שלמדנו בסימן הקודם.

(ס) **מהוצין** – ההוצין הם עלים ארוכים, כגון עלי דקל, או עשב וקש.

(סא) **מהוצין וְעֶרְבָה** – היושבים בהם, מתגוררים שם באופן ארעי.

(סב) **מפתח בתיהם** – כל אחד מפתח ביתו.

(סג) **חריץ עשרה סביב בתיהם** – אבל אם יש מחיצות מסביבם, כל השטח נחשב כ-4 אמות, כפי שלמדנו. וזה מוסכם על המחבר.

(סד) **בתים קבועים של אבן או של נסרים** – זה מחשיב את המקום כעיר קבועה.

(סה) **כשאר העיירות** – וגם יושבי צריפין נחשבים כדיירי העיר.

סעיף יא

ש"עיר שהוקפה ואחר כך ישבה (סו), מודדין לה ממקום ישיבתה (סז); ישבה ואחר כך הוקפה, מודדין לה מחומתה. ^{ש"מב"ם} בפרק כח מהלכות שבת (הלכה ה), מהא דעיר חדשה מודדין לה משיבתה, ישבה וכו', שם בית יוסף.

שולחן ערוך כפשוטו

(סו) שהוקפה ואחר כך ישבה – כלומר המחיצות סביב הוקמו שלא למטרת מגורים, ובהמשך נבנו בתוכם בתים.

(סז) מודדין לה ממקום ישיבתה – ממקום המגורים, ולא מן המחיצה. אבל אם המתחם כולו פחות מבית סאתיים, מודדים מן המחיצה, כמבואר בסימן שצ"ו.

סימן שצ"ט

במה מודדין התחומין ומקום המדידה ומי הוא המודד,

ובו י"א סעיפים.

סימן זה דן על הטכניקה בה תתבצע מדידת 2000 אמה. בתקופתם, לא היו בידם כלים משוכללים כמו של ימינו, על כן נדרשה הוראה ברורה כיצד למדוד. עוד צריך לדעת, כיצד מודדים בשטח שיש בו מכשולים, המונעים מדידה ישירה, כגון שיפועי הרים, גְּאִיּוֹת ונהרות, עליות ומורדות. חלק מן המקומות המתוארים בסימן, אינם שכיחים. אך זו דרכם של חכמים, לתת דוגמאות קיצוניות, גם אם אינן שכיחות, כי באמצעותן נבין היטב את עקרונות ההלכה.

סעיף א

^אאין מודדין תחום העיר אלא בחבל של פשתן ^בשל חמשים אמה (א), לא פחות, שהוא נמתח ביותר (ב), ולא ארוך יותר, מפני שאיננו נמתח כראוי (ג).

^אגמרא ערובין נח, א. ^במשנה שם (נז, ב).

שולחן ערוך כפשוטו

(א) **בחבל של פשתן של חמשים אמה** – מדידת 2000 אמה נעשית 40 פעמים, במידה של 50 אמה. ותמיד יש צורך בשני אנשים, שכל אחד מחזיק בקצה אחר של החבל.

(ב) **שהוא נמתח ביותר** – חבל העשוי מפשתן, אינו קשיח כמו עץ או ברזל, וכשהוא קצר מחמישים אמה, ויבוצעו בו מדידות רבות, הוא עלול להימתח בכל מדידה, ולהתארך יתר על המידה. במקרה זה, יסתכמו המדידות כולן ביותר מ-2000 אמה.

(ג) **שאיננו נמתח כראוי** – כובדו הרב, יקשה על המודדים, הנדרשים למותחו במדידות רבות, כדי לשער את מידות השטח כראוי, ועלולים הם למדוד

סעיף ב

יאם יש נהר לפניו לסוף שבעים וחמש אמה, לאחר שמדד חמשים אמה חוזר לאחוריו עשרים וחמש אמה, כדי שיהא החבל של חמישים אמה שלם, עד הנהר (ד).

¹פלוגתא בירושלמי, והכריע הטור כמאן דאמר שחוזר לאחוריו.

סעיף ג

ישים החבל כנגד לבו (ה) וימתחנו בכל כחו (ו).

¹משנה שם נז, ב. ²בפירוש רש"י שם (נח, ב) בשם התוספתא.

סעיף ד

(ז) לא ימדוד אלא כנגד העיר. אפילו אם יש הרים וגאיות

¹משנה שם (נח, ב), וכפירוש התוספות (ד"ה אין), ורא"ש בשם רבנו חננאל.

שולחן ערוך כפשוטו

בטעות פחות מ-2000 אמה¹.

(ד) עד הנהר – ואף שהדבר לא ישפר במאומה את דיוק המדידה, יש במדידה מצוה. על כן נקבעו כללים, כיצד למדוד².

(ה) כנגד לבו – שני המודדים צריכים לאחוז את החבל כנגד לבם, כי אם רק האחד ינהג כך, וזולתו ישימו בגובה ראשו, או רגלו, החבל יהיה באלכסון, על כן קבעו שבשטח ישר, יאחזו שני המודדים את החבל כנגד הלב.

(ו) וימתחנו בכל כחו – כי אם אינו מתוח לגמרי, יהיו בו פחות מ-50 אמה.

(ז) הקדמה לסעיף – הסעיפים הבאים דנים כיצד יש למדוד תצורת קרקע של הרים וגאיות. הכלל המרכזי הוא, שהמדידה נעשית תמיד בקו ישר, בלי להתחשב בעליות ומורדות, ולהלן יוסבר כיצד לבצעה באופן טכני. עם זאת,

1. הסיבה מחמתה נתקן להשתמש בחבל בן חמישים אמה נתבארה בגמרא (עירובין נח, א), שם אמרו, כי מאחר ורוחב חצר המשכן היה 50 אמה, לכן משתמשים בחבל שאורכו דווקא 50 אמה, זכר למשכן.

2. וכאמור, אמרו חכמים למדוד בחבל שאורכו יזכיר לנו את המשכן.

כנגדה (ח), לא ילך מִכְּנִגְדָּהּ בְּצִדָּהּ, שהוא ישר וימדוד שם, ויחזור כנגד העיר לפי מדה שמדד שם, אלא ימדוד כנגד העיר (ט).

שולחן ערוך כפשוטו

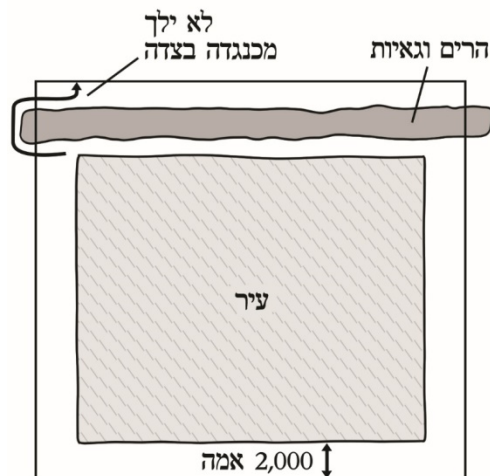
יש כמה שטחים יוצאים מן הכלל, בהם יש למדוד לפי האפשרות בשטח. כמו כן, יש אזורים בהם לא נערכת מדידה כלל, ורוחב המכשול, נוסף על 2000 האמות הנמדדות. אולם אלו מקרי קיצון, שכמעט לא קורים. לכן הכלל למעשה הוא, שהמכשולים בהם ייפגשו המודדים, יימדדו בקו אווירי, כפי שנראה.

(ח) יש הרים וגאיות כנגדה – בשטחים בהם יש לבצע את מדידת תחום העיר, ייתכנו הרים וגאיות, שיקשו על המדידה. במקרה הנידון כאן, ההר או העמק ניצבים ממש במקביל, כנגד כל רוח העיר. אם היו ההר או העמק מקבילים לעיר באופן חלקי בלבד, היה ניתן לבצע את המדידה בקו ישר, בנקודה אחרת.

יש לציין, כי הביטוי "כנגד העיר"

אינו כולל רק את פיסת הקרקע מול בנייני העיר, אלא גם את 2000 האמות מכל צד, כי גם שטחים אלה נחשבים חלק מן העיר. מציאות זו, בה השטח מול כל העיר קשה למדידה, מאוד נדירה.

אפילו אם יש הרים וגאיות כנגדה, לא ילך מִכְּנִגְדָּהּ בְּצִדָּהּ, שהוא ישר וימדוד שם (ראה אזור) –

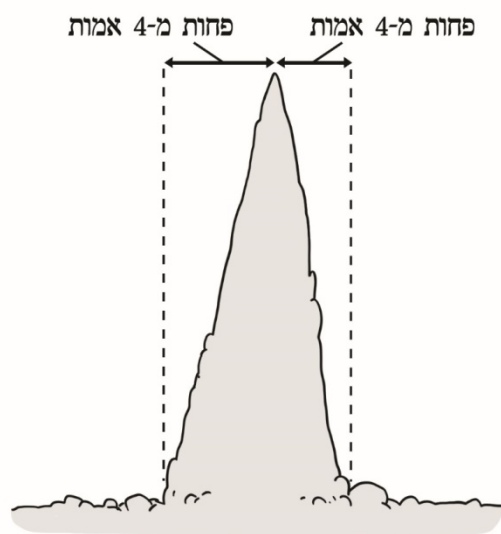

(ט) ימדוד כנגד העיר – כיוון שהשטח כנגד העיר קשה למדידה, ניתן לפתור זאת לכאורה, בהרחקת המדידה לצדדים, הרחק מִן 2000 האמות השייכות לתחום העיר בכל צד, במקום בו הקרקע ישרה. ומשם למתוח קו, כנגד העיר, שיהא תחום העיר. אך למעשה, אין למדוד כך. אלא יש למדוד מקו העיר

וְכַשִּׁיגִיעַ לַהֵר, אִם הָיָה כָּל כֵּךְ זָקוּף שֶׁאִם יוֹרִידוּ חוֹט הַמִּשְׁקוּלֶת מֵרֹאשׁוֹ לֹא יִתְרַחֵק מִכִּנְגְדוֹ לַמָּטָה בְּשָׂפּוֹלוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת (י), אִזּוֹ אֵין צָרִיךְ לַמְדוּד (כָּל כֵּךְ) הִירִידָה וְהַעֲלִיָּה (יֵא) אֵלֹא אִם יֵשׁ מִישׁוֹר יְמִשְׁנָה שֶׁם נִז, ב. בְּגִמְרָא נַח, א מִימְרָא דְרַב יְהוּדָה. הִרָא"ש שֶׁם. כֹּאשֶׁר הִגְהֵתִי, כֵּן הוּא בְּרָא"ש, שֶׁהֵבִיא הַבֵּית יוֹסֵף (ד"ה וְכַתֵּב עוֹד).

שולחן ערוך כפשוטו

עצמה, ולא מן הצדדים, פן יחשבו שהמקום בו בוצעה המדידה, גם הוא חלק מן התחום.

(י) בְּשָׂפּוֹלוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת – כלומר, המרחק בין ראש המצוק לתחתיתו, אינו גדול מארבע אמות, כי ההר ממש זקוף.

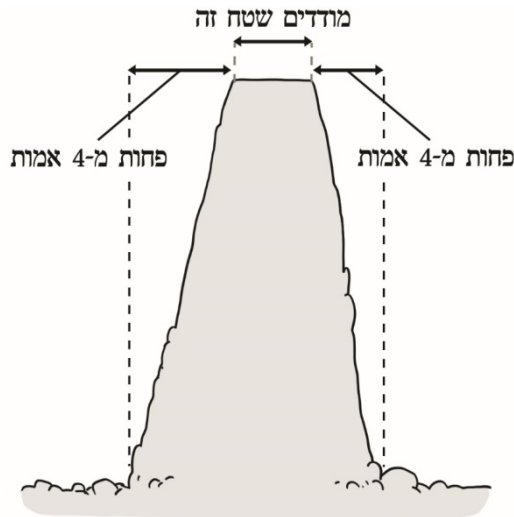
וְכַשִּׁיגִיעַ לַהֵר, אִם הוּא כָּל כֵּךְ זָקוּף שֶׁאִם יוֹרִידוּ חוֹט הַמִּשְׁקוּלֶת מֵרֹאשׁוֹ, לֹא יִתְרַחֵק מִכִּנְגְדוֹ לַמָּטָה בְּשָׂפּוֹלוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת (רֹאֵה אִיּוֹר) –

(יֵא) אֵין צָרִיךְ לַמְדוּד כָּל כֵּךְ הִירִידָה וְהַעֲלִיָּה – וּמְרוּיַח אַמּוֹת אֵלֹה. זֶה אִמְנָם תּוֹסַפֵּת מִזְעָרִית,

אך במציאות, קשה מאוד למצוא הר כזה, שהמרחק מראשו עד מרגלותיו הוא ארבע אמות, או פחות. וגם לא ניתן כמעט למצוא הר זקוף, שרוחבו נמשך כנגד כל רוח העיר.

בראשו (יב), ואם אין מישור בראשו אינו מודד כלל (יג). ואם חוט
(יד) מתרחק מכנגדו ארבע אמות (טו) ומתלקט עשרה מתוך חמש,
'שם (נח, ב) מימרא דרבא.

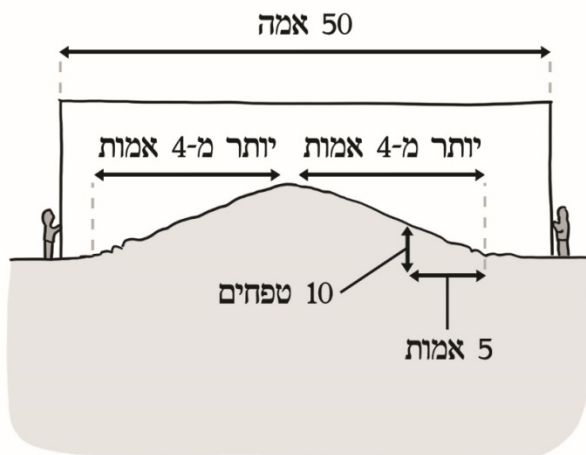
שולחן ערוך כפשוטו

(יב) אם יש מישור בראשו – אם
ראש ההר מישורי, ניתן לבצע בו
את המדידות, ועל פיהם לקבוע
את 2000 האמות.

אין צריך למדוד (כל כך) הירידה
והעליה, אלא אם יש מישור
בראשו (ראה איור) –

(יג) ואם אין מישור בראשו אינו
מודד כלל – והשטח שהר זה
תופס, אינו נכלל בתוך ה-2000
אמה. ובתנאי שזו המציאות, מול
כל אותה רוח של העיר.

(יד) ואם חוט – כאן יסביר
המחבר, שאם השיפוע אינו
תלול כל כך, ניתן למדוד
את המרחק בקו אווירי.

(טו) מתרחק מכנגדו ארבע
אמות – כלומר, בקו אווירי
יש יותר מארבע אמות בין
שפת ראש ההר, למרגלותיו,
ואם כן זה הר תלול מעט
פחות³.

ואם חוט מתרחק מכנגדו ארבע אמות ומתלקט
עשרה מתוך חמש (ראה איור) –

3. ולא משנה גובהו, כי כך קבעו חכמים, והשוו מידותיהם.

דהיינו שבהילוך חמש אמות של שיפוע עולה עשרה טפחים (טז), אז רואים אם אין משפתו אל שפתו אלא חמישים אמה, מבליעו בחבל של חמישים אמה ^{שזוקף עץ} (יז) גבוה בשפתו מזה, ועץ אחר כנגדו בשפתו מזה, ומותח חבל מזה לזה (יח); ואם אינו יכול להבליעו בחבל (יט) של חמישים אמה (כ), ^{למודדו} בחבל של ארבע אמות. וכן יעשה, אחד עומד ברגלי ההר למטה ואחד למעלה ממנו ברחוק ארבע אמות, ונותן התחתון החבל כנגד לבו והעליון כנגד רגליו, ועולה התחתון למקום שעומד העליון והעליון עולה ^{התוספות והרא"ש שם. לשם בגמרא בפירוש המשנה מקדרין.}

שולחן ערוך כפשוטו

(טז) עולה עשרה טפחים – וזה שיפוע לא כל כך תלול.

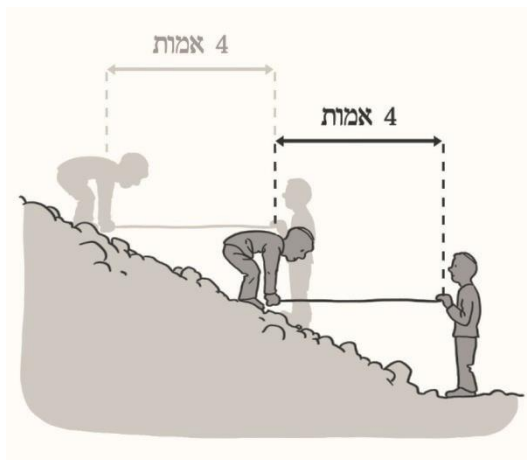
(יז) שזוקף עץ – מוט.

(יח) ומותח חבל מזה לזה – כלומר לא מודדים את העלייה והירידה, אלא את הקו האווירי.

(יט) אינו יכול להבליעו בחבל – כשאינו יכול להבליע באופן הנזכר, ימדוד מדידה אווירית באופן שונה.

(כ) של חמישים אמה – כי בכל המרחב שממול העיר, ההר רחב מ-50 אמה. אבל אם ההר נעשה צר בנקודה מסוימת, יבליע שם, וימשיך את המדידות, משם והלאה.

ואם אינו יכול להבליעו בחבל של חמישים אמה, מודדו בחבל של ארבע אמות (ראה איור) –

ארבע אמות ומודדין כבתחלה, וכן יעשה עד שימדוד כולו (כא).
 וְאִם הוּא מְשׁוּפֵּעַ יוֹתֵר, שֶׁבְּחִילוּךְ אַרְבַּע אֲמוֹת עוֹלָה עֲשָׂרָה
 טַפְחִים, אִזּוּ הִקִּילוּ בּוֹ וְלֹא הִטְרִיחוּהוּ לְהַבְלִיעוֹ בַּחֲבֵל שֶׁל
 חֲמִישֵׁים אֲמָה עַל יְדֵי קוֹרוֹת (כב), אֲלֵא אִם אֵין בּוֹ אֲלֵא חֲמִישֵׁים
 אֲמָה יִשְׁעַר אוֹתוֹ כִּמְהָ יֵשׁ בּוֹ, לִפִּי אֹמֵד הַדַּעַת (כג); וְאִם יֵשׁ בּוֹ
 יוֹתֵר מִחֲמִישֵׁים אֲמָה, מוֹדְדוֹ בַּחֲבֵל שֶׁל אַרְבַּע אֲמוֹת (כד).

^פ ברייתא שם, וכפירוש רש"י. להרא"ש שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(כא) עד שימדוד כולו – ואם כדי להגיע לראש ההר צריך למדוד 20 פעמים,
 מדובר במרחק של 80 אמות. כך היתה דרכם למדוד מרחק, בקו אווירי.
(כב) על ידי קורות – לא הטריחו להעמיד מוטות משני צדי ההר, בינם ימתח
 חבל. אך לא זכיתי להבין מדוע שיפוע תלול כזה, מקשה על מדידה באמצעות
 מוטות, משני צדי ההר.
(כג) לפי אומד הדעת – בלי מדידה, אלא על פי הערכה.
(כד) מודדו בחבל של ארבע אמות – כלומר מודד את השטח בקו אווירי.
 הכלל היוצא מסעיף זה הוא, ששטח הררי אינו מונע את המשך המדידה, אלא
 יש למודדו בקו אווירי, וכל הדיון הוא האופן הטכני של המדידה.
 לסיכום, אם המכשול הוא הר, יש למדוד את שטחו בקו אווירי, בשלש דרכים:
 א. זקיפת מוטות, משני צידי ההר, עליהם מותח חוט.
 ב. הערכה.
 ג. חבלים, בני ארבע אמות.
 כשרוחב ההר הוא 50 אמות או פחות, משתמשים בדרך הראשונה. אם ההר
 תלול מאוד, מודדים בהערכה. ואם ההר רחב מ-50 אמה, משתמשים בחבלים
 בני ארבע אמות.

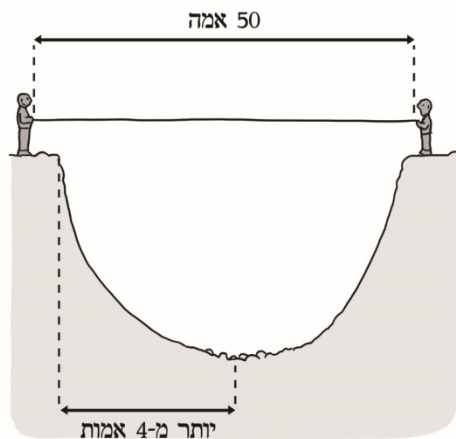
סעיף ה

(כה) ^פהגיע לגיא, אם חוט המשקולת מתרחק מכנגדו למטה ארבע אמות (כו) אז רואים אם ^ייכול להבליעו בחבל של חמישים אמה (כז), מבליעו (כח); ואם לאו, מודדו בחבל של ארבע אמות (כט) ^פוהוא שלא יהא עמוק יותר מאלפיים, ^זאבל אם הוא עמוק יותר ^פמשנה שם (נז, ב), וגמרא נח, א. ^ששם במשנה, וכפירוש רש"י. ^פשם בגמרא (נח, ב). ^זהרא"ש שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(כה) **הקדמה לסעיף** – סעיף זה דן במדידת גיא, השונה מדין מדידת ההר. יש לציין כי אלו מקרים קיצוניים, שכמעט לא ניתן למצוא, אבל העיקרון בכלם הוא, בדרך כלל, מדידה בקו אווירי.

(כו) **מתרחק מכנגדו למטה ארבע אמות** – כלומר, בין שפת הקרקע, לתחתית הגיא, יש יותר מ-4 אמות.

חוט המשקולת מתרחק מכנגדו למטה ארבע אמות, אז רואים אם יכול להבליעו בחבל של חמישים אמה (ראה איור) –

(כז) **אם יכול להבליעו בחבל של חמישים אמה** – אם באחת הנקודות מול העיר, עומק הגיא פחות מ-50 אמה, יש לבצע שם את המדידה.

(כח) **מבליעו** – כלומר, ימתח חוט

משני צדי הגיא, אם המרחק בין שתי קצותיו, הוא 50 אמה או פחות. ואין צורך להתחשב בעובדה שהעלייה והירידה עצמם ארוכים מאוד, אלא ניתן למדוד את המרחק בקו אווירי.

(כט) **מודדו בחבל של ארבע אמות** – זו עצה נוספת, כיצד למדוד קו אווירי, בשטח ספציפי זה.

מאלפים, מודד הירידה והעליה של כל השיפוע (ל).⁷ ואם אין החוט מתרחק מכנגדו ארבע אמות (לא),⁸ אז אם יכול להבליעו בחבל של חמישים אמה, מבליעו;⁹ ואם לאו, אינו מודד כלל השיפוע של ירידה ועליה אלא המישור של מטה,¹⁰ ואפילו אם עמוק יותר מאלפים (לב).

⁷ שם בגמרא (נח, א).⁸ הרא"ש שם. ⁹ היינו מאי דאמר רב יהודה שם (נח, א). ¹⁰ כל"שנא בתרא דרב יוסף (נח, ב).

סעיף ו

^אהגיע לחר (או לגיא) וכל מה שהוא ממנו מכנגד העיר הוא רחב מחמשים אמה שאינו יכול להבליעו (לג), כגון שהוא במזרח ^אמשנה שם נז, ב, וכפירוש רש"י שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(ל) מודד הירידה והעליה של כל השיפוע – בגיא עמוק כזה, אין למדוד בקו אווירי, אלא את השיפוע עצמו, כאילו היה קרקע נוחה להליכה. במדרון כזה, אין היתר להגיע אל הצד השני בשבת, שהרי ניתן ללכת רק 2000 אמה, מתוך כל הירידה, שעומקה יותר מ-2000 אמה.⁴

(לא) אין החוט מתרחק מכנגדו ארבע אמות – כלומר, המדרון תלול מאוד. (לב) ואפילו אם עמוק יותר מאלפים – ומרוויח את הרוחב של השיפוע. אמנם למעשה כמעט בכל המקרים המציאותיים, גם בגיא, המדידה נעשית בקו אווירי.

(לג) רחב מחמשים אמה שאינו יכול להבליעו – כלומר, אין שום נקודה בהר או בגיא שממול רוח העיר, שם הרוחב צר מ-50 אמה או פחות.

4. אם יעשה האדם עירוב תחומין במדרון, בקצה 2000 האמה, יתווספו לו 2000 אמה להיתר ההליכה, עד סוף השיפוע, ובחלק מן העליה, בצד השני. אך כאמור, אין מקום כזה במציאות. ואולי רמזו כאן חכמים שאם אדם נופל בעוונות, יש בכוחו לדלג על השפל הגדול, הנמשל לגיא עמוק, ולהגיע לצד השני בבטחה. אמנם אם הנפילה עמוקה מאד, אי אפשר להתעלם מההשפעה של העוונות, והעליה חזרה לדרך הישר קשה יותר.

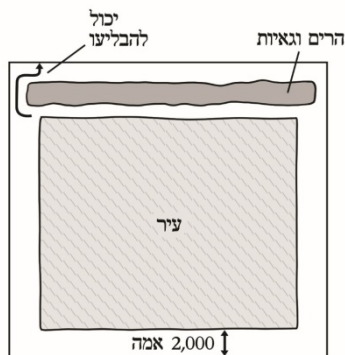
העיר (לד) וכל אורך מזרח אינו יכול להבליעו, אם יכול להבליעו בתוך אלפים של צד צפון או דרום ילך שם ויבליעו, כיון שהוא עדיין בתוך התחום של צד העיר (לה); אבל אם אינו יכול להבליעו בתוך אלפים של צד העיר, לא יתרחק יותר לצד העיר כדי להבליעו (לו).

סעיף ז

^באין סומכין אלא על מדידת אדם מומחה שהוא יודע מדת הקרקע (לז).

^במשנה שם (נח, ב), וכפירוש רש"י והרמב"ם (פרק כח הלכה יז).

שולחן ערוך כפשוטו

הגיע להר (או לגיא) וכל מה שהוא ממנו, מכנגד העיר, הוא רחב מחמשים אמה, שאינו יכול להבליעו וכו' אם יכול להבליעו בתוך אלפים של צד צפון או דרום ילך שם ויבליעו (ראה איור) -

(לד) כגון שהוא במזרח העיר - ההר ממוקם מול כל הרוח המזרחית של העיר.

(לה) עדיין בתוך התחום של צד העיר -

שהרי בדרום ובצפון מותר ללכת 2000 אמה מחוץ לתחומי העיר, וגם שטח זה נחשב כחלק מהעיר.

(לו) לא יתרחק יותר לצד העיר כדי להבליעו - אלא ימדוד את המרחק, כמו שלמדנו בסעיפים ד' וה'.

(לז) מומחה, שהוא יודע מדת הקרקע - מפאת מורכבות המדידה, כפי שראינו. על כן רק מומחה במדידות, שכמובן, יודע גם את ההלכות, הוא זה שבידו לבצעה.

סעיף ח

יִהְיוּ לָנוּ תְּחוּמֵי שַׁבַּת מוֹחֲזָקִין, וּבֹא מוֹמַחָה וּמִדָּד, רִיבָה בְּתָחוּם מֵהֶם וּמִיעֵט בְּתָחוּם, שׁוֹמְעִין לוֹ ^(*)אֵף בְּתָחוּם שְׂרִיבָה (לח). הגה: מִדָּד וּמִצָּא מִדָּתוֹ בְּמִזְרָחִית צְפוֹנִית יִתִּירָה עַל שְׁכִנְגָּדוֹ בְּמִזְרָחִית דְּרוּמִית (לט), מוֹתַח הַחוּט שֶׁל סִימָן הַתָּחוּם מִזֶּה לָזֶה בְּאַלְכֶסוֹן (מ) (הרא"ש וטור). ויש אומרים בְּשָׁוָה, כִּפִּי הַמָּקוֹם שְׂרִיבָה בּוֹ (מא) (ב"י בשם רש"י ורשב"א).
יִרְמב"ם בִּפְרָק כח מֵהִלְכוֹת שַׁבַּת. ^(*)(פירוש, וכל שכן ששומעין לו במקום שמיעט להחמיר. בית יוסף).

סעיף ט

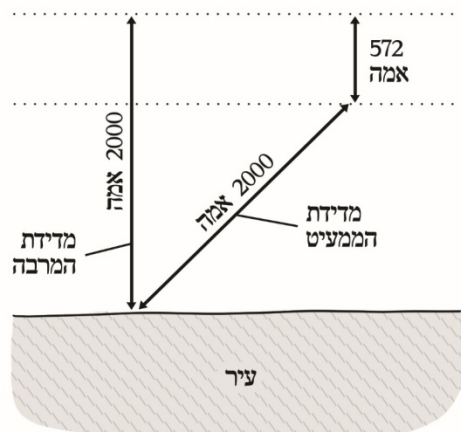
יֵאָמַר בָּאוּ שְׁנֵי מוֹמַחִים וּמִדְּדוּ אֶת הַתָּחוּם, אֶחָד רִיבָה וְאֶחָד מִיעֵט (מב), שׁוֹמְעִין לְמִרְכָּה (מג), יִבְלֹבֵד שֶׁלֹּא יִרְבֶּה יוֹתֵר מִמֵּדַת יִמְשִׁנָּה שֶׁם (נח, ב). יֵשׁ בְּגִמְרָא (נט, א).

שולחן ערוך כפשוטו

(לח) אף בתחום שריבה – כלומר, למרות שהקל בתחום מסוים, בכל זאת שומעים לו. כי סומכים על מומחיותו, וכל שכן במקרה שמיעט.
(לט) יתירה על שכנגדו במזרחית דרומית – אחד המודדים טעה, והאריך או קיצר את מידת 50 האמה.
(מ) באלכסון – שני החישובים מתקבלים כנכונים. כי יתכן, שאחד המודדים נתקל במכשול מסוים שקיצר את המרחק. לכן יש למתוח את קו התחום אלכסוני, בין שתי נקודות החישוב.
(מא) בְּשָׁוָה, כפי המקום שריבה בו – לדעה זו סביר להניח, שהממעט לא מתח את החוט כל צורכו, וניתן לסמוך על המקל. לכתחילה, פוסקים כדעה הראשונה.
(מב) אחד ריבה ואחד מיעט – אפילו אם שתי המדידות בוצעו במקום זהה, כגון בצד מסוים.
(מג) שומעין לְמִרְכָּה – כי מניחים שהממעט טעה, ובמקום למדוד מגבול העיר

אלכסונה של עיר (מד).⁵ כיצד, בעת שירבה זה נאמר: שמא האחד מקרן אלכסון של עיר מדד האלפים (מה), ולפיכך מיעט מדתו, ונמצא צלע התחתון בינו ובין העיר, פחות מאלפים (מו); וזה האחרון מדד אלפים מצלע העיר (מז). ואין מחזיקין על הראשון 'כפירוש רמב"ם בפרק כח מהלכות שבת (הלכה יח).

שולחן ערוך כפשוטו

קדימה, בקו ישר, מדד בכיוון אלכסוני.⁵

(מד) יותר ממדת אלכסונה של עיר –

אפילו אם נניח שהטועה הלך אלכסונית, לא יתכן שהמידה התקינה תצא יותר מן ההפרש בין קו אלכסוני לקו אנכי. כי על פי חוקי הגאומטריה, ההבדל בין מודד אלכסוני, למודד ישר, לא יצא יותר מ-572 אמה.

אחד ריבה ואחד מיעט, שומעין

למרבה, ובלבד שלא ירבה יותר ממדת אלכסונה של עיר (ראה איור) –

(מה) מקרן אלכסון של עיר מדד האלפים – כלומר, לא מדד אנכית, אלא באלכסון.

(מו) פחות מאלפים – במדידתו קבע המודד האלכסוני, בטעות, כי תחום העיר מגיע עד כ-1428 אמות.⁶

(מז) וזה האחרון מדד אלפים מצלע העיר – בקו אנכי ישר, מגבול העיר, ולא באלכסון.

5. גם דין זה אינו מבין, מדוע לא יבצעו מדידה חוזרת בשטח, וה' יאיר עיני בתורתו. יתכן אולי, שמדובר בערב שבת, כשאין זמן לחזור ולבדוק, לכן ניתן בינתיים, לסמוך על המודד המקל.

6. כי האלכסון ארוך יותר מהצלע ב 1 ו 2/5 (1.4), וחישוב מדויק, כמה הפחית המודד האלכסוני יגלה, כי עלה בידו 1428 אמות, לפי החשבון הבא: $2000/1.4 = 1428$.

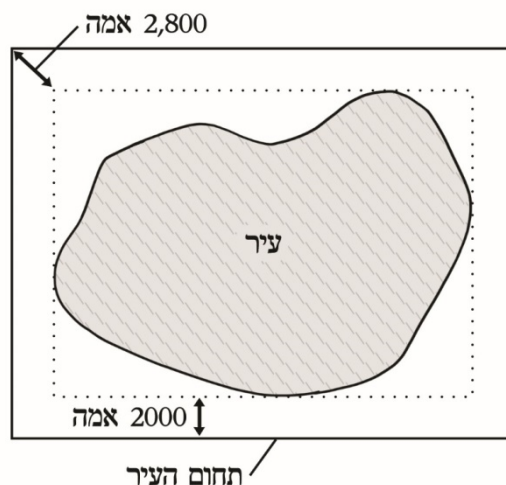
שטעה ביותר על זה (מח).

סעיף י

עושיין התחומין כְּטַבְּלָא מרובעת (מט), דהיינו שמודד על פני כל אורך העיר למזרח אלפים אמה לחוץ, וכן לצפון (נ), ואחר כך רואים כאילו היתה טבלא מרובעת בקרן למלאותו ונמצא התחום בקרן אלפים ואלכסונן, ^נשהם אלפים ושמונה מאות (נא). אבל לא ימודד מאמצע הקרן אלפים באלכסון וכן בקרן שכנגדו ויתן החוט'משנה שם (נג, א). ^נמה שאמרו ז"ל (נז, א) כל אמתא בריבוע, אמתא ותרי חומשי באלכסונא, ותרי חומשי דאלפיים הוו שמונה מאות.

שולחן ערוך כפשוטו

(מח) ביותר על זה – כי לא הגיוני שזווית המדידה נטתה מעבר ל-45 מעלות.
(מט) כְּטַבְּלָא מרובעת – ואם העיר בנויה בצורה מלבנית, הטבלה שעושים סביב לעיר, תהא גם היא בצורת מלבן.
(נ) וכן לצפון – בצפונה של העיר מותחים קו מקביל לעיר, וכן עושים במזרחה. הקווים נפגשים יחד בנקודה אלכסונית, במרחק ששיעורו 2800 אמות⁷, מקרן העיר.

(נא) שהם אלפים ושמונה מאות – 2800 אמות.
רואים כאילו היתה טבלא מרובעת בקרן, למלאותו, ונמצא התחום בקרן, אלפים ואלכסונן, שהם אלפים ושמונה מאות (ראה איור) –

7. על פי הכלל המתמטי, שאלכסון של ריבוע הוא $1.2/5$ מהצלע.

מזה לזה, שאם כן מפסיד השמונה מאות (נג) שבקרן. וגם לא יהיה התחום כנגד העיר ^(*)אלא, אלף וארבע מאות עשרים ושמונה (נג). ^(*)(פירוש, דתרי חומשי דאלף וארבע מאות עשרים ושמונה הוו חמש מאות שבעים ושתיים בקירוב).

סעיף יא

^טאפילו עבד אפילו שפחה נאמנים לומר: עד כאן תחום שבת (נד). 'אבל קטן, לא, בעודו קטן (נה); אבל נאמן הגדול לומר: זכור אני שעד כאן היינו באים בשבת כשהייתי קטן, וסומכין על עדותו (נו). ^טמשנה שם צח, ב. 'משנה כתובות (כח, א).

שולחן ערוך כפשוטו

(נג) שאם כן מפסיד השמונה מאות – אם ימדוד בכיוון אלכסון מן העיר, יפסיד 800 אמות נוספות בקרן.
 (נג) אלף וארבע מאות עשרים ושמונה – כי אם הקו האלכסוני הוא 2000 אמה, קו הגבול של תחום העיר יוצב במרחק 1428 אמות מן העיר.
 (נד) עד כאן תחום שבת – כי דיני תחומין הם תקנה דרבנן, ניתנה להם נאמנות.
 (נה) בעודו קטן – כי אין לו דעת.
 (נו) וסומכין על עדותו – אף שראה זאת בהיותו קטן, בשעת עדותו הוא גדול, וסומכים עליו, שבא להעיד על פי זיכרון ברור.

סימן ת'

**מי שישב לו בדרך לנוח ולא ידע אם הוא בתחום אם לאו,
ובו סעיף אחד.**

להבנת הסימן צריך להקדים שמיקומו של האדם, בכניסת השבת, הוא הקובע את תחומו, לצורך מדידת 2000 אמה. סימן זה דן באדם המהלך בדרך, ובכניסת השבת חנה בתוך תחום העיר, ולא נכנס אל תוכה. האם מדידת 2000 האמות שלו תיקבע לפי מיקומו הנוכחי, או לפי גבולות העיר, אליה הוא מועיד את פניו.

^אמי שהיה בא בדרך ליכנס לעיר (א) וישב בדרך לנוח וְחָשְׁקָה לו, ולא ידע שהוא בתחום העיר, ואחר כך מצא עצמו בתחומה (ב), קנה שביתה בעיר, ונכנס לתוכה בשבת (ג), ומהלך את כולה וחוצה לה, אלפים אמה לכל רוח (ד). ^באבל אם לא היה דעתו ליכנס למדינה זו, קנה שביתה במקומו (ה) ומשם יש לו אלפים ^אמשנה עירובין מה, א וכרבי יהודה. ^בבית יוסף מדברי הרמב"ם והרב המגיד, בפרק כז מהלכות שבת ה"י.

שולחן ערוך כפשוטו

- (א) בא בדרך ליכנס לעיר – וברור שכוונתו לשבות בעיר.**
(ב) מצא עצמו בתחומה – התברר לו, שהוא שוהה בתחומי העיר.
(ג) ונכנס לתוכה בשבת – הוא אמנם חשב לקנות שביתה במיקומו הנוכחי, אך ברור שזו טעות, כי אילו ידע על סמיכותו הקרובה לעיר, לא היה מתכוון לשבות במקומו.
(ד) אלפים אמה לכל רוח – כי כל רצונו היה להגיע אל העיר, ומלבד זאת, הוא שוהה בתחומה. לכן יש להחשיבו כמי ששבת בעיר, ויש לו 2000 אמה, לכל רוחות העיר.
(ה) קנה שביתה במקומו – כי רק במקרה ששם פעמיו אל העיר, וסבר בטעות

אמה לכל רוח. ואם פָּלִים אֶלְפִים אמה ממקום שביתתו בחצי העיר, אינו מהלך בעיר יותר מחציה (ו). הגה: והוא הדין אם היה בדעתו ליכנס לעיר ואמר שביתתי במקומי (ז), נמי דינא הכי (ח) (המגיד פרק כ"ז).

שולחן ערוך כפשוטו

כי חנה מחוץ לתחומי העיר, ובכל זאת מצא עצמו בתחומיה, רק אז ניתן להניח, שביקש לשבות בעיר. אבל אם רק פסע או נסע לכיוון העיר, ולא התכוון לשבות בתוכה, אין כל משמעות לשביתתו בגבולות תחומי העיר, לפיכך לא ניתן להחשיבו כשובת בעיר.

(ו) אינו מהלך בעיר יותר מחציה – דין זה חשוב מאוד למעשה. כי למרות שרשאי אדם זה להיכנס אל העיר שבתחומו, אין באפשרותו ללכת יותר מ-2000 ממקומו. ולא הותר ללכת בכל העיר, למרות שדינה כ-4 אמות, וחלק ממנה בתוך תחומו.

עוד נראה, שדין זה נאמר אפילו בעיר מוקפת חומה¹. אמנם אם העיר מובלעת בתוך 2000 האמות שלו, היא אכן נחשבת עבורו כ-4 אמות².

(ז) ואמר שביתתי במקומי – כלומר, בכניסת השבת החליט לשבות במקום חנייתו, וקבע שאינו נחשב כתושב העיר.

(ח) נמי דינא הכי – גם הוא דינו כך. שיש לו 2000 אמה בלבד, מהמקום בו שבת בפועל. המחבר מסכים לתוספת זו של הרמ"א.

1. מה שכתבתי שאפילו בעיר מוקפת חומה לא ניתן לו ללכת בכל שטחיה, רק עד תום 2000 אמה ממקום שביתתו, נלמד מסימן ת"ג ומסימן ת"ח, עיין שם. אמנם צריך להסביר מדוע בסימן ת"א אנו לומדים שכלי שהוצא מן העיר, והוכנס לעיר אחרת, אם העיר מוקפת חומה, נידונה כל העיר כ-4 אמות, לעניין נידוד הכלי. ונראה, כי זו הקלה מיוחדת לכלים. עוד צריך להסביר את הדין הנזכר בסימן ת"ה סעיף ח', לגבי אדם שיצא מדעת מעירו, והחזירוהו לעירו. אם היא מוקפת חומה, נחשבת כל העיר עבורו כ-4 אמות. ונראה שהטעם לזה הוא, משום שבזמן כניסת שבת, קנה שביתה בעיר זו.

2. כפי שנלמד בעזרת השם בסימן ת"ח.

סימן ת"א

**מי שישן בדרך וחשכה לו קונה אלפים אמה לכל רוח,
ובו פעיף אחד.**

סימן זה דן במי שנשכב לנוח ביום שישי, מחוץ לעיר, ובכניסת השבת עדיין ישן. וגם, מה דינם של כלים שאין להם דעת, ושהו חוץ לתחום בכניסת השבת. מהו תחום שבת של אלה.

פעיף א

^אמי שישן בדרך (א) וְחֶשְׁכָּה לוֹ (ב), קנה שביתה במקומו, ויש לו אלפים אמה לכל רוח (ג). ודוקא באדם, משום דהואיל ואם היה נעור היה קונה, ישן נמי קונה (ד); ^באבל חפצי הפקר אינם קונים שביתה והם כרגלי הזוכה בהם תחלה, שיכול להוליכן למקום שילך ^אמשנה עירובין מה, א וכרבי יוחנן בן נורי לקולא, גמרא שם מז, ב. ^גשם בגמרא, וכחכמים ולקולא, דהלכה כדברי המיקל בעירוב.

שולחן ערוך כפשוטו

- (א) מי שישן בדרך – אף שנמצא בתחומי העיר, לא התכוון להיכנס אל תוכה, או שנמצא מחוץ לתחום העיר.
- (ב) וְחֶשְׁכָּה לוֹ – בזמן השינה.
- (ג) ויש לו אלפים אמה לכל רוח – אף שבזמן השינה היה נטול תודעה והכרה, ולא התכוון לקנות שביתה במקומו, המקום בו ישן מוגדר כמקום שביתתו.
- (ד) ישן נמי קונה – כלומר, כל אדם שייך למקום מסוים. בניגוד לכלים, שאין להם דעת, כפי שמיד נראה.

הוא (ה). ¹אבל חפצי הנכרי, קונין שביתה במקומן (ו) אף על פי שבעליהם לאו בני שביתה נינהו (ז), גזירה חפצי נכרי אטו חפצי ישראל (ח). ²ואם הוציאן נכרי חוץ לתחומן והביאן לעיר (ט), יכולים לטלטל בכולה, שכולה כארבע אמות (י) ובלבד שתהא מוקפת לדירה (יא). ³וסתם עיירות מוקפות לדירה, שבונים בתים ישם מז, ב, וכרבי יוחנן בגמרא. ⁴ישם בעובדא דהנהו דיכרי. ⁵נתבאר בסימן שצח סי"א, ושם ציינתי.

שולחן ערוך כפשוטו

(ה) **שיכול להוליכן למקום שילך הוא** – לכלי אין דעת, ואין כל משמעות להימצאותו במקום כלשהו. לכן רשאי המוצאו להוליכו לכל מקום שהוא עצמו רשאי ללכת, כי הכלי נעשה מסונף אליו.

(ו) **קונין שביתה במקומן** – המקבל כלי מן הגוי, אינו יוכל להוציאו מעבר ל"תחום" של הכלי.

(ז) **שבעליהם לאו בני שביתה נינהו** – הנוכרים אינם שייכים לדיני שבת, ולא ניתן להגדיר את חפציהם כקבועים בתחום בעליהם. ומעיקר הדין היה צריך לקבוע את תחום הכלי כתחום של המקבל, כמו כלי הפקר, המשתייכים לתחום המוצא. עם כל זה, אסור להוציאו מעבר לתחום הכלי, וכפי שמסביר.

(ח) **אטו חפצי ישראל** – אנשים לא יבינו שיש הבדל בין כלי יהודים לכלי גוים. ואם יראו שהמקבל כלי מן הגוי יכול להוציא את החפץ, לכל מקום שהמקבל רשאי ללכת, אף שזה מעבר ל-2000 אמה ממקום של בעל הכלי, יחשבו שאין דין תחומין לכלים גם כשיש להם בעל יהודי.

(ט) **והביאן לעיר** – ולפי מה שלמדנו, היה צריך לאסור את טלטולו, כי הכלי יצא חוץ מתחומו.

(י) **שכולה כארבע אמות** – כי כל דבר הנמצא חוץ לתחום, מותר לטלטלו 4 אמות. והיות וכל העיר דינה כ-4 אמות, מותר לטלטל את הכלי בכולה. אבל מחוץ לעיר, אסור לטלטלו.

(יא) **שתהא מוקפת לדירה** – רק עיר כזו נחשבת כ-4 אמות. אבל בהעדר מחיצות סביב, או שיש לה ולא נעשו לדירון, אין מקבל הכלי רשאי להוליכו

תחלה ואחר כך מקיפים אותם (יב); אבל סתם מבצרים אינם מוקפים לדירה (יג). הגה: ולכן יש ליזהר ישראל שהשאיל כליו לנכרי והחזירן בשבת, שלא לטלטלן חוץ מארבע אמות, אם אין העיר מוקף מחיצה, שהרי הכלים קנו שביתה אצל נכרי (יד) (א"ז).

שולחן ערוך כפשוטו

יותר מ-4 אמות, אפילו בתוך העיר.

(יב) ואחר כך מקיפים אותם – על כן מותר לטלטל בכל העיר. ועיר שהוקפה בצורות הפתח, דינה זהה.

(יג) סתם מבצרים אינם מוקפים לדירה – אף שבפועל יש דיירים בתוך המבצר, תחילת הקמת המחיצה סביב, לא נועדה לדיירים, רק לחיילים המוצבים במקום לשמירה.

(יד) שהרי הכלים קנו שביתה אצל נכרי – וזה מוסכם על המחבר.

סימן ת"ב

דין חריץ מים בין שני תחומין, ובו סעיף אחד.

ראינו שחפצי הפקר אינם קונים שביתה במקום בו שהו, ותחומם נקבע על פי תחומו של המוצא אותם. בסימן זה נראה יוצא מן הכלל, והוא, מים המכונסים סמוך לעיר, ומהם שואבים בני העיר. אין המים מוגדרים הפקר, אלא שייכים לבני העיר. עובדה שמחייבת את כלל השואבים, להוליקם בתחומי אותה עיר, ללא קשר לתחום המסוים של השואב. סימן זה דן בדינם של מים מכונסים, אשר נקודת מיקומם בין שתי ערים.

סעיף א

^אחריץ מלא מים מכונסים (א) שהוא בין שני תחומי שבת, מקצתו בתחום עיר זה ומקצתו בתחום עיר אחרת (ב), שתי העיירות אסורות למלאות ממנו אפילו בתוך תחומם, ^בשהמים שבתוך התחום קונים שביתה העיר ומתערבים אלו עם אלו (ג) וצריך ^אברייטא דרבי חייא עירובין מז, ב. יולא הוי כנכסי הפקר דאין קונים שביתה במקומן, דכין דסמוכין לעיר הם, דעת בני עליהם.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) **מים מכונסים** – הכוונה למים שאינם זורמים. כי אם היו זורמים, היה דינם כדין חפצי הפקר, שאפשר להוליקם לכל מקום שהשואב אותם רשאי ללכת.
 (ב) **ומקצתו בתחום עיר אחרת** – כלומר מדובר בשתי ערים המרוחקות זו מזו, למעלה מ-142 אמות, לכן אינן נחשבות כעיר אחת. בקצה תחום כל אחת מהן, מצויים מים מכונסים, שתושבי שתי הערים שואבים מהם.
 (ג) **ומתערבים אלו עם אלו** – מים המצויים בתחום כל עיר, דינם כרגלי אותה עיר. אבל המים הנידונים כאן, מצויים בקצה שתי העיירות, ומתערבים יחד. והשואב מהם, אפילו ימצא בתחומו, בהכרח ישאב גם את מימי העיר

לעשות מחיצה (ד) בסוף התחומין להפסיקן (ה), יואפילו היא תלויה שאינה מוגעת לקרקע החריץ, ושל קנים בעלמא (ו), סגי. הגה: ובור של תבן העומדת בין שני תחומין, אלו מאכילין מכאן ואלו מאכילין מכאן ואין חוששין שמא יקח אחד מחלק חבירו (ז) (גמרא פרק חלון – עירובין עט, א).¹ ואם המים מושכים (ח), אין צריך שום תיקון שאינם קונים שביתה והרי הם כרגלי הממלא (ט).

¹שם בגמרא (מח, א).² ציינתיו לעיל סימן שצז (סעיף טו אות ק).

שולחן ערוך כפשוטו

הסמוכה. ואינו רשאי להוליכם, מלבד במקום משותף לשתי הערים. על כן אסרו חכמים לשאוב מהם ביום טוב.¹

(ד) וצריך לעשות מחיצה – בגובה 10 טפחים, שתיכנס לכל הפחות טפח אל תוך המים, או שתהא שקועה כולה בתוך המים, וגבוהה טפח מעליהם.

(ה) בסוף התחומין להפסיקן – כדי שעין המתבונן תכיר בבירור, שכל עיר שואבת רק מן המים שבתחומה, ולא ממימי העיר הסמוכה.

(ו) ושל קנים בעלמא – אין צורך במחיצה של ממש, שתמנע את מעבר המים מתחום עיר זו, לתחום העיר השנייה. אלא די במחיצה ניכרת לעין. המילה סגי פירושה "די", כלומר מספיקה מחיצה כזו. כי חכמים הסתפקו בנראות, מאחר וזהו דין דרבנן.

(ז) ואין חוששין שמא יקח אחד מחלק חבירו – כי בניגוד למים, התבן נותר יציב במקומו, ואינו מתנייד. המחבר מסכים לדין זה.

(ח) מושכים – מים זורמים.

(ט) והרי הם כרגלי הממלא – ככל חפצי הפקר, כי היות והם זורמים, אינם נחשבים כמסונפים לעיר זו או אחרת.

1. כמו שהרחבנו בהקדמה לסימן שצ"ז.

סימן ת"ג

דין בקעה שהקיפוה נכרים, ובו סעיף אחד.

בסימן זה נלמד כי מחיצות שהוקמו בשבת סביב מתחם מסוים, מועילות אמנם להגדיר מקום זה כרשות היחיד, ולהתיר בו את הטלטול. אך אינן מגדירות את כל המקום כ-4 אמות, לצורך מדידת 2000 אמות מחוצה להן, כי זה נקבע לפי מצב המקום, ברגעי כניסת שבת.

סעיף א

^אשֵׁבֶת בבקעה, והקיפוה אינם יהודים בשבת מחיצות לדירה (א), אינו הולך בה אלא אלפים אמה (ב) שאינה כולה כארבע אמות, כיון שלא שבת באויר המחיצות (ג), ומטלטל בכולה על ידי זריקה, שיכול לזרוק אפילו חוץ לְאַלְפִים, שהרי רשות היחיד גמור הוא, כיון שהוקף לדירה (ד). (אבל לטלטל ממש חוץ לארבע אמות, אסור ^אגמרא עירובין מב, א וכשחזאל דתניא כוותיה.

שולחן ערוך כפשוטו

- (א) **מחיצות לדירה** – אף שהמחיצה נבנית בשבת, הרי זו מחיצה שמתירה לטלטל במקום.
- (ב) **אלא אלפים אמה** – ממקום שביתתו, ולא מן המחיצה והלאה.
- (ג) **כיון שלא שבת באויר המחיצות** – ומצב המקום בכניסת השבת, הוא הקובע את תחום שבת.
- (ד) **כיון שהוקף לדירה** – המחזיק חפץ ביד רשאי לטלטלו, עד למקום שרשאי ללכת. ואם מבקש לזרוק חפץ, רשאי הוא לזורקו בכל המתחם המוקף מחיצה¹.

1. יש לציין כי היתר זה ניתן בתנאי, שמשליך חפץ לא לו. כי את חפציו, אינו רשאי להוציא חוץ לתחומו. ובהכרח שמדובר בחפץ של אדם אחר, אשר תחומו מגיע מחוץ ל-2000 האמות שלו.

אפילו תוך אֶלְפִים (ה) (ב"י בשם תוספות הגהות אשירי פרק מי שהוציאנהו).

שולחן ערוך כפשוטו

(ה) אסור אפילו תוך אֶלְפִים – הרמ"א חולק על המחבר, ואוסר לטלטל בידיו אפילו בתוך המקום שרשאי ללכת בו. כי המקום בו הוא רשאי להלך, נחשב פרוץ למקום שאסור לטלטל².

2. המקילים אינם מחשיבים את המקום המותר בטלטול כפרוץ למקום האסור בטלטול, כי אכן אין איסור טלטול, אלא שאינו יכול ללכת לשם. וכתב המשנה ברורה, שגם אשכנזים יכולים לסמוך על דעת המחבר המקילה.

סימן ת"ד

דין אם יש תחומין למעלה מעשרה טפחים, ובו פעיף אחד.

בסימן שמ"ה סעיף י"ב התבאר, כי דין רשות הרבים הוא רק עד גובה 10 טפחים מהקרקע. והמעביר חפץ ברשות הרבים, מעל 10 טפחים, לא עבר על איסור. ובגמרא הסתפקו אם גם איסור תחומין הוגבל לגובה עשרה טפחים, והליכה על הקרקע בלבד, חוץ לתחום, היא שנאסרה. אבל הליכה באוויר, מעל 10 טפחים, אינה כלולה באיסור תחומין. עוד צריך לדעת, שאיסור הליכה חוץ לתחום 2000 אמה, הוא מדרבנן. אבל יציאה חוץ לשנים עשר מיל (כ 12 קילומטר), אסורה מן התורה. הפלגה בים ובנהרות, לכל הדעות, לא נאסרה מעבר ל-12 מיל מן התורה, רק מדרבנן. ויש להוסיף, כי גובה עשרה טפחים בימים ובנהרות, אינו נמדד משפת המים, אלא מקרקעיתם. על פי הקדמה זו, נוכל להבין את הסימן.

פעיף א

^אהמהלך חוץ לתחום למעלה מעשרה טפחים, כגון שקפץ על גבי עמודים שגבוהים עשרה (א) ואין בכל אחד מהם ארבעה טפחים על ארבעה טפחים (ב), הרי זה ספק אם יש תחומין למעלה.
^אבעיא בגמרא מג, א ולא נפשטא, וכתבה רמב"ם בפרק כז מהלכות שבת הלכה ג.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) **עמודים שגבוהים עשרה** – מדובר במציאות כלל לא שכיחה, כגון קיר צר וארוך, הנמשך קילומטרים רבים, שהולכים עליו. עם זאת, יוצא מכאן עיקרון מעשי מאד. בפרט בימינו, שיש אפשרות לנוע באוויר, באמצעות כלים שונים, כגון נסיעה במטוס, שאינו יהודי מטיס אותו.

(ב) **על ארבעה טפחים** – אך אם יש בהם רוחב 4 טפחים, הם נחשבים כרצפה, והפוסע עליהם, אינו רשאי לצאת חוץ לתחום.

מעשרה או לאו (ג); ¹זומה שיחיה בדרבנן, יהיה ספיקו להקל (ד).
הגה: מיהו אם היה הולך בדרך זה (ה) או על ידי קפיצת שם (ו) מתוך שנים
עשר מיל חוץ לשנים עשר מיל, אזלינן לחומרא למאן דאמר תחומין שנים
עשר מיל הוי דאורייתא (ז) (דעת עצמו ותשובת רמב"ם). ²זהוואיל ואין בימים
ובנהרות איסור תחומין דאורייתא לדברי הכל (ח), לפי שאינם
דומין לדגלי מדבר (ט). ³מי שבא בספינה בשבת והגיע לנמל, אם
משנכנס השבת עד שהגיע לנמל לעולם היתה למעלה מעשרה
מקרקע הים או הנהר, יורד ואינו נמנע, ויש לו אלפים אמה
⁴הרב המגיד שם בשם תשובת הרמב"ם. ⁵שם ושם. ⁶רמב"ם והרמב"ן והרשב"א,
ממתניתין דעירובין מא, ב במעשה דרבן גמליאל אוקי לה שם בגמרא (מג, א) במהלכת
למטה מעשרה.

שולחן ערוך כפשוטו

- (ג) או לאו – כי בגמרא (עירובין מג, א) הסתפקו, אם יש איסור תחומין מעל 10 טפחים מן הקרקע.
- (ד) יהיה ספיקו להקל – כלומר עד 12 מיל, האיסור הוא מדרבנן, הלכך אין איסור תחומין מעל גובה עשרה טפחים, בגלל הכלל שבספק איסור דרבנן מקילים. אבל במרחק גדול מעבר ל-12 מיל, הוא ספק תורה, ואף למעלה מ-10 טפחים, אסור ללכת יותר מ-12 מיל. על כן המגיע במטוס בשבת, אין לו 2000 אמה לכל רוח, אבל כל שדה התעופה נחשב עבורו כ-4 אמות, אם יש סביבו גדר או מחיצה כלשהי.
- (ה) בדרך זה – על קיר צר וארוך.
- (ו) על ידי קפיצת שם – ביכולתו לדלג ממקום למקום, על ידי מעשים קבליים.
- (ז) הוי דאורייתא – וכפי שהסברנו בדברי המחבר, גם הוא פסק, כי מעבר ל-12 מיל, האיסור הוא איסור תורה.
- (ח) לדברי הכל – כי איסור תחומין נלמד ממחנה בני ישראל במדבר, שהיה ברוחב שנים עשר מיל, ונצטוו שלא לצאת ממנו. ושם הרי שהו על יבֶּשָׁה, ולא בימים ונהרות.
- (ט) לפי שאינם דומין לדגלי מדבר – על כן ספקם להקל.

ממקום שפגע בו למטה מעשרה (י). הגה: ואם הוא ספק אם הוא למעלה מעשרה או לא, אזלינן לקולא (יא) (המגיד פכ"ז). ואם כבר יצא אלפים ממקום שפגע למטה מעשרה (יב), דאין לו רק ארבע אמות (יג), מכל מקום אם צריך לצאת מן הספינה מכח גשמים שיוורדים עליו, או שחמה זורחת עליו (יד) או שצריך לנקביו וצריך מכח זה ליכנס בעיר (טו), הוה ליה כל העיר כארבע אמותיו, וְכִינֵן דְּעָלָא עָלָא (טז). (א"ז ומרדכי והגהות אשירי פ' מי שהוציא אוהו). ועיין לקמן סימן ת"ו, ועיין לעיל סימן רס"ו, מי שרוכב בדרך וחשכה לו בערב שבת, כיצד יעשה.

שולחן ערוך כפשוטו

(י) ממקום שפגע בו למטה מעשרה – למטה מ-10 טפחים.

(יא) אזלינן לקולא – ככל ספק דרבנן, שמקילים בו.

(יב) יצא אלפים, ממקום שפגע למטה מעשרה – מדובר על אדם שהפליג בספינה, וכשקרבה ספינתו לנמל, ההפרש בינה לקרקעית הים או הנהר היה פחות מעשרה טפחים. ושם במקום זה, קנה המפליג שביתה. אלא שאחר כך המשיכה ספינתו בהפלגה, וההפרש בינה לקרקעית גבה, ושב להיות יותר מ-10 טפחים, אשר אמנם אין בזה כל איסור. אך לאחר עצירת הספינה בנמל, הגובה מן הקרקעית התקטן פעם נוספת, ונעשה פחות מ-10 טפחים. וכיון שחלפו 2000 אמה ממקום שביתתו, אינו רשאי ללכת יותר מארבע אמות. (יג) דאין לו רק ארבע אמות – כמו כל אדם שיצא מתחומו. ואף שלא עבר כל איסור בהפלגתו 2000 אמה, הרי בסיומה, יצא חוץ לתחומו. וכבר למדנו, שהנמצא חוץ לתחומו, אין לו אלא 4 אמות.

(יד) שחמה זורחת עליו – והרי זה צער גדול, ובמקום צער לא גזרו חכמים. (טו) וצריך מכח זה ליכנס בעיר – התירו לו משום הצער, ומשום כבוד הבריות, להיכנס אל העיר, למקום מוצל, או למקום מחומם, או שנמצא שם מקום ראוי לעשיית צרכיו, נסתר מעין רואה. ולאחר שנכנס אל תוכה, יכול להסתובב בכל העיר, אם היא מוקפת חומה, כי העיר כולה נחשבת כ-4 אמות.

(טז) וְכִינֵן דְּעָלָא עָלָא – תרגום: אחר שנכנס, נכנס. כלומר לאחר שהוכרח להיכנס, רשאי הוא ליהנות מן ההיתר, וכל העיר נחשבת עבורו כ-4 אמות.

סימן ת"ה

דין היוצא חוץ לתחום, ובו ט' סעיפים.

בסימן זה נלמד על דינו של היוצא חוץ לתחום, ודין השב לתחום. וגם, מה ההבדל בין היוצא מרצון, ליוצא בשוגג. ואם יש הבדל בין השב מרצון לשב בשוגג.

סעיף א

^אמי שיצא חוץ לתחום (א) אפילו אמה אחת, לא יכנס להיות כבני העיר (ב) ואין לו אלא ארבע אמות מעמידת רגליו ולחוץ (ג).

^אמשנה עירובין נב, ב וכתנא קמא, וכן כתב רמב"ם בפרק כז הלכה יא.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) **שיצא חוץ לתחום** – בכל אופן שהוא, בין מרצונו, ובין בשוגג או באונס¹.
 (ב) **לא יכנס להיות כבני העיר** – כך תקנו חכמים, שלכל אדם יש תחום, ומעבר לתחומו, אין לו כל היתר ללכת, מלבד ארבע אמות.
 (ג) **ארבע אמות מעמידת רגליו ולחוץ** – רק כלפי חוץ. אבל פנימה, לכיוון העיר, אינו רשאי ללכת. ולא אומרים שהיות ויש לו 4 אמות, ניתן להגדירו כמצוי בגבולות התחום².

1. משנה ברורה בס"ק ב' כתב כי לשיטת רמ"א, שארבע אמות של אדם הן בכל צד, לא ניתן להגדירו, כל עוד לא יצא מארבע אמותיו, כמצוי חוץ לתחום, ורשאי הוא לשוב אל תחומי העיר. ואם נכונים דבריו, צריך להבין מדוע לא נחלק הרמ"א על המחבר בסימן זה? ונראה כי לדעתו, כל הפוסק מן העיר, שם את פניו כלפי חוץ, וברור שעומד לצאת מן התחום. במקרה זה יסכים הרמ"א למחבר, שאין ליוצא היתר לשוב על עקבותיו, גם אם יצא אמה אחת בלבד. ואולי במקרה שיצא חוץ לתחום, אך לא היה ברור שמיעד פניו חוצה, בזה סבור הרמ"א שיש לו ארבע אמות לכל צד, גם לתוככי התחום.

2. ואף שכתב המחבר (בסימן שצו סעיף א) וזה לשונו, שְׁכָל אָדָם יֵשׁ לוֹ אַרְבַּע אֲמוֹת בְּכָל מְקוֹם, אֲפִלּוּ יָצָא חוּץ לַתְּחוּם, וְלֹא קָבַע הֵיכָן יִמְדְּדוּ אַרְבַּע אֲמוֹת אֵלָּה. כאן פירש המחבר, שכל זה ניתן לו בתנאי שחזרה על עקבותיו לא תשיבנו לתחום. אבל אם חזרתו על עקבותיו תכניסו לתוך

סעיף ב

¹היתה רגלו אחת תוך התחום ורגלו אחת חוץ לתחום, יכנס (ד).

²שם בגמרא וכלישנא בתרא.

סעיף ג

¹מי שקידש עליו היום והוא חוץ לתחום העיר אפילו אמה אחת (ה), לא יכנס להיות כבני העיר (ו) ואינו מהלך אלא אלפים אמה

²נחשנה שם נב, ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(ד) **יכנס** – כי הוצאת רגל אחת חוץ לתחום, מותירה את רוב הגוף בתוך התחום, על כן נחשב אדם זה, כאילו עדיין לא יצא.

(ה) **אפילו אמה אחת** – שם, במרחק אמה אחת חוץ לתחום, נקבע מקום שביתתו.

(ו) **לא יכנס להיות כבני העיר** – למרות שהמרחק בינו לעיר הוא אלפיים ואחת אמות, והיה מקום להחשיבו כחלק מבני העיר³, אין כל העיר מוגדרת עבורו כ-4 אמות. ורשאי להיכנס רק עד שלש אמות, שם מסתיים תחום שבת עבורו.

התחום, אינו רשאי להלך 4 אמות לאחוריו. הטעם לזה נראה, שאם נתיר לשוב על עקבותיו, יתברר כי התחום אינו מסתיים ב-2000 אמה, אלא ב-2004 אמה.

עם זאת, הסביר המשנה ברורה בדעת הרמ"א, כי נותנים לכל מי שיצא חוץ לתחום 4 אמות לכל צד. הואיל וכל זמן שלא יצא מארבע אמותיו, אינו נחשב כיוצא חוץ לתחום. אך בעוניי נראה, שהרמ"א לא חלק כאן על המחבר, כי גם הוא סבור שהתחום הוא 2000 אמה ולא 2004 אמות.

עוד כתב המשנה ברורה, שאף לדעת המחבר הסבור, כי אין למדוד לאחוריו, הרי זה רק כאשר יצא מרצון. אבל אם יצא בשוגג, או בחוסר שימת לב, כל זמן שלא עבר 4 אמות, רשאי הוא לחזור. ואף שנראה כי אין זו דעת המחבר, וגם לא דעת הרמ"א – שלא נחלק על המחבר, בכל זאת, אם מדובר בשעת הדחק גדולה, יש על מי לסמוך, וניתן להקל.

3 שהרי כתב המחבר לעיל (סימן שצז סעיף א) *כָּל אָדָם יֵשׁ לוֹ אֲלָפִים אַמָּה לְכָל רוּחַ, חוּץ מֵאֲרָבַע אַמּוֹתָיו, אוֹ מִהַמָּקוֹם שֶׁשָּׁבַת בוֹ.*

לכל רוח, ממקום שקידש עליו היום (ז).

סעיף ד

(ח) ¹מי שיצא חוץ לתחום שלא לדעת (ט), מותר לעשות לו מחיצה של בני אדם שעירבו לאותו רוח (י) ויכולים לילך שם ויעשו סביביו כמו מחיצה ויכנס ביניהם (יא); ²והוא שלא ידעו אותם שנעשית בהם המחיצה שלשם כך נקראו (יב), אבל אם יצא לדעת, אסור (יג).

¹שם בגמרא מג, ב בעובדא דנחמיה. ²שם מד, ב. 'משמעות הגמרא שם, וכן פסק הרא"ש שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(ז) **ממקום שקידש עליו היום** – וכמובן רשאי להיכנס אל העיר, כמו שנתבאר, שיש לו 2000 אמה לכל הרוחות, מלבד ארבע אמותיו. אלא ש-2000 אמותיו מסתיימות בתוך העיר, ואינו יכול להמשיך משם והלאה.

(ח) **הקדמה לסעיף** – כאן מוצע פתרון (שאינו ישים כל כך, מבחינה מעשית), שיאפשר להחזיר אדם שיצא בשוגג מחוץ לתחום. להבנת הסעיף נזכיר, כי גם מחיצה של בני אדם נחשבת מחיצה, ורשאי אדם ללכת במקום מוקף מחיצה, ללא מגבלות. וגם מחיצה שנעשתה במהלך השבת, נחשבת מחיצה.

(ט) **שלא לדעת** – במהלך השבת עצמה, כגון שהיה טרוד בדעתו, ולא ידע שיצא חוץ לתחום. והוא הדין אם יצא באונס, או בשוגג, ואף לדבר מצוה. ואין לו עכשיו אלא 4 אמות על 4 אמות.

(י) **בני אדם שעירבו לאותו רוח** – כלומר אנשים שהמקום בו הוא נמצא, אינו מוגדר עבורם "חוץ לתחום".

(יא) **ויכנס ביניהם** – ואם הללו יסובבו אותו מכל צד, הוא יורשה ללכת עד שתגיע הקבוצה לתוך תחומו.

(יב) **שלשם כך נקראו** – צריך להעלים מאנשים אלו, את סיבת זימונם. הלכך נראה, כי פתרון זה אינו בר ביצוע.

(יג) **אסור** – כי לא ניתנה הקלה זו אלא, למי שיצא בשוגג.

סעיף ה

ימי שהוציאוהו חוץ לתחום לסטים או רוח רעה (יד) או שאר כל אונם, או ששגג ויצא, אין לו אלא ארבע אמות (טו). החזירוהו לתוך התחום (טז), כאילו לא יצא, והרי כל העיר כארבע אמות כבתחלה, וחוצה לה אלפים אמה לכל רוח (יז); ^האבל אם חוזר לדעת (יח), אין לו אלא ארבע אמות (יט). הגה: וכן אם נכנס לספינה (כ) ויצאה הספינה חוץ לתחום (כא) וחזרה לאחוריה לנמל שהפליגה משם (כב), הרי הוא כאילו לא יצא, דהוה ליה, כמו שהוציאוהו נכרים והחזירוהו (כג) (א"ז).

^אמשנה שם מא, ב וכפירוש רש"י שם. ^השם בגמרא מדיוקא דמתניתין.

שולחן ערוך כפשוטו

(יד) **רוח רעה** – טירוף הדעת, והיא מחלה פסיכולוגית.
 (טו) **אין לו אלא ארבע אמות** – אף שלא פשע, המציאות היא שיצא חוץ לתחום, ואין לו אלא 4 אמות.
 (טז) **החזירוהו לתוך התחום** – שלא ברצונו.
 (יז) **אלפים אמה לכל רוח** – כי עכשיו הוא נמצא בתוך תחומו.
 (יח) **אם חוזר לדעת** – כלומר עבר על האיסור, ושב מבחירה.
 (יט) **אין לו אלא ארבע אמות** – בגלל שחזר באיסור, קנסו אותו.
 (כ) **אם נכנס לספינה** – שהטילה עוגן בנמל, ולא היתה אמורה להפליג בשבת. ובעודו בתוכה, קנה שביתה.
 (כא) **ויצאה הספינה חוץ לתחום** – שלא ברצון היהודי, ששבת בתוכה. וכיון שמתחתית הספינה לקרקעית הנהר היו פחות מ-10 טפחים, חל איסור להפליג אל מחוץ לתחום.
 (כב) **לנמל שהפליגה משם** – הוצאתו והשבתו דומה לגויים שהוציאו אדם מחוץ לתחומו, והחזירוהו העירה, נגד דעתו.
 (כג) **כמו שהוציאוהו נכרים והחזירוהו** – ומותר לו להלך 2000 אמה מחוץ לעיר, כדינו טרם הפלגת הספינה.

סעיף ו

^טנתנוהו עובדי כוכבים חוץ לתחום, בדיר (כד) או בסהר (כה) ומערה, או בעיר אחרת מוקפת חומה לדירה, או שנאנס בשאר אונס, או ששגג ויצא חוץ לתחום, ונכנס לאחד מאלו ונזכר, והוא בתוכו, מהלך את כולו (כו); 'אבל אם יצא חוץ לתחומו לדעת, אף על פי שהוא בתוך אחד מאלו, אין לו אלא ארבע אמות (כז).

^טשם במשנה וכרבן גמליאל, וכדפסק רב שם בגמרא מב, ב. תוספות והרא"ש והרמב"ם בפרק כז מהלכות שבת הלכה יב. 'שם מא, ב מדיוקא דמתניתין.

סעיף ז

^כמי שהפליגה ספינתו בים (כח), מהלך את כולה, הואיל ושבת ^כשם במשנה כרבן שמעון בן גמליאל.

שולחן ערוך כפשוטו

(כד) בדיר – מתחם מגודר עבור בהמות, המוקם בשדות, לצורך זיבולם. מתחם זה מגודר ממקום למקום, היום כאן ומחר שם.

(כה) בסהר – מתחם מגודר בשדה, לצורך בהמות העיר.

(כו) מהלך את כולו – כי מקום המוקף מחיצות, כולו מוגדר כ-4 אמות.

(כז) אין לו אלא ארבע אמות – זהו קנס שהוטל עליו, מפאת יציאתו חוץ לתחום.

(כח) שהפליגה ספינתו בים – חוץ לתחום, כאשר הגובה בין תחתית הספינה לקרקעית הים הוא פחות מ-10 טפחים. יש לו לאדם זה, ארבע אמות בלבד. וכפי שראינו, שגם היוצא חוץ לתחום בשוגג, אין לו אלא 4 אמות, במקום שהייתו.

באוויר מחיצות (כט); וואס נפחתו דופני ספינה בשבת (ל), אם היא מהלכת, מהלך את כולה (לא), ואם היא עומדת אינו מהלך בה אלא ארבע אמות (לב). הגה: ואם באמצע (לג) יש לו מחיצות עשרה (לד) ובראשו אין לו (לה), אזלינן בתר אמצעי, ואפילו אין לו כלל רק יש בו לחקוק עשרה, דאמרינן: חוקקין להשלים (לו) (א"ז).

להגהות אשיר"י שם (פרק ד סימן ג).

שולחן ערוך כפשוטו

(כט) הואיל ושבת באוויר מחיצות – שהרי ראינו, כי המובא שלא מרצונו למקום מוקף מחיצות, רשאי להלך בכל המתחם, הנחשב כולו כ-4 אמות בלבד. וגם זה שהוצא בספינה אל מחוץ לתחום, רשאי ללכת בכולה, מפאת היותה מוקפת מחיצות.

(ל) נפחתו דופני ספינה בשבת – תחילה היו המחיצות בגובה עשרה טפחים, אך בהמשך נעשו נמוכות יותר, ונמצא שהספינה נעדרת מחיצות.

(לא) מהלך את כולה – אף שהיוצא מן התחום, למקום נטול מחיצות, יכול להלך ארבע אמות בלבד, מקרה זה שונה. כי בכל עת שהספינה מהלכת, היא מצויה במקום אחר, ובכל מקום יש לו 4 אמות.

(לב) אלא ארבע אמות – כדין היוצא מתחומו, ושוהה במקום ללא מחיצות, שיש לו 4 אמות בלבד.

(לג) ואם באמצע – הספינה.

(לד) יש לו מחיצות עשרה – כי מרכזו של סיפון האונייה, שקוע ועמוק יותר, משאר המקומות.

(לה) ובראשו אין לו – כי בשני קצוות הספינה, הסיפון עולה בשיפוע, ואין בכל מקום מחיצה בת 10 טפחים. עם זאת, במרכז, יש שלוש רוחות מוקפות מחיצה בת 10 טפחים. לכן דין ספינה זו כמקום מוקף מחיצות, וגם המקומות שגובה המחיצה אינו 10 טפחים, דינם כחורי רשות היחיד⁴, ורשאי להלך בהם.

(לו) דאמרינן: חוקקין להשלים – כלומר מצידה החיצוני, יש גובה 10 טפחים

4. ראה לעיל סימן שמ"ה סעיף ד', שם נתבאר דינם.

סעיף ח

יציא לדעת (לז) והחזירוהו עובדי כוכבים, אין לו אלא ארבע אמות (לח); יומיהו אם החזירוהו לעירו (לט) (המוקפת מחיצות לדירה) (מ) (הרא"ש פרק מי שהוציאוהו ורבי ירוחם חלק י"ח, וא"ז), כולו כארבע אמות; ואפילו יצא לדעת וחזר לדעת (מא) (ועיין לעיל דין סתם עיירות, סימן פ"ש בגמרא מא, ב מדיוקא דמתניתין. הרא"ש והמרדכי שם בשם רבנו מאיר מסוגיית הגמרא.

שולחן ערוך כפשוטו

לספינה. אבל בפנים, בגלל עובי השוליים, אין עומק 10 טפחים. ובכל זאת, היא נחשבת מקום מוקף מחיצה, בגלל הפוטנציאל של מחיצות 10 טפחים. הביטוי "חוקקים להשלים" פירושו, מדמים כאילו נחקקה קרקעית הספינה, וגם מן הצד הפנימי קיימות מחיצות בגובה 10 טפחים. לפי זה, דופני הספינה מן החוץ, צריכים להיות גבוהים מעט יותר מ-10 טפחים.

(לז) יצא לדעת – מחוץ לתחום, ואינו יכול להלך אלא 4 אמות.

(לח) אין לו אלא ארבע אמות – כלומר, הפסיד את התחום החיצוני של העיר, ואינו רשאי להלך 2000 אמה לכל רוח, כבתחילה.

(לט) אם החזירוהו לעירו – אל העיר בה שָׁבַת, בכניסת השבת.

(מ) המוקפת מחיצות לדירה – לפי תוספת זו, יכול ללכת את כולה, דווקא אם העיר מוקפת חומה. אמנם צריך לדעת שתוספת זו, אינה מן הרמ"א. ובביאור הלכה פסק, שאפילו אם אינה מוקפת חומה, יכול ללכת את כולה, בגלל ששבת בתוכה, ואין זה דומה למי שהובא לעיר אחרת.⁵

(מא) וחזר לדעת – גם כשחזר לדעת לא קונסים אותו, כי סוף סוף נמצא במקום שכולו נידון כ-4 אמות, מפאת המחיצות המקיפות אותו.

5. ועיין היטב בביאור הלכה (ד"ה אם החזירוהו), שכך נקט להלכה. וכן מבואר ברא"ש (עירובין פרק ד סימן א), שהוא מקור הדין, שם לא הובא תנאי זה, שתהא העיר מוקפת חומה, אלא שכל העיר דינה כ-4 אמות. אלא שלא יוכל לצאת מן העיר, בתחום ה-2000 אמה שמחוץ לעירו, והפוסקים הביאו את דבריו להלכה.

ת"א (מב)).

סעיף ט

⁵ פירות (מג) שהוציאו חוץ לתחום והחזירו (מד), אפילו במזיד, לא הפסידו מקומם שכל העיר להם כארבע אמות וחוצה לה אלפים אמה לכל רוח כבתחלה (מה) אם הוא יום טוב (מו); ואם הוא שבת (מז), מותרין באכילה במקומם (מח), "ואפילו לאותו ישראל" שם בגמרא מא, ב. "הגהות אשרי" בשם התוספות.

שולחן ערוך כפשוטו

(מב) דין סתם עיירות, סימן ת"א – שם התבאר כי דין כל עיר המוקפת חומה, היא כמוקפת לצורך דיורים, וכולה נחשבת כ-4 אמות. אלא שתוספת זו מתאימה לדעה, שרק עיר מוקפת חומה דינה כ-4 אמות.⁶

(מג) פירות – השייכים ליהודי, ותחומם כתחום בעליהם.

(מד) והחזירום – לאחר הוצאתם, אסור להחזירם. בהמשך הסעיף נראה מה הדין, כשלא החזירו למקומם.

(מה) אלפים אמה לכל רוח כבתחלה – אדם היוצא ברצון מחוץ לתחום, וחזר אל העיר, נקנס. ואסור לו ללכת יותר מארבע אמות, כפי שלמדנו. אך חפצי אדם שהוצאו והושבו פנימה, לא נקנסו.

(מו) אם הוא יום טוב – יום שהותר בו הטלטול בעיר, גם אם אינה מוקפת חומה.

(מז) ואם הוא שבת – יום שאסור להוליכם בו ממקום למקום, משום איסור הוצאה.⁷

(מח) מותרין באכילה במקומם – לאחר החזרתם לעירם, מותר לאוכלם, כי לא קנסו על חפצים.

6. ונראה לי שגם תוספת זו, אינה מדברי הרמ"א, ואכן לא נדפסה בתחילתה המילה הגה.

7. מדובר בעיר שאינה מוקפת חומה, אבל אם היא אכן מוקפת חומה, מותר לטלטל בכולה.

שהחזירם לצרכו במזיד (מט), מאי טעמא, אנוסים הם (ג). וכל זמן שלא הוחזרו⁹ והם חוץ למקומם, אם הוציאן בשוגג מותרים לאכלם (נא) ואסור לטלטלם חוץ לארבע אמות (נב), ואם הוציאם במזיד אסור לאכלם³ אפילו מי שלא הוציאם (נג). ⁷ויש מתירים למי שלא הוציאם (נד).

⁹ ברייתא שם בגמרא, וכתנא קמא. ³ הרא"ש שם. ⁷ מרדכי בשם הר"מ.

שולחן ערוך כפשוטו

(מט) שהחזירם לצרכו במזיד – על אף שהכלל הוא, שאין ליהנות בשבת ממלאכה, שנעשתה בשבת.

(ג) אנוסים הם – הוצאת הפירות נחשבת כהוצאה שלא מדעת, לכן הותרו. ואף שבעליהם הוציאם ביודעין, ולא מאונס, ואדם שעשה איסור בשבת, אסורה הנאתו ממעשהו. במקרה זה לא נאסרו הפירות, הואיל ולמעשה לא נהנה מפועלו, שהרי הפירות שבו למקום שהייתם בכניסת שבת.

(נא) הוציאן בשוגג, מותרים לאכלם – ואף שמלאכה שנעשתה בשבת בשוגג, אסורה הנאתה בשבת על כולם. ביציאה חוץ לתחום לא גזרו, כי האיסור הוא דרבנן⁸.

(נב) ואסור לטלטלם חוץ לארבע אמות – ככל דבר שנמצא חוץ לתחומו.

(נג) אפילו מי שלא הוציאם – כפי שקנסו, לכל הדעות, אדם שעשה מלאכה בשבת במזיד.

(נד) מתירים למי שלא הוציאם – לדעתם יש להקל בהוצאה מחוץ לתחום, כפי שהסברנו, משום שאין זו מלאכה.

8. ואף שגם במלאכה דרבנן, אם נעשתה בשבת, יש אומרים שאין ליהנות (עיין סימן שיח סעיף א), שונה הוצאה חוץ לתחום, שאין לאיסור זה שורש באחד מל"ט מלאכות, לכן הוא קל יותר.

סימן ת"ו

מי שיצא חוץ לתחום שלא לדעת, ובו סעיף אחד.

סימן זה מבוסס על הכלל "גדול כבוד הבריות", הדוחה איסור דרבנן.

סעיף א

^אמי שיצא חוץ לתחום שלא לדעת (א), שאין לו אלא ארבע אמות (ב), והוצרך לנקביו (ג), יכול לצאת מהם עד שימצא מקום צנוע לפנות (ד); ועצה טובה לו, שיתקרב בצד תחומו, שאם לא ימצא מקום צנוע עד תחומו, יכול ליכנס (ה), ולאחר שנכנס הוי כאילו לא יצא, כיון שנכנס ברשות (ו); ^באבל אם מצא מקום צנוע קודם (ז), לא יכנס, אלא יפנה שם ויתרחק ממקום שנפנה, עד שיכלה ^אפשוט בגמרא עירובין מא, ב וכן כתב הרמב"ם בפרק כז הלכה טו. ^גהרא"ש בפסקיו שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) שלא לדעת – בשוגג.

(ב) שאין לו אלא ארבע אמות – כפי שלמדנו בתחילת סימן הקודם.

(ג) והוצרך לנקביו – נזקק לעשות את צרכיו, ובמקום שהייתו אין שטח נסתר מבני אדם.

(ד) עד שימצא מקום צנוע לפנות – משום שגדול כבוד הבריות, שדוחה איסור דרבנן. וברור שיש ביזיון גדול בעשיית צרכיו במקום גלוי לעין.

(ה) יכול ליכנס – התירו ליוצא זה, לחפש מקום צנוע בתוך התחום ממנו יצא, כדי לסייע לו. למרות שייתכנו מקומות צנועים בשטח אחר, חוץ לתחום.

(ו) כיון שנכנס ברשות – ומותר לו ללכת בכל העיר, ואף חוצה לה, 2000 אמה.

(ז) אם מצא מקום צנוע קודם – שנכנס לתחום העיר.

הריח (ח), ושם יש לו ארבע אמות. ואם נתרחק מהריח ונכנס בתחומו, כאילו לא יצא (ט). ואם יצא לדעת, אין לו תקנה (י). זה שאמרנו בהוצרך לנקביו, יש אומרים אפילו לקטנים¹ ויש אומרים דוקא לגדולים (יא).

¹טור בשם ר"מ. ²שם בשם אביו הרא"ש.

שולחן ערוך כפשוטו

(ח) עד שיכלה הריח – אף שאסור לו לזוז יותר מארבע אמותיו, גם זה הותר, משום כבוד הבריות.

(ט) כאילו לא יצא – כי חזר בהיתר.

(י) אין לו תקנה – כל ההקלות ניתנו רק ליוצא בשוגג, ולא ליוצא במזיד¹.

(יא) דוקא לגדולים – להלכה, הכלל הוא כדלהלן: כאשר מביא המחבר שתי דעות, ושתייהן בשם יש אומרים, הלכה כדעה שניה, ולפי זה יש להחמיר בנידון שלנו. אמנם למעשה, הכל תלוי במציאות. ואם אין בעיה של כבוד הבריות בהשתנה, לא ניתן להיכנס אל התחום בטענה, שמחפש מקום צנוע. אבל אם יש בעיה של כבוד הבריות, כגון שנמצא בין אנשים, יכול לסמוך על הדעה המקילה.

1. זה כמובן רעיון תיאורטי, כי מי שיצא במזיד, לא ממש אכפת לו מן ההלכה. ובכל זאת, יש צורך בהלכה זו, למי שכן מאמין. כי אם יש לו יצר לצאת, ואומר לעצמו, אף שאני יוצא באיסור, אין זה נורא, כי אוכל לחזור לעשיית צרכי. כלומר, סבור הוא שאין זה איסור חמור. על כן אומרים לו, ההיתר המבוסס על כבוד הבריות ניתן רק ליוצאים בשוגג, וזה ימנע ממנו לצאת.

סימן ת"ז

מי הם שיכולין לילך חוץ לתחום, ובו ג' פעיפים.

פעיף א

^אמי שיצא חוץ לתחום ברשות, כגון חֲכָמָה הַבָּאָה לְיֶלֶד (א) וכיוצא בזה, יש לה אלפים אמה לכל רוח באותו מקום שהגיע לו (ב); ואם הגיע לעיר, הרי הוא כאנשי העיר ויש לו אלפים לכל רוח חוץ לעיר (ג) (עיין לעיל סוף סימן רמ"ח (ד)).

^אמדברי רמב"ם (בפרק כו מהלכות שבת הלכה טז) ממשנה דראש השנה כג, ב. והובאה בעירובין מה, א.

פעיף ב

^בהיה יוצא ברשות והוא הולך בדרך, ואמרו לו: כבר נעשית המצוה שיצאת לעשות (ה), יש לו ממקומו אלפים אמה לכל ^במשנה עירובין מד, ב. וכאוקימתא דרב שימי.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) כגון חֲכָמָה הַבָּאָה לְיֶלֶד – חובה לחלל שבת, כדי ליילד אשה. ואם יצאה המיילדת מחוץ לתחום, הרי היא יוצאת ברשות, לקיום חובתה.
(ב) באותו מקום שהגיע לו – מקילים עליה, ומגדירים את המקום אליו תגיע, כמקום שביתתה בכניסת השבת. ומותר לה ללכת משם והלאה, 2000 אמה לכל רוח.

(ג) ויש לו אלפים לכל רוח חוץ לעיר – כמו שיש לכל שובת בעיר, שרשאי לנוע בכולה, ובאלפיים אמה מחוצה לה.

(ד) עיין לעיל סוף סימן רמ"ח – סעיף ד', שם מבואר שאם הפליג אדם בערב שבת, יש לו 2000 אמה לכל רוח, במקום אליו הגיע. ובלבד שיצא לדבר מצוה. ולא דווקא לפיקוח נפש, אלא לכל דבר מצוה.

(ה) נעשית המצוה שיצאת לעשות – ואין צורך להמשיך בחילול השבת.

רוח (ו); ואם היה מקצת התחום שיצא ממנו ברשות, מובלע בתוך אלפים אמה שיש לו ממקומו, הרי זה חוזר למקומו וכאילו לא יצא (ז).

סעיף ג

כל היוצאים להציל נפשות ישראל מיד עובדי כוכבים או מן הנהר או מן המפולת, יש להם אלפים אמה לכל רוח ממקום שהצילו בו (ח); ואם היתה יד העכו"ם תקיפה, והיו מפחדים לשבות במקום שהצילו, הרי אלו חוזרים בשבת למקומם ובכלי זיינם (ט).

ישם במשנה (כג, ב), וכהני תרי אוקימתות הא דרב והא דרב נחמן שם בגמרא מה, א. הרא"ש שם והרמב"ם בפרק כו מהלכות שבת.

שולחן ערוך כפשוטו

(ו) אלפים אמה לכל רוח – כי יצא בהיתר גמור, לצורך מצוה.

(ז) וכאילו לא יצא – אבל במקום אליו הגיע, אינו יכול לצאת 2000 אמה לכל רוח.

(ח) ממקום שהצילו בו – כי יצאו לצורך מצוה.

(ט) חוזרים בשבת למקומם ובכלי זיינם – חובה עליהם לחזור למקומם, ואינם מורשים להישאר במקום ההצלה. ואף שחזרתם כרוכה באיסור תורה של טלטול הנשקים, כך גזרו חכמים, לאחר שבעבר ארע מעשה, בו הניחו היהודים את נשקם ותפסום הגויים, וחידשו את המלחמה¹.

1. מדברי המחבר כאן משמע, כי לאחר שיצא להציל אסור לשוב למקומו, בניגוד למשמעות דבריו בסימן שכ"ט סעיף ט'.

הרב משה פיינשטיין יישוב סתירה זו וביאר (אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן פ), כי הדבר תלוי בדעת היוצא. אם היה סבור בעת יציאתו להציל, שההצלה תימשך זמן רב, מן הסתם יצא על דעת להישאר שם. אבל אם סבר שההצלה תימשך זמן קצר, מתירים לו לחזור, כדי שגם בפעם הבאה יסכים לצאת. והרבה מקילים כדברי האגרות משה, לגבי רופאים ואחיות, מכבי אש ושוטרים, שנקראים להצלה בשבת, כדבר שבשגרה. ואם לא יתירו להם, לא יבואו להציל. ועיין במאמר שכתבתי בעניין זה, בספרי "בעקבות המחבר" חלק ג' סימן ט"ז.

הלכות עירובי תחומין

סימנים ת"ח – תט"ז

הקדמה לדיני עירובי תחומין

כבר למדנו כי אסרו חכמים לצאת חוץ לתחום בשבתות וימים טובים. עוד ראינו, כי התחום הוא 2000 אמות לכל צד, מן המקום בו נמצא האדם, אם הוא שוהה בשדה. ומקצה העיר, אם הוא נמצא בעיר. אלא שהקילו חכמים ותיקנו גם, שיוכל אדם לשנות את נקודת מרכזו. כגון אם רוצה ללכת בשבת למקום מרוחק 4000 אמה. רשאי האדם לבחור נקודת מרכז שונה, שתמוקם במרחק 2000 אמה ממקומו. ומן הנקודה הנבחרת, רשאי ללכת 2000 אמות לכל רוח.

מספר דרכים ישנן, לקביעת המיקום החדש, שאינו מקומו הממשי של האדם. הדרך המובחרת היא "להחשיך על התחום". כלומר, לשהות בנקודה שנבחרה בנקודה המרכזית, בכניסת השבת, ולהישאר שם עד צאת הכוכבים. אחר שהחשיך שם, יש לו מנקודה זו 2000 אמות לכל רוח, וחוזר לביתו, ולמחרת יוכל ללכת לכל צד, על פי נקודת המרכז שנקבעה.

הדרך השנייה היא, הנחת עירוב, כלומר מאכל כגון לחם, לפני כניסת השבת, בנקודה שנבחרה כמרכזו. וממקום הנחת העירוב יש לו 2000 אמה לכל רוח, אף שהוא עצמו אינו שוהה שם, בכניסת השבת.

במקרים מסוימים בלבד קיימת דרך שלישית והיא, לחשוב ולהתכוון לשבות במקום מסוים. די בכוונה זו, כדי לשנות את המרכז.

דינים אלה מוסברים מסימן ת"ח עד סימן תט"ז.

סימן ת"ח

דין הנחת העירוב וקניית השביתה, ובו ד' סעיפים.

בסימן זה דנים על עירוב תחומין, הנעשה על ידי הנחת מאכל, בנקודה שתיקבע כמרכז החדש.

סעיף א

(א) ^א(מותר לערב עירובי תחומין ולקנות שביתה סוף התחום (ב), (ג) ולכן) ^במי שיצא מהעיר בערב שבת (ד) והניח מזון שתי סעודות (ה) רחוק מהעיר בתוך התחום וקבע שביתתו שם (ו), אף על פי שחזר ^אפשוט בכמה מקומות ובפרק ד ובפרק ב דעירובין, ועיין בסימן תטו סעיף א, שדווקא לדבר מצוה מערבין. ^ברמב"ם בפרק ז מהלכות עירובין הלכה א.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) **הקדמה לסעיף** – בסעיף זה מסביר המחבר כיצד מועילה הנחת עירובי תחומין, להתיר הליכה, יותר מ-2000 אמה, לכיוון מסוים.

(ב) **ולקנות שביתה סוף התחום** – כלומר, ניתן לשנות את המרכז, ממנו יימדדו 2000 האמות.

(ג) **ולכן** – עתה יסביר המחבר כיצד ניתן לשנות את נקודת המרכז.

(ד) **שיצא מהעיר בערב שבת** – המבקש להניח עירוב בסוף התחום, חייב להניחו טרם כניסת השבת. ולא דווקא בערב שבת, אלא יכול להניח גם בשאר ימות השבוע.

(ה) **מזון שתי סעודות** – כי חובה על האדם לאכול שתי סעודות בשבת. והמבקש לשנות את מיקומו העיקרי בשבת, צריך לסמנו על ידי הנחת סעודתו, במקום הנבחר. שיעור המאכל הנדרש לעירוב, יוסבר בסימן הבא. אין זה אלא מעשה סמלי, ואין צורך לסעוד את סעודות השבת שהונחו במקום.

(ו) **וקבע שביתתו שם** – רחוק מהעיר, כדי לשנות את מרכזו. אבל דווקא בתוך התחום, כי המניח מחוץ לתחום, לא יוכל להגיע למרכז החדש, המצוי חוץ לתחום עירו.

לעיר ולן בביתו (ז), נחשוב אותו כאילו שבת במקום שהניח בו השתי סעודות (ח), וזהו הנקרא עירובי תחומין (ט). ויש לו להלך ממקום עירובו למחר אלפים אמה לכל רוח (י). לפיכך, כשהוא מהלך ממקום עירובו למחר אלפים אמה כנגד העיר (יא), אינו

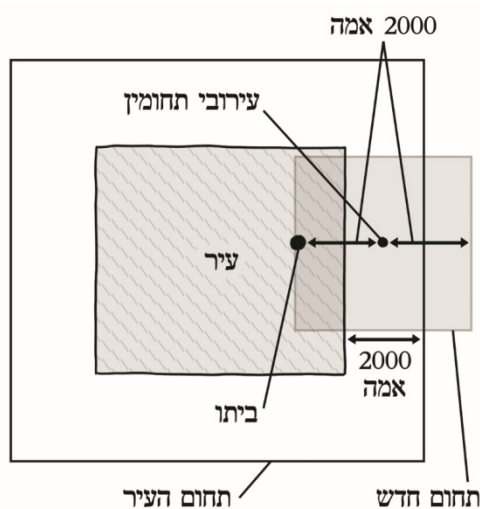
שולחן ערוך כפשוטו

(ז) **שחזר לעיר ולן בביתו** – כלומר, אף שבכניסת השבת, אינו שווה באופן פיזי בנקודה שנבחרה.

(ח) **שבת במקום שהניח בו השתי סעודות** – ומן הנקודה שנבחרה יש לו 2000 אמה לכל רוח, כאילו נכח שם בכניסת שבת. עם זאת יש השפעה,

מינורית אמנם, לנוכחותו בפועל בעיר, בכניסת השבת. ונחלקו המחבר והרמ"א, כפי שנראה בהמשך, כמה תשפיע נוכחותו הפיזית בעיר, על יכולת הליכתו למקומות מסוימים.

הניח מזון שתי סעודות רחוק מהעיר בתוך התחום, וקבע שביתתו שם, אף על פי שחזר לעיר ולן בביתו, נחשוב אותו, כאילו שבת במקום שהניח בו (ראה איור) –

(ט) **וזהו הנקרא עירובי תחומין** – הקלה שהקילו חכמים בתקנתם. להלן בסימן תט"ו נראה, כי לא הקילו בזה אלא לדבר מצוה.

(י) **אלפים אמה לכל רוח** – כפי שהסברנו, דומה אדם זה, כאילו שינה את מקום שביתתו, ודר במקום בו הונח העירוב.

(יא) **כנגד העיר** – כשחזר לעירו, בה נכח באופן פיזי בכניסת שבת.

מהלך בעיר אלא עד סוף מדתו (יב); יואם היתה העיר מובלעת בתוך מדתו, תחשב העיר כולה כארבע אמות וישלים מדתו חוצה לה (יג). כיצד, הרי שהניח את עירובו ברחוק אלף אמה מביתו שבעיר לרוח מזרח (יד), נמצא מהלך למחר ממקום עירובו אלפים אמה למזרח (טו), ומהלך ממקום עירובו אלפים אמה למערב (טז), אָלף שמן העירוב עד ביתו ואלף אמה מביתו בתוך העיר, ואינו מהלך בעיר אלא עד סוף האלף (יז), ואם היה מביתו עד סוף העיר פחות מאלף אפילו אמה אחת, שנמצאת מדתו כלתה חוץ לעיר, תחשב המדינה כולה כארבע אמות ויהלך חוצה לה תשע מאות תשעים ושש (יח) אמה, תשלום הָאֲלָפִים. לפיכך, אם הניח עירובו ישם בגמרא דף ט, ב. 'רמב"ם בפרק כז מהלכות שבת, וכן משמע מדברי הסמ"ג. השם.

שולחן ערוך כפשוטו

(יב) עד סוף מידתו – אינו רשאי להלך יותר מ-2000 אמה, ממקום הנחת העירוב. כי הנחת העירוב מחוץ לעיר, החליפה את מיקומו המרכזי, והגבילה את מרחב הליכתו בעיר.

(יג) וישלים מדתו חוצה לה – אם יש ממקום הנחת העירוב 2000 אמה, עד צדה השני של העיר, כולה תיחשב כ-4 אמות, עקב שהייתו הפיזית בתוכה.

(יד) לרוח מזרח – ומדד 1000 אמה מביתו, חלקן בתוך העיר, וחלקן מחוצה לה.

(טו) אלפים אמה למזרח – נמצא כי יש לו מביתו האמיתי, 3000 אמה לצד מזרח.

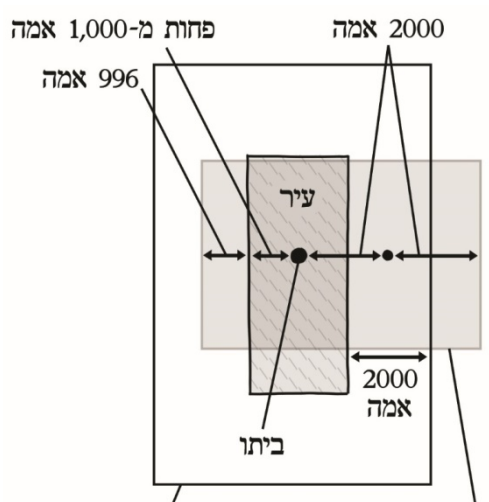
(טז) אלפים אמה למערב – בצד מערב יש לו 1000 אמה עד ביתו, ומערבה מביתו, 1000 אמה נוספות.

(יז) עד סוף האלף – שם מסתיימים 2000 אמות, מהנקודה בה הונח העירוב.

(יח) תשע מאות תשעים ושש – 996 אמות. כל העיר נידונה כ-4 אמות, ועליהן מוסיפים 996 להשלמת 1000 אמות, להן הוא זכאי בצד מערב.

בריוחוק אלפים אמה מביתו שבעיר (יט), הפסיד את כל העיר ונמצא מהלך מביתו עד עירובו אלפים אמה, ואינו מהלך מביתו בעיר לרוח מערב אפילו אמה אחת. הגה: (כ) ויש אומרים דאפילו כלתה מדתו באמצע העיר, מהלך בכל העיר כולה (כא) אבל לא חוצה

שולחן ערוך כפשוטו

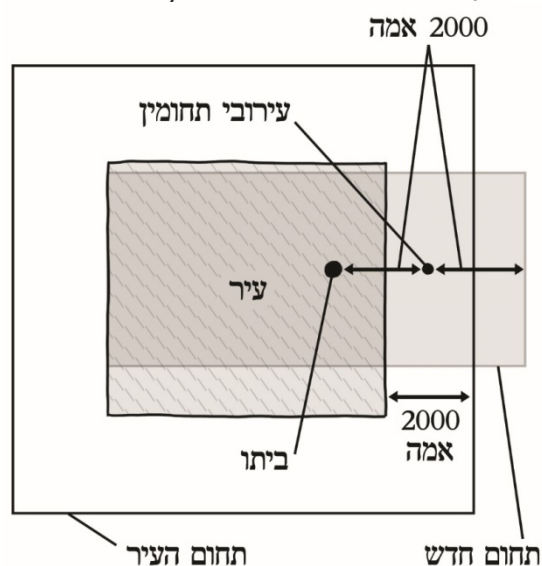
היה מביתו עד סוף העיר פחות מאלף, אפילו אמה אחת, שנמצאת מדתו כלתה חוץ לעיר, תחשב המדינה כולה כארבע אמות ויהלך חוצה לה תשע מאות תשעים ויש אמה, תשלום האלפים (ראה איור) -

(יט) בריוחוק אלפים אמה מביתו שבעיר - נמצא שיש מן העירוב לביתו אלפים אמה, ואינו יכול ללכת מערבה מביתו.

(כ) הג"ה - הרמ"א מקל יותר מן המחבר, כיון שנכח בעיר, בכניסת שבת. ומתיר ללכת בכל רחבי העיר, כפי שמיד יסביר.

(כא) מהלך בכל העיר כולה - כי בכניסת השבת, נכח בתוך העיר.

ויש אומרים דאפילו כלתה מדתו באמצע העיר, מהלך בכל העיר כולה (ראה איור)

לה **(כב)**, ויש להקל **(כג)**. (טור הגהות מיימוני פ' כ"ז מה"ש בשם סמ"ק ורש"י). ואם כלתה מדתו בסוף העיר **(כד)**, ואף על גב דעדיין עיבור לפני העיר **(כה)**, כל העיר כארבע אמות **(כו)**, דלא אמרינן עיבור של העיר כעיר להחמיר **(כז)** (המגיד פכ"ז מה' שבת). כל מקום שהניח עירוב תחומין ויש לו אלפים לכל רוח **(כח)**, אסור לו לילך לצפון ולדרום רק נגד רוחב מקום שקנה בו שביתה **(כט)**; ואם אינו

שולחן ערוך כפשוטו

(כב) אבל לא חוצה לה – לא הוגדרה עיר זו, עבור המערב, כשטח בן ארבע אמות. אלא ההליכה בה בלבד, היא שהותרה לו.

(כג) ויש להקל – אבל דעת המחבר אינה כן.

(כד) כלתה מדתו בסוף העיר – נמצא שכל העיר נחשבת עבורו כ-4 אמות, ובזה גם המחבר סבור, שיש להקל.

(כה) דעדיין עיבור לפני העיר – התחום נמדד אמנם לאחר 70 אמה מגבולות העיר, ובכל אופן, אם הסתיימו 2000 האמות בקצה העיר, גם 70 האמה שמוסיפים על תחום העיר, נחשבות חלק מן העיר.

(כו) כל העיר כארבע אמות – לכן רשאי הוא ללכת חוץ לעיר, בכיוון מערב.

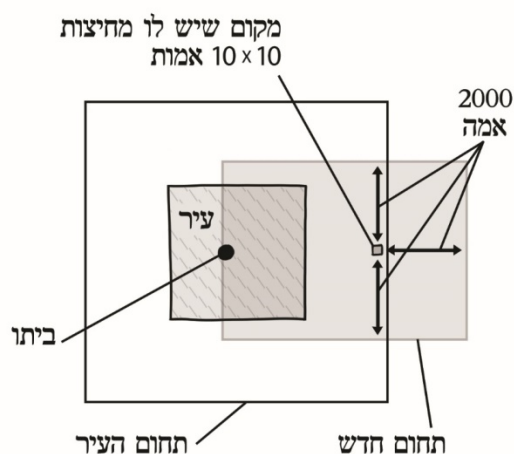
(כז) להחמיר – עיבור העיר, שעניינו מדידת העיר החל מ-70 אמות מן העיר, בא להקל במדידת 2000 האמה. אבל איננו מחמירים, במקרה שכלתה מידתו בעיבור העיר, להחשיבו כאילו זה בעיר. לכן לא תוגבל יציאתו, מערבה מן העיר.

(כח) ויש לו אלפים לכל רוח – אלפיים אמות אלה, הם כעין מרובע של 4000 אמה על 4000 אמה, כמו שלמדנו לעיל בסימן שצ"ח סעיף ב'.

(כט) רק נגד רוחב מקום שקנה בו שביתה – אם קנה שביתה במקום לא גדול, כגון בית שגודלו 10 אמות על 10 אמות, יש לו מגבול הבית

רק ארבע אמות, כגון שאין העירוב ברשות היחיד (ל), אסור לו לילך לכל רוח אלפים רק ברוחב ארבע אמותיו עם זְיוּתִיָּהֶן (לא), כדלעיל סימן שצ"ח סעיף ב' (לב). ומכל מקום אם כלתה המדה סוף העיר, וכולה כארבע אמותיו (לג), מותר לילך כל רחבה ויש לו אלפים חוץ לעיר לצפון ולדרום, אף על פי שאין לו רוחב כל כך נגד המקום שקנה בו עירוב (לד) (הר"ר יהונתן).

שולחן ערוך כפשוטו

2000 אמה לכל צד, ולא יותר. ובסך הכל, גודל המרובע שיש לו הוא 2010 אמות על 2010 אמות (ראה איור). ואין לכלול בחישוב 70 אמות, כעיבורה של עיר, כי הן ניתנות רק למי ששבת בפועל, בתוך עיר.

(ל) כגון שאין העירוב ברשות היחיד – כגון שהניחו בשדה.
(לא) רק ברוחב ארבע אמותיו עם זְיוּתִיָּהֶן – כלומר, יש לו מרובע ששטחו 2004 אמות על 2004 אמות.

(לב) כדלעיל סימן שצ"ח סעיף ב' – שם מוסבר, כי תחום העיר הוא ריבוע או מלבן.

(לג) וכולה כארבע אמותיו – כל העיר נחשבת כ-4 אמות, ומותר להלך בכולה.

(לד) שקנה בו עירוב – אם הניח את העירוב במקום מגודר, ששטחו 10 אמות על 10 אמות, יש לו בסך הכל מרובע בן 4010 אמה על 4010 אמה. למזרח 2000 אמה, ולמערב 2000 אמה לכיוון ביתו, ועירו מובלעת בתוך 2000 אמותיו, לצד מערב. בצד צפון ודרום, העיר רחבה מאוד. ומותר להלך בצדדים אלה, כאילו היתה העיר כולה כ-4 אמות, ויש לו מחוצה לה עוד 2000 אמה בשני הצדדים, צפונה ודרומה.

המצטרפים לעיר, שמודדין התחום חוץ מהם (לז), הרי זה כנותנו בתוך העיר.

סעיף ד

^ננתן עירובו חוץ לתחום, אינו כלום (לח) (ויש לו תחום מביתו (לט))

(מיימוני והמגיד פ"ו מהלכות עירובין).

^נרמב"ם בפרק ו מהלכות עירובין, ממשמעות הגמרא שם, וכפירוש רש"י.

שולחן ערוך כפשוטו

(לז) שמודדין התחום חוץ מהם – כגון בעיבורה של עיר, שזהו שטח בן 70 אמה, מקצה גבול העיר. משום שרק ממקום בו מסתיים שטח זה, מודדים 2000 אמה.

(לח) אינו כלום – כי אם יוגדר מקום זה כמקום שביתתו, נמצא ששהייתו בתוככי העיר, היא נוכחות מחוץ לתחום, ולא יורשה לזוז כלל. לכן מסתבר, שאינו רוצה בזה.

(לט) ויש לו תחום מביתו – למרות שהניח עירוב מחוץ לעיר, לא איבד את התחום שלה. והוא נמדד לפי המקום בו הוא שובת במציאות. דין זה מוסכם על המחבר.

סימן ת"ט

דין מקום נתינת העירוב, ובו י"ג סעיפים.

סימן זה נחלק לשלושה חלקים:

א. מסעיף א' עד סעיף י' יפורטו דיני מקום הנחת העירוב. עירוב תחומין נעשה באמצעות הנחת מאכל, מחוץ למקומו, בנקודה נבחרת. מן המקום בו הונח, יש למערב 2000 אמה לכל רוח. הנחת העירוב מסמלת, כי מקום זה נעשה ביתו הרשמי. על כן הכרח הוא שיונח במקום נגיש, כדי שיוכל לבוא ולאוכלו. סימן זה דן מה נקרא מקום הראוי לאוכלו.

ב. סעיף ז' מתמקד בשינוי מיקומו המרכזי, על ידי "עירוב ברגליו". הווי אומר, בכניסת שבת יפסע לנקודה שנבחרה (ללא הנחת מאכל), בה ישהה עד תום בין השמשות, וישוב לביתו. למחרת, יוכל הוא ללכת 2000 אמה לכל רוח, מהמקום בו שהה בכניסת השבת.

ג. בסעיפים י"א עד י"ג יוסבר, כי מלבד היכולת לערב ברגליו, בעת קבלת שבת, ומלבד הנחת העירוב, קיימת אפשרות נוספת לשנות את מרכזו, והיא, על ידי כוונה שתחשיב מקום ספציפי כמרכזו העיקרי¹.

סעיף א

^אהנותן עירובו בבית הקברות, אינו עירוב. לפי שבית הקברות

^אמשנה עירובין כו, ב וכתנא קמא, ואפילו לישראל. רמב"ם בפרק ו מהלכות עירובין ממסקנת הגמרא שם.

שולחן ערוך כפשוטו

1. לא זכיתי להבין מדוע נסדרו שלושה סעיפים אחרונים אלה, בסימן זה. הרי מתאים יותר לקובעם בסימן תי, שעיקרו נסוב על יכולת שינוי מקומו המרכזי של האדם, ללא הנחת מאכל, וללא הגעה פיזית לנקודה.

אסור בהנאה (א), וכיון שרוצה בקיום העירוב שם אחר קנייה (ב), הרי נהנה בו. ואם נתנו בבית הפרס (ג), הרי זה עירוב (ד) ואפילו היה כהן (ה), מפני שיכול להכנס שם^(*) במגדל הפורח (ו) או שִׁינְפָּח והולך (ז).^(*)

^(*)(פירוש, תיבה ארוכה כמגדל, תלויה בחבלים, ערוך). ^(*)(פירוש, מנפח לפני רגליו ואינו מסיט).

שולחן ערוך כפשוטו

(א) שבית הקברות אסור בהנאה – כאשר מתה מרים, אמר הכתוב (במדבר כ, א) וַתָּמָת שָׁם מִרְיָם². למדו חכמים מהמילה "שם", שחובה להותיר את הנפטר במקומו, כי מקום הקבורה הוא מקום חשוב. מכאן שהמת ובית הקברות אסורים בהנאה. חייבה התורה לכבד כל נפטר, שגופו היווה מקום משכן לנשמה הקדושה.

(ב) אחר קנייה – בהנחת העירוב הוא מודיע כביכול, כי זהו מקום שביתתו. ואם אינו יכול לאכול סעודתו שם, אין זה מקום מושבו.

(ג) בבית הפרס – מתחם קרקעי בו קיים חשש להימצאות עצמות מת.

(ד) הרי זה עירוב – הואיל וזה רק חשש, אין דינו של מתחם זה כבית הקברות, ולא נאסרה הנאת מקום זה.

(ה) ואפילו היה כהן – מלבד איסור ההנאה מבית הקברות, אסרה תורה על הכהן להיטמא למת. יכולנו לחשוב איפה, כי הואיל ואין ביד הכהן להלך בבית הפרס, הוא גם לא יכול לאכול את עירובו, ודין העירוב להיות בטל.

(ו) במגדל הפורח – כמו מטוס קטן, באמצעותו יחדור אל אויר בית הפרס. ויוכל לגשת אל האוכל בכלים שאינם מקבלים טומאה, על ידם יכניסו אל "המגדל הפורח". כלומר הואיל וקיימת אפשרות תיאורטית לקחת את האוכל, די בזה.

(ז) שִׁינְפָּח והולך – התירו חכמים לכהן את הכניסה אל בית הפרס, לצורך

2. ראה בגמרא (סנהדרין מז, ב) שם למדו חכמים דין זה בגזירה שוה מעגלה ערופה, ואין כאן המקום להסביר את מהות הלימוד.

סעיף ב

(ח) ¹צריך שיהא הוא ועירובו במקום אחד, כדי שיהיה אפשר לו לאכלו בין השמשות (ט). לפיכך אם נתכוין לשבות ברשות הרבים והניח עירובו ברשות היחיד, או ברשות היחיד והניח עירובו ברשות הרבים, אינו עירוב, שאי אפשר לו להוציא מרשות היחיד לרשות הרבים בין השמשות אלא בעבירה (י). ²אבל אם נתכוין לשבות ברשות היחיד או ברשות הרבים והניח עירובו בכרמלית, או שנתכוין לשבות בכרמלית והניח עירובו ברשות היחיד או ברשות הרבים, הרי זה עירוב, שבשעת קניית העירוב שהוא בין השמשות מותר להוציא ולהכניס מכל אחד משתי הרשויות ³משנה שם לב, ב ובכמה דוכתי. ⁴שם במשנה, דמוקי לה שם בגמרא כרבי.

שולחן ערוך כפשוטו

מצוה. וזאת, על ידי ניפוח האדמה, עליה מבקש לפסוע. הניפוח יחשוף אם קיימים שם עצמות מת, כדי שלא יעבור עליהם. והואיל וקיימת אפשרות להגיע אל העירוב, הוא כשר.

(ח) **הקדמה לסעיף** – אף כי הנחת העירוב במקום מסוים מסמלת, בדרך כלל, את רצונו של מניח העירוב לשבות בנקודה ספציפית זו, כי זה כל עניין העירוב. ייתכנו מקרים בהם לא התכוון לשבות ממש במקום העירוב, אלא סמוך אליו (במציאות זה כמעט לא קורה, כי אין צורך לשבות, אפילו רגע אחד, דווקא במקום העירוב. שהרי זו רק הצהרה על שביתה במיקום שונה). במקרים כגון אלה, כפי שיסביר המחבר, אם המערב יוכל לקחת את העירוב ממקומו בפועל, למקום שביתתו, הרי זה עירוב. אם לאו, אין זה עירוב. פרטי דין זה מוסברים בסעיף זה.

(ט) **לאכלו בין השמשות** – אם יוכל לאוכלו בין השמשות, די בזה, כי כניסת השבת היא הרגע הקובע היכן הוא מקום שביתתו העיקרי.

(י) **אלא בעבירה** – הואיל והשגת העירוב כרוכה באיסור הוצאה מן התורה, אין זה עירוב. אמנם כיום אין זו מציאות שכיחה, מאחר וכבר התקבל להלכה,

לכרמלית לדבר מצוה (יא). שכל דבר שהוא מדברי סופרים לא גזרו עליו בין השמשות במקום מצוה או בשעת הדחק (יב).

סעיף ג

תִּתְּנוּ בְּרֹאשׁ הַקֶּנֶה או הַקֶּנֶדֶס (יג) הצומחים מן הארץ (יד), אינו עירוב, ^המפני שמאחר שהם רכים ונוחים לקטום ויתחייב חטאת, גזרו בהם (ואם הם רכים כירק עיין לעיל ריש סימן של"ו (טו)), אפילו בין ^טמשנה שם לד, ב. ^השם בגמרא.

שולחן ערוך כפשוטו

שאין לנו רשות הרבים, אלא כרמלית. וכאשר מצוי העירוב בכרמלית, הרי זה עירוב, כפי שמיד יוסבר.

(יא) לדבר מצוה – בין השמשות הוא פרק הזמן בין השקיעה, לצאת הכוכבים. זמן זה נחשב ספק יום ספק לילה, והמלאכות אסורות בו מדרבנן. מלבד זאת, גם הוצאה מכרמלית לרשות היחיד או הרבים, האסורה בשבת, אינה אלא מדרבנן. נמצא כי איסור הוצאה זה, אסור מדרבנן, משתי סיבות. מלאכה דרבנן כזו הותרה, לצורך מצוה. בהמשך נלמד³ שגם עירוב תחומין, לא הותר אלא לדבר מצוה.

(יב) או בשעת הדחק – כפי שכתב המחבר במקום אחר (הלכות שבת סימן שמב סעיף א') "כל הדברים שהם אסורים מדברי סופרים, לא גזרו עליהם בין השמשות, והוא שיהא שם דבר מצוה או דוחק".

(יג) הקנֶדֶס – מוט.

(יד) הצומחים מן הארץ – כוונת המחבר רק לקנה שצומח. אבל הקנֶדֶס אינו צומח, ונזכר כאן רק בגלל ההמשך.

(טו) עיין לעיל ריש סימן של"ו – שם מבואר, כי הגזירה שלא להשתמש

3. בסימן תט"ו.

השמשות אפילו במקום מצוה (טז); ואם היו תלושים ונעוצים, הרי זה עירוב (יז).

סעיף ד

נתנו במגדל (יח) ונעל בפניו ואבד המפתח מבעוד יום או שנפל עליו גל, אם יכול להוציאו¹ בלא עשיית מלאכה דאורייתא, הרי זה עירוב (יט).

¹משנה שם לד, ב, וציינתיו לעיל בסימן שצד סעיף ג אות ה. ²שם בגמרא לב, ב כאוקימתא דרבי.

סעיף ה

כל המניח עירובו במקום, יש לו במקום עירובו ארבע אמות (כ), לפיכך המניח עירובי תחומין שלו בסוף התחום ונתגלגל³ משנה שם לה, א וכדמפרש לה רבא שם, וכפירוש רש"י.

שולחן ערוך כפשוטו

בצומח לא נאמרה לגבי ירק מחובר⁴.

(טז) אפילו במקום מצוה – אף ששימוש במחובר אסור מדרבנן, הרי זה מן הנמנע שלא יקטום.

(יז) הרי זה עירוב – כי אין כל איסור בהורדת מאכל שהונח על קנה כזה⁵.

(יח) במגדל – תיבה או קופסה.

(יט) הרי זה עירוב – זהו כלל, כל דבר האסור בשבת מדרבנן, מותר בין השמשות, לצורך מצוה.

(כ) ארבע אמות – כמו שיש לאדם, בכל מקום שנמצא, 4 אמות, כך יש לו במקום עירובו.

4. הסיבה שלא גזרו על שימוש בירק היא, כפי הנראה, משום שהשימוש בירקות מחוברים אינו שכיח כלל.

5. אפילו אם הונח המאכל בכרמלית, והאדם שובת ברשות הרבים.

בתוך ארבע אמות, הרי זה עירוב (כא); חוץ לארבע אמות, אינו עירוב (כב).

סעיף ו

^טאבד עירובו או נשרף, או אם היה בסוף התחום ונתגלגל חוץ לארבע אמות, או שהיתה תרומה ונטמאת מבעוד יום, אינו עירוב (כג); משחשיכה, הרי זה עירוב שקניית העירוב בין השמשות. 'אם ספק, כשר; שספק העירוב כשר, והוא שיהיה לו חזקת כשרות כגון זה שהניחו שם ואירע בו ספק (כד); 'אבל אם לא היה לו חזקת כשרות, כגון ספק אם הונח שם או לא, לא (כה).

^טשם במשנה. 'שם במשנה כרבי יוסי וכרבי שמעון. 'ציינתיו לעיל בסימן שצד (אותיות א-ב).

שולחן ערוך כפשוטו

(כא) הרי זה עירוב – כי העירוב נחשב כמצוי בתוך התחום. ואין זה דומה ליוצא חוץ לתחום, שאם יצא אפילו אמה אחת, אינו רשאי לחזור. כי היוצא חוץ לתחום, נכח ושבת בתוך תחומו, לכן ביציאתו משם, נאסר לנוע. אבל המניח עירובו בסוף התחום, התכוון לשבות במקום עירובו, על כן יש לעירוב, שהוא מקום שביתת האדם, 4 אמות.

(כב) אינו עירוב – כי המערב אינו יכול לגשת אל העירוב.

(כג) אינו עירוב – כי לא היה בכניסת השבת, במקום הנבחר, שום דבר מאכל.

(כד) שהניחו שם ואירע בו ספק – ניתן להתיר ספק עירוב רק במקרה שבטוח הונח העירוב, ולאחר שהחשיך לא נמצא עוד, ולא נודע מתי ארע השינוי. במקרה זה סומכים על עיקרון החזקה ולפיו, מצב עובדתי קיים לא התחלף או השתנה, עד שנודע השינוי.

(כה) לא – כגון, שהיה טרוד ולא יודע אם הספיק להניח את העירוב, לפני שהחשיך.

סעיף ז

(כו) ^לכיצד עשיית עירוב, אם רוצה לילך בסוף התחום או בתוכו ולהחשיך שם, זה הוא עיקר מצותו. ^וואפילו לא אמר: שביתתי במקומי, אלא החשיך שם (כז) ושתק (כח), לא שנא מי שיוצא מביתו להחשיך על התחום ולא שנא מי שבא בדרך וחשכה לו, קונה אלפים אמה בלא אמירה (כט). ^זואם אינו רוצה לטרוח להחשיך שם, ילך מבעוד יום ויניח שם ^חמזון שתי סעודות, כל אחד ואחד כפי מזונו. ואם ^טהוא חולה או רעבתן, שיעורו שתי סעודות ^ימשנה מט, ב וכרבי יהודה. ^{יא}הרא"ש שם בפרק הנזכר, ופשוט הוא מדין ישן, לעיל סימן תא סעיף א. ^{יב}שם במשנה. ^{יג}משנה שם פב, ב. ^{יד}בריתא שם ל, א.

שולחן ערוך כפשוטו

(כו) **הקדמה לסעיף** – עד כה עסקנו בעירוב הנעשה על ידי הנחת מאכלים, במקום השביתה הרשמי. עתה נלמד, כי אפשר לערב גם על ידי הליכה בכניסת השבת למקום ה"שביתה", בלא הנחת דבר מאכל.

(כז) **החשיך שם** – מתוך כוונה להפוך מקום זה למרכז שלו, אף שלאחר רדת החשכה, ישוב לביתו, ויאכל שם.

(כח) **ושתק** – כלומר אין צורך באמירה מפורשת "שביתתי, במקום זה". כי די בכוונה הנלווית להגעתו אל מקום העירוב, שתיחשב כאמירה מפורשת.

(כט) **קונה אלפים אמה בלא אמירה** – דין זה מתאים למה שכבר למדנו⁶, שאם יִשֵּׁן אדם במקום מסוים, וירדה עליו החשכה, יש לו 2000 אמות ממקומו, לכל רוח. באותו אופן ממש, אדם שהיה ער כשירדה החשכה, מקום שהותו בכניסת השבת מוגדר מקום שביתתו, ויש לו משם 2000 אמה לכל רוח.

6. לעיל סימן ת"א סעיף א', שם כתב המחבר וזה לשונו, מִי שִׁישָׁן בַּדֶּרֶךְ וְחִשְׁכָה לוֹ, קָנָה שְׁבִיתָה בְּמִקְוֵמוֹ וְיֵשׁ לוֹ אֲלָפִים אָמָה לְכָל רוּחַ.

^פ בינוניות שהם ^ז כששה ביצים (ל), (ועיין לעיל סימן שסח סעיף ג (לא)), מפת, ^ק ואז מכל דבר שמשותפין בו שיתופי מבואות (לב); ואם הוא ליפתן (לג), בכדי לאכול בו שתי סעודות סגי (לד).

^פ ארעבתן קאי, דאילו לחולה, בשתי סעודות כפי מזונו סגי, בית יוסף בפירוש דברי הטור. ^ז רמב"ם בפרק א מהלכות עירובין מסוגיא דגמרא שם. ^ק משנה שם כו, ב ופב, ב, ועיין בסימן שפו (סעיפים ד-ח). ^ל שם בגמרא כט, ב. ^ש שם (עג, א) בעיא ונפשטא.

שולחן ערוך כפשוטו

(ל) שהם כששה ביצים – המשנה ברורה כותב שיש כאן טעות במשפט, וצריך לקרוא "כל אחד כפי מזונו, אם הוא חולה, ורעבתן שיעורו שתי סעודות בינוניות, שהם כששה ביצים". הפירוש הוא, שחולה אוכל מעט, ושתי סעודות שלו הן פחות משישה ביצים, וזה שיעור עירובו. אבל שאר בני אדם, אפילו רעבתן שאוכל יותר מששה ביצים, שיעור עירובם הוא 6 ביצים, שהן כ-350 מ"ל אוכל. ובגרמים כ-350 גרם. למעשה, משערים את העירוב של כל האנשים, בכשתי סעודות בינוניות, כי קשה לאמוד כמה סועד כל חולה.

(לא) סימן שסח סעיף ג – שם כתב המחבר בשם יש אומרים, שהשיעור הוא כ-8 ביצים, שהן כ-450 מ"ל. למעשה, אפשר לסמוך על הדעה המקילה, כפי שהובאה כאן במחבר.⁷

(לב) שמשותפין בו שיתופי מבואות – בניגוד לעירוב חצרות הנעשה רק בלחם, עירוב תחומין נעשה בכל דבר מאכל. מלבד דברים שאינם ממש מאכלים, כמפורט בדין שיתופי מבואות.⁸

(לג) ליפתן – מאכל הנלווה לכל סעודה בה נאכל לחם, כגון בשר וירקות.

(לד) לאכול בו שתי סעודות סגי – כלומר אין צורך בלחם, אלא די במה שנאכל עמו. וכיון שהלחם הוא העיקר, שיעורם של הנלווים אל הלחם פחות מעט, ממזון שתי סעודות.

7. כי גם בסימן שס"ח סעיף ג' הובאה הדעה של "8 ביצים" בשם יש אומרים, על כן להלכה ניתן לסמוך על הדעה הראשונה, שהובאה כאן בסתם.

8. ראה לעיל סימן שפ"ו סעיפים ד'-ח'.

ואומר: בזה העירוב אחיה מותר לילך למחר אלפים אמה (לה), וחוזר ולן בביתו ואפילו הכי מודדים לו תחומו ממקום עירובו שאנו רואים כאילו דר שם (לו).^ט אבל התלמידים (לז) האוכלים אצל בעלי בתים, שבתיהם בשדה (לח) וחוזרים ולנים בבית רבם (לט), מודדין להם תחומם מבית רבם, שהוא מקום לינתם, שהוא להם עיקר, שישם היו חפצים גם לאכול, אילו היה שם מזונם (מ).

^טמשנה שם לא, ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(לה) לילך למחר אלפים אמה – אמירה זו חובה היא, ולא די בהגעה למקום, ובהנחת העירוב.

(לו) שאנו רואים כאילו דר שם – הנחת האוכל ביחד עם האמירה, מעבירה את מרכזו אל מקום העירוב.

(לז) אבל התלמידים – להבנת הקטע הבא נקדים, כי בדורות הקודמים היו הבחורים הצעירים "גולים" למקום תורה, לצורך לימודה בישיבות. אלא שאז, לא היו הישיבות מסודרות עם פנימיות ומטבח וחדר אוכל, והתלמידים ישנו בעיקר בבית החכם שלימדם, על גבי מזרונים פזורים על הרצפה. את ארוחותיהם סעדו בבית אחד מאנשי הסביבה, הקרובה או הרחוקה, אליו הוזמנו. לא תמיד היו מגורי בעל הבית סמוכים למקום הלימוד, ופעמים אף לא באותו כפר. המציאות היתה איפה, שלמדו וישנו בבית רבם, ומשם צעדו אל בית המארח שהזמינם. כעת נוכל להבין את המשך הסעיף.

(לח) שבתיהם בשדה – מחוץ לכפר בו מתגורר רבם.

(לט) וחוזרים ולנים בבית רבם – כלומר אוכלים במקום אחד, ולנים במקום אחר. ויש צורך להגדיר היכן הוא מקומם המרכזי, ממנו נמדדים 2000 אמה.

(מ) אילו היה שם מזונם – גם אם נכחו בכניסת השבת, בבית בו יסעדו את סעודת השבת, המרכז שלהם הוא עדיין "בית רבם", כי שם הם לומדים וישנים. אבל אם אמרו בפירוש, שבית המארח הוא המוקד המרכזי שלהם, לשבת זו, יהפוך בית רבם למוקד משני.

סעיף ה

(מא) אם ירצה, ישלח העירוב על ידי שליח, ויאמר: בזה העירוב יהא פלוני מותר לילך.⁷ ובלבד שלא יהא חרש (מב), שוטה וקטן (מג) או שאינו מודה בעירוב (מד); ואם שלחו על ידי חרש, שוטה וקטן או עובד כוכבים או אחד שאינו מודה בעירוב, אינו עירוב (מה).⁸ ואם אמר לאחר לקבלו ממנו (מו), ושלחו על ידי אחד מאלו ואפילו שלחו על הפיל או על הקוף וראה מרחוק שהגיע שם ונתנו לו (מז), הוי עירוב אף על פי שלא ראה שהניחו האחר, דחזקה:⁹ שם במשנה וגמרא שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(מא) **הקדמה לסעיף** – יש כלל גדול בהלכה ולפיו, יכול אדם לקיים אקט משפטי על ידי שליח. מעשה הנחשב אקט משפטי ונעשה על ידי שליח (מלבד מצוה, שאדם צריך לקיים בגופו, כגון הנחת תפילין או אכילת מצה), נחשב כמעשה של המשלח. כלל זה נקרא "שלוחו של אדם, כמותו". רק מי שבידו לבצע אקט משפטי זה עבור עצמו, הוא זה שיכול גם לפעול כשליח.

(מב) **ובלבד שלא יהא חרש** – שאינו מדבר ואינו שומע, ונחשב חסר דעת.

(מג) **שוטה וקטן** – הואיל ואין להם דעת לפעול עבור עצמם, הם אינם כשירים להיות שליחים.

(מד) **שאינו מודה בעירוב** – הואיל ואין זו פעולה שיכול לעשות עבור עצמו, כי אינו מאמין לדברי חכמים, הוא אינו יכול לעשותה גם עבור זולתו.

(מה) **אינו עירוב** – ואין לו 2000 אמה אלא ממקום שביתתו בפועל.

(מו) **אמר לאחר לקבלו ממנו** – ואם כן עשה אדם זה שליח, לערב עבורו.

(מז) **וראה מרחוק שהגיע שם ונתנו לו** – כלומר הקוף או הפיל הגיע אל השליח, ויכול השליח לקחת ממנו את העירוב. אם כי אין צורך שהמשלח יראה בפועל, את נתינת העירוב לשליח.⁹

9. עיין ביאור הלכה ד"ה ונתנו לו.

שליח עושה שליחותו (מח). וכן רבים שנשתתפו בעירובי תחומין ורצו לשלוח עירובם ביד אחר, הרי אלו משלחין (מט).

סעיף ט

באחד או רבים שאמרו לאחד: צא ערב עלינו (ג), ועירב עליהם באיזה רוח שרצה, הרי זה עירוב ויוצאים בו, שהרי לא ייחדו לו רוח (נא).

³ ברייתא שם נ, ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(מח) דחזקה: שליח עושה שליחותו – יש להבחין בין מעשה משפטי, למעשה טכני בלבד. כי לעניין טכני כולם כשרים. וגם אם מביא העירוב אינו כשיר לשליחות, והביאו לשליח הכשר לעירוב, העירוב חל. ואין צורך לראות את ביצוע השליחות, כי מבחינה הלכתית, סומכים על שליח שקיים את שליחותו. **(מט) הרי אלו משלחין** – כלומר, יכול שליח אחד להיות שלוחם של אנשים רבים.

(ג) צא ערב עלינו – ולא פירטו באיזו רוח עליו להניח, אבל בכל רוח שיניח, הדבר מקובל עליהם. כדי שיוכלו לקיים מצוה כלשהי, כגון שמיעת שיעור תורה, או ביקור חולה, שהרי אין מערבים עירובי תחומין אלא לדבר מצוה. **(נא) שהרי לא ייחדו לו רוח** – וסמכו עליו. ומתברר שהרוח שנבחרה על ידו, נבחרה כביכול ביד שולחין¹⁰.

10. על פי הכלל, שבדינים דרבנן, אומרים "יש ברירה". כלומר, ניתן לתת משמעות, באופן רטרואקטיבי, לפעולה שכבר בוצעה.

סעיף י

(נב) ¹האומר לחבירו: ערב עלי בתמרים; ועירב עליו בגרוגרות; בגרוגרות, ועירב עליו בתמרים; אמר לו: הנח עירובי במגדל, והניחו בשוכך; בשוכך, והניחו במגדל; בבית, והניחו בעלייה; בעלייה, והניחו בבית, אינו עירוב (נג). אבל אם אמר לו: ערב עלי סתם, ועירב עליו, בין בגרוגרות בין בתמרים, בין בבית בין בעלייה, הרי זה עירוב (נד).

¹ברייטא גיטין סה, ב וכרבנן כאוקימתא דרבה.

סעיף יא

(נה) ¹מי שבא בדרך ומכיר אילן או גדר בסוף אלפים אמה, וירא שמא תחשך קודם שיגיע שם, ואמר: שביתתי תחתיו בעיקרו, קנה שביתה בעיקרו ויש לו משם אלפים אמה. ²אף על פי שאינו יכול להגיע שם מבעוד יום במהלך בינוני אלא אם כן ירוץ (נו), מותר ³לחשנה עירובין מט, ב. ⁴שם בגמרא נא, א וכאיכא דאמרי בשם רבא.

שולחן ערוך כפשוטו

(נב) **הקדמה לסעיף** – סעיף זה מבוסס על הכלל ששליח ששינה מההוראות שקיבל, ביטל את שליחותו. ומה שעשה נטול כל ערך, וכאילו לא עשה.

(נג) **אינו עירוב** – כי שינה מההוראות שקיבל.

(נד) **הרי זה עירוב** – כי המשלח העניק חופש בחירה לשליח, שהלה יחליט עבורו.

(נה) **הקדמה לסעיף** – מסעיף זה עד סוף הסימן דנים בהקלה נוספת, והיא, היכולת לשנות את מקום שביתתו, גם אם לא יחשיך שם, וגם אם לא הונח במקום, בערב שבת, מאכל כלשהו.

(נו) **אלא אם כן ירוץ** – כלומר, מי שבא בדרך, ויכול להגיע בריצה למקום מסוים, טרם רדת החשכה, רשאי לקבוע שם את שביתתו, אף שלא יגיע אליו בפועל לפני החשכה.

לילך לשם בנחת אף על פי שאינו מגיע שם מבעוד יום (נז). אבל אם לא היה יכול להגיע שם כלל מבעוד יום, לא יזוז ממקומו, שהרי עקר דעתו מכאן וגם שם לא קנה (נח). ודוקא שייחד ארבע אמות ההם בתוך אלפים אמה (נט), כגון שאמר: שביתתי בעיקרו (ס), ומכאן עד עיקרו אין יותר מאלפים (סא). אבל אם אין כל האילן בתוך אלפים, ולא ייחד מקום תחתיו, לא קנה שביתה, דשם היה בדעתו על ארבע אמות שהם חוץ לאלפים (סב), וגם כאן לא קנה, שהרי עקר דעתו מכאן, ולא יזוז ממקומו (סג). ואם כולו עומד תוך אלפים ולא ייחד מקום שביתתו, כגון שאמר: 'שם במשנה מט, ב. 'שם בגמרא כשמואל, הסכמת הפוסקים.

שולחן ערוך כפשוטו

(נז) שאינו מגיע שם מבעוד יום – זו הקלה מיוחדת שניתנה רק למצוי בדרך. אבל הנמצא בעירו, אינו רשאי לקבוע את מרכזו מחוץ למקומו, גם אם יכול להגיע לשם. ואם ירצה לשבות בנקודה מסוימת מחוץ לתחומו, עליו להחשיך בה, או להניח שם עירוב, לפני שבת.

(נח) וגם שם לא קנה – אם אין בידו אפשרות להגיע לשם, אין זה מרכזו. ובמקום ששוהה עתה, לא התכוון לשבות. נמצא שאין לו מקום שביתה, ואינו יכול לזוז ממקומו, יותר מ-4 אמות.

(נט) בתוך אלפים אמה – כלומר, המקום צריך להיות דווקא בתוך ה"תחום" בו הוא שוהה עתה.

(ס) שאמר: שביתתי בעיקרו – במקום בו הגזע נטוע.

(סא) אין יותר מאלפים – הקפיד להבהיר היכן ברצונו לשבות. ואם זה בטווח 2000 אמה ממקום עומדו, קנה שביתה במקום זה.

(סב) שהם חוץ לאלפים – לכן אין זה עירוב.

(סג) ולא יזוז ממקומו – כי לא התכוון לשבות במקום עומדו, וגם המקום שבחר, יתכן שנמצא מחוץ ל-2000 אמותיו. הלכך לא קנה שביתה, לא כאן ולא כאן.

שביתתי תחתיו (סד), יש לו ארבעה אלפים ממקומו לצד האילן חוץ משיעור משך תחתיו של אילן (סה); כגון אם שיעור האילן עשרים אמה, יש לו אלפים (סו) פחות עשרים אמה (סז).¹ ולהרמב"ם (סח), הקונה שביתה בריחוק מקום ולא סיים מקום שביתתו (סט), לא קנה שביתה שם אלא במקום שהיה עומד בו כשחשכה (ע); וכן אם אמר: שביתתי במקום פלוני, והוא רחוק ממנו יותר מאלפים (עא), קנה שביתה במקומו (עב). והאומר: שביתתי תחת אילן פלוני, אם יש תחתיו שמונה אמות או יותר, "בפרק ז מהלכות עירובין, כפי פירושו בדברי שמואל, כמו שכתב הרב המגיד שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(סד) שאמר: שביתתי תחתיו – תחת ענפי האילן, המשתרע אנה ואנה.
 (סה) חוץ משיעור משך תחתיו של אילן – כלומר המרכז שלו אמנם תחת האילן, אבל לא ברור היכן תחתיו. לכן הולכים לחומרא, כפי שיבאר.
 (סו) יש לו אלפים – מהאילן.
 (סז) פחות עשרים אמה – כי יתכן שנקודת שביתתו היא במקום הקרוב אליו.
 (סח) ולהרמב"ם – כעת מובאת שיטת הרמב"ם, המקילה בדין אחד, ומחמירה בדין אחר: הקולא היא, שאם עירובו אינו עירוב, אינו מאבד את מקום שביתתו, ויש לו 2000 אמות ממקום הימצאו. והחומרא היא, שלא שייך לשנות את מקום שביתה, אם לא נבחר מקום מסוים ממש.
 (סט) ולא סיים מקום שביתתו – נמצא שלא קנה שביתה כלל, במקום זה.
 (ע) במקום שהיה עומד בו כשחשכה – כלומר, אמנם לא קנה שביתה במקום שרצה, אבל גם לא איבד את המקום בו שבת, בזמן כניסת השבת. ויש לו 2000 אמה, ממקומו לכל רוחות העולם.
 (עא) רחוק ממנו יותר מאלפים – על כן לא קנה שביתה במקום זה.
 (עב) קנה שביתה במקומו – ובניגוד לדעה הראשונה, יש לו 2000 אמה לכל רוח.

לא קנה שביתה, שהרי לא כיון מקום שביתתו (עג). לפיכך צריך להתכוין לשבות בעיקרו (עד), או בארבע אמות שבצפוננו או בדרומו (עה). ואם היה תחתיו פחות משמונה אמות, ונתכוין לשבות תחתיו, קנה (עו); שהרי מקצת מקומו מסויים. וכן דעת הרי"ף בזה (עז).

סעיף יב

^טהיו שנים, אחד מכיר ואחד אינו מכיר, שאינו מכיר מוסר שביתתו למכיר (עח) ואומר: שביתתנו במקום פלוני.

^טברייתא שם נ, ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(עג) שהרי לא כיון מקום שביתתו – זו הדעה השנייה. אבל לדעה הראשונה, כנזכר, קנה שביתה, אם כל השטח תחת האילן בתוך 2000 אמה, ממקום עומדו.

(עד) בעיקרו – כלומר בגזע.

(עה) בארבע אמות שבצפוננו או בדרומו – וממקום זה יימדדו 2000 אמה, לכל רוח.

(עו) קנה – כי כל היכן שימוקמו 4 אמות אלה, המקום המרכזי, שותף לכולם. נמצא שבחר לשבות במקום מוגדר וברור.

(עז) וכן דעת הרי"ף בזה – כדעת הרמב"ם, שבדבר אחד מקילים, וזה, כאשר לא קנה שביתה במקום השני, לא איבד את מקומו הראשון. ובדבר אחר מחמירים, שאי אפשר לקנות שביתה, אם לא נבחר מקום מסוים ממש. למעשה, בגלל שמדובר בדינים דרבנן, אפשר להקל בדיעבד, כשתי השיטות. אך לכתחילה, יש להחמיר כשתיהן.

(עח) מוסר שביתתו למכיר – כפי שלמדנו בדיני שליחות. המכיר מתמנה להיות שלוחו, לקבוע מקום שביתה עבור שניהם.

סעיף יג

וְדוּקָא לְפָא בְּדֶרֶךְ הַתִּירוֹ לוֹ כִּהְיָי גּוֹוֵנָא (עט) אַבֵּל לֹא לְמִי שֶׁהוּא בְּבֵיתוֹ; וְאִם אָמַר כֵּן, לֹא עֵלָה לוֹ (פ) וְאִין לוֹ אֵלֹא שְׁבִיתַת בֵּיתוֹ (פא).

שם בגמרא נא, ב וּכְרַב נַחֲמָן, הַסַּכַּמַּת הַפּוֹסְקִים.

שולחן ערוך כפשוטו

(עט) התירו לו כהאי גוונא – התירו לו בצורה זו, לשנות את מרכזו, בלא שיחשיך שם, ובלא שיונח שם עירוב.

(פ) לא עלה לו – לא חל שינוי במקום שביתתו.

(פא) ואין לו אלא שביתת ביתו – כלומר, למרות שלא קנה שביתה במקום השני, לא איבד את שביתתו במקומו. ואינו דומה להולך בדרך, שאם שינה את מרכזו, ולא עלה בידו, איבד אף את מקומו הראשון, לפי הדעה הראשונה המובאת בסעיף י"א.

סימן ת"י

דין המחזיק בדרך כדי לקנות שביתה, ובו ג' פעיפים.

סימן זה דן בדרכים נוספות בהם יכול אדם לשנות את מוקד שהותו בשבת, בלי להחשיך שם, ובלי להניח שם עירוב.

פעיף א

^אמי שנתכוין לקבוע שביתתו במקום ידוע אצלו (א), והחזיק בדרך והלך (ב) כדי שיגיע לאותו מקום ויקנה בו שביתה, אף על פי שלא הגיע ולא עמד שם אלא החזירו חבריו ללון אצלו או שחזר מעצמו ללון אצלו או שנתעכב (ג), יש לו להלך למחר עד מקום שנתכוין לו (ד) ומאותו המקום אלפים אמה לכל רוח; שכיון שגמר בלבו לקבוע שם שביתתו והחזיק בדרך, נעשה כמי שעמד שם (ה) או ^אבמשנה עירובין נב, א.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) **במקום ידוע אצלו** – כלומר התכוון ללכת ולהחשיך במקום מסוים, ולשנות את מרכזו. כדי שיוכל ללכת למחרת 2000 אמה נוספות, ממקום זה. או שהתכוון לפני שבת, להביא לשם את עירובו.

(ב) **והחזיק בדרך והלך** – כלומר החל לצעוד.

(ג) **או שנתעכב** – התכוון להחשיך, ובפועל לא החשיך. בכל זאת, אם התחיל ללכת, הרי זה כאילו החשיך. ובתנאי, כמובן, שהיה בידו להגיע לאותו מקום, טרם רדת החשכה.

(ד) **עד מקום שנתכוין לו** – וצריך שיהיה זה מקום מסוים, כפי שלמדנו בסימן הקודם.

(ה) **נעשה כמי שעמד שם** – אם אכן התכוון להחשיך במקום.

שהניח עירובו שם (ו).¹ בבמה דברים אמורים, בעני (ז), שאין מטריחין אותו להניח עירוב (ח), או ברחוק, כגון שהיה בא בדרך (ט); אבל אם לא היה עני ולא רחוק, לא (י).

¹רמב"ם פרק ז מהלכות עירובין, וכתב הרב המגיד שהוא מוסכם מרבי מאיר ורבי יהודה לפי אוקימתא דרב נחמן שם.

סעיף ב

זה שאמרנו שהקונה שביתה בריחוק מקום שיחזיק בדרך, לא שיצא וילך בשדה, ¹אלא אפילו ירד מן העלייה, לילך לאותו מקום, וקודם שיצא מפתח החצר החזירו חבירו, הרי זה החזיק וקנה שביתה (יא). וכל הקונה שביתה בריחוק מקום ¹אינו צריך לומר: שביתתי במקום פלוני, אלא כיון שגמר בלבו והחזיק בדרך כל ¹שם, מעובדא דרב נתן בר אושעיא, כפי גירסת הרי"ף. ¹שם בברייתא, וכרבי יוסי וכאוקימתא דרב יוסף.

שולחן ערוך כפשוטו

- (ו) או שהניח עירובו שם – אם אכן התכוון להניח שם עירוב.
 (ז) בעני – עבור מי שאין בידו מזון שתי סעודות, להנחה במקום השביתה הרצוי לו, קיימת הקלה נוספת.
 (ח) שאין מטריחין אותו להניח עירוב – העני אינו צריך להניח עירוב, וגם לא צריך להחשיך, אלא די אם יאמר, בעודו בביתו, "שביתתי במקום פלוני"¹.
 (ט) שהיה בא בדרך – אם אינו עני, לא הותר הדבר אלא במקרה הנזכר בתחילת הסעיף, שהתחיל ללכת, ואז נתעכב.
 (י) לא – איש זה אינו יכול לערב אלא בהנחת עירוב, או אם יחשיך במקום.
 (יא) הרי זה החזיק וקנה שביתה – די בעובדה שהחל לפסוע אל מקום העירוב, כדי לקבוע את מקום השביתה, גם אם בפועל לא הגיע למקום. ובתנאי שהתכוון באמת ובתמים לצאת למקום, אלא שנתעכב.

1. יש חולקים בקולא ז', כי מאוד נדיר שאין לאדם מזון שתי סעודות, ובזמננו היא לא מציאותית.

שהוא, קנה שם שביתה (יב). ואין צריך לומר מי שיצא ברגליו ועמד במקום שקונה בו שביתה שאינו צריך לומר כלום, אלא כיון שגמר בלבו, קנה (יג).

סעיף ג

האנשי העיר ששלחו אחד מהם להוליך להם עירובם למקום ידוע, והחזיק בדרך, והחזירו חבירו, ולא הוליך עירובם, הם לא קנו שביתה באותו מקום, שהרי לא הונח שם עירובם (יד), ואין להם להלך במדינתם אלא אלפים אמה לכל רוח. והוא קנה שם עירוב, שהרי הוא בא בדרך ונתכוין לשבות שם והחזיק בדרך. לפיכך יש לו לילך לאותו מקום למחר ולילך ממנו אלפים אמה לכל רוח (טו).^המשנה שם וכרבי יהודה. הרמב"ם בפרק ז מהלכות עירובין.

שולחן ערוך כפשוטו

(יב) **קנה שם שביתה** – כי מספיק שהייתה כוונה, ותחילת הליכה.
 (יג) **שגמר בלבו, קנה** – כלומר, מי שעירב ברגליו ויצא למקום, כדי להמתין בו עד רדת החשכה, אינו צריך לומר "שביתתי במקום פלוני". מספיקה שביתתו הפיזית במקום, בכניסת השבת, יחד עם הכוונה להפוך נקודה זו למרכז, כדי לשנות את מיקומו.
 (יד) **לא הונח שם עירובם** – והם אינם עניים, על כן אין בידם לשנות את המרכז שלהם ללא הנחת עירוב, או ללא שהחשיכו שם בעצמם.
 (טו) **ולילך ממנו אלפים אמה לכל רוח** – את שליחותו לאחרים הוא אמנם לא ביצע, ואין להם עירוב. אבל עבור עצמו, העירוב חל, ומרכזו אכן נמצא במקום החדש.

סימן תי"א

מי שהיה ביתו במזרח ונתן העירוב במערב, ובו פעיף אחד.

העיקרון בסימן זה הוא, שאין להניח את העירוב רחוק מ-2000 אמה, ממגורי המערב.

פעיף א

^אמי שהיה במזרח ביתו בשדה (א) ואמר לשלוחו לערב לו במערב (ב), אם נתן העירוב מהלאה לביתו בענין שהוא רחוק ממנו יותר מאלפים וביתו קרוב לו בתוך אלפים (ג), העירוב אינו כלום ונשאר לו שביתת ביתו. נתן העירוב בענין שהוא לו בתוך אלפים, ^באף על פי שגם ביתו לו בתוך אלפים, קנה שביתה במקום עירובו ולא בביתו (ד).

^אמשנה עירובין ט, א. ^בהרא"ש שם, ומשנה אגב דנקט ברישא לעירובו יותר, נקט נמי בסיפא יותר.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) שהיה במזרח ביתו בשדה – כלומר שוהה בשדהו, המצוי במזרח ביתו.

(ב) ואמר לשלוחו לערב לו במערב – כלומר, לצד מערב ביתו.

(ג) וביתו קרוב לו בתוך אלפים – העירוב הונח בנקודה רחוקה כל כך, שבינו לעירוב יש יותר מ-2000 אמה. ואם היה העירוב חל, לא היה רשאי לזוז ממקומו (כי על מקומו הראשון ויתר, ומקומו השני נמצא חוץ לארבע אמותיו). במקרה זה אמרו חכמים, שלא חל העירוב, כי לא מינה את שליחו להרע לו. לכן נותר ביתו המרכז שלו בשבת, כי הבית מצוי בטווח 2000 אמה, ממקום הימצאו.

(ד) קנה שביתה במקום עירובו ולא בביתו – ורשאי ללכת 2000 אמה לארבע רוחות, מן המקום בו הניח שלוחו את העירוב.

סימן תי"ב

דין החולק עירובו, ובו סעיף אחד.

בסימן זה נלמד, כי לא ניתן לפצל את נקודת המרכז של האדם, בעשיית שני עירובין שונים, לאותה שבת.

סעיף א

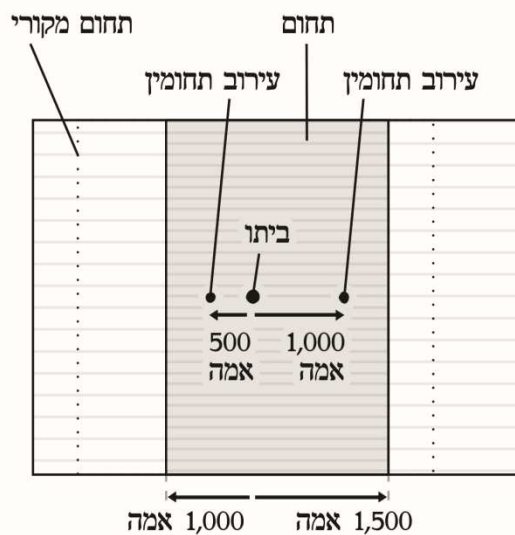
א"עירב חצי היום האחד לרוח צפון, וחשני לרוח דרום שטעה והיה סבור שאפשר לעשות כן (א),¹ או שאמר לשנים: עֲרְבוּ עָלַי (ב), אחד עירב עליו לצפון ואחד לדרום, אם הניח כל אחד עירובו בסוף אלפים לא יזוז ממקומו (ג), שאין ידוע איזה עירוב קנה לו (ד). ואם לא נתנו העירובים בסוף אלפים, הולך מה שאפשר לו² משנה עירובין לח, א וברייתא דף נ, ב והרמב"ם פרק ח מהלכות עירובין.³ שם בברייתא.

שולחן ערוך כפשוטו

- (א) והיה סבור שאפשר לעשות כן – כגון, רצה לבקר חולה בבוקר השבת, מחוץ לתחומו, ברוח אחת. ובשעות אחר הצהרים, אצל חולה אחר המצוי חוץ לתחומו, ברוח הנגדית.
- (ב) שאמר לשנים: עֲרְבוּ עָלַי – כגון שמחוץ לתחומו, בשתי רוחות נגדיות, מתקיימים שיעורי תורה. ותדרך את שליחיו להניח שני עירובין, כדי שתתאפשר הגעתו לשני המוקדים.
- (ג) לא יזוז ממקומו – כלומר שני העירובין תקפים לחומרה, ולא נותר לו אלא תא שטח מצומצם, בו שני המרכזים שותפים. ואם שתי הנקודות רחוקות 2000 אמה מביתו, אחת בדרום ואחת בצפון, אינו יכול לזוז ממקומו. אמנם הנמצא בעיר, רשאי ללכת בכל המרחב העירוני, שדינו כ-4 אמות.
- (ד) איזה עירוב קנה לו – ומלבד זאת, הרי ויתר על שביתת מקומו.

לילך מכח שניהם. כיצד, נתן כל אחד עירובו לסוף אלף מביתו, יש לו אלף אמה מביתו לכל אחד מהעירובים (ה). נתן אחד למזרח לסוף אלף, והשני למערב לסוף ת"ק (ו), הולך למערב אלף מכח מה ששייר לו העירוב שבמזרח, ולמזרחו אלף ות"ק (ז) מכח מה ששייר לו העירוב שבמערב (ח).

שולחן ערוך כפשוטו

(ה) אלף אמה מביתו לכל אחד

מהעירובים (ראה איור) –

כלומר, יש לו בסך הכל אלפים אמה, אלף לרוח אחת, ואלף לרוח הנגדית. ואילו היה נמנע מעשיית העירובים, היו לו 2000 אמה לכל רוח. אך בעשיית שני העירובים צמצם את מרחב הליכתו, ורשאי ללכת רק 1000 אמות לכל רוח.

(ו) לסוף ת"ק – 500 מאות.

(ז) אלף ות"ק – 1500 מאות.

(ח) ששייר לו העירוב שבמערב – כמו שאמרנו, מרחב הליכתו של זה הוא רק השטח המשותף לשני העירובים¹.

1. ואין לטעון שהואיל וזה ספק דרבנן לקולא, נתיר לו הנאה משני העירובין. כי אם כן ימצא שבידו ללכת למעלה מ-4000 אמה, ומרחב גדול כזה, ודאי לא תיקנו חכמים.

סימן תי"ג

דין המערב לרבים, ובו פעיף אחד.

להבנת הסימן נזכיר שני דינים:

- א. יכול אדם לעשות קניין למען חברו, אף שחברו אינו בקרבת מקום, ובלבד שזה לטובת החבר.
- ב. בדין דרבנן אומרים "יש ברירה". פירוש הדבר, מעשה שנעשה בהווה, ואינו מבורר עדיין, חל על פי מה שיתברר בעתיד.

פעיף א

^אהמערב לרבים משלו (א), אומר: הרי עירוב זה בשביל כל בני העיר (ב), ^בובלבד שיהא בו מזון שתי סעודות לכל אחד (ג) וכל מי שירצה יסמוך עליו (ד). ^גוצריך לזכות להם על ידי אֶחָד הראוי (ה), ^אמשנה עירובין פב, א. ^בשם עמוד ב, במשנה. ^גשם בגמרא פ, א כרב וכרב נחמן.

שולחן ערוך כפשוטו

- (א) משלו – לא ליקט מאכלים של אנשים אחרים, אלא השתמש במאכלים שלו.
- (ב) בשביל כל בני העיר – החפצים בעירוב.
- (ג) שתי סעודות לכל אחד – עירוב תחומין הוא דין אישי, וכל מי שרוצה לערב, צריך לתת חלקו בעירוב¹.
- (ד) וכל מי שירצה יסמוך עליו – כשיתברר לאדם זה רצונו, יחול העירוב למפרע. ואם לא ירצה, אין זה עירוב עכור, ויש לו 2000 אמה מגבולות עירו.
- (ה) על ידי אֶחָד הראוי – אין אדם יכול להקנות דבר השייך לו, לאדם אחר, אלא על ידי נתינתו לאדם אחר, והלה יזכה עבור הזולת. הראוי לכך הוא זה

1. בשונה מעירובי חצרות או שיתופי מבואות, בהם די במזון שתי סעודות, שיועיל לכמות רבה של אנשים, עד בלי סוף. כי מטרת עירובי חצרות ושיתופי מבואות היא, לחבר בין כולם. ובכמות מזון כזו, מתאחדים כולם.

כמו בעירובי חצרות (ועיין לעיל סימן שסו סעיף י) (ו). ¹וצריך להודיעם (ז). וכל מי שהודיעו מבעוד יום, אפילו לא גמר בלבו לסמוך עליו מבעוד יום אלא לאחר שחשכה, הוי עירוב (ח). אבל אם לא הודיעו מבעוד יום, אינו יכול לסמוך עליו לאחר שתחשך (ט). ²וכן מי שהניח עירוב לכל שבתות השנה, ואמר: איזה מהם שארצה אלך ואסמוך עליו (י), אף על פי שלא גמר בלבו עד למחר, יכול לסמוך עליו (יא). ³וכן מי ששמע שיש לחכם לבוא, ואינו יודע לאיזה רוח, והניח שני עירובים ואמר: לאותו צד שיבא החכם יקנה לי עירוב לרוח שיבא לו החכם, קנה לו (יב). או אם אמר: אם לא יבא כלל אחיה בבני עירי, או אם יבואו שנים, למקום ⁴משנה שם פא, ב וכדמפרש לה שם רב אשי הודיעו ולא הודיעו קתני. ⁵ברייתא לז, ב כמאן דמיקל בעירוב. ⁶משנה לו, ב.

שולחן ערוך כפשוטו

שכשיר לעשות קנין. לכן, לדוגמא, אין להקנות על ידי קטן.

(ו) **לעיל סימן שסו סעיף י** – שם פירט המחבר מי זה שראוי לזכות לאחרים.

(ז) **וצריך להודיעם** – לפני כניסת השבת, אז חל העירוב.

(ח) **הוי עירוב** – כלומר טרם נכנסה השבת, ידע אדם זה שעשו לו עירוב. אלא שעדיין לא החליט, אם רוצה בו. ואם יתברר לו במהלך השבת, שרוצה בעירוב, יחול העירוב למפרע, מכניסת השבת. ועליו להימנע ולא לצאת, חוץ לתחום העירוב.

(ט) **לאחר שתחשך** – כי שעת חלות העירוב היא, בכניסת השבת.

(י) **אלך ואסמוך עליו** – כלומר אינו מעוניין לסמוך על העירוב, בכל אחת מן השבתות.

(יא) **יכול לסמוך עליו** – משום ש"יש ברירה", ומה שיחליט למחרת, הוחלט כבר, כביכול, בכניסת השבת.

(יב) **קנה לו** – כי מה שיחליט למחרת, יוברר למפרע, שזה היה רצונו בכניסת השבת.

שארצה אלך (יג), הכל לפי תנאו. 'וכן אם אמר לשנים או לשלשה:
הריני מערב על איזה מכם שארצה (יד), אף על פי שלא בירר את
מי רצה עד שתחשך, הוי עירוב.

¹ברייתא שם לז, ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(יג) **למקום שארצה אלך** – "יבואו שנים" הכוונה, שיבואו שני חכמים. וכדי
להגיע למקומם, הוא זקוק לעירוב, אבל כל אחד צפוי להתארח ברוח אחרת.
(יד) **על איזה מכם שארצה** – כלומר ברצונו להגיע ביום המחר לאחד מהם,
אלא שכל אחד מתגורר ברוח אחרת. וכיון שעדיין לא החליט למי ילך, הניח
עירוב בשלושת היעדים. כאשר יחליט לאיזו רוח ילך, יחול העירוב למפרע.

סימן תי"ד

שלא לערב אלא לדעתו, ובו ב' פעיפים.

הנחת העירוב יש בה צד ריווח, כי מרחיבה את שטח ההליכה בכיוון מסוים. אך מן הצד השני, יש בה גם צד הפסד, שמצמצמת את יכולת הליכתו לעבר הנגדי. לכן למרות שהכלל הוא "זכין לאדם שלא בפניו", לא ניתן לערב עבור אדם, אלא מדעתו. אך גם בכלל זה יש יוצאים מן הכלל, כפי שנראה בסימן זה.

פעיף א

^אאין מערבין ערובי תחומין לאדם אלא לדעתו (א), שמא אינו רוצה לערב באותו רוח שרצה זה; ^בחזין מבנו ובתו הקטנים ^גאפילו אינם סמוכין על שלחנו, ועבדו ושפחתו הכנענים (ב). ^דואפילו מיחו בו שלא לערב עליו, ואפילו עירבו הם עירוב אחר, אינו כלום. אבל בנו ובתו הגדולים אפילו סמוכים על שלחנו, ^הועבדו ושפחתו העברים ואשתו, אינו מערב עליהם אלא מדעתם (ג). ^וואם עירב ^זמשנה עירובין דף פא, ב. ^חברייטא שם פב, ב. ^טהרא"ש שם. ^ישם בברייטא. ^{יא}הרא"ש שם. ^{יב}שם בברייטא ובגמרא שם.

שולחן ערוך כפשוטו

- (א) **לדעתו** – למרות שבדיני עירוב חצרות למדנו, שהכלל הוא "זוכין לאדם שלא בפניו", אין כאן רק זכות, שהרי מרחב ההליכה שמורווח בצד האחד, מוחמץ מן הצד השני.
- (ב) **ועבדו ושפחתו הכנענים** – כי הם כפופים לו. ואם בחר לערב לצורכם, צריך להכין שתי סעודות, לכל אחד מהם.
- (ג) **אלא מדעתם** – כי אינם כפופים לו.

עליהם ושמעו (ד) ושתקו ולא מיחו, יוצאים בעירובו (ה). אבל אם מיחו בו או שעירבו הם עירוב אחר לעצמם, אין עירובו עירוב להם (ו).

סעיף ב

קטן בן שש שנים או פחות, יוצא בעירוב אמו ואין צריך להניח עליו מזון שתי סעודות לעצמו (ז).

¹גמרא שם דף פב, א וכרב אסי, הרי"ף והרמב"ם וסמ"ק וסמ"ג.

שולחן ערוך כפשוטו

(ד) ואם עירב עליהם ושמעו – אפילו אחר כניסת שבת.

(ה) יוצאים בעירובו – כי בדרך כלל בני המשפחה מגלים עניין בפעולות שראש המשפחה עושה. וודאי טוב להם, שמערב עבורם. על כן זוהי זכות, וזכין לאדם שלא בפניו.

(ו) אין עירובו עירוב להם – לפי הכלל הנזכר בתחילת הסעיף, שאין מערבין לאדם אלא אם רוצה בכך.

(ז) שתי סעודות לעצמו – כי הוא נספח ומצורף לעירוב שעשתה אימו.

סימן תט"ז

שלא לערב עירובי תחומין אלא לדבר מצוה, ובו ד' סעיפים.

סימן זה דן בשלושה נושאים:

א. אין מערבים אלא לדבר מצוה, ומה מוגדר דבר מצוה.

ב. זמן הנחת העירוב.

ג. ברכת העירוב.

סעיף א

^אאין מערבין עירובי תחומין אלא לדבר מצוה, כגון שהיה רוצה לילך לבית האבל, או לבית המשתה של נישואין, או להקביל פני רבו או לחבירו שבא מן הדרך וכיוצא באלו (א), הגה: או שרוצה לילך לטייל ביום טוב או שבת בפרדס שיש בו שמחה, בזה מקרי דבר מצוה (ב) ^אעירובין פב, א. ^במשנה שם. ^גמשנה שם לו, ב. ^דרמב"ם בפרק ו מהלכות עירובין.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) **חבירו שבא מן הדרך, וכיוצא באלו** – אנו מוצאים כאן הרחבה גדולה במושג "מצוה". כי הוא כולל כל דבר שראוי לעשות. אפילו מפגש עם חברו, מוגדר דבר מצוה לעניין זה, שהרי ראוי לבנות ולתחזק את קשרי הידידות בין חברים¹.

(ב) **בזה מקרי דבר מצוה** – כאן מובאת הרחבה נוספת. אלא שאם נקבל הרחבה זו, אין כמעט פעולה שתוגדר "דבר הרשות". לדעה זו, צומצם האיסור רק למקרה בו עירב אדם והלך למקום מסוים שלא לצורך הנאה, אלא כדי ללמוד על הסביבה. נראה שהמחבר לא קיבל קולא זו². אמנם הכל לפי העניין.

1. ואם מערב ברגליו יש אומרים שמותר אפילו לדבר הרשות. וכתב האיש מצליח, שאפשר לסמוך על דעה זו, בשעת הדוחק. ונראה לי שאם זה שעת הדוחק, יש בזה גם עניין של מצוה.

2. שהרי הביאו בבית יוסף, ולא העתיקו בשולחננו.

(תה"ד סימן ע"ז), או מפני ^ההיראה כגון שהיה רוצה לברוח מן העובדי כוכבים או מן הלסטים וכיוצא בזה (ג), (ואז מותר לו לילך אפילו לדבר הרשות) (ד) (טור והג"א פרק בכל מערבין). ^אואם עירב שלא לאחד מכל אלו, אלא לדברי הרשות, הרי זה עירוב (ה).

^השם במשנה. ^אטור בשם הרמב"ם שם.

סעיף ב

^אאין מערבין עירובי תחומין בין השמשות (ו), ^הואם עירב, עירובו ^אמשנה שבת לד, א, כדמפרש לה שם בגמרא. ^הטור בשם הרמב"ם שם.

שולחן ערוך כפשוטו

וניתן להקל בזה, כאשר יש צורך גדול, כגון בני נוער השוהים במחנה בשדות, והשבת ארוכה, וטיול קצר לא יפיג את השעמום.

(ג) **וכיוצא בזה** – ברור כי התחמקות מאויבים וגזלנים מותרת, כי זה וודאי דבר מצוה. ואין חובה גדולה מזו, להינצל מיד אויב³.

(ד) **מותר לו לילך אפילו לדבר הרשות** – כלומר, מאחר שנעשה העירוב לצורך מצוה, יכול המערב להשתמש בו גם לדבר הרשות. ונראה שהמחבר מסכים לזה, מאחר שכותב בהמשך, שבדיעבד, אם העירוב הונח רק עבור דבר הרשות, הוא בכל זאת חל, ונחשב עירוב⁴.

(ה) **הרי זה עירוב** – והמרכז שלו הוא במקום העירוב, אף שלכתחילה היה אסור לו לעשות את העירוב.

(ו) **בין השמשות** – יש לערב דווקא לפני השקיעה, ולא בבין השמשות, שהוא ספק יום ספק לילה.

3. נראה שלא מדובר בסכנת נפשות ממש, כי אז מותר לחלל שבת גם באיסורים של תורה.

4. ועיין שער הציון (ס"ק יא) שתמה על תוספת זו, שאינה נצרכת. ואולי הבין שער הציון, שדברי המחבר "הרי זה עירוב" אין כוונתו להתיר ללכת מחוץ לתחומו, לדבר הרשות, כי אין סיבה להתיר זאת. אלא בא ללמדנו שהעירוב חל, והפסיד את התחום בצד השני. אבל זה ברור, שאם עירב לדבר מצוה, רשאי הוא להשתמש בו, גם לדבר הרשות.

עירוב (ז).**סעיף ג**

^טאמרו לו שנים: צא וערב עלינו; אחד עירב עליו מבעוד יום (ח) ואחד עירב עליו בין השמשות (ט), זה שעירב עליו מבעוד יום נאכל עירובו בין השמשות (י), וזה שעירב עליו בין השמשות נאכל עירובו משחשכה (יא), שניהם קנו עירוב (יב). ^יויש חולקים (יג).

^טשם בגמרא לד, א ובעירובין עו, א. 'רמב"ם שם, וכן פירש רש"י (שבת לד, א ד"ה ה"ג ספקא). ^ללפירוש רבנו תם שבערובי חצרות דווקא הוא, וכן דעת הרא"ש והרמב"ן והרשב"א.

שולחן ערוך כפשוטו

(ז) עירובו עירוב – כי עירובי תחומין דרבנן, שהרי מן התורה מותר ללכת 12 מיל, וחכמים הם שהחמירו שלא לצאת מעבר ל-2000 אמה. לכן כאשר יש ספק בדבר, מקילים ואומרים שעירובו חל. בסוף הסעיף הבא, יביא המחבר דעה חולקת, ולפיה, אם נעשה העירוב בבין השמשות, לא חל העירוב.

(ח) עירב עליו מבעוד יום – כנדרש לכתחילה.

(ט) עירב עליו בין השמשות – אשר בדיעבד זה עירוב.

(י) נאכל עירובו בין השמשות – אם בין השמשות מוגדר "יום", לא קנה עירוב, כי עדיין לא נכנסה שבת. ואם בין השמשות מוגדר לילה, העירוב חל.

(יא) נאכל עירובו משחשכה – אין זה מעכב את חלות העירוב, כי די אם היה קיים בכניסת שבת.

(יב) שניהם קנו עירוב – זה שעירובו הונח מבעוד יום, ונאכל בין השמשות, קנה עירוב, כי סומכים על הדעה שהשבת נכנסת בשעת השקיעה. וזה שעירובו הונח בין השמשות, גם קנה עירוב, כי סומכים על הדעה ששבת נכנסת רק בצאת הכוכבים.

(יג) ויש חולקים – הם סוברים, שאם הונח העירוב בבין השמשות, אין זה עירוב. עוד נראה שלדעתם, עירוב שהונח מבעוד יום ונאכל בבין השמשות, גם

סעיף ד

לכשמניח עירובי תחומין מברך (יד): על מצות עירוב, ואומר: בזה העירוב יהא מותר לי לילך ממקום פלוני אלפים אמה לכל רוח. ואם מערב לרבים אומר: יהא מותר לפלוני ולפלוני או לבני מקום פלוני.

לרמב"ם שם וספר העיתים ומוסכם מן הגאונים.

שולחן ערוך כפשוטו

הוא אינו עירוב⁵. למעשה, ודאי שצריך ליזהר לכתחילה, מלהניח את העירוב בין השמשות, ולוודא שהוא קיים משך כל בין השמשות. אמנם בדיעבד, אפשר לסמוך על דעת המחבר.

(יד) כשמניח עירובי תחומין מברך – סדר הדברים כך הוא: תחילה מברך, אחר כך מניח את העירוב במקומו, ואומר את המשפט הנזכר. אם לא בירך, העירוב חל בכל זאת, כי אין הברכה מעכבת. אבל אם לא אמר את המשפט הנזכר לעיל, אין העירוב חל.

5. מן הטעם הזה המתין המחבר, ולא הביא את דעת החולקים אלא בסוף סעיף ג'.

סימן תט"ז

דין עירובי תחומין ביום טוב שחל להיות סמוך לשבת, ובו ה' סעיפים.

סימן זה דן על אופן עשיית העירוב כאשר חל יום טוב בערב שבת, או בשני ימים טובים, הן של שלושת רגלים, והן של ראש השנה. הכלל הוא, שיש הבדל בין קדושת יום טוב לקדושת שבת, ואין דינם כיום אחד. ואם רוצים לעשות עירוב שיהא רלוונטי לשני הימים, צריך להכין עירוב עבור כל אחד מהם. גם קדושת שני ימים טובים רצופים אינה מוגדרת כקדושה של יום אחד ארוך, אלא כשני חגים נפרדים. ואף כי בתקופתנו, אחר סידור לוח שנה קבוע, היום הראשון תמיד מן התורה, והיום השני מדרבנן. אך במקור, נחוגו שני ימים מחמת הספק, על כן היתה תמיד קדושת החג או ביום הראשון, או ביום השני. ולעולם אין שני הימים מוגדרים כיום אחד ארוך, לכן צריך לדאוג לעירוב לשני הימים.

עוד נחוץ לדעת, שאסור להכין מיום טוב לשבת. ואפילו אם יעשו עירוב תבשילין, אין זה מתיר אלא פעולות הקשורות לאוכל, ולא את שאר הפעולות. גם מיום טוב ראשון ליום טוב שני אסור להכין, כי זה דומה להכנה מיום קדוש ליום חול.

בראש השנה יש דין מיוחד, כפי שיוסבר.

סעיף א

^איום טוב שחל להיות סמוך לשבת, בין מלפניה בין מלאחריה, או שני ימים טובים של גליות, יש לו לערב שני עירובין לשתי רוחות (א), וסומך על איזה מהם שירצה ליום הראשון, ועל העירוב ^אמשנה עירובין לח, א וכרבי אליעזר שם בגמרא.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) שני עירובין לשתי רוחות – שני הימים הם שתי קדושות נפרדות, על כן יכול אדם לבחור לכל יום עירוב לרוח שונה, או לערב ליום אחד, מבין השניים.

שברוח השניה ליום השני (ב); או מערב עירוב אחד לרוח אחת וסומך עליו לאחד משני הימים, וביום השני יהיה כבני העיר וכאילו לא עשה עירוב ויש לו אלפים אמה לכל רוח (ג).^ב במה דברים אמורים, בשני ימים טובים של גְּלִיּוֹת אבל בשני ימים טובים של ראש השנה, הרי הן כיום אחד (ד) ואינו מערב לשני ימים אלא לרוח אחת (ה).^ג וכן מִתְּנָה אדם על עירובו ואומר: עירוב לשבת זו אבל לא לשבת אחרת, לשבת אחרת אבל לא לשבת זו, לשבתות ולא לימים טובים, ליום טוב ולא לשבתות (ו).

^במשנה שם לט, א וכרבי יוסי דברייתא, ושנאו רבי במשנה בלשון חכמים. ^גציינתיו לעיל בסימן תיג אות ה.

סעיף ב

^דהמערב לשני ימים טובים של גְּלִיּוֹת או לשבת ויום טוב, אף על פי שהוא עירוב אחד לרוח אחת לשני הימים צריך שיהיה העירוב במקומו, מצוי בליל הראשון ובליל שני, כל בין השמשות (ז).^ה לשון הרמב"ם בפרק ח מהלכות עירובין.

שולחן ערוך כפשוטו

(ב) **ליום השני** – כלומר מכין שני עירובים, בערב היום הראשון. האחד ליום הראשון, והאחר ליום השני.

(ג) **אלפים אמה לכל רוח** – מעירו.

(ד) **הרי הן כיום אחד** – לחומרא, ואינו יכול לפצל את עירוביו.

(ה) **אלא לרוח אחת** – כי שני הימים קדושתם אחת.

(ו) **ליום טוב ולא לשבתות** – ובכל שבת או חג שחָפֵץ בעירוב, יש לוודא שהעירוב אכן קיים, בכניסת השבת או החג, כפי שנראה מיד, בתחילת הסעיף הבא.

(ז) **כל בין השמשות** – כי אם התקלקל העירוב ביום הראשון, אין הוא עירוב בשביל היום השני.

^הכיצד הוא עושה (ח), מוליכו בערב יום טוב או בערב שבת ומחשיך עליו ונוטלו בידו ובא לו (ט), אם היה ליל יום טוב, ולמחר מוליכו לאותו מקום ומניחו שם עד שתחשך (י), ואוכלו אם היה ליל שבת (יא), או מביאו אם היה ליל יום טוב (יב); מפני שהן שתי קדושות ואינם כיום אחד כדי שנאמר מליל ראשון קנה העירוב לשני ימים (יג). ^ינאכל העירוב בראשון, קנה העירוב לראשון ואינו ^המשנה שם לח, א. ^ישם במשנה.

שולחן ערוך כפשוטו

(ח) כיצד הוא עושה – כאן יפרט המחבר מספר עצות, כיצד יש לעשות עירוב, אם קיים חשש שהעירוב שהונח ביום ראשון, יאבד או יתקלקל. ובכניסת היום השני, לא יהיה קיים. אבל במקרה שהוא מונח במקום שמור, אין צורך בעצות המפורטות.

(ט) ונוטלו בידו ובא לו – עצה זו ישימה רק כאשר חל יום טוב לפני שבת, כי החג מותר לשאת את העירוב אל הבית, לבל יאבד. לכן יוכל למחרת, להביאו שוב, כדי לערב בשביל שבת. אבל כאשר מזדמנת שבת לפני יום טוב, לא ניתן לפעול בדרך זו, אלא בדרך שיציג המחבר בהמשך.

(י) ומניחו שם עד שתחשך – מלבד הבאתו והנחתו ביום טוב עצמו, שהוא גם ערב שבת. צריך העירוב להישאר שם, משך כל בין השמשות. שהרי אין זה מקום מוגן, וסביר שבהעדר שמירה, העירוב יאבד.

(יא) ואוכלו אם היה ליל שבת – כיון שהיה העירוב במקום, בשעת בין השמשות, הוא חל. ואם רוצה, רשאי לאוכלו.

(יב) מביאו אם היה ליל יום טוב – כגון ליל יום טוב שני של גלויות, או אז רשאי המערב לשאת את העירוב אל ביתו.

(יג) לשני ימים – כל זה בשלושה רגלים. אך בשני ימים טובים של ראש השנה, די בהנחת העירוב לפני ליל יום טוב ראשון, כי שניהם נחשבים כיום אחד ארוך. והעירוב שנעשה לפני היום הראשון, חל ומועיל גם עבור היום השני. מאותה סיבה, לא ניתן לערב ביום הראשון של ראש השנה לצד מסוים, ובשני, לצד הנגדי.

עירוב לשני (יד). ¹עירב ברגליו בראשון (טו), צריך לערב ברגליו בשני (טז) ²והוא שילך ויעמוד באותו מקום (יז) ויחשוב שם בלבו שיקנה שם שביתה ולא יאמר כלום, מפני שאסור לעשות שום הכנה מיום טוב לשבת או משבת ליום טוב אפילו בדיבור (יח). וכל שכן שאינו יכול לערב בפת, שלא עירבו בו כבר ביום הראשון (יט), מפני שהיה צריך לקרות עליו שם עירוב ונמצא מכין (כ). עירב בראשון במאכל, אם רצה לערב ברגליו בשני, הרי ³בריתא שם ובגמרא לח, א. ⁴שם לח, ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(יד) ואינו עירוב לשני – כפי שהוסבר, שני ימים טובים אינם קדושה אחת, וצריך לערב לכל יום בפני עצמו.

(טו) עירב ברגליו בראשון – ולא הניח מאכל.

(טז) צריך לערב ברגליו בשני – כי אין לו פת שנקרא עליו שם עירוב, וביום טוב, אין לערב בפת, אם צריך לקרוא לו שם, כפי שיוסבר.

(יז) והוא שילך ויעמוד באותו מקום – מכאן משמע, שאינו יכול לערב ביום השני אלא לאותה רוח, בה עירב ביום הראשון. כי אם ילך לרוח אחרת, נראה הדבר כהכנה ליום טוב¹.

(יח) אפילו בדיבור – אבל ההליכה עצמה, אינה מתפרשת בהכרח כפעולת הכנה, שכן מותר לטייל בכל מקום, הן בשבת והן ביום טוב.

(יט) שלא עירבו בו כבר ביום הראשון – למרות שמותר לשאת דברים ביום טוב, לא ניתן להשתמש בפת שלא עירבו בה, מן הטעם שמיד יוסבר.

(כ) צריך לקרות עליו שם עירוב ונמצא מכין – הבאת מאכל שלא נעשה בו עירוב, מזקיקה את המביא לומר מפורשות "הרי זה עירוב". ואי אפשר לעשות

1. משנה ברורה ס"ק י"ז ושער הציון ס"ק י"א.

זה עירוב (כא). ואם רצה לערב בפת, צריך לערב באותה הפת עצמה שעירב בה בראשון, שאין צריך לומר כלום, שכבר קרא שם עירוב, ואם כן אינו מכין כלום (כב).

סעיף ג

^טזה שאמרנו שיש לו לערב שני עירובין בשתי רוחות לשני הימים, הוא שיהיה אפשר לו להגיע לכל אחד משני העירובים ביום הראשון, אבל אם אי אפשר להגיע לעירוב של יום השני ביום הראשון, אין עירוב השני עירוב; שהעירוב מצותו שיהיה בסעודה הראויה מבעוד יום, וזה הואיל ואינו יכול להגיע לזה העירוב ביום הראשון הרי זה אינה ראויה מבעוד יום (כג). כיצד, הרי שהניח ^טשם בגמרא לח, ב ולשון רמב"ם בפרק ח מהלכות עירובין.

שולחן ערוך כפשוטו

כן, כי זו ממש הכנה מיום טוב לשבת², או מיום טוב לחברו. **(כא) הרי זה עירוב** – כי בעירוב הנעשה על ידי הליכה, אין צורך לומר דבר, ואין בזה הכנה. **(כב) ואם כן אינו מכין כלום** – אדם המטייל עם לחם ביום טוב לא נראה כמכין לשבת, כי בכל רגע יכול לאכול פת זו. הבוחר לערב ביום השני עם הלחם, לא יברך, כמובן, על מצוות העירוב, כי ייראה כמכין לשבת. **(כג) אינה ראויה מבעוד יום** – כלומר, את העירוב מניחים תמיד לפני שבת או לפני יום טוב. ויש צורך שבכניסת השבת או היום טוב, יהא ביד המניח להגיע אל העירוב, כמו שראינו³, שהמניח עירוב חוץ לתחומו, אינו עירוב. סעיף זה יסביר, מדוע צריך להניח את העירוב של היום השני, בתחום העירוב של היום הראשון.

2. גם אם עשו עירוב תבשילין, לא הותרה הכנה מיום טוב לשבת. כי עירוב תבשילין מתיר להכין רק דברי מאכל, אבל פעולות שאינן קשורות להכנת מאכלים, לא הותרו. דומה היא הכנת העירוב, לעריכת שולחן ביום טוב ראשון, לצורך שבת, שלא הותרה.

3. לעיל סימן ת"ח סעיף ד', וראה גם בסימן ת"ט סעיף ב'.

עירובו ברחוק אלפים אמה מביתו לרוח מזרח וסמך עליו ליום ראשון, והניח עירוב שני ברחוק אמה אחת או מאה או אלף ברוח מערב וסמך עליו ליום שני, אין זה השני עירוב, שהרי ביום הראשון אין זה עירוב השני ראוי לו מבעוד יום (כד), לפי שאינו יכול להגיע אליו שהרי לא נשאר לו ברוח מערב כלום. אבל אם הניח עירובו ברחוק אלף ות"ק (כה) מביתו ברוח מזרח וסמך עליו ליום ראשון, והניח עירוב שני רחוק מביתו לרוח מערב בתוך ת"ק אמה (כו) וסמך עליו ליום השני, הרי זה עירוב, שהרי אפשר שיגיע לו ביום ראשון.

פעיף ד

יום הכיפורים הרי הוא כשבת, בין לענין עירובי חצירות בין לענין עירובי תחומין (כז).

הרמב"ם שם וסמ"ג. כריתות יד, א. שם.

פעיף ה

יום טוב נוהג בו עירובי תחומין אבל לא עירובי חצירות (כח).

הרי"ף והרא"ש בפרק קמא דיום טוב, וכן פסק הרמב"ם בפרק הנזכר.

שולחן ערוך כפשוטו

(כד) אין זה עירוב השני ראוי לו מבעוד יום – כי הניח את העירוב מחוץ לתחומו.

(כה) אלף ות"ק – 1500 אמות.

(כו) ת"ק אמה – 500 אמות. נמצא איפה, כי העירוב השני, הונח בטווח התחום של העירוב הראשון.

(כז) בין לענין עירובי תחומין – ואף שאסור לאכול ביום כיפור, העירוב בכל אופן חל.

(כח) אבל לא עירובי חצירות – כי אין ביום טוב איסור הוצאה.

הלכות ראש חודש

סימנים תי"ז – תכ"ח

הקדמה לדיני ראש חודש

ראש חודש מוגדר יום שמחה, כמפורש בתורה, שבזמן בית המקדש, היו הכהנים תוקעים בהם בחצוצרות, ככתוב (במדבר י, י) "וּבְיוֹם שְׁמִחַתְכֶם וּבְמוֹעֲדֵיכֶם וּבְרָאשֵׁי חֳדָשֵׁיכֶם וּתְקַעְתֶּם בַּחֲצָצְרוֹת עַל עֲלֵיתֵיכֶם וְעַל זִבְחֵי שְׁלָמֵיכֶם, וְהָיוּ לָכֶם לְזִכְרוֹן לִפְנֵי אֱלֹהֵיכֶם אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם"¹. תאריכי חגי ישראל נקבעים על פי התחדשות הלבנה, ובנקודה זו נעוצה חשיבותו של יום זה. כי משמעותו ומהותו הפנימית, היא ההתחדשות. האדם מטבעו נוטה לחיי שגרה, המפילים עליו תרדמה ועצלה, וגורעים מעבודת ה' את המרץ והחיוניות, שכל כך נדרשים לה. ראש חודש יוצר התחדשות, מעיר מן התרדמת, ומעניק זריקת מרץ ודרבון לעבודת ה', שתתחדש בשמחה ובחיזוק.

ייחודו של יום זה מתבטא בתורה גם במנין הקורבנות המוקרב בו, כפי שמקריבים גם בשאר חגים. מידי יום ביומו, חובה להקריב שני כבשים, ובשבת מוסיפים להקריב עוד שני כבשים. אבל בראש חודש מקריבים עוד שני פרים, איל אחד, ושבעה כבשים לעולה, ומלבד זאת, מקריבים גם שעיר לחטאת. מנין כה רב של קורבנות דומה ממש למספר הקורבנות בפסח, ובשבועות, ויש בו ללמד על חשיבותו של יום זה. אשר מלבד היותו יום שמחה, הוא גם יום של כפרה על עוונות. זו גם הסיבה, שבנוסף לקורבנות עולה, מקריבים בו שעיר לחטאת.

דיני ראש חודש מבליטים את ייחודיותו, באופן מעשי. כי עלינו לדון אם נאסרו בו מלאכות, ומה דיני התעניות והסעודות ביום זה. כמו גם, מה הם

1. כך גם פסק הרמב"ם (להלכה) (ספר עבודה, הלכות כלי המקדש, פרק ג הלכה ה) וזה לשונו: בימי המועדות כולם, ובראשי חדשים, היו הכהנים תוקעים בחצוצרות בשעת הקרבן, והלויים אומרים שירה, שנאמר וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם ותקעתם בחצוצרות.

השינויים שנערכו בתפילותיו. ומלבד זאת, לאחר ראש חודש, יש מצוה לברך על חידוש הלבנה. הלכות אלה כולן, נידונות מסימן תי"ז עד סימן תכ"ח.

סימן תי"ז

הלכות ראש חודש, ובו פעיף אחר.

פעיף א

(א) ^אראש חודש מותר בעשיית מלאכה (ב), והנשים שנוהגות שלא לעשות בו מלאכה הוא ^במנהג טוב (ג). הגה: ואם המנהג לעשות מקצת ^אערכין י, א ובחגיגה יח, א, וכתבוהו הרי"ף והרא"ש בפרק קמא דמועד קטן. ירושלמי פרק קמא דתענית ובפרק מד מפרקי רבי אליעזר.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) הקדמה לסעיף – מובא בתלמוד ירושלמי "הנשים שנוהגות שלא לעשות מלאכה בראש חודש, הרי זה מנהג". ובשיבולי הלקט כתב, כי זה מנהג עתיק שמקורו מימי משה רבנו. עם זאת, התורה לא אסרה מלאכה, ביום זה. סימן זה ידון אם מותר לעשות מלאכה בראש חודש.

(ב) מותר בעשיית מלאכה – לא אמרה התורה כי יש איסור מלאכה בראש חודש. וגם לא הוגדר יום זה "מקרא קודש", כשאר חגים, על כן אין בו איסור מלאכה.

(ג) מנהג טוב – בחלק מן המקומות, התקבל מנהג, שהנשים נמנעות מעשיית מלאכה בראש חודש. מנהג זה הוא מתנה שניתנה להן, מפאת אי השתתפותן בחטא העגל. אלא שזה מנהג בלבד, ולא איסור. לא מן התורה, ולא מדרבנן. וגם לא פשט אלא בחלק מן המקומות. ואף במקום בו פשט, אין הוא אלא איסור מצומצם בלבד. כי כל המלאכות שהותרו בחול המועד, כגון לצורך היום, או דבר האבד, או מלאכה שאין בה טרחה ומאמץ, כולן מותרות גם לפי מנהג זה. ולא נאסרו אלא מלאכות הדורשות מאמץ וטרחה כגון בניה, עבודות

מלאכות ולא לעשות קצתן, אזלינן בתר המנהג (ד) (כ"י).

שולחן ערוך כפשוטו

גינון, או תפירת ויצירת בגדים. יש גם אומרים, שהמנהג הוא רק ביום שני של ראש חודש, כשראש חודש הוא שני ימים².

(ד) אזלינן בתר המנהג – תרגום: הולכים אחר המנהג. למעשה, יש נשים שנמנעות ממלאכות כגון כביסה, ביום זה, ולא ממלאכות אחרות. והואיל ואין כאן איסור בעצם, כל המנהגים טובים.

2. ועיין ביאור הלכה (ד"ה והנשים נוהגות) הסובר, שזה מנהג מחייב. אמנם מלשון המחבר לא נראה כך. מה גם שלמעשה, לא פשט מנהג זה בכל מקום.

סימן תי"ח

דין תענית בראש חודש, ובו ה' פעיפים.

אמרו חכמים בתלמוד ירושלמי¹ "אלה ימים שאין מתענים בהם: שבתות וימים טובים ראשי חודשים חנוכה ופורים". הווי אומר, יש איסור להתענות בראש חודש, וזו תקנה דרבנן, אלא שיש לה רמז בתורה, כפי שהבאנו בפתיחה להלכות ראש חודש. שהכהנים בבית המקדש תקעו בחצוצרות בראש חודש, כמו בימי המועדים, מפאת ההשוואה שבינו ליום מועד. דיני איסור תענית בראש חודש, מוסברים בסימן זה.

פעיף א

^אראש חודש אסור בתענית (א).

^אמשנה תענית טו, ב.

פעיף ב

^באין גוזרין תענית על הצבור (ב) בראשי חודשים, חנוכה
^בשם.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) **אסור בתענית** – כי הוא יום שדומה למועד. וזה נלמד מן הפסוק (במדבר י) "וּבַיּוֹם שְׁמַחְתֶּם וּבְמוֹעֲדֵיכֶם וּבְרָאשֵׁי חֳדָשֵׁיכֶם וּתְקַעְתֶּם בַּחֲצֹצְרוֹת", פסוק זה מבהיר כי ראש חודש הוא יום שמחה, כמו המועדים, על כן אסור להתענות בו.

(ב) **אין גוזרין תענית על הצבור** – מצוה על חכמי בית דין שבכל מקום, לגזור על הציבור תעניות, כאשר יעברו עליהם צרות ורעות, כדי שישוּבו בתשובה ויתפללו לה', לביטול הצרות. לפעמים, היה צום כזה נמשך מספר ימים ברצף (אך לא בלילות שבינם). אם חל ראש חודש, באחד מימי הצום, אין לגזור תענית זו.

1. תענית פרק ב' הלכה י"ב.

ופורים (ג). ואם התחילו (ד), שגזרו להתענות כך וכך ימים והתחילו בהם קודם ראש חודש¹ אפילו יום אחד, אין מפסיקין (ה), ומתענין² ומשלימין (ו).

¹שם בגמרא וכרבי יוסי. ²מסקנת הגמרא שם.

סעיף ג

(ז) ^היחיד שקבל עליו תענית כך וכך ימים ופגע בו ראש חדש, או שקבל עליו להתענות בראש חודש, ^אאם קבלו בלשון קבלת תענית ^הבריתא תענית יב, א והביאה הרא"ש בפרק ט דנדרים. ¹שם בשם יש מפרשים ובשם הרמב"ן.

שולחן ערוך כפשוטו

(ג) **בראשי חדשים, חנוכה ופורים** – כי אלו ימי שמחה. אם כי במציאות ימינו, נדיר מאד שגוזרים על הציבור, כי לא קיים כח מרכזי רוחני, המקובל על כלל הציבור.

(ד) **ואם התחילו** – מתוך שנרעדו ונבהלו מפאת הצרה, לא שמו לב שבאחד מימי הצום יחול ראש חודש.

(ה) **אין מפסיקין** – כלומר, צמים גם בראש חודש.

(ו) **ומשלימין** – צמים משך כל היום, ולא מקצרים את הצום, למרות שהוא ראש חודש. כי חכמים הם שאסרו את התענית בראש חודש. וכאשר טעו וגזרו צום, תדחה תקנת הצום את איסור התענית.

(ז) **הקדמה לסעיף** – יכול אדם לחייב עצמו בתענית, בשתי דרכים, בנדר, או בהתחייבות סתמית. התחייב בלשון נדר, כגון שאמר, הרי עלי להתענות ביום פלוני, חייב בקיום נדרו מן התורה. ואם לא יקיימו, יעבור על איסור (במדבר ל, ג) "אִישׁ כִּי יֵדֵר נֶדֶר... לֹא יֵחַל דְּבָרוֹ". וגם על מצות עשה (שם) "כָּכָל הַיָּצֵא מִפִּי יַעֲשֶׂה". התחייב התחייבות סתמית, כגון שאמר בתפילת מנחה, למחר או ביום פלוני אהיה בתענית, אין כאן לשון נדר. ואף שאת התחייבותו הוא כמובן צריך לקיים, אין בה לא מצוות עשה, ובהפרתה אינו עובר על לא תעשה. על פי זה, נבין את הסעיף.

בעלמא (ח) אינו צריך התרה (ט). ואם קבלו עליו בלשון: הרי עלי, שהוא לשון נדר, צריך התרת חכם (י) (ועיין ביורה דעה סימן רט"ו ס"ג) (יא).

סעיף ד

(יב) אם נשבע להתענות כך וכך ימים ואירע בהם ראש חדש, בית יוסף מדברי הרמב"ם בפרק ה מהלכות שבועות.

שולחן ערוך כפשוטו

(ח) קבלו בלשון קבלת תענית בעלמא – כגון שבתפילת מנחה אמר, אצום כך וכך ימים.

(ט) אינו צריך התרה – כי איסור התענית בראש חודש, קדם להתחייבותו האישית. על כן יבטל איסור זה את התחייבותו, ועליו לבחור יום אחר בו יצום.

(י) לשון נדר, צריך התרת חכם – על נודר זה ללכת לחכם, כדי שימצא לו פתח חרטה, באמצעותו יבוטל נדרו.² אחר שמצא החכם פתח חרטה, ילך הנודר לבית דין של שלושה, והללו יתירו את נדרו. ללא התרת נדרו, חובה עליו לצום, כדי לקיים את נדרו, שחיובו מן התורה.

(יא) ועיין ביורה דעה סימן רט"ו ס"ג – שם מבואר "במה דברים אמורים שצריך התרה, כשקבלו בלשון נדר, שאמר: קונם אכילת ימים כך וכך עלי; אבל אם לא הוציאו אלא בלשון קבלת תענית, אינו דוחה לא שבת ויום טוב וראש חודש ולא חנוכה ופורים ואינו צריך התרה, ואפילו לא קיבל עליו להתענות אלא בשבת ויום טוב בלבד".

(יב) הקדמה לסעיף – להבנת הסעיף נסביר את ההבדל בין נדר לשבועה. הנודר, אוסר על עצמו חפץ מסוים. כגון שאמר, הרי עלי שלא לאכול מאכל זה. כאן בסעיף, מדובר שנדר שלא לאכול ביום מסוים, והכוונה בדבריו, שיום זה, גדרו יום צום עבורו. והנדר חל, גם אם היה הצום אסור ביום ספציפי זה.

2. כגון שישאל, אילו היית שם לב שראש חדש חל בזמן הצום האם היית נודר? (טור ומחבר יו"ד רטו, ב) הביאו כה"ח כאן (אות טו).

השבועה חלה עליו מטעם איסור כולל (יג). ואם נשבע בפירוש להתענות בראש חדש, נראה שחלה עליו שבועה כיון שאינו אלא מדרבנן (יד). אלא שמדברי ה"הרמב"ם נראה לכאורה שהוא³ פרק ג מהלכות נדרים.

שולחן ערוך כפשוטו

השבועה לעומת זאת, מהותה התחייבות החלה על האדם, ולא על חפץ מסוים. לפיכך, אדם שנשבע נגד מצות התורה, אין שבועתו חלה, כי בני ישראל כולם נשבעו אמונים למצוות התורה, בהר סיני. ואין השבועה של עכשיו מבטלת את השבועה הקודמת. ואם לדוגמא נשבע לאכול ביום כיפור, לא תחול שבועתו כלל, ועליו לצום. אלא שכל זה רלוונטי, כשנשבע להפר אחת ממצוות מן התורה. מה שאין כן בגזירות חכמים, ששבועה על ביטול מצוה מדרבנן, אינה בכלל שבועה על ביטול מצוה³, ולכן חלה שבועתו. עוד צריך לדעת, כי יכול אדם להישבע בצורה כוללת, כלומר לכלול בשבועתו דבר מותר ודבר אסור. והכלל הוא, ששבועה כזו חלה. כגון, נשבע אדם לאכול בכל יום מחודש תשרי, תחול שבועתו גם על יום כיפור. על פי הקדמה זו נוכל להבין סעיף זה.

(יג) מטעם איסור כולל – לכן, אפילו אם נאמר שיש איסור תורה לצום בראש חודש, עדיין חלה שבועתו, היות וראש חודש כלול עם ימים אחרים.

(יד) שאינו אלא מדרבנן – ובמצוה דרבנן, איננו אומרים שהוא "נשבע ועומד מהר סיני", על כן חלה השבועה.

3. על פי הטור ושולחן ערוך יורה סימן רלט. ואף שיש חולקים (ריטב"א נדרים יג, ב ד"ה ודין נדר) על כלל זה, המחבר כאן פסק כלל זה להלכה.

מדאורייתא (טו) ועיין לקמן סימן תק"ע (טז).

סעיף ה

^טהמתענה בראש חודש או בחנוכה ופורים תענית חלום (יז), צריך

למיתב תעניתא לתעניתיה (יח).

^טהגהת מיימוני בפרק א מהלכות תענית.

שולחן ערוך כפשוטו

(טו) שהוא מדאורייתא – כי כתוב בתורה (במדבר י) "וביזם שְׁמַחְתֶּם וּבְמוֹעֲדֵיכֶם וּבְרֵאשֵׁי חֻדְשֵׁיכֶם וּתְקַעְתֶּם בַּחֲצֹצְרוֹת", נמצא כי השווותה תורה בין ראש חודש לשאר ימים טובים, בהם איסור התענית הוא מן התורה, על כן לא חלה השבועה⁴.

מה שכתב המחבר כתב ש"מדברי הרמב"ם נראה לכאורה", ולא כתב זאת באופן החלטי הוא משום, שבבית יוסף דחה מה שנראה לכאורה, בהבנת דברי הרמב"ם. ושם הסביר כי גם לדעת הרמב"ם, איסור התענית בראש חודש אינו אלא איסור דרבנן⁵.

(טז) ועיין לקמן סימן תק"ע – סימן זה מוקדש כל כולו למפגש בין תעניות לחנוכה, פורים, וימים שאין אומרים בהם תחנון.

(יז) תענית חלום – מותר להתענות תענית חלום, אפילו בשבת. כי מי שחלם חלום רע, ומפחד מקיום החלום, שהוא כעין חצי נבואה, יוכל לבטל את הגזירה על ידי התענית.

(יח) למיתב תעניתא לתעניתיה – תרגום: צריך להתענות על כך שהתענה. כלומר, עליו לצום יום אחר, כדי לכפר על העוון, שצם בראש חודש.

4. אמנם קשה להבין דין זה, הרי מבואר בכמה מקומות (ראה ר"ן נדרים ח, א ד"ה הא קמ"ל) שהשבועה אינה חלה, אף בדיני דאורייתא, רק על דין המפורש ממש בפסוק. אבל בדין דאורייתא, שאינו מפורש בתורה, חלה שבועה. וכיצד יתכן שלא תחול שבועה להתענות בראש חודש? ונראה, כי לפי השיטות שאיסור תענית בראש חודש מן התורה, הרי זה איסור מפורש בפסוק. לכן אם נשבע להתענות, אין השבועה חלה.

5. הרחבתי בעניין זה במאמר שאפרסם בעזרת השם בספרי בעקבות המחבר חלק ד'.

סימן תי"ט

דין פערודת ראש חודש, ובו פעיף אחר.

פעיף א

^אמצוה להרבות בסעודת ראש חודש (א).

^אטור מהא דירושלמי דמגילה דף ה, א אהא דתנן באלו אמרו מקדימין וכו' ומן התורה (במדבר י י) ומן הנביאים (שמואל א, כ כט), ומן הפסיקתא (פרק כז), וכן כתב הרוקח.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) להרבות בסעודת ראש חודש – כי זהו יום של שמחה, כמו שהסברנו בהקדמה להלכות ראש חודש. ועיקר המצוה היא ביום, ולא בלילה.

סימן ת"כ

אם הנשים רשאות לקונן בראש חודש, ובו ב' סעיפים.

מצוה להספיד כל אדם שנפטר, כמבואר בשולחן ערוך יורה דעה (סימן שדמ סעיף א) "מצוה גדולה להספיד על המת כראוי. ומצוותו שירים קולו לומר עליו דברים המשברים את הלב, כדי להרבות בכיה ולהזכיר שבחו". אלא שראש חודש, הוא יום שמחה. על כן מנחה המחבר כיצד לנהוג בקבורה, המתבצעת ביום כזה.

סעיף א

(א) "על המת נשים מענות, שכולן אומרות כאחת (ב); ומטפחות, דהיינו להכות כף אל כף (ג); אבל לא מקוננות, שתהא האחת אומרת והאחרות עונות אחריה (ד). ואחר שנקבר המת, לא

^אמשנה מועד קטן כח, ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) **הקדמה לסעיף** – כשנפטר אדם, מתכנסים משפחתו ומכריו, ובוכים על לכתו. בימי קדם נהגו הנשים לעשות פעולות שונות, כדי לרגש את הציבור ולעוררו, על האובדן שארע. עשו זאת בשלושה דרכים, ענייה טיפוח וקינה. בסעיף זה יסביר המחבר מעשים אלה, והאם מותר לעשותם, בראש חודש. כיום לא נהגו כך, ברוב המקומות. אבל כן נהגו להספיד, כמבואר בהקדמת הסימן.

(ב) **מענות, שכולן אומרות כאחת** – כולן זועקות יחד על האובדן.

(ג) **להכות כף אל כף** – הכאה זו ממקדת את תשומת הלב באובדן, ומלהיטה את הכאב על שארע.

(ד) **והאחרות עונות אחריה** – הטעם שלא לקונן ביום זה הוא, כדי שיכירו בקדושת ראש חודש. לכן מפחיתים מעט מגודל המרירות, אותה מעוררים בדרך כלל. כי הקינה שאשה אומרת, וכולן חוזרות אחריה, מעוררת התרגשות גדולה ביותר.

מענות ולא מטפחות (ה).

סעיף ב

(ו) **אומרים צדוק הדין (ז) וקדיש (ח).** הגה: ואין נוהגין כן (ט). ועיין

³טור בשם תלמידי רש"י בשם רש"י וביוורה דעה בסימן תא בשם רמב"ם ובשם תשובת הגאונים.

שולחן ערוך כפשוטו

כשם שאסור לקונן, כך אסור להספיד. אמנם אם הנפטר הוא תלמיד חכם, מותר להספידו בפניו. יש גם מקרים, בהם מתקשים האבלים מאוד, להביא את יקיריהם למנוחת עולמים, ללא הספד. יש גם את אלה הזוכים לקיים את ההלכה ככתבה, ואשרי להם. אמנם אין לעורר מריבות על כך, והיות שמצינו פתח קולא, לגבי הספד תלמיד חכם, הוא הדין לבני משפחה, ניתן להחשיב את יקירם כתלמיד חכם. ובכל זאת, ישתדלו למעט, כדי שלא לבטל את שמחת ראש חודש.

(ה) **לא מענות ולא מטפחות** – בימי שגרה, מענות הנשים ומטפחות, גם אחר הקבורה. אך בראש חדש יש להימנע מזה, ובמקום להתמקד במרירות, ישובו כולם לבתיהם, כדי שלא להעכיר את שמחת ראש חודש, יותר מדי.

(ו) **הקדמה לסעיף** – צידוק הדין הוא תפילה שהאבלים אומרים בבית הקברות, אחר קבורת הנפטר. מהותה, קבלת והצדקת הדין, אשר נגזר עליהם במרומים. בכל אבלות, נהוג לומר צידוק הדין, גם בימי השבעה, לאחר התפילה.

(ז) **אומרים צדוק הדין** – אחרי הקבורה, גם בראשי חודשים. לפי המחבר, אומרים זאת גם בלילה, וגם בימים שאין אומרים בהם תחנון. מלבד שבתות וימים טובים, בהם אין אומרים אותו.

(ח) **וקדיש** – לאחר צידוק הדין, אומרים האבלים קדיש מיוחד, הנקרא "דהוא עתיד לאתחלתא", בו מוזכרת אמונתנו בתחיית המתים.

(ט) **ואין נוהגין כן** – מנהג אשכנז שלא לומר צידוק הדין בראשי חודשים, ובכל הימים שלא אומרים תחנון. כי אמירת צידוק הדין מעוררת עצב, לכן נמנעים מאמירת הקדיש המיוחד. אבל הקדיש הרגיל, שאומרים האבלים כל

ביוורה דעה סימן תא סעיף ו, בהגה (י). וכן בכל הימים שאין אומרים בהם תחנון, (מנהגים) וכן בערב שבת אחר חצות (יא). יש אומרים שאם קוברין מת בלילה שאין אומרים קדיש ולא צדוק הדין (יב) (כל בו).

שולחן ערוך כפשוטו

השנה, נאמר אפילו בשבתות וימים טובים. ויש ספרדים שנוהגים בזה, כמו האשכנזים. אלא שאם נפטר חכם, אומרים עליו צדוק הדין, כמו שמספידים אותו אף בראשי חודשים.

(י) ביוורה דעה סימן תא סעיף ו, בהגה – שם נזכר מה שכתוב כאן, שבימים שאין אומרים תחנון, לא אומרים צדוק הדין¹.

(יא) בערב שבת אחר חצות – וכן בערבי ימים טובים. אבל בערבי ראשי חודשים, פורים וחנוכה, אומרים צדוק הדין, אפילו אחר חצות.

(יב) ולא צדוק הדין – לפי מנהג זה, כיוון שלא אומרים צדוק הדין בלילה, דוחים את הלוויה למחרת. אמנם יש חולקים על זה, כי האיסור להלין את המת הוא איסור חמור, ועדיף לקברו בזמן, אף שלא יאמרו צדוק הדין. אמנם קדיש רגיל, כן אומרים.

1. לא זכיתי להבין מדוע ציין הרמ"א את הדין הנזכר ביוורה דעה, הרי לכאורה אין כל תוספת בנאמר שם, על מה שכתוב כאן.

סימן תכ"א

קריאת ובראשי חדשיכם בפסוקי דזמרה, ובו פעיף אחד.

מידי יום, לפני פסוקי דזמרה, אומרים מספר פרשיות מן התורה, משניות וברייתות, העוסקים בדיני קורבנות. בין השאר, נקראת פרשת התמיד, כדי להזכיר את קורבן התמיד, שהוקרב כל בוקר וערב, בבית המקדש.

פעיף א

^אנוהגין באשכנז שאומרים פרשת 'ובראשי חדשיכם' שחרית אחר פרשת התמיד (א). ובספרד אין נוהגין לאומרה, לפי שעתידין לקרות אותה בספר תורה (ב).

^אטור, ציינתיו לעיל סימן מח.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) אחר פרשת התמיד – כי בראש חודש מקריבים קורבנות נוספים, ומן הראוי לקרותם, כמו שקוראים את פרשת התמיד.

(ב) שעתידין לקרות אותה בספר תורה – וביום טוב, נהגו גם האשכנזים שלא לומר את פסוקי קורבנות החגים, לפני פסוקי דזמרה. אמנם בשבת, נהגו לקרוא את שני הפסוקים, של הקורבן הנוסף בשבת.

סימן תכ"ב

סדר התפילה והלל בראש חודש, ובו ז' סעיפים.

הואיל וראש חודש דינו כעין מועד, צריך להזכיר את קדושת היום בנוסח התפילה. לכן מוסיפים יעלה ויבוא בברכת רצה, כבימי חול המועד. מלבד זאת, נהגו לומר גם הלל ביום זה. דיני תוספת יעלה ויבוא, ואמירת הלל, מוסברים בסימן זה.

סעיף א

^אערבית, שחרית ומנחה מתפלל שמונה עשרה ברכות, ואומר יעלה ויבוא ברצה (א). ואם לא אמרו בערבית, אין מחזירין אותו (ב), (ובאיזה מקום שנזכר שאינו חוזר, עיין לעיל סימן רצד סעיפים ^אברייתא שבת כד, א.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) ואומר יעלה ויבוא ברצה – ראשי חודשים שונים מהותית מימי חול רגילים, כי מקריבים בהם קורבנות מיוחדים, כמו בחגים. לכן נקבעה הזכרת ראש חודש בתפילה בברכת רצה, בה מבקשים על שיבת העבודה, בבית המקדש, שייבנה במהרה בימינו.

(ב) אין מחזירין אותו – כל עוד לא נקבע הלוח העברי, על ידי ה'לל', היו חכמי הסנהדרין מקיימים את מצוות קידוש החודש, בקבעם על פי עדים, שראו את מולד הלבנה, איזה יום מוגדר ראש חודש. לא היה ניתן לקדש את החודש בלילה, אלא רק ביום. נמצא כי בליל ראש חודש, טרם נודע אם יום זה הוא אכן ראש חודש. ואף שכיום ידוע לנו כבר בלילה, על פי לוח השנה, שהיום הוא ראש חדש. ולכן חובה להזכיר את ראש חודש, גם בלילה. אבל במקרה ששכח, אינו צריך לחזור. הואיל ובזמן הסנהדרין, כן המתינו לבואו של היום.

1. אין זה התנא ה'לל הזקן, שנחלק עם שמאי. אלא "הלל נשיאה", שהיה נשיא הסנהדרין, בדור החמישי לאמוראי ארץ ישראל, על פי המסורת, המעבר ללוח העברי המחושב, נקבע על ידו.

ד-ה (ג), בין שראש חודש יום אחד בין שהם ב' ימים, מפני שאין מקדשין את החדש בלילה. ^א אבל אם לא אָמְרוּ שחרית ומנחה, מחזירין אותו (ד). ^א ואם נזכר קודם שהתחיל מודים, אומר במקום שנזכר (ה). ואם לא נזכר עד אחר שהתחיל מודים, אם נזכר קודם שהשלים תפלתו, חוזר לרצה (ו). ואם לא נזכר עד שהשלים תפלתו, חוזר לראש (ז). ^א ואם הוא רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו ונזכר אחר שהשלים תפלתו קודם שיעקור רגליו, חוזר לרצה (ח). הגה: ואם הוא ספק אם הזכיר או לאו, אין צריך לחזור (ט) (כל בו ^ב שם ברייתא. ^ג גמרא ברכות כט, ב. ^ד שם כלישנא בתרא דרב נחמן בר יצחק, וכן פסק הרי"ף והרא"ש והרמב"ם).

שולחן ערוך כפשוטו

(ג) **עיין לעיל סימן רצד סעיפים ד' ה'** – שם דנים על מתפלל ששכח לומר אתה חוננתנו, בעמידה של מוצאי שבת. ואינו צריך לחזור אחרי שסיים את ברכת אתה חונן, אף אם עדיין לא התחיל בברכה הבאה.

(ד) **מחזירין אותו** – כי בתפילה של היום, חובה גמורה להזכיר את קדושת היום.

(ה) **אומר במקום שנזכר** – כי רק התחלת ברכת מודים, נחשבת סיום של ברכת העבודה.

(ו) **חוזר לרצה** – כי שלושת הברכות האחרונות, הן יחידה אחת. וכל זמן שלא סיים יחידה זו, בידו לשוב לתחילתה.

(ז) **חוזר לראש** – תפילה שנאמרה שלא כהלכתה, אינה תפילה, ויש לחזור ולאומרה כהלכתה. וכיון שתפילת העמידה מורכבת מתשע עשרה ברכות, לא די באמירת שלושת הברכות האחרונות.

(ח) **חוזר לרצה** – כי תפילת העמידה אינה מסתיימת, כל עוד לא עקר רגליו, והוא עדיין יכול לתקן.

(ט) **אין צריך לחזור** – כי מניחים שאמר. המחבר חולק על זה, וסובר שצריך

הלכות תפלה). ושליח ציבור ששכח מלהזכיר בשחרית עיין לעיל סימן קכו (י).

סעיף ב

(יא) ה'וקורים הלל בדילוג (יב), בין יחיד בין צבור. ויש אומרים ה'תענית כח, ב. וכן נראה מדברי הרי"ף ומפירוש רבנו יונה.

שולחן ערוך כפשוטו

לחזור, כי מסתבר שאמר כהרגלו, ולא הזכיר יעלה ויבוא.²

(י) עיין לעיל סימן קכו – שם מבואר, שאם סיים את העמידה, אינו חוזר שוב, משום טורח הציבור. אלא סומכים על תפילת מוסף, בה יזכיר את קדושת היום.

(יא) הקדמה לסעיף – תיקנו חכמינו לומר הלל, בשלושת הרגלים, כהודאה לה', על הנסים שאירעו בהם. בפסח, ארע נס יציאת מצרים. בשבועות, מודים אנו על מתן תורה. בסוכות, מודים על ההגנה שזכו בה ישראל, בשהותם במדבר. ובחנוכה, על נס פח השמן. אמנם בראש חודש, לא ארע נס מיוחד. על כן לא תיקנו חכמים חובה, לומר בו הלל. אף על פי כן, נהגו בני ישראל לומר הלל ביום זה, כי הרגישו את הקדושה הקיימת בו, שהוא יום כפרת עוונות, והתחדשות, כפי שהסברנו בהקדמה לסימן תי"ז. אמנם הואיל ולא נתקנה אמירתו כחובה, שונים דיני אמירתו מדיני הלל רגיל, כפי שיוסבר.

(יב) בדילוג – הדילוג הוא, אי אמירת חלק מן הפסוקים, בשני פרקים מפרקי ההלל. הטעם הוא, כדי להראות שהחויב בראש חודש, שונה מן החיוב

2. יש פוסקים שהציעו, לחזור על התפילה, ולומר אותה כתפילת נדבה, ובעשיית תנאי. כלומר, שיגיד, אם התפללתי כראוי, תהיה תפילתי תפילת נדבה. ואם לאו, תהא תפילה זו, לקיום החובה. אמנם לא המחבר ולא הרמ"א הציעו לעשות כן. וטעמם כפי הנראה, משום שכיום קשה להתפלל תפילת נדבה. ובעוניי נראה לי, שקשה לעשות תנאי, לפי כל משפטי התנאים. לכן לא הציעו זאת, אלא נחלקו אם צריך לחזור או לא.

שהצבור מברכין עליו (יג) בתחלה, לקרוא את ההלל (יד), ואם בירך לְגִמּוֹר, אין צריך לחזור (טו) (מרדכי פרק במה מדליקין ושבולי לקט); ולבסוף, יהללוד. והיחיד אין מברך עליו. ¹ויש אומרים שאף הצבור אין מברך עליו לא בתחלה ולא בסוף (טז), ²וזה דעת הרמב"ם וכן ³רש"י. ⁴בהלכות חנוכה (פרק ג הלכה ז).

שולחן ערוך כפשוטו

במועדים³.

(יג) שהצבור מברכין עליו – רק הלל הנאמר בציבור, נאמר בברכה. כי עיקר עניינו ההלכתי של ראש חודש הוא הקורבנות הנוספים, המוקרבים בבית המקדש. לכן עיקרו של ראש חודש הוא העניין הציבורי, כי הקורבנות שצריך להקריב בו, מוגדרים קורבן ציבור.

(יד) לקרוא את ההלל – בני עדות המזרח נהגו לברך "לְגִמּוֹר אֶת הַהֶלֶל", בימים בהם קריאת ההלל היא חובה, וקוראים אותו כולו. אבל בראש חודש, הואיל והוא רק מנהג ולא חובה, ולא קוראים את כולו, הם גם לא מברכים עליו.

(טו) אין צריך לחזור – כי יש אומרים שאין לברך כלל על ההלל, ואם לא בירך את הברכה המדויקת, אינו צריך לחזור.

(טז) לא בתחלה ולא בסוף – כי הקריאה אינה חובה, אלא מנהג. וכיצד יאמר "אשר קידשנו במצוותיו, וציוונו", כאשר לא נצטוונו.

3. לא מובא כאן מהו הטעם שמדלגים דווקא על שני חצאי פרקים אלה. אבל נאמרו בספרים סברות שונות בזה. ואעתיק את דברי הרב יוסף משאש, בספר מים חיים (חלק ב סימן קצט): "וטעם דילוג אותם המזמורים דוקא, חיפשתי ולא מצאתי שום טעם לזה. ואשר אנכי אחזה לי, הוא, לפי שלא רצו לדלג מזמור שלם, רק שני חצאי מזמורים, ובחרו בחציים התחתון, שלא לדלגם, לפי שיש בהם ברכות טובות והודאות וזכירת ירושלים, וכמ"ש בתוככי ירושלים (תהלים קטז). ועוד כי מזמור ראשון, שהוא הללויה, כלו מדבר על ענין השגחת ה' על הדל והאביון וכו', שהיא אחת מעיקרי הדת, ומזמור בצאת ישראל, כלו מדבר על יציאת מצרים וקריעת ים סוף ומתן תורה וכו', ומזמור מן המצר כלו עיקר, כי הוא מודה על ההצלה מצרה, והודאה לה', ולכן לא רצו לדלג מהם מאומה, ורק בחרו לדלג מהנז' מהטעם הנ"ל".

נוהגין בכל ארץ ישראל וסביבותיה (יז). הגה: ויש אומרים דגם יחיד מברך עליו (יח) (טור בשם הרא"ש ור"ת). וכן נוהגין במדינות אלו (יט). ומכל מקום יזהר אדם לקרות בצבור כדי לברך עליו עם הצבור (כ). ויש אומרים דכשיחיד קורא, אומר לשנים שיאמרו עמו ראשי פרקים, דאז הוי כרבים (כא) (מרדכי פ' במה מדליקין ואגור בשם שוחר טוב). ונהגו כן בהודו (כב) ולא ב'אנא' (כג).

סעיף ג

^ט בענין הפסוקים שכופלין בו, וכן בפסוקים ששליח ציבור אומר
^ט טור מהא דסוכה לח, ב מיייתי מנהג קריאת ההלל וכתב הר"ן שם מנהגא קרי ליה היכא דנהוג נהוג וכו'.

שולחן ערוך כפשוטו

(יז) וכן נוהגין בכל ארץ ישראל וסביבותיה – וזה מנהג הספרדים, ברוב המקומות. אם כי בחלק מקהילות הספרדים נהוג ששליח הציבור מברך. אבל במקום שאין מנהג, לא יברכו
 (יח) דגם יחיד מברך עליו – לדעתם, מאחר ופשט מנהג אמירת ההלל בראש חודש בכל ישראל, חובה לאומרו. על כן, ניתן לומר "אשר קדשנו במצוותיו וציוונו".
 (יט) וכן נוהגין במדינות אלו – וכך נוהגים כל בני אשכנז.
 (כ) כדי לברך עליו עם הצבור – לחשוש לכתחילה לשיטה, שחייבה לברך רק בציבור.
 (כא) דאז הוי כרבים – כי בדרך זו, הוא לוקח בחשבון, ככל האפשר, את השיטה שעיקר מצוות ההלל, תוקנה בציבור.
 (כב) ונהגו כן בהודו – כי המילה "הודו" היא לשון רבים, ומיעוט רבים הוא שניים, לכל הפחות.
 (כג) ולא ב'אנא' – כי אין במילה זו כל רמז, שאומר לשניים. למעשה, כתבו הפוסקים כי זו זהירות לכתחילה, אבל אין צורך לחפש אחרי שניים. עם זאת, גם מי שלא יכול להתפלל מידי יום במניין, יעשה מאמץ גדול יותר, לפחות בראש חודש, להתפלל במניין.

והקהל עונים אחריו, כל מקום כפי מנהגו (כד).

סעיף ד

ל'ענין הפסקה, אפילו באמצע, שואל בשלום כאדם, שהוא צריך לנהוג בו כבוד, ומשיב שלום לכל אדם, אבל בענין אחר לא יפסיק (כה). הגה: ודוקא בראש חודש ופסח בימים שאין גומרים הלל (כו), אבל כשגומרים אותו, לענין הפסקה, דינו כמו בקריאת שמע (כז) ועיין לקמן סימן תפח סעיף א (כח).

מ'ימרא דרבא ברכות יד, א. ה'רא"ש שם ורוב המפרשים.

שולחן ערוך כפשוטו

(כד) כל מקום כפי מנהגו – כאשר כופל שליח הציבור, ואחריו כל הציבור, את הפסוקים, מוסיף הדבר לשמחה שבאמירת ההלל. וטוב ונכון לשיר בפסוקי ההלל, כהודאה הבוקעת מן הלב.

(כה) אבל בענין אחר לא יפסיק – אף לנוהגים שלא לברך על ההלל, היא עדיין מוגדרת תפילה חשובה, שצריך לאומרה ברצף ובשירה. עם זאת, מקילים בדיני הפסק בהלל, יותר מהפסק באמצע ברכה.

(כו) בימים שאין גומרים הלל – ההלל הנאמר בתפילת ימי פסח, מיום השני של החג עד סופו, אינו אלא מנהג. על כן הושווה דין קריאתו, לדינו בראש חודש.

(כז) דינו כמו בקריאת שמע – שדינו חמור יותר. באמצע פרק, שואל בשלום אביו או רבו, ומשיב שלום לאדם מכובד. בין פרק לפרק, שואל בשלום איש מכובד, ועונה לכל אדם. אמנם למעשה, אין אביו או רבו מצפים שיגידו להם שלום, באמצע אמירת ההלל. ובני אדם היודעים את חשיבות התפילה, לא ייגשו למתפלל, כדי להגיד לו שלום. אבל אם בכל אופן ארע הדבר, הדין הוא כנתבאר. ואם שומע "ברכו" או "קדיש", או "קדושה", צריך להפסיק באמצע, ולענות.

דברי הרמ"א מרחיבים את דברי המחבר, ואין כאן מחלוקת.

(כח) לקמן סימן תפח סעיף א – שם מבואר כפי שהסברנו.

מע"ף ה

לאם הפסיק בו ושהה, אפילו שהה כדי לגמור כולו, אינו צריך לחזור לראש (כט).

^לראש השנה לד, ב.

מע"ף ו

הקורא הלל למפרע (ל), לא יצא. (טעה (לא), יחזור למקום שטעה בו

(לב)) (רבינו ירוחם).

^ממגילה יז, א.

מע"ף ז

מצות קריאת הלל מעומד (לג).

^נשיבולי הלקט בשם הר"מ.

שולחן ערוך כפשוטו

(כט) אינו צריך לחזור לראש – דין זה נכון אף לשיטת רמ"א, שהכריע בדיני קריאת שמע, כי המפסיק ונמשכה שהייתו משך זמן, כדי לקרוא את כולה, צריך לחזור ולקרוא. אבל אין זה אלא בקריאת שמע, שעיקרו מן התורה. מה שאין כן בהלל, שמקור דינו מדרבנן, אפילו כשאומרים הלל שלם, אין צריך לחזור, אפילו שהה כדי לגמור את כולו.

(ל) למפרע – כלומר, לא קרא את פרקי התהלים של הלל, לפי סדרם.

(לא) טעה – כלומר דילג בטעות, על אחד הקטעים.

(לב) יחזור למקום שטעה בו – ומשם ימשיך עד הסוף, כולל הקטעים שכבר אמר.

(לג) מעומד – כי אנו אומרים "הללו עבדי השם", ועבדים עומדים בכבוד, בהתייצבם מול רבם. ואם ישב, יצא ידי חובתו.

סימן תכ"ג

סדר קריאת התורה בראש חודש, ובו ד' פעיפים.

משה רבנו תיקן להזכיר במועדים את עניין המועד, על ידי קריאת פרשייה בתורה, העוסקת במועד זה. כפי שדרשו חכמים על הפסוק "וידבר משה את מועדי ה'", אל בני ישראל¹, מצוותן שיהיו קורין אותן, כל אחד ואחד בזמנו¹. על כן בראש חודש, שגם הוא נקרא מועד², קוראים בתורה את הפסוקים העוסקים בראש חודש. דיני קריאת התורה בראש חודש, מובאים בסימן זה.

פעיף א

^אאומר קדיש תתקבל (א) וכו' ^בומוציאין ספר תורה וקורים בו ארבעה, אין פוחתין מהם ואין מוסיפין עליהם (ב) ואין מפטירין בנביא (ג).

^אטור. ^במשנה מגילה כא, א.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) **קדיש תתקבל** – זהו קדיש שלם, שבאחד המשפטים בו, מבקשים שיתקבלו תפילותינו. קדיש זה נאמר בסיום התפילה. בראש חודש ישנן שתי תפילות, שחרית ומוסף. ובסוף ההלל, מסתיימת תפילת שחרית, לכן יש לומר קדיש תתקבל. גם בסיום תפילת מוסף, אומרים קדיש זה.

(ב) **ואין מוסיפין עליהם** – כי זה יום עבודה רגיל, ואנשים צריכים לצאת, הלכך אין להטריח את הציבור.

(ג) **ואין מפטירין בנביא** – מן הסיבה הנזכרת, שלא להטריח את הציבור.

1. מגילה ל"ב, א'.

2. כמבואר בגמרא (שבועות י, א) "ראש חודש נמי איקרי מועד".

סעיף ב

(ד) וקורא הכהן שלשה פסוקים שהם: וַיִּדְבֹּר, צו, וְאָמַרְתָּ (ה). יְלוּי חוזר וקורא וְאָמַרְתָּ, וקורא אֶת הַכֶּבֶשׂ אֶחָד, וְעִשִּׂירִית הָאֵיפָה (ו). וישראל קורא עֹלֹת תָּמִיד עד וּבְרָאשֵׁי חֲדָשֵׁיכֶם (ז). ורביעי קורא וּבְרָאשֵׁי חֲדָשֵׁיכֶם, עד הסוף (ח).

¹שם וכרב.

שולחן ערוך כפשוטו

(ד) **הקדמה לסעיף** – להבנת סעיף זה נקדים מספר הלכות. עיקר הקריאה של ראש חודש היא בפסוקי קורבן ראש חודש, הכתובים בפרשת פנחס. סך הפסוקים של פרשת ראש חודש הוא, חמישה פסוקים. אלא שלא ניתן להסתפק בחמישה פסוקים, כי חובה לקרוא לכל הפחות, ארבעה עולים. וכל עולה קורא לפחות שלושה פסוקים, ונדרשים בסך הכל, שנים עשר פסוקים. על כן מחברים שתי פרשיות נוספות, הכתובות לפני פרשת ראש חודש. האחת, פרשת קורבן התמיד, הרלוונטית לכל יום, ובה שמונה פסוקים. והאחרת, פסוקי הקורבנות של שבת, הכתובה בין שתיהן, ובה סך הכל שני פסוקים.

את הפרשיה הראשונה, לא ניתן לחלק, לכאורה, ליותר משני עולים. כי יש בה רק שמונה פסוקים. את הפרשיה השנייה, אי אפשר לתת לעולה אחד, כי יש בה רק שני פסוקים. ואת פרשיית ראש חודש, גם לא ניתן לחלק לשניים, כי יש בה חמישה פסוקים. על פי זה נבין, את הפתרון המובא כאן, לבעיה זו.

(ה) **וַיִּדְבֹּר, צו, וְאָמַרְתָּ** – שהם שלושה פסוקים, מפרשיית קרבן התמיד.

(ו) **וקורא אֶת הַכֶּבֶשׂ אֶחָד, וְעִשִּׂירִית הָאֵיפָה** – הלוי קורא את הפסוק השלישי, הרביעי והחמישי, מפרשה זו. ואף שאין להתחיל פרשייה, בפחות משלושה פסוקים מתחילתה, כאן אין ברירה, לכן מתחילים מהפסוק השלישי.

(ז) **עד וּבְרָאשֵׁי חֲדָשֵׁיכֶם** – השלישי קורא את הפסוקים, השישי השביעי והשמיני, ומוסיף את שני הפסוקים של שבת.

(ח) **עד הסוף** – העולה האחרון יקרא את חמשת הפסוקים, של פרשיית ראש חודש.

סעיף ג.

^אאומר קדיש (ט) ואשרי ובא לציון, ואין אומרים יענך ה' ביום צרה (י), ומחזיר ספר תורה למקומו (יא) ועומדים להתפלל תפלת מוסף, ומחזיר שליח ציבור התפלה ^יואומר קָתֵר (יב), וכשמגיע לְמֵלֵא כֵל הארץ כבודו, אומר, לעומתם משבחים, כמו בקדושת שחרית (יג), ואחר שסיים חזרת התפלה אומר קדיש ^אואומר מזמור (תהלים קד) בְּרַכֵּי נַפְשֵׁי אֶת ה' (יד).

^יטור. ^ישיבולי הלקט בסימן מה וכן הוא מנהג ספרדים. ^אטור בשם מנהג ספרד.

שולחן ערוך כפשוטו

(ט) **אומר קדיש** – לאחר קריאת התורה.

(י) **ואין אומרים יענך ה' ביום צרה** – בראש חודש, בניגוד לכל יום, מדלגים על פרק תהילים זה (הנאמר בסוף התפילה, ומתחיל במילים יענך ה' ביום צרה), משום שאינו יום צרה.

(יא) **ומחזיר ספר תורה למקומו** – אחר אשרי ובא לציון. יש נוהגים להכניס את ספר התורה לפני אמירת אשרי, וכל אחד ינהג כמנהג המקום.

(יב) **ואומר קָתֵר** – יש הבדל בין הקדושה הנאמרת בשחרית, לזו הנאמרת בתפילת מוסף של שבת ויום טוב. המשפט הפותח את קדושת שחרית, הוא "נעריצך ונקדישך". אך במוסף, הוא פותח במילים "כתר יתנו לך". אצל האשכנזים, המשפט הפותח בתפילת שחרית הוא "נקדש את שמך בעולם", ובמוסף, "נעריצך ונקדישך". מלמד כאן המחבר, שבראש חודש נוהגים כמו בימים טובים, ומתחילים את קדושת מוסף במילים "כתר יתנו לך". עם זאת, למנהג האשכנזים, אומרים גם במוסף "נקדש את שמך בעולם", כמו בשחרית.

(יג) **כמו בקדושת שחרית** – כוונתו, שבמוסף של ראש חודש, רק המשפט הראשון של קדושה נאמר כמו ביום טוב. אבל המשך הקדושה, נאמר כמו בימי החול.

(יד) **בְּרַכֵּי נַפְשֵׁי אֶת ה'** – הואיל וראש חודש מוזכר בו, בפסוק "עשה ירח

סעיף ד

נוהגים לחלוץ תפילין כשרוצים להתפלל מוסף (טו).

שולחן ערוך כפשוטו

למועדים". ופירוש, הקב"ה יצר לבנה, על פיה ייקבעו עתות המועדים³.
 (טו) כשרוצים להתפלל מוסף – לפי הספרדים טעם הדבר הוא, הואיל ואומרים קדושת כתר, לא ראוי שראשי המתפללים יהיו מוכתרים בתפילין, בעת אמירת "כתר יתנו לך"⁴. ולפי האשכנזים, הטעם הוא כדי לסמן שיש בראש חודש מעלה, מעין מעלת יום טוב. ותפילת מוסף, שהיא התפילה המיוחדת בראש חודש, דומה לתפילות הימים הטובים.
 הנוהגים להניח תפילין משך כל היום, יכולים לחזור ולהניח את התפילין לאחר מוסף, כי ראש חודש הוא יום שחייבים בו בהנחת תפילין.
 את התפילין נוהגים לחלוץ לפני מוסף, אחר הקדיש. ויש נוהגים לחלצם ב"ובא לציון". ומי שאין לו מנהג, יחלצם אחרי הקדיש, כפשט הלשון בשולחן ערוך, שכתב "לפני מוסף". כי נותר מעוטרת בתפילין, כמה שיותר. שהרי ראש חודש, הוא יום שחייבים להניח בו תפילין.

3. על פי ילקוט שמעוני, תהלים תתס"ב.

4. כך מובא ברמ"א בסימן כ"ה סעיף י"ג.

סימן תכ"ד

דין הזכרת יעלה ויבא בברכת המזון, ובו סעיף אחד.

סעיף א

^אמזכירין יעלה ויבא בברכת המזון (א), ^בואם לא אמר, אין מחזירין אותו (ב). ואם נזכר קודם שהתחיל הטוב והמטיב, ^גאומר: ברוך שנתן ראש חודש לעמו ישראל לזכרון (ג). הגה: ועיין לעיל סימן קפח סעיף ז (ד).

^אשבת כד, א וברב דתניא כוותיה. ^במימרא בברכות מט, ב. ^גציינתיו בסימן קפח סעיף ז.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) **יעלה ויבא בברכת המזון** – בברכת "רחם וכו' בונה ירושלים". כי ביעלה ויבוא מתחננים על הגאולה, ומתאים לאומרה בברכת "רחם", שגם היא תחינה, לבניית ירושלים מחדש.

(ב) **אין מחזירין אותו** – כי אין חובה לאכול לחם בראש חודש. נמצא כי תוספת זו, אינה מחויבת. ואם שכח לאומרה, אינו צריך לחזור. מה שאין כן בתפילה, שההזכרה בה חובה. ואם לא אמר בה יעלה ויבוא, לא קיים את המוטל עליו, וחייב לחזור.

(ג) **לזכרון** – כל זמן שלא החל בברכת הטוב והמטיב, עדיין לא הסתיימה לגמרי ברכת בונה ירושלים. ויאמר משפט זה, ללא שם ומלכות.

(ד) **לעיל סימן קפח סעיף ז** – שם מבואר, שיש לומר משפט זה, ללא שם ומלכות, לא בפתחה ולא בחתימה¹.

1. המשנה ברורה שם (וגם בס"ק ב כאן, נקט בדעה זו), הביא פוסקים רבים, לדעתם צריך לפתוח בשם, וכך פסק למעשה. אמנם ערוך השולחן נקט, שאין לברך נגד דעת המחבר והרמ"א, וספק ברכות להקל.

סימן תכ"ה

דיני ראש חודש שחל להיות בשבת, ובו ג' מעיפים.

בשבת ראש חודש יש שמחה כפולה, גם של שבת, וגם של ראש חודש. על כן יש שינויים הן בתפילה, הן בקריאת התורה, והן בהפטרה של שבת זו. דינים אלה, מוסברים כאן בסימן.

מע"ף א

^אראש חודש שחל להיות בשבת, ערבית שחרית ומנחה מתפלל שבע (א) ואומר יעלה ויבא בעבודה (ב), ^בואינו מזכיר של שבת ביעלה ויבא (ג), ומוציאין שני ספרים, וקורין באחד שבעה בסדר היום (ד), ובשני קורא מפטיר "וביום השבת ובראשי חדשיכם" עד ^אברייתא ביצה יז, א עירובין מ, ב. ^בטור מרדכי בפרק ב דשבת.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) ערבית שחרית ומנחה מתפלל שבע – כלומר, את תפילת העמידה הרגילה של שבת, שיש בה שבע ברכות.

(ב) יעלה ויבא בעבודה – כמו בימי חול, שיש להזכיר את ראש חודש בברכת רצה.

(ג) ואינו מזכיר של שבת ביעלה ויבא – אין צורך להזכיר את יום השבת ביעלה ויבוא, שנועד לראש חודש. מאחר ותפילת העמידה כולה, עוסקת בשבת.

(ד) וקורין באחד שבעה בסדר היום – מזמנים שבעה עולים, כבכל שבת. למנהג הספרדים, אומרים חצי קדיש, לאחר קריאה זו, ולאחר קריאת מפטיר. אך בני אשכנז נהגו, להניח את הספר השני על התיבה, אחר קריאת שבעה עולים, ולומר חצי קדיש. אבל בסיום קריאת המפטיר, אינם אומרים קדיש.

סוף הפרשה (ה), וּמִפְטִירֵינָה שְׁמַיִם כְּסָאֵי (ו), (ואם מזכיר של ראש חודש, עיין לעיל סימן רפד סעיף ב (ז)), ¹חוֹץ מִרָאשׁ חוֹדֶשׁ אֱלֹל שְׁחַל לַחֲיוֹת בַּשַּׁבָּת שְׁמִפְטִירֵינָה עֲנִיָּה סוּעֶרָה (ח). הגה: ויש אומרים השמים יִמְיָרָא דרב הונא מגילה לא, א. ²מרדכי שם והרב דוד אבודרהם, וכתב עליו הבית יוסף שהוא היה בקי בהני מילי טובא ולכן ראוי לסמוך על דבריו.

שולחן ערוך כפשוטו

(ה) **עד סוף הפרשה** – עבור המפטיר, לא שבים לקרוא את הפסוקים האחרונים של הפרשה, אלא את פרשיית הקורבנות של שבת וראש חודש.
(ו) **ומפטירין השמים כסאי** – בישיבתו פרק ס"ו, פסוקים א' עד כ"ד, שם נזכר ענין ראש חודש.

(ז) **עיין לעיל סימן רפד סעיף ב** – בברכה אחרונה של ברכות ההפטר, שמברכים בה על קדושת היום, לא מזכירים את ראש חודש, כי ההפטר נאמרת רק בגלל שבת.

(ח) **שמפטירין עניה סוערה** – ההפטרות הנקראות בין תשעה באב לראש השנה, אינן קשורות לפרשה, אלא לענייני נחמה. והן קרויות "שבעה דנחמתא", כלומר, שבע הפטרות העוסקות בנחמה. ובראש חודש אלול שחל בשבת, אין דוחים את הפטרת הנחמה, השייכת לשבת זו, ופותחת במילים "עניה סוערה".

בין שבעה עשר בתמוז לתשעה באב, נקראות הפטרות המכונות "שלושה דפורענותא", כלומר, שלש הפטרות של תוכחה. ואם חל ראש חודש אב בשבת, לא דוחים את הפטרת "שמעו", המיועדת לשבת זו, לטובת הפטרת ראש חודש.

כל ההפטרות "שלש דפורענותא" ו"שבעה דנחמתא", נקראים פעם בשנה. בעוד שהפטרת שבת ראש חודש, נקראת בערך פעמיים בשנה. ולא דוחים קריאה ייחודית, לטובת קריאה שכיחה יותר¹. עם זאת, יש נוהגים להוסיף

1. אף שהכלל ההלכתי קובע "תדיר ושאינו תדיר, תדיר קודם", בכל זאת, אין הוא נאמר אלא לגבי סדר של דברים, מה להקדים ומה לאחר. אבל כשמדובר בבחירה בין שני עניינים, לא נאמר כלל זה.

כסאי (ט) (טור ומרדכי פרק בני העיר ומנהגים) **וכן נוהגין במדינות אלו (י).** אבל ראש חודש אב שחל להיות בשבת, **מפטירין שְׁמָעוּ (יא)** (אבודרהם ומרדכי פרק בני העיר ומנהגים), **ויש אומרים השמים כסאי, וכן עיקר במקום שאין מנהג (יב)** (תרומת הדשן סימן יט ומנהגי מהרא"ק). **ואם אירע ראש חודש בארבע פרשיות (יג), מפטירין**

שולחן ערוך כפשוטו

בסוף ההפטרה את הפסוק הראשון והאחרון, של הפטרת שבת ראש חודש, כדי שיהיה היכר לראש חודש.

(ט) ויש אומרים השמים כסאי – הואיל וקרא המפטיר בפסוקי ראש חודש, גם ההפטרה צריכה לעסוק בעניין ראש חודש.

(י) וכן נוהגין במדינות אלו – אמנם למעשה, אין מנהג אחיד אצל אשכנזים. יש הנוהגים כמו הרמ"א. אך יש הנוהגים בזה, כמו המחבר. ובמקום שאין מנהג, יעשו כמו המחבר².

(יא) מפטירין שְׁמָעוּ – ההפטרה השנייה, משלש ההפטרות של תוכחה.

(יב) וכן עיקר במקום שאין מנהג – והמנהג הנפוץ, גם אצל האשכנזים, לקרוא שְׁמָעוּ³.

(יג) בארבע פרשיות – ישנן ארבע שבתות מיוחדות; פרשת שקלים, הנקראת לפני ראש חודש אדר. פרשת זכור, הנקראת בשבת לפני פורים. פרשת פרה הנקראת אחרי פורים, או בשבת שאחר כך. ופרשת החודש, הנקראת בשבת שלפני ראש חודש ניסן.

2. בימינו, מתפללים ברוב המקומות, גם אשכנזים וגם ספרדים, באותו מניין. על כן היכן שאין מנהג קבוע, נכון לקרוא "עניה סוערה", מאחר שגם חלק מן האשכנזים, בשאר מקומות, קוראים הפטרה זו.

3. כך כתב המשנה ברורה (ס"ק ח) בשם הגר"א.

בשל פרשה (יד) (מנהגים), ועיין לקמן סימן תרפ"ה (טו).

סעיף ב

ה'ראש חדש שחל להיות באחד בשבת, מפטירין בשבת שלפניו ויאמר לו יהונתן מחר חֲדָשׁ (טז) (ואין דוחין עניה סוערה, ולא שמעו, משום מחר חֲדָשׁ (יז)) (מנהגים). ואם ראש חדש שני ימים, שבת ויום ראשון, מפטירין השמים כסאי (יח) ונוהגים לומר אחר כך פסוק ראשון ופסוק אחרון מהפטרת ויאמר לו יהונתן, לְזָכַר שֶׁמָּחָר גַּם כֵּן הוּא רֹאשׁ חֹדֶשׁ (יט). הגה: ויש אומרים שאין להפסיק מנביא לנביא (כ) ואין אומרים רק הפטרת ראש חודש (תרומת הדשן סימן כ, ופסקיו סימן צד), וכן ה"ש בגמרא (מגילה לא, א). 'בית יוסף בשם חמיו הרב רבי יצחק טב"ע. 'בית יוסף.

שולחן ערוך כפשוטו

(יד) מפטירין בשל פרשה – לפעמים חל ראש חודש אדר בשבת, וצריך לקרוא אז, את ההפטרה של פרשת שקלים, ולא את של ראש חודש. עוד יתכן, שראש חודש ניסן יחול בשבת. וצריך לקרוא אז, בהפטרה של פרשת החודש, ולא בהפטרת 'שבת ראש חודש'. כי בשתי שבתות אלה, קרא המפטיר, את פרשת שקלים או פרשת החודש. וגם ההפטרה צריכה לעסוק, בעניין בו קרא המפטיר.

(טו) ועיין לקמן סימן תרפ"ה – סימן הדן בדיני ארבעת הפרשיות.

(טז) ויאמר לו יהונתן מחר חֲדָשׁ – בספר שמואל א' פרק כ', פסוקים י"ח עד מ"ב, הפותח במשפט הנכתב לעיל.

(יז) ולא שמעו, משום מחר חֲדָשׁ – גם המחבר סבור כך.

(יח) מפטירין השמים כסאי – כמו בשבת ראש חודש.

(יט) שמחר גם כן הוא ראש חודש – מוסיפים שני פוסקים, מן ההפטרה הנקראת בשבת ערב ראש חודש.

(כ) שאין להפסיק מנביא לנביא – על כן אין להוסיף את שני הפסוקים הללו, בסוף ההפטרה. מנהגם בעבר היה, לקרוא בתנ"ך הכתוב על קלף, והיו גוללים אותו כמו ספר תורה. הואיל וגלילת הספר אורכת זמן, ביקשו להימנע, משום

נוהגין. אבל אם ההפטרה באותו נביא, עושין כן (כא). וכן אם היה חתונה בראש חודש או בשאר שבתות, שאין דוחין ההפטרה (כב).

סעיף ג

^הראש חודש שחל להיות בשבת, כולל במוסף בברכה רביעית שבת וראש חודש ^טוחותם מקדש השבת וישראל וראשי חדשים (כג).

^הציינתו לעיל סעיף א. ^טתוספות והר"ן מהא דאוריב לוי לרבי, ברכות מט, א.

שולחן ערוך כפשוטו

טוחת הציבור, מקריאה בשני מקומות שונים בנביא. אמנם לדעת המחבר, ניתן לקרוא פסוקים אלה בעל פה, או מתוך ספר מודפס.

(כא) עושין כן – כגון שיש חתן בשבת ראש חודש, ושתי ההפטרות כתובות באותו ספר (ישעיהו). במקרה זה, קוראים את שתיהן. אמנם כיום, לא נוהגים לומר את שתי ההפטרות.⁴

(כב) שאין דוחין ההפטרה – במקומות מסוימים נהגו, כשיש חתן בבית הכנסת, לדחות את ההפטרה של פרשת השבוע, ולקרוא בהפטרות שוש אשיש (ישעיהו פרק סא). אך בשבתות מיוחדות, כמו שבת ראש חודש, אין לנהוג כן. כיום, הפך מנהג זה לנדיר מאד.

(כג) וחותם מקדש השבת וישראל וראשי חדשים – גם בשבת וגם בראש חודש, מתפללים תפילת מוסף. לכן תיקנו חכמים נוסח מיוחד, למוסף של ראש חודש שחל בשבת.

4. כך כתב ערוך השולחן סעיף ג'.

סימן תכ"ז

דין ברכת הלבנה וזמנה, ובו ד' פעיפים.

מצוה לברך על הירח, בתחילת החודש. עניין הברכה הוא, לברך את ה' על יצירת גרמי השמים, הפועלים בצורה סדירה, ומעידים על גדולת בוראם.

פעיף א

^אהרואה לבנה בחידושה מברך: אשר במאמרו ברא שחקים (א) וכו'. הגה: ואין לקדש החדש אלא בלילה, בעת שהלבנה זורחת ונהנין מאורה (ב) (אגור).
^אברייתא ביצה יז, א עירובין מ, ב.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) אשר במאמרו ברא שחקים – נוסח הברכה כולה, נדפס בסידורים. נשים נהגו שלא לברך¹.

נחלקו הפוסקים, אם העיוור מברך. יש שנקטו כי עליו להימנע מלברך, אלא ישמע הברכה מאחר, כי אינו רואה את הלבנה, וכך נוהגים הספרדים². אך מנהג אשכנז, שגם עיוור מברך³.

(ב) ונהנין מאורה – ברכה זו היא הודאה לה', על אור הירח, המאיר בלילה. ואם אינו נהנה מאורה, כגון שכוסתה בעננים, והיא כמעט לא נראית, לא יברך. אך אם הראיה נחלשה רק במעט, בגלל עננים דקים, יכול לברך. מן הטעם הזה לא יברך גם בבין השמשות, אז עדיין לא נהנים מאורה.

1. גם בנות אשכנז הנוהגות לברך על מצוה שהזמן גרמא, נהגו שלא לברך את ברכת הלבנה. עם זאת, הבוחרת לברך, אינה עוברת על איסור, כמפורש במאירי (סנהדרין מב, א).

2. כף החיים אות ב.

3. משנה ברורה ס"ק א'.

סעיף ב

^באין מברכין על הירח אלא במוצאי שבת כשהוא מבושם ובגדיו נאים (ג). הגה: ודוקא אם ליל מוצאי שבת הוא קודם עשרה בחדש, אז ממתינין עד מוצאי שבת. אבל אם הוא אחר כך, אין ממתינין עד מוצאי שבת שמא יהיו שני לילות או שלשה או ארבעה עננים, ולא יראו הלבנה, ויעבור הזמן (ד). וכשמקדשין אותה בחול יש ללבוש בגדים נאים (ה), (תרומת הדשן סימן ל"ה). אין מקדשין הלבנה קודם תשעה באב (ו) ולא קודם יום הכיפורים (ז) (מהרי"ל). ובמוצאי יום הכיפורים מקדשין אותה, דאז שורין ^יטור בשם מסכת סופרים.

שולחן ערוך כפשוטו

(ג) **כשהוא מבושם ובגדיו נאים** – וגם, בדרך כלל, מתפללים אז בציבור, ומקיימים בברכה זו את דברי הכתוב (משלי יד, כח) "בָּרַב עָם, הַדֶּרֶת מְלֶךְ". ודווקא ברכה זו, שתכליתה לברך את ה' על גרמי השמים, ראויה שתיאמר בנוכחות רבים, שיברכו יחד. כי זה יסוד אמונתנו, שכל העולם תלוי ברצונו של הבורא.

(ד) **ויעבור הזמן** – ההמתנה עד מוצאי שבת, אינה מעיקר הדין, אלא חומרא לכתחילה. ובארצו של הרמ"א היה שכיח, שהשמים כוסו בעננים, במשך ימים מרובים. אבל כאן בארץ ישראל, הדבר פחות שכיח.

(ה) **יש ללבוש בגדים נאים** – גם זה לכתחילה. ולמעשה, אין לבישת בגדים יפים, מעכבת את הברכה.

(ו) **קודם תשעה באב** – כי זו תקופה של צער ואבל על החורבן, ולא זמן של שמחה.

(ז) **ולא קודם יום הכיפורים** – כדי לברך במוצאי הצום, כשרויים בשמחה, על העוונות שהתכפרו. יש נוהגים לברך לפני יום כיפור, כדי להרבות זכויות. וכל המנהגים טובים.

בשמחה (ח) אבל לא במוצאי תשעה באב או שאר תענית (ט) (דעת עצמו). ואין מקדישין אותה במוצאי שבת שחל בו יום טוב (י) (מהרי"ל הלכות יום טוב). ¹ותולה עיניו (יא) ומיישר רגליו ומברך (מעומד) (יב) (טור) ואומר שלש פעמים: סימן טוב תהיה לכל ישראל, ברוך יוצרך וכו' (יג). הגה: ורוקד שלש פעמים כנגדה (יד) ואומר: כשם שאני רוקד כו', ואומר: 'תפול' שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(ח) דאז שורין בשמחה – כי התכפרו העוונות. ולא מחכים למוצאי שבת, הבאה אחריו.

אָבֵל היושב שבעה, חייב בקידוש לבנה, כמו שחייב בכל המצוות. ויש ממתנינים לתום השבעה, אם יש זמן.

(ט) לא במוצאי תשעה באב או שאר תענית – כי אין זה זמן של שמחה מיוחדת, ואם אפשר, יש להמתין עד מוצאי שבת. אמנם במקומות רבים נהגו לקדש במוצאי תשעה באב, כי תשעה באב נקרא מועד.

(י) שחל בו יום טוב – וגם בשבת, לא נוהגים לקדש את הלבנה. אמנם כתבו הפוסקים, שאם לא יוכלו לקדש אחר כך, יקדשו בשבת ובליל יום טוב. למעשה, פסח וסוכות חלים ביום ט"ו לחודש, ואם לא קידשו עד החג, לא יוכלו לקדש אחר כך, ולכן יש לברך בליל החג. אך לאחר חג שבועות החל בו' סיון, שייך דין זה, אם חלפו שבעה ימים מהמולד.

(יא) ותולה עיניו – יביט על הירח, ואחר כך יברך. ואין צורך להסתכל עליו כל זמן הברכה.

(יב) ומברך מעומד – בגמרא אמרו (סנהדרין מב, א) כל המברך על החֲדָשׁ בזמנו, כאילו מקבל פני שכינה. כלומר, בברכה זו מתעורר האדם להתבונן על חידוש הבריאה⁴. הואיל וכך, צריך שיברך מעומד.

(יג) ברוך יוצרך וכו' – הכל כמובא בסידורים.

(יד) ורוקד שלש פעמים כנגדה – יש גם מנהג לומר עלינו לשבח, לאחר ברכת

4. כך כתב המאירי שם.

עליהם' וגו' ולמפרע (טו): 'כאבן ידמו' כו' שלש פעמים, ויאמר לחבירו שלוש פעמים: שלום עליך, ומשיב הוי כשואל (טז) (טור). ונוהגין לומר: דוד מלך ישראל חי וקיים, שמלכותו נמשל ללבנה, ועתיד להתחדש כמותה (יז), וכנסת ישראל תחזור להתדבק בבעלה שהוא הקדוש ברוך הוא, דוגמת הלבנה המתחדשת עם החמה שנאמר (תהילים פד, יב): 'שמש ומגן ה''. ולכך עושין שמחות ורקודין בקידוש התקדש, דוגמת שמחת נשואין (יח) (בחיי פרשת וישב (בראשית לח, ל) ודעת עצמו).

סעיף ג

^טעד אימתי מברכין עליה, עד ט"ז מיום המולד, ולא ט"ז בכלל (יט)
^ישם בסנהדרין (מב, א) וכנהרדעי.

שולחן ערוך כפשוטו

הלבנה, כדי להצהיר שכוונתנו במעמד זה, להלל את השם על הבריאה, ולא חס ושלוש, להעניק כבוד ללבנה⁵.

(טו) 'תפול עליהם' וגו' ולמפרע – כלומר, יתחיל את המשפט במילה האחרונה, וימשיך בסדר הפוך, עד המילה הראשונה. כסימן על הניצחון, בו יינגפו האויבים מכל צד.

(טז) ומשיב הוי כשואל – זה מנהג אשכנז. ואין צריך גם לשאול שלש פעמים, וגם להשיב שלש פעמים. אלא שבסך הכל, יהיו שלש פעמים.

(יז) ועתיד להתחדש כמותה – כמו שהירח מתכסה ונעלם לחלק מהזמן, ובסוף מתגלה. כך גם המשיח, כעת הוא אמנם איננו, אך בסוף ודאי יבוא ויתגלה.

(יח) דוגמת שמחת נשואין – על כן יש נוהגים לרקוד, אחרי ברכת לבנה. וכדין הם עושים, כפי שכתב כאן הרמ"א.

(יט) ולא ט"ז בכלל – כלומר חמישה עשר ימים, אחר שנראה הירח. תזמון זה, אינו תואם תמיד את תאריכי החודש. ולפעמים יוצא שחמשה עשר יום, מיום שנראתה הלבנה, חל יום אחד, לפני ט"ו בחודש.

5. על פי ביאור הלכה, ד"ה ומברך מעומד.

(ואין לקדש אלא עד חצי כ"ט י"ב תשצ"ג מן המולד (כ)) (תשובת מהרי"ל).

סעיף ד

האין מברכין עליה עד שיעברו שבעת ימים עליה (כא). הגה: ואין

ההרי" גיקטליא בעל שערי אורה בתשובה.

שולחן ערוך כפשוטו

(כ) חצי כ"ט י"ב תשצ"ג מן המולד – אורכו של כל חודש הוא בסך הכל 29 ימים, 12 שעות, ועוד 793 חלקי שעה (השעה חולקה ל-1080 יחידות).⁶ כלומר, 44 דקות. חצי מזמן זה הוא סך הכל 14 יום 18 שעות, ו-22 דקות $22 = 396 \times 0.0555555555555556 = 60 / 1080$. זמן זה קרוב מאוד, בדרך כלל, לדעת המחבר.

(כא) עד שיעברו שבעת ימים עליה – שאז נהנים ממש, מאורה של הלבנה. ויש הרבה אשכנזים הנוהגים על פי הגר"א, ומברכים עליה בחלוף שלושה ימים.⁷

6. כך הסביר הרמב"ם: "היום והלילה ארבע ועשרים שעות בכל זמן, שתיים עשרה ביום ושתיים עשרה בלילה, והשעה מחולקת לאלף ושמנים חלקים, ולמה חלקו השעה למנין זה, לפי שמנין זה יש בו חצי ורביעי ושמיני ושליש ושתות ותשיע וחומש ועישור, והרבה חלקים יש לכל אלו השמות" (הלכות קידוש החודש ו, ב).

7. המקור על פיו ממתניין עד שבעה ימים, כפי שהביא הבית יוסף, הוא על פי קבלה. אבל מדברי הגמרא (סנהדרין סוף מא, ב) נראה, שאין מניעה לברך לפני כן. כי נחלקו שם חכמים, רק לגבי סוף הזמן, אם הוא עד שבעה ימים, או חצי החודש. אך לגבי תחילת הזמן, ממתני אפשר לברך, כלל לא נחלקו. ולדעת האמורא הסבור, כי אפשר לברך רק עד שבעה ימים, ודאי חובה לברך לפני השביעי בחודש. מכאן מוכח, שאין מניעה לברך לפני כן. וכך פסקו רוב הראשונים, והתירו לברך לפני כן. וממילא ראוי לעשות כן, כדי להיות בכלל "זריזין מקדימים למצוות". וכך נהג אבי מורי הרב משה בוצ'קו זצ"ל.

אם כי נדרשים אנו לבאר, מאיזה טעם צעד המחבר בעקבות חכמי הסוד. הלוא במחלוקת בין הקבלה לתלמוד, הולכים אחרי התלמוד. ונראה, כי לאחר שהוכרעה הלכה כדעה, לפיה זמן ברכת הלבנה הוא עד חצי החודש. נמצא כי אין סתירה בהמתנה לשבעה ימים, למובא בתלמוד. לכן, מן הראוי להתחשב בדעת הקבלה. כך נראה לי בטעמו של המחבר.

לפי הסבר זה, גם למחבר אין איסור לברך לפני כן. על כן הנוהגים על פי הגר"א, אינם סותרים את דברי המחבר. אמנם מי שאין לו מנהג ברור, ימתין עד סוף שבעה ימים, כדברי המחבר, וכדעת

מקדשין הלבנה תחת הגג (כב) (הגהות אלפסי החדשות).

שולחן ערוך כפשוטו

(כב) ואין מקדשין הלבנה תחת הגג – גם זה לכתחילה. חולה שאינו יכול לצאת מביתו, ורואה את הלבנה דרך החלון, יכול לברך.

הרמ"א, שלא חלק עליו, ועל פי שנים עדים יקום דבר. עוד יש להוסיף על כך, שהמתנה בת שבעה ימים, איננה מוסכמת על כל המקובלים, והאריז"ל נהג להקדים ולברך, בתחילת החודש.

סימן תכ"ז
בשראש חודש שני ימים, היאך כותבין בשטרות,
ובו פעיף אחד.

ראש חודש נמשך לפעמים יומיים. עובדה זו עוררה דיון, כיצד לכתוב תאריך, בחוזים הנחתמים בראש חודש.

פעיף א

^אכשראש חודש שני ימים, כותבין בשטרות ביום הראשון: ביום ראש חודש שהוא יום שלשים, לַחֲדָשׁ שְׁעֵבֶר (א). (וְהַמִּנֵּן לַחֲדָשׁ מִיּוֹם הַשְּׁנִי, וְכוֹתֵבִין בּוֹ בְּאַחַד לַחֲדָשׁ (ב)) (טור). הגה: כשמעברין השנה, כותבין באדר ראשון: אדר, סתם, ובשני: אדר השני (ג) (טור).
^אטור, וכן כתב באבן העזר סימן קכו, בשם רבנו פרץ.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) **שהוא יום שלשים לחדש שעבר** – כגון "ראש חודש ניסן, שהוא יום שלשים לחודש אדר".
 (ב) **וכותבין בו באחד לַחֲדָשׁ** – כגון "ביום אחד, לחודש ניסן".
 (ג) **ובשני: אדר השני** – יש חולקים וסוברים שאדר סתם, הוא אדר שני. לכן למעשה, נכון לפרט אדר הראשון, ואדר השני. וכך נוהגים היום, כשממלאים פרטים בכתובה¹.

1. ולגבי כתיבת התאריך בגט, עיין באבן העזר, סימן קכ"ו.

סימן תכ"ח

סדר קביעת המועדים וקריאת הפרשיות, ובו ח' סעיפים.

הלוח העברי הושתת על חודשי הלבנה. בכל חודש, אחר חלוף 29 ימים וחצי, ועוד פחות משעה, מתחדשת הלבנה. אבל החודשים נמנים כתקופה של ימים שלימים. לכן חלק מן החודשים הם בני 29 ימים, וחלקם בני שלושים יום. אורך השנה העברי נקבע על פי הממוצע, בין שנת לבנה לשנת השמש, כפי שצוינו בפסוק (דברים טז, א) "שָׁמֹר אֶת חֹדֶשׁ הָאָבִיב", וכמו שפירשה הגמרא (ראש השנה כא, א) "שמור אביב של תקופה, שיהא בחדש ניסן". במילים אחרות, צייתה התורה לחוג את הפסח, בחודש האביב.

פירוש הענין הוא, שנת הלבנה אורכת כ-354 יום בערך, ושנת החמה אורכת כ-365 יום בערך. נמצא כי שנה בת שנים עשר חודשי לבנה, נשלמת 11 ימים קודם סיום שנת החמה. ובחלוף שלש שנים, יתהווה פער בן חודש ימים, בין שנת הלבנה לשנת החמה. ואם לא נקפיד על תיאום מוחלט בינם, לא יצא חג הפסח בחודש האביב. הפתרון הוא הוספת חודש בשנה, מפעם לפעם, ושנה כזו קרויה "שנה מעוברת".

הנהיגו חכמינו, מסדרי הלוח, כי במחזור של 19 שנים, יהיו שבע שנים מעוברות, בהם שני חודשי אדר, והם השנים 3, 6, 8, 11, 14, 17, 19.¹ מלבד זאת, העניקה התורה סמכות הלכתית לחכמים, לקביעת יום ראש חודש. עובדה שמשפיעה על היום הראשון של החודש, שאינו תואם תמיד, ליום חידוש הלבנה. חכמינו, מסדרי הלוח, קבעו ימים מסוימים כראש חודש, כשסידרו את לוח השנה. מפאת חישובים וטעמים שונים, שיוסברו בסימן זה. חודש בן שלושים יום נקרא "חודש מלא", ובן 29 יום "נקרא חודש חסר". תשרי לעולם מלא, חשוון וכסליו, פעמים שניהם מלאים, פעמים שניהם חסרים, ופעמים חשוון חסר וכסליו מלא. טבת תמיד חסר, שבט תמיד מלא.

1. אם תרצה לדעת, באיזו שנה מן המחזור אנו מצויים, חלק את השנה העברית ב-19, והשארית, היא השנה בה נמצאים במחזור. כגון שנת תשפג, היא שנת 5783. חלק אותה ב-19, ותקבל 304, עם שארית של 7. נמצא ששנת תשפג היא השנה השביעית במחזור זה, ואינה מעוברת.

אדר תמיד חסר, מלבד שנה מעוברת, אז אדר ראשון מלא, ואדר שני חסר².
ניסן מלא, אייר חסר, סיון מלא, תמוז חסר³, אב מלא, אלול חסר. שנה בה
חשון וכסליו חסרים, נקראת "שנה חסרה". כששניהם מלאים, היא קרויה
"שנה מלאה". אם האחד מלא והאחר חסר, היא קרויה "שנה כְּסָדְרָה"⁴.

סעיף א

^אאלו הימים שאין קובעים בהם המועדים (א); לא אד"ו ראש השנה
(ב), ולא גא"ו יום הכיפורים (ג), ולא זב"ד פורים (ד), ולא בד"ו
^אטור.

שולחן ערוך כפשוטו

(א) **שאיין קובעים בהם המועדים** – מסדרי לוח השנה לא הקפידו שראש
חודש יחול תמיד ביום חידוש הלבנה. כי התורה, שציוותה לקדש את החודש,
העניקה להם כח ותוקף הלכתי לשנות ביום, את תחילת החודש, כפי הנאמר
בפסוק "החודש הזה לכם". המילה "לכם" מלמדת על הכוח שניתן ביד חכמים,
להזיז ביום, את תחילת החודש, כאשר יש צורך לדאוג לצרכים מסוימים. כגון,
שיום כיפור לא יחול בימי שישי או ראשון, כדי שלא יהיו שני ימים רצופים,
האסורים לגמרי במלאכה. וכדי שהושענא רבא, היום האחרון של סוכות, בו
מקיימים את מנהג נטילת ערבות, לא יחול בשבת. כי אי אפשר לדחות אותו
למחר, שהוא יום טוב שמיני עצרת.

(ב) **לא אד"ו ראש השנה** – לא יחול ראש השנה בימי ראשון, רביעי ושישי.
(ג) **ולא גא"ו יום הכיפורים** – על כן לא יחול יום הכיפורים בימי שלישי⁵, שישי
וראשון.

(ד) **ולא זב"ד פורים** – י"ד אדר לא יחול בימי שבת, שני ורביעי.

2. קבעו זאת חכמינו, מסדרי הלוח, כדי שתמיד יהיו שלושים יום, בין פורים לפסח.

3. כדי שיהיו בכל שנה, שלושה שבועות בדיוק, בין שבעה עשר בתמוז ותשעה באב.

4. כלומר, הואיל וחודשי השנה באים לפי סדר, האחד מלא, והבא אחריו חסר, וכן הלאה, לכן
זכתה לכינוי "שנה כסדרה".

5. כי אם יחול יום כיפור ביום שלישי, יחול הושענא רבא ביום שבת.

פסח (ה), ולא גה"ז עצרת והושענא רבה (ו), לא ג' חנוכה (ז), ולא אג"ז צום אסתר (ח), ולא בד"ו צום תמוז ואב (ט). לעולם ביום שיחיה פורים יהיה ל"ג לעומר, וסימן פל"ג (י), וביום שיחיה חנוכה יהיה עצרת (יא), כשיהיו כסדרן או חסרים (יב).

סעיף ב

באלו הימים שהוקבעו בהם ראשי חדשים ולא בזולתם; ניסן אגה"ז (יג), אייר בגה"ז, סיון אגד"ו, תמוז אגה"ו, אב בדו"ז, אלול אבד"ו, שם.³

שולחן ערוך כפשוטו

(ה) **ולא בד"ו פסח** – יום ראשון של פסח, לא יחול בימי שני, רביעי ושישי.
 (ו) **ולא גה"ז עצרת והושענא רבה** – שבועות והושענא רבה לא יחולו בימי שלישי, חמישי ושבת.
 (ז) **לא ג' חנוכה** – ראשון של חנוכה, לא יחול ביום שלישי.
 (ח) **ולא אג"ו צום אסתר** – י"ג אדר, שהוא יום תענית אסתר, לא יחול בימי ראשון שלישי ושישי.
 (ט) **ולא בד"ו צום תמוז ואב** – שבעה עשר בתמוז ותשעה באב, לא יחולו בימי שני רביעי ושישי.
 (י) **וסימן פל"ג** – פ' מסמל את הפורים, שיחול באותו יום בו יחול ל"ג בעומר, בי"ח אייר.
 (יא) **יהיה עצרת** – הכוונה הפוכה, כלומר, ביום מן השבוע, בו יחול חג השבועות, יחול יומו הראשון של חנוכה, הבא אחריו.
 (יב) **כשיהיו כסדרן או חסרים** – יומו הראשון של חנוכה, יחול ביום בו חל שבועות, רק בשנה חסרה, ובשנה כסדרה, כשחודש חשון חסר. אבל בשנה שלימה, כאשר חודש חשון מלא, יחול היום הראשון של חנוכה, ביום השבועי, הבא אחר חג השבועות.
 (יג) **ניסן אגה"ז** – האותיות מסמנות את ימי השבוע. לדוגמא חודש ניסן, יכול לחול רק בימי ראשון, שלישי, חמישי או שבת.

תשרי בגה"ז, מרחשון גדו"א, כסליו א"ב ג"ד ה"ו, טבת אבגד"ו, שבט בגדה"ז, אדר זבד"ו. (ובעיבור, אדר הראשון בדה"ז ושני בדו"ז).

סעיף ג

(יד) ¹סימן לקביעת המועדים; א"ת ב"ש, ג"ר ד"ק, ה"ץ ו"ף, פירוש: ביום ראשון של פסח יהיה לעולם תשעה באב וסימן (במדבר ט, יא): על מצות ומרורים יאכלוהו (טו). ביום ב' בו שבועות, וביום ג' בו ראש השנה, ביום ד' בו קריאת התורה שהוא שמחת תורה (טז), ביום ה' בו, צום כיפור. ביום ו' בו, פורים שעבר (יז).

שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(יד) **הקדמה לסעיף** – אותיות האלפא ביתא זוגו בסדרת האותיות "אתבש", ראשונה עם האחרונה, שניה עם זו שלפני האחרונה, וכן על זה הדרך. בסעיף זה, אותיות א' ב' מסמלות את ימי הפסח, וכנגדם, האותיות האחרונות, מסמלות את החגים. כל חג, יחול באותו יום בשבוע, בו חל יום הפסח שחובר עמו. לדוגמא, האות א' מסמלת את יומו הראשון של הפסח, וביום שהוא חל, יחול גם המועד שאות ת' מסמלת, כלומר תשעה באב.

(טו) **על מצות ומרורים יאכלוהו** – המצות מסמלות את חג הפסח, והמרור, את תשעה באב. ראשי התיבות א"ת מלמדות, כי ביום השבועי, בו חל ראשון של פסח, יחול גם תשעה באב.

(טז) **שהוא שמחת תורה** – המצווה הייחודית של שמחת תורה בחוץ לארץ, היא מצוות הקריאה, אז כולם עולים לתורה, וקוראים את הפרשה האחרונה בספר דברים, וגם את תחילת פרשת בראשית. ואף בפרשת פנחס, את קורבנות היום. לכן נקרא יום זה "יום קריאה".

(יז) **פורים שעבר** – פורים שחל חודש לפני פסח, ולא פורים של שנה הבאה.

מעייף ד

לעולם קורין צו את אהרן קודם פסח בפשוטה (יח), ומצורע במעוברת (יט), חוץ מבה"ח (כ) מעוברת (כא) (וה"ש מעוברת (כב)) שקורין אחרי מות קודם הפסח. ולעולם קורין פרשת במדבר סיני קודם עצרת, תשעה באב קודם ואתחנן (כג), אתם נצבים קודם שם.

שולחן ערוך כפשוטו

(יח) בפשוטה – הפשוטה היא, שנה שיש בה רק אדר אחד.
(יט) ומצורע במעוברת – כי במעוברת נוספו עוד ארבע שבתות, ופרשת מצורע היא הרביעית, אחר צו.
(כ) חוץ מבה"ח – ה"ח פירוש, ראש השנה חל ביום חמישי. האות ח' מלמדת, כי זו שנה חסרה. כלומר חודשי חשון וכסלו, אינם מלאים, אלא שניהם בני 29 ימים.
(כא) מעוברת – בשנה זו, הואיל וחל ראש השנה ביום חמישי, יחול יום א' של חודש חשוון, כלומר ראש חודש חל, ביום השבת. יוצא כי סך השבתות בחשוון הוא, חמש (בתאריכים – 1, 8, 15, 22, 29 של חשוון). בניגוד לשאר שנים, בהם סך השבתות בחשוון הוא, ארבע שבתות. והואיל ונוספה שבת אחת, התוצאה היא, שפרשת אחרי מות, תיקרא לפני הפסח.
(כב) וה"ש מעוברת – הרמ"א מוסיף שאחרי מות תיקרא לפני פסח, גם בשנה מעוברת, המוגדרת "שלימה". כלומר כאשר שני החודשים, חשון וכסלו, בני 30 יום. כי בשנה מעוברת נוספו ארבע שבתות, בין ראש השנה לפסח.
(כג) תשעה באב קודם ואתחנן – השבת שלפני תשעה באב תהיה תמיד "פרשת דברים", בה יש לקרוא בהפטרות חזון. שהיא ההפטרה השלישית, משלושת ההפטרות של פורענויות.

6. לא התייחסו המחבר והרמ"א לגבי ראש השנה החל ביום חמישי בשנה סדורה, כי אין מציאות כזאת (כך כתב ביאור הלכה, בשם הגר"א, בד"ה במדבר סיני).

ראש השנה. ולכן כשראש השנה ביום ב"ג (כד), שיש שתי שבתות בין ראש השנה לסוכות, צריכים לחלק נצבים וילך כדי שיקראו וילך בין ראש השנה לצום כפור, והאזינו בין צום כפור לסוכות (כה); וסימן: ב"ג הַמֶּלֶךְ (דניאל א, ה) פֶּת וַיֵּלֶךְ (כו). אבל כשראש השנה ביום ה"ו (כז), אז אין בין ראש השנה לסוכות אלא שבת אחת שקורין בה האזינו, אז וילך עם נצבים קודם ראש השנה, וסימן לפשוטה: פֶּקְדוֹ וּפְסָחוֹ (כח), ולמעוברת: סָגְרוּ

שולחן ערוך כפשוטו

(כד) כשראש השנה ביום ב"ג – אם חל יומו הראשון של ראש השנה ביום שני, או ביום שלישי.

(כה) והאזינו בין צום כפור לסוכות – כי פרשת וזאת הברכה, היא הקריאה של שמחת תורה. לכן יש לקרוא, בשבת שלפני סוכות, את פרשת האזינו.

(כו) ב"ג הַמֶּלֶךְ פֶּת וַיֵּלֶךְ – משחק מילים זה מבוסס על פסוק מספר דניאל, בו מסופר על נבוכדנצר, שדאג לתת אוכל לדניאל וחביריו, כלשון הכתוב "וַיִּמְן לָהֶם הַמֶּלֶךְ דָּבָר יוֹם בְּיוֹמוֹ, מִפֶּת בַּג הַמֶּלֶךְ". ומשחק המילים "בַּג הַמֶּלֶךְ" פירושו, כאשר ראש השנה, יום המלכת הקב"ה, חל ב"ג, כלומר בימי שני או שלישי. אז "פֶּת", יש לעשות הפרדה. כי המילה פֶּת מרמזת לפתייתם, שהן פיסות הנחתכות מן הלחם. ובמילים אחרות, יש להפריד את פרשת וילך, ולא לקוראה עם פרשת ניצבים.

(כז) כשראש השנה ביום ה"ו – ביום חמישי או ביום שישי. אמנם לא יתכן שראש השנה יחול ביום שישי, כפי שלמדנו. על כן נפלה כאן טעות, והגרסה הנכונה היא ה"ז. כלומר, ביום חמישי או ביום שבת⁷.

(כח) וסימן לפשוטה: פֶּקְדוֹ וּפְסָחוֹ – פקדו לשון ציווי, כלומר יקראו בפרשת צו, לפני פסח.

7. כך ביאר המשנה ברורה, ס"ק ט'.

וּפְסָחוּ (כט). מָנוּ וְעָצְרוּ (ל), צוּמוּ וּצְלוּ (לא), קוּמוּ וְתַקְעוּ (לב).

סעיף ה

(לג) ^הפרשת האזינו מחלקין פרשיותיה בדרך שהיו מחלקין אותה

^הטור בשם רב פלטוי גאון, מימרא דרב, ראש השנה לא, א.

שולחן ערוך כפשוטו

(כט) **ולמעוברת: סָגְרוּ וּפְסָחוּ** – סגרו מלשון הִסְגֵּר, כדינו של המצורע, המוסגר ומוכנס לבדידות. כלומר, בשנה מעוברת, תיקרא פרשת מצורע לפני פסח.

(ל) **מָנוּ וְעָצְרוּ** – סימן זה רלוונטי, לכל השנים. והוא מלמד שפרשת במדבר, בה נמנו בני ישראל, תיקרא לפני חג השבועות, הנקרא גם עצרת.

(לא) **צוּמוּ וּצְלוּ** – צומו בתשעה באב, וקראו אחריו בפרשת ואתחנן. המילה "צלו" פירושה, התפללו. ובא הסימן כרמז לפרשת ואתחנן, בה מסופר על תפילת משה.

(לב) **קוּמוּ וְתַקְעוּ** – קוראים בפרשת ניצבים, לפני ראש השנה. המילה **קומו**, רומזת על פרשת ניצבים. והמילה **"תקעו"**, על התקיעה בשופר. כלומר, פרשת ניצבים נקראת לפני ראש השנה.

(לג) **הקדמה לסעיף** – מיקומם של המקטעים השונים, בפרשת השבוע שבכל שבת, בשבעה נקודות עצירה, לא נקבעה בגמרא. אלא הונהגה על פי מספר כללים, כגון "לא לסיים בדבר רע"⁸. למרות שלא נקבעו מקומות סיום, התקבלו בסופו של דבר מנהגים היכן להפסיק. ורובם זהים, כנדפס בחומשים. אבל בפרשת האזינו, שכמעט כולה תוכחות, נקבעה חלוקת הקטעים בגמרא, על פי שירת הלויים, ששוררו את פרשת האזינו, בעת הקרבת קרבן מוסף של שבת. בכל שבת נהגו המה לשורר, אחד מתוך ששה קטעים. והיא, כאמור, פרשה של תוכחות, ומטרתה לעורר את השומעים לחזרה בתשובה. וכפי שנהגו שם, כך צריכים אנו לנהוג, בחלוקת הפרשה, לשבעת העולים. זה עניינו של סעיף זה.

8. כמובא ברמ"א סימן קל"ח סעיף א'.

במקדש, שהיו קורין השירה פעם אחת לששת ימי השבוע (לד) וסימן: הַזִּי"ו לָ"ךְ (לה), האזינו (לו), זכור (לז), ירכיבהו (לח).

שולחן ערוך כפשוטו

(לד) פעם אחת לששת ימי השבוע – נהגו לומר בבית המקדש קטע אחד של פרשת האזינו, בכל שבת. כי זו פרשה מרכזית מאוד בחיי האומה, כמו שכתוב בתורה (דברים לא, יט) "שימה בפיהם, ולמדה את בני ישראל, למען תהיה השירה הזאת לעד לבני ישראל". הקטעים חולקו בכל שבת לפי הסדר הרמז בראשי תיבות "הזי"ו ל"ך".

מלמדנו המחבר כאן, כי גם כיום, נוהגים לחלק את הפרשה בין העולים, בשבת האזינו, כאותה חלוקה בה נהגו בבית המקדש. ומה שכתב המחבר "שהיו קורין השירה פעם אחת לששת ימי השבוע" כוונתו, שהיו קוראים קטע אחד מידי שבת, במשך שש שבתות, כנגד ששת ימי השבוע.⁹

(לה) וסימן: הַזִּי"ו לָ"ךְ – שש אותיות אלה, הן האות הראשונה בכל קטע. ונרמז בראשי תיבות אלה מסר חשוב, שעל אף כל התוכחות, הזיו שהוא "קרן אור", הוא לָךְ, כלומר לישראל. על אף התוכחות, לא יסור מישראל אור התורה והקדושה¹⁰.

(לו) האזינו – זו הפרשה של העולה הראשון, הקורא בפרק ל"ב, מפסוק א' עד פסוק ו'.

(לז) זְכוֹר – העולה השני קורא מפסוק ז', עד פסוק י"ב.

(לח) ירכיבהו – העולה השלישי, מפסוק י"ג עד פסוק י"ח.

9. עיין כף החיים אות כט.

10. על פי רבינו בחיי (הובא בדרכי משה), וזה לשונו, השירה הזאת נחמה גדולה והבטחה מבוארת בענין הגאולה ובאבדן עובדי גלולים ובנקמת ישראל מאויביהם ובכפרת ישראל מעונותיהם. ואולי מפני זה בא סימן ההפסקות לרבותינו ז"ל, הזי"ו ל"ך מתקנת עזרא הסופר, הכהן הנביא, שראה ברוח הקודש, שתהיה תקנתו בקריאת ספר תורה בצבור, תקנה קיימת בכל דור ודור, לא תִבָּטֵל בזמן מן הזמנים. וְתִקֵּן הַסִּימָן הזה בהפסקות הפרשה הזאת המקובלת אצלנו, לְבָאָר, שיחזור הזיו והזוהר והכבוד והתפארת לישראל כמבראשונה, ושבנו בנים לגבולם (רבנו בחיי, על דברים לב מא).

וַיֵּרָא (לט), לוֹ חֲכָמוֹ (מ), **כִּי אָשָׂא אֶל שָׁמַיִם** עד סוף השירה (מא), והשביעי קורא מסוף השירה עד סוף הפרשה (מב). הגה: ודוקא בשבת מחלקין הפרשיות, אבל במנחה בשבת ושני וחמישי (מג), אין לחוש (מד) (מרדכי פרק הקורא עומד).

סעיף ו

¹קללות שבתורת כהנים (מה) אין מפסיקין בהם, אלא אחד קורא כולם ²ומתחילין בפסוקים שלפניהם ומסיים בפסוקים שלאחריהם (מו); אבל קללות שבמשנה תורה יכולין להפסיק ³משנה מגילה לא, א. ⁴ברייטא שם (מגילה לא, ב), וכפירוש הרב רבנו מנחם.

שולחן ערוך כפשוטו

(לט) וַיֵּרָא – העולה הרביעי מפסוק י"ט, עד פסוק כ"ח. חלק מן האשכנזים, נוהגים לקרוא עד פסוק כ"ו.

(מ) לוֹ חֲכָמוֹ – החמישי עולה מפסוק כ"ט, עד פסוק ל"ט. ולחלק מן האשכנזים, מתחילים מפסוק כ"ז, שגם הוא מתחיל באות ל' – לולי פֶּעַס אוֹיֵב, כי בו מתחילה נחמה. והם קוראים, עד פסוק ל"ה.

(מא) כִּי אָשָׂא אֶל שָׁמַיִם עד סוף השירה – השישי קורא מפסוק מ', עד פסוק מ"ג, כי עד כאן קראו בבית המקדש. ויש מן האשכנזים, שקוראים מפסוק ל"ו עד פסוק מ"ג.

(מב) מסוף השירה עד סוף הפרשה – מפסוק מ"ד, עד פסוק נ"ב.

(מג) במנחה בשבת, ושני וחמישי – בהם עולים רק שלושה קרואים.

(מד) אין לחוש – לחלוקה הנזכרת. אפשר לקרוא עשרה פסוקים בלבד, ולחלקם בין שלושה עולים. ובכל זאת, נהגו כולם לקרוא לשלושה עולים, כפי החלוקה של ראשון של שבת.

(מה) קללות שבתורת כהנים – הכוונה לפרשת הקללות, הכתובה בפרשת בחקותי.

(מו) ומסיים בפסוקים שלאחריהם – כי יש כלל בקביעת העולים, שלא להתחיל בדבר רע, ולא לסיים בדבר רע.

בהם (מז), ו'ואף על פי כן נהגו שלא להפסיק בהם (מח). (וכן נוהגין שלא לקרות אחד בשמו לעלות אלא קורין מי שירצה (מט)).
 ה"הרמב"ם.

סעיף ז

^טשמונה פסוקים אחרונים שבתורה (נ), אין מפסיקין בהם אלא יחיד קורא את כולם (נא).
^טמימרא דרבה, מנחות ל, א.

שולחן ערוך כפשוטו

(מז) יכולין להפסיק בהם – כי הקללות אמורות בלשון יחיד, בניגוד לקללות שבפרשת בחקותי, האמורות בלשון רבים. מלבד זאת, אלו שבפרשת בחקותי, ה' אמר אותם. אבל שבפרשת כי תבוא, משה רבנו בלשון עצמו 'מברכן'. לכן הן חמורות פחות, ויש היתר להחליף עולה, גם באמצע קריאתן.
 (מח) נהגו שלא להפסיק בהם – והעולה לפרשת הקללות, מתחיל לקרוא בפסוקי ברכה, ומסיים פסוק אחד אחרי הקללות.

(מט) קורין מי שירצה – במקומות מסוימים נוהגים, שהגבאי או הקורא הוא העולה לעליה זאת. וזה שכיח הן אצל האשכנזים, והן אצל הספרדים.
 כאן נחוץ להבהיר, כי חלילה לחשוב, שהקורא את פסוקי התוכחה יעשה מקולל. מחשבה כזו מלבד היותה אווילית, היא כמובן גם כפירה. ומה שנהגו להימנע, אין זה משום חשש, אלא שאין חפצים לעמוד כמוכיח בשער, הפוצה פיו בדברים קשים, כנגד ישראל. כי מרוב אהבה, לא רוצים להוציא דבר גנאי על עמנו. ודווקא מכאן, התקבל המנהג שהגבאי או הרב, הם הקוראים פרשיות אלה, כי מתפקידם להזהיר את ישראל. לכן, אם קראו לאדם, שיעלה לתורה בפרשת הקללות, עליו לעלות ללא היסוס, כי בכל עליה לתורה יש מצוה גדולה, וכל תורתנו אמת.

(נ) שמונה פסוקים אחרונים שבתורה – המספרים על פטירת משה רבנו.
 (נא) יחיד קורא את כולם – פסוקים אלו יש בהם ייחודיות, אם משום שיהושע כתבם, אם משום שמשה רבנו כתב מראש את מהלך פטירתו. וכדי להדגיש שאין זו פרשיה ככל פרשיות התורה, אין לחלקה לשני עולים.

סעיף ח

'משבעה עשר בתמוז ואילך מפטירין תלת דפורענותא (נב), שבע דנחמתא (נג), תרתי דתיובתא (נד); תלת דפורענותא (נה); דברי ירמיהו (נו), שמעו דבר ה' (נז), חזון ישעיהו (נח). שבע דנחמתא (נט), נחמו (ס), ותאמר ציון (סא), עניה סוערה (סב), טור בשם פסיקתא. בית יוסף ומדברי הרמב"ם בפרק יג מהלכות תפלה, וכן כתבו התוספות והמרדכי בפרק ד דמגילה. לטור.

שולחן ערוך כפשוטו

- (נב) מפטירין תלת דפורענותא** – שלוש נבואות של פורענות, משבעה עשר בתמוז עד תשעה באב.
- (נג) שבע דנחמתא** – שבע נבואות של נחמה, מתשעה באב עד ראש השנה.
- (נד) תרתי דתיובתא** – שתי נבואות של תשובה, בין ראש השנה ליום כיפור.
- (נה) תלת דפורענותא** – כאן מפרש המחבר, מה הן שלוש הנבואות של פורענות.
- (נו) דברי ירמיהו** – בספר ירמיהו, מפרק א', עד פרק ב' פסוק ג'. בדרך כלל, כשפרשיות מטות מסעי נקראים באותה שבת, קוראים הפטרה זו בפרשת פנחס. אך כאשר מחלקים בין מטות למסעי, קוראים הפטרה זו בפרשת מטות.
- (נז) שמעו דבר ה'** – בספר ירמיהו, מפרק ב' פסוק ד', עד פסוק כח. האשכנזים קוראים פסוק נוסף, שם בפרק ג', פסוק ד'. והספרדים מוסיפים את שני הפסוקים הראשונים, בירמיהו פרק ד'. הפטרה זו נקראת אחר פרשת מסעי.
- (נח) חזון ישעיהו** – בישעיהו פרק א', עד פסוק כ"ז. היא נקראת, אחר פרשת דברים.
- (נט) שבע דנחמתא** – עכשיו מפרט המחבר, את שבע ההפטרות של נחמה.
- (ס) נחמו** – בישעיהו פרק מ', עד פסוק כ"ו. והיא נקראת בפרשת ואתחנן.
- (סא) ותאמר ציון** – בספר ישעיהו, מפרק מ"ט פסוק י"ד, עד פרק נ"א פסוק כ'. ונקראת בפרשת עקב.
- (סב) עניה סוערה** – בישעיהו פרק נ"ד. מפסוק י"ד, עד פרק נ"ה פסוק ה'. ונקראת בפרשת ראה.

אנכי (סג), רְנִי עֲקֶרֶה (סד), קוּמִי אֲוִרִי (סה), שׁוּשׁ אֶשִׁישׁ (סו). וביום צום גדליה במנחה מפטירין דרשו (סז). ובשבת שבין ראש השנה ליום הכיפורים מפטירים לַעֲוֹלָם, שׁוֹכָה (סח). וכשראש השנה בִּבְ"ג (סט), שיש שבת בין יום הכיפורים לסוכות וקורין בו האזינו, מפטיר בו וידבר דוד (ע). ויש אומרים שכשראש השנה בִּבְ"ג (עא), שׁוֹיֵלֶךְ בין ראש השנה ליום הכיפורים, מפטירין בו

שולחן ערוך כפשוטו

(סג) אנכי – ישעיהו פרק נ"א, מפסוק י"ב עד פרק נ"ב פסוק י"ב. ונקראת בפרשת שופטים.

(סד) רְנִי עֲקֶרֶה – ישעיהו פרק נ"ד, פסוקים א' עד י'. בפרשת כי תצא.

(סה) קוּמִי אֲוִרִי – ישעיהו פרק ס', ונקראת בפרשת כי תבוא.

(סו) שׁוּשׁ אֶשִׁישׁ – בישעיהו, מפרק ס"א פסוק י', עד פרק ס"ג פסוק ט'. קוראים אותה בפרשת ניצבים, גם כשנצבים וילך מחוברים.

(סז) וביום צום גדליה במנחה מפטירין דרשו – בישעיהו פרק נ"ה מפסוק ו', עד פרק נ"ו פסוק ח'. מנהג הספרדים אמנם, שלא להפטיר בתעניות ציבור. אבל צום גדליה יוצא מן הכלל, כדי שתקראנה שתי הפטרות של תשובה, לפני יום כיפור. אם כי, למרות שנכתב דין זה במחבר, רבים הם הספרדים שאינם מפטירים, אפילו במנחה של צום גדליה. והאשכנזים קוראים הפטרה זו, במנחה של כל תעניות ציבור.

(סח) שׁוֹכָה – בהושע פרק י"ד מפסוק ב', עד פסוק י'. ומוסיפים לקרוא במיכה, מפרק ז' פסוק י"ח, עד פסוק כ'. ובספר יואל, מפסוק י"א עד פסוק כ"ז. קוראים הפטרה זו, לאחר פרשת וילך, כשהיא נקראת לבד. אבל כשקוראים ניצבים וילך יחד, קוראים הפטרה זו בפרשת האזינו, הנקראת לפני יום כיפור. מהותה של הפטרה זו היא, לעורר אדם לשוב בתשובה.

(סט) וכשראש השנה בִּבְ"ג – בימי שני או שלישי.

(ע) וידבר דוד – בשמואל ב' פרק כ"ב, שם נכתבה שירת דוד המלך.

(עא) בִּבְ"ג – בימי שני או שלישי.

דרשו (עב); ובשבת שבין יוח"כ לסוכות, שקורים האזינו, מפטירים שובה (עג). הגה: והמנהג כסברא הראשונה **(עד)**. ובשאר שבתות השנה מפטירין מעין הפרשה **(עה)** (טור) וכשקורין שתי פרשיות, מפטירים באחרונה **(עו)** (מרדכי פ' בני העיר), מלבד באחרי מות וקדושים דמפטירין 'הלא כבני כושיים', שהיא הפטרת אחרי מות **(עז)** (מנהגים). ונוהגין להפטיר בחתונה שוש אָשִׁישׁ **(עח)**, ואין דוחין מפניה שום הפטרה הנזכרת כאן, ולא של ארבע פרשיות, ולא של ראש חודש, או מחר חודש, או חנוכה, או שירה **(עט)** (מרדכי

שולחן ערוך כפשוטו

(עב) מפטירין בו דרשו – ההפטרה הנקראת בתפילת מנחה, של צום גדליה.
(עג) מפטירים שובה – אף על פי שזו שבת שלאחר יום כיפור, עדיין קוראים בעניין התשובה, מפני שיפה צעקה הן לפני גזר דין, והן לאחר גזר דין. למעשה, נוהגים כדעה ראשונה.
(עד) והמנהג כסברא הראשונה – גם בני אשכנז נוהגים כך. אלא שלמנהגם, הם אכן קוראים בשתי הפטרות של תשובה, לפני יום כיפור. 'דרשו' בצום גדליה, ו'שובה' בשבת שבין ראש השנה לכיפור.
(עה) מפטירין מעין הפרשה – קוראים הפטרה שיש לה קשר עם פרשת השבוע.
(עו) מפטירים באחרונה – כי ההפטרה צריכה לעסוק בעניין בו הסתיימה קריאת התורה.
(עז) שהיא הפטרת אחרי מות – בעמוס פרק ט', מפסוק ז' עד פסוק ט"ו. כי הפטרה זו חביבה, שיש בה נחמה גדולה. אמנם הספרדים נהגו לקרוא בפרשת אחרי מות, את הפטרת 'התשפוט', ביחזקאל פרק כ"ב, עד פסוק ט"ז. ובפרשת קדושים, את הפטרת 'בן אדם' ביחזקאל, מפרק כ' פסוק ב', עד פסוק כ'. וכשהם מחוברים, קוראים הספרדים את הפטרת קדושים.
(עח) שוש אָשִׁישׁ – בישעיהו מפרק ס"א פסוק י', עד פרק ס"ג פסוק ט'. זו הפטרה של נחמה, בה נאמר שהקב"ה ישמח את ישראל "פָּחַתָּן יִכְהֶן פָּאֵר, וְכַפֵּלָה תַעֲדָה כְּלִיהֶ". הספרדים לא קיבלו מנהג זה.
(עט) או שירה – כלומר, אין הפטרה זו דוחה אלא את ההפטרות הקשורות

פרק בני העיר והטור ומנהגים), אבל שאר הפטרות דוחין מפניה (פ). וכבר נתבאר לעיל סימן תכ"ה דאין מדלגין מנביא לנביא (פא). (וגם נתבאר שם סעיף ב' אם דוחין מפני של ר"ח אחת מאלו הפטרות שנוכרות כאן).

שולחן ערוך כפשוטו

לפרשיות השבוע.

(פ) שאר הפטרות דוחין מפניה – אמנם המנהג הנפוץ היום, גם אצל האשכנזים, הוא, להפטיר בהפטרה של פרשת השבוע.

(פא) דאין מדלגין מנביא לנביא – לכן אין לקרוא גם את ההפטרה של הפרשה, וגם את הפטרת שוש אשיש. אבל מכבדים את החתן, ונותנים לו עליה לתורה. ניתן ללמוד ממנהג זה, כמה חשוב לשמח את החתן והכלה.

סא סא סא

בְּמָה אֶקְדֵּם ה' עַל רוֹב חֲסָדָיו, וכיצד אודה לו יתברך, על הזכות הגדולה שנפלה בחלקי, לסיים את כתיבת הפירוש, על כל שולחן ערוך אורח חיים, ביום חג העצמאות של מדינת ישראל, שנת תשפ"ג.

כשם שאני מודה על העבר, כך אני מתחנן על העתיד, ומבקש מאתו, שאזכה ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים, את כל דברי התורה, ולקדש שם שמים.

קיצור ההלכות המעשיות שבשו"ע וברמ"א

בסוגריים מרובעים מובאות ההפניות לשו"ע.
 הפניה לסעיף כוללת את דברי המחבר והרמ"א, ואף את דברינו בפירושם.
 הפניה לדברינו בס"ק מצויינת בסוגריים עגולים.
 מספר בסוגריים מציין הערה באותו סימן, והציון [הק] מפנה להקדמתנו לסימן.

הלכות ביטול רשות ושיתופי מבואות (סימנים שפו – שצה)

א. דיני שיתוף בעירוב (סימן שפו)

1. המבוי הוא כעין כביש ללא מוצא, חסום משלש צדדיו, אליו פתוחות חצרות, אליהן פתוחים בתים.
2. גם אם נחסמה הכניסה למבוי הפתוחה לרשות הרבים, או לכרמלית, על ידי הקמת צורת הפתח, הטלטול מן הבתים עדיין אסור בו [א].
3. כדי להתיר לטלטל בו, צריך לעשות שיתוף מבואות [א].
4. מעיקר הדין, אפשר לעשות את השיתוף, על ידי כל מיני מאכל [ד].
5. למעשה נהגו לעשות את השיתוף בפת, כמו שעושים בעירוב חצרות. וכל דיניו של ה"שיתוף", שווים לדיני עירובי חצרות [ג].
6. אין חובה לתת את השיתוף בבית, ואפשר לתתו באחת החצרות, במקום משומר. ולמעשה נהגו לתתו בבית [א].

ב. שותפין במבוי צריכין לערב בחצרות (סימן שפז)

1. שיתוף מבואות הנעשה בלחם, ומונח באחד הבתים של המבוי, מועיל גם כעירובי חצרות, ואין צורך שכל חצר תעשה עירוב ביניהם [א].

ג. דין אם לא עירבו החצרות יחד וגם לא נשתתפו במבוי (סימן שפח)

1. אם לא עירבו עירובי חצרות, ולא שיתופי מבואות, מותר לטלטל בתוך החצרות והמבוי, חפצים ששבתו בתוך החצרות או במבוי, אבל לא את אלה ששבתו בתוך הבתים [א].

ד. מבוי שצדו אחד אינו יהודי, וצדו אחד ישראל (סימן שצ)

1. שני יהודים שיש ביניהם קיר משותף, ובו חלון או פתח, אינם רשאים להעביר מבית לבית דרך החלון או הפתח, ללא שיערבו ביניהם [א].

ה. דין עירוב ביום טוב שחל בערב שבת ודין בין השמשות לערב (סימן שצג)

1. אין מערבים עירובי חצרות ושיתופי מבואות ביום טוב, שחל בערב שבת. אלא צריך לערב בערב יום טוב [א].
2. כאשר חלים בחוץ לארץ שני ימים טובים, בחמישי ובשישי, יכול לערב ביום טוב הראשון, ויחזור ויערב ביום טוב שני על תנאי, שאם היום הראשון הוא אכן יום החג, אין בעירובו כלום. אלא העירוב שיעשה למחרת, ביום שישי, הוא שיחול. ואם היום הראשון הוא חול, אז העירוב שהוא עושה ביום חמישי, שהוא למעשה, ערב יום טוב הוא שיחול, ואין בדבריו למחרת כלום [א].
3. אבל בשני ימים טובים של ראש השנה שחלים בחמישי ושישי, אין אפשרות להתנות כך, וצריך לערב בערב יום טוב הראשון [א].

ו. דיני ברכת עירוב (סימן שצה)

1. מצוה לדאוג לעירוב, בחצרות ובמבואות [א].
2. מברכים על מצות עירוב, לפני זיכוי הלחם, לכלל התושבים [א].

הלכות תחומין (סימנים שצו – תז)**ז. דין ארבע אמות שיש לכל אדם בשבת (סימן שצו)**

1. אסור לצאת בשבת וביום טוב מחוץ לתחום, כפי שנאמר "אַל יֵצֵא אִישׁ מִמֶּקְמוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי" [הק].
2. מן התורה, תחום שבת הוא כ-12 מיל, שזה בערך כ-12 קילומטר [הק].
3. מדרבנן תחום שבת הוא 2000 אמה, שזה בערך קילומטר [א].
4. מי שיצא חוץ לתחום בשבת, יש לו 4 אמות בכל צד, ובסך הכל מרובע של 8 אמות על 8 אמות והוא באמצע [א].
5. אין היתר לטלטל בשבת חפצים, למעלה מ-5 אמות ושני שליש (ח).
6. מקום מוקף מחיצות למגורים נחשב כארבע אמות על ארבע אמות, גם אם שטחו גדול מאוד [ב].
7. שטח מוקף מחיצות נחשב כ 4 אמות, גם אם אין בו מגורים [ב].

ח. דין שביתת היחיד וכליו ומהלך אלפים אמה (סימן שצז)

1. שְׁבִית אדם בשדה מחוץ לעיר, יש לו 2000 אמה לכל רוח, מלבד ארבע האמות שיש לכל אדם במקומו [א].
2. שְׁבִית במקום שהוקף מחיצות למגורים, יש לו 2000 אמה לכל רוח, מן המחיצות וחוצה [א].
3. שְׁבִית בעיר, אפילו אין לה מחיצות, יש לו 2000 אמה לכל רוח, מקצה העיר [א].
4. השובת מחוץ לעיר ואינו יכול למדוד, רשאי ללכת 2000 פסיעות בינוניות, לכל רוח [ב].
5. כליו ובהמותיו של אדם, אינם רשאים לצאת חוץ לתחום בעליהם [ג].
6. תחום כלים השייכים לשותפים, כתחום המשותף לשני הבעלים [ח].
7. ביקש מחבר בערב יום טוב, לשאול אחד מכליו, אפילו אם לקחו בפועל ביום טוב עצמו, תחום הכלי כתחום השואל [יא].

8. שאלם ביום טוב, תחומם כתחום המשאיל [יא].

ט. דין היאך מודדין אלפים אמה (סימן שצח)

1. עיר שצורתה מרובע או מלבן, מודדים מגבולותיה 2000 אמה, לכל רוח [א].
2. עיר שצורתה עגולה או כעין אליפסה, מציירים סביבה מרובע או מלבן, בכיוון רוחות העולם, כביכול שוכנת עיר זו בתוך הציור. ומן הקו הדמיוני הזה יימדדו 2000 אמות [ב].
3. עיר בעלת צלעות רבות, גם היא תסובב במעין קו של ריבוע או מלבן. כביכול, העיר כולה, שוכנת בתוכו. ומן הקו הדמיוני, יימדדו 2000 אמות [ב].
4. לפי המחבר, בית המצוי בתוך 70 אמה מן העיר, נכלל בשטחי העיר, ורק ממנו והלאה מודדים 2000 אמה [ה].
5. הרמ"א מקל יותר, ולפיו תחילת המדידה נעשית רק אחר כלות שבעים אמה מן הבית החיצוני ביותר, וכך מנהג אשכנז [ה].

י. במה מודדין התחומין ומקום המדידה ומי הוא המודד (סימן שצט)

1. את 2000 האמות מודדים בקו אווירי [ד].
2. התחומין נמדדים כטבלה מרובעת או מלבנית, מסביב לכל היקף העיר. ומרוויחים גם את הקצוות של הטבלה. כך שאם יימתח קו אלכסוני מן העיר, עד לקרן הזווית של הטבלה, יהיה אורכו 2800 אמות [י].
3. סומכים על אדם גדול, שמעיד כי בקטנותו היה תחום שבת מגיע עד נקודה מסוימת [יא].

יא. דין אם יש תחומין למעלה מעשרה טפחים (סימן תד)

1. אין איסור תחומין מעל 10 טפחים, עד תחום של י"ב מיל. אבל מעבר ל-י"ב מיל, יש איסור תחומין [א].
2. על כן אדם שהגיע בשבת במטוס, הרי הוא כאדם שנמצא חוץ לתחומו. אבל רשאי הוא ללכת בכל שדה התעופה, שדינו כ-4 אמות, ובתנאי שהמתחם כולו מוקף מחיצות (ד).

3. בימים ובנהרות אין איסור תחומין, מעל 10 טפחים. ויש למודד מקרקעית הים או הנהר, אפילו במרחק גדול מ-12 מיל [א].
4. על כן מי שספינתו הגיעה אל הנמל בשבת, יש לו 2000 אמה לכל רוח [א].

יב. דין היוצא חוץ לתחום (סימן תה)

1. היוצא מחוץ לתחום בשבת, אין לו אלא 4 אמות, במקום הימצאו [א].
2. הנמצא מחוץ לתחום בכניסת השבת, יש לו 2000 אמה לכל רוח, במקום הימצאו בכניסת השבת [ב].
3. מי שיצא בשבת בשוגג, מחוץ לתחום, וחזר לתחומו בשוגג, הרי זה כאילו לא יצא [ג].
4. אם חזר באיסור, גם במקומו אין לו אלא 4 אמות [ה].
5. מי שיצא בשבת בשוגג אל מחוץ לתחום, והגיע למקום מוקף מחיצות, כל המקום מוגדר עבורו כ-4 אמות [ו].

יג. מי שיצא חוץ לתחום שלא לדעת (סימן תו)

1. גדול כבוד הבריות, שדוחה איסור דרבנן [הק].
2. מי שיצא בשוגג מחוץ לתחום, ונזקק לעשיית צרכיו, רשאי ללכת מחוץ ל-4 אמותיו, עד שימצא מקום מוצנע [א].
3. אם בחיפושיו אחר מקום מוצנע, פסע ונכנס אל גבולות תחומו, דינו כמי שלא יצא [א].

יד. מי הם שיכולין לילך חוץ לתחום (סימן תז)

1. רשאי אדם לצאת בשבת אל מחוץ לתחום, לצורך הצלה. ואם יצא, יש לו 2000 אמה לכל רוח [א].
2. הגיע מציל למקום בו מרחפת עליו סכנה, רשאי הוא לשוב אל מקומו.
3. אם היה סבור בשעת יציאתו, כי ההצלה לא תאריך זמן רב, רשאי הוא לחזור למקומו, כדי שלא יימנע לצאת בפעם הבאה (הערה 1).

הלכות עירובי תחומין (סימנים תח – תטז)

טו. דין הנחת העירוב וקניית השביתה (סימן תח)

1. יכול אדם לשנות את מרכזו, על ידי הנחת עירוב לפני שבת. ובמעשה זה, הופך מקום הנחת העירוב להיות מרכזו, ומשם והלאה לכל רוח, יהיו לו 2000 אמה [א].
2. צריך להניח את העירוב, בתוך התחום [א].
3. נתן עירובו מחוץ לתחום, אין העירוב כלום, ויש לו 2000 אמה ממקום שביתתו, כאילו לא הניח עירוב כלל [ד].
4. אם מסתיימים 2000 האמות ממקום העירוב, בתוך העיר, אינו יכול להתרחק יותר ממקום זה. על כן הוא צריך לוודא שאין בין מקום עירובו, לבית בו הוא שובת, יותר מ 2000 אמות [א].
5. למנהג אשכנז, יכול ללכת בכל העיר, גם מחוץ ל-2000 אמות [א].
6. אם התחום החדש מסתיים מחוץ לעירו, דין כל העיר כ 4 אמות [א].
7. אם המקום בו הונח עירובו מוקף מחיצה, נידון כולו כ-4 אמות, ויש לו 2000 אמות לכל רוח, ממחיצות מקום זה [ב].

טז. דין מקום נתינת העירוב (סימן תט)

1. צריך להניח את העירוב במקום שיוכל לאוכלו, אם ירצה [ב].
2. העירוב צריך להיות מונח בתוך התחום [ה].
3. שינוי נקודת המרכז יכולה להתבצע לא רק על ידי הנחת אוכל, אלא גם בהליכה טרם כניסת השבת, ושהייה במקום הנבחר, משך כל בין השמשות. ובזה הפכה נקודה זו למרכז, ללא אמירת דבר [ז].
4. שיעור העירוב הוא כ-450 מ"ל לכל אדם, לכתחילה. ובדיעבד, 350 מ"ל לאדם [ז].
5. ניתן לעשות את העירוב על ידי שליח יהודי גדול, המאמין בעירוב [ח].
6. המהלך בדרך, ויכול להגיע בריצה למקום מסוים, טרם רדת החשכה, רשאי לקבוע שם את שביתתו, אף שלא יגיע אליו בפועל לפני החשכה [יא].

יז. דין המערב לרבים (סימן תיג)

1. אדם יכול לערב בשביל אחרים, אבל צריך שיהא בעירובו את שיעור הנדרש, לכל אחד [א].
2. יכול אדם להניח עירוב ולהתנות, שרק ביום המחרת יחליט, אם יחול [א].

יח. שלא לערב אלא לדעתו (סימן תיד)

1. אין מערבים בשביל אדם אחר, אלא לרצונו [א].
2. ילדים קטנים עד גיל שש, נכללים בעירוב שעשתה אימם, ואין צריך להניח מזון שתי סעודות, גם עבורם [ב].

יט. שלא לערב עירובי תחומין אלא לדבר מצוה (סימן תטו)

1. אין מערבים עירובי תחומין, אלא לדבר מצוה [א].
2. המושג "מצוה" רחב מאוד, ואפילו ביקור אצל חבר, נקרא דבר מצוה [א].
3. לפי הרמ"א, אפילו טיול נקרא דבר מצוה [א].
4. אם עירבו שלא לדבר מצוה, העירוב חל בדיעבד [א].
5. צריך להניח את העירוב, לפני השקיעה [ב].
6. בדיעבד, אם הניח את העירוב בבין השמשות, הוא בכל זאת חל [ב].
7. לפני הנחת העירוב יש לברך, ולומר שהעירוב בא להתיר לו הליכה ממקום זה, 2000 אמות לכל רוח [ד].
8. אם לא בירך, עירובו עירוב [ד].
9. אם לא אמר שהעירוב בא להתיר את הליכתו, אין עירובו עירוב [ד].

כ. דין עירובי תחומין ביום טוב שחל להיות סמוך לשבת (סימן תטז)

1. גם ביום טוב יש איסור תחומין, ואפשר לעשות עירוב תחומין, לצורך יום טוב [ד].
2. חל יום טוב בערב שבת או ביום ראשון, שבת ויום טוב מוגדרים שתי קדושות [א].
3. שני ימים טובים של גלויות, דינם כשתי קדושות [ב].

4. אפשר לערב לשני הימים באותו כיוון, ואפשר לערב לשני הימים, בכיוונים שונים. ואפשר לערב רק אחד משני הימים.
5. הרוצה לערב לשני הימים באותו כיוון, צריך להניח את עירובו, בערב היום הראשון, במקום שמור, כדי שיהיה במקומו בכניסת היום השני.
6. אם רוצה לערב בשני כיוונים שונים, צריך לדאוג שהעירוב של היום השני, נמצא בתוך תחום העירוב, של היום הראשון [ג].
7. שני ימים טובים של גלויות, הן קדושה אחת, לדין תחומין [א].
8. אי אפשר לפצל את העירוב של ראש השנה לשני כיוונים שונים, אלא העירוב הנעשה בערב יום ראשון, חל עבור שני הימים [א].
9. ובעירוב זה, אין צורך לדאוג שיהיה קיים, בכניסת החג השני (יג).
10. יום כיפור, דינו כשבת לדיני עירוב תחומין ועירובי חצרות [ה].

הלכות ראש חודש (סימנים תיז – תכח)

כא. הלכות ראש חודש (סימן תיז)

1. ראש חודש מותר בעשיית מלאכות [א].
2. יש מקומות שנשים נוהגות להימנע ממלאכות מסוימות, הדורשות טרחה רבה [ב].
3. עם זאת, אין זה איסור, אלא מנהג שלא מחייב [ב].

כב. דין תענית בראש חודש (סימן תיח)

1. אסור לצום בראש חודש [א].
2. מותר להתענות תענית חלום, אלא שצריך לצום יום אחר, מפאת העובדה שצמו בראש חודש [ה].

כג. דין סעודת ראש חודש (סימן תיט)

1. מצוה להרבות בסעודה בראש חודש. ובעיקר ביומו.

כד. דיני הספד בראש חודש (סימן תכ)

1. אין להספיד בראש חודש (ד).

2. מותר להספיד תלמיד חכם, אם חל יום קבורתו בראש חודש (ד).
3. אין לעורר מריבה מול אבלים המבקשים להספיד את מתם בראש חודש, אלא ישתדלו למעט (ד).
4. הספרדים נוהגים לומר בראש חודש את צידוק הדין, ואת הקדיש המיוחד לאבלים, והאשכנזים נמנעים [ב].

כה. קריאת "ובראשי חדשיכם" בפסוקי דזמרה (סימן תכא)

1. בבוקר ראש חודש, נהגו בני אשכנז לקרוא, יחד עם קריאת פרשיות הקורבנות, גם את פסוקי קורבן ראש חודש. אך מנהג הספרדים שלא לאומרו [א].

כו. סדר התפלה והלל בראש חודש (סימן תכב)

1. בשלושת העמידות של ראש חודש, מוסיפים יעלה ויבוא, בברכת רצה [א].
2. אם שכח להזכיר יעלה ויבוא בלילה, אינו חוזר [א].
3. אם שכח בשחרית או במנחה, עליו לחזור [א].
4. אם שכח ועדיין לא התחיל ברכת מודים, אומרו במקום שנזכר [א].
5. אם נזכר קודם שסיים את העמידה, חוזר לרצה [א].
6. אם לא נזכר עד שסיים את העמידה, חוזר לתחילת העמידה [א].
7. למנהג אשכנז, המסתפק אם אמרו אם לאו, אינו חוזר. אך למנהג הספרדים, עליו לחזור [א].
8. לאחר העמידה, קוראים הלל בדילוג [ב].
9. למנהג אשכנז מברכים על הלל, ולמנהג הספרדים אין מברכים [ב].
10. חלק מקהילות הספרדים נהגו ששליח הציבור מברך. (יז)
11. במקום שאין מנהג ברור, לא יברכו (יז).
12. אין לשוחח בעת קריאת ההלל [ה].
13. אם שוחח באמצע הלל, ימשיך מן המקום שהפסיק [ה].
14. מותר להפסיק באמצע הלל, כדי לענות ברכו, קדיש, או קדושה (כז).
15. יש לקרוא את ההלל מעומד [ז].

כז. סדר קריאת התורה בראש חודש (סימן תכג)

1. בראש חודש קוראים בתורה את הפרשיה של קרבן התמיד, עד סוף הפרשיה של קורבנות ראש חודש, שבפרשת פנחס [א].
2. ארבעה עולים לתורה בראש חודש, ואין לגרוע או להוסיף [א].
3. מתפללים גם תפילת מוסף [ג].
4. נוהגים לחלוץ את התפילין, לפני תפילת מוסף [ד].

כח. דין הזכרת יעלה ויבא בברכת המזון (סימן תכד)

1. מזכירים יעלה ויבוא בברכת המזון, בברכת רחם על ירושלים [א].
2. אם לא אמר, אינו צריך לחזור [א].

כט. דיני ראש חדש שחל להיות בשבת (סימן תכה)

1. כאשר חל ראש חודש בשבת, מוסיפים יעלה ויבוא בברכת רצה, בערבית שחרית ומנחה [א].
2. בתפילת מוסף מוסיפים תפילה מיוחדת, הכוללת בתוכה הן את מוספי השבת, והן את מוספי ראש חודש [ג].
3. בשבת ראש חודש, ובשבת ערב ראש חודש, קוראים הפטרה מיוחדת [ב].

ל. דין ברכת הלבנה זמנה (סימן תכו)

1. יש לברך את ברכת הלבנה, בתחילת החודש [א].
2. אין לברך בטרם יחלפו שבעה ימים [ד].
3. לכתחילה נוהגים לברך במוצאי שבת, כשלבוש בבגדים נכבדים ונעימים [ב].
4. אבל אם יש חשש שהעננים יכסו את מראה הלבנה, אין להמתין עד מוצאי שבת [ב].
5. יש נוהגים לברך את הלבנה, לאחר שלושה ימים מן המולד (כא).
6. אין לברך אלא בלילה, כשנהנים מאורה [א].
7. לכתחילה, אין לברך על הלבנה תחת הגג. אבל חולה רשאי [ד].

מפתח נושאים

**מפתח נושאים כרך ח'
הלכות שיתופי מבואות, הלכות תחומין,
הלכות עירובי תחומין והלכות ראש חודש
סימנים שפ"ו – תכ"ח**

ההפניה לסימן באותיות מודגשות. אות ללא סוגריים מפנה לסעיף בדברי המחבר והרמ"א, ואות בסוגריים מפנה לסעיף קטן בפרושנו. מספר בסוגריים מפנה להערה. הציון (הק) מפנה להקדמה לסעיף.

א:

אורח – **שצא** ב, (יט-כ).

ב:

ביטול רשות – **שצא**, (א).

בניין וסתירה בכלים – **שצד**, הע' 1.

ברירה – **שצז** (כח), **תט** (נ-נא), הע' 10, **תיג** (הק').

ברכת הלבנה:

אבל בברכת הלבנה – **תכו** (ח).

אופן אמירת הברכה ופירושה – **תכו** ב, (יא), (יב), (טו-יח), (כב).

ביום או בבין השמשות – **תכו** (ב).

ברבים או ביחיד – **תכו** ב, (ג).

במוצאי שבתות ומועדים – **תכו** ב, (ג), (ד), (ה), (ח), (ט).

בשבת או יום טוב – **תכו** (י).

כשמכוסה הלבנה בעננים – **תכו** (ב).

ממתי אפשר לברך – **תכו** ד, הע' 7.

נשים בברכת הלבנה – **תכו** (א), הע' 1.

עד מתי אפשר לברך – **תכו** ג, (יט), (כ).

עיוור בברכת הלבנה – **תכו** (א).

ה:

הוצאה וטלטול ביו"ט – **שצז** (ו).

הלוח העברי, קביעת השנים המעוברות, החודשים המעוברים, וסדר הפרשיות:

יסודות הלוח העברי – **תכח** (הק'), הע' 1.

כללים בקביעת המועדים – **תכח** א, (א), ב, ג (יד).

קריאת התורה במשך השנה הפשוטה/המעוברת: **תכח ד**.

כללים בקריאת התורה וההפטרה:

הפטרה בצום גדליה – **תכח** (סז).

הפטרות וחלוקת הפרשיות ניצבים וילך – **תכח ח**, (סח-עד).

חלוקת פרשת האזינו – **תכח ה**, (לג), (לה), הע' 10.

מענייני ההפטרה – **תכח ח**, (עה-עז).

קללות בפרשת בחוקותי ופרשת כי תבוא – **תכח ו**, (מו-מט).

שמונה פסוקים אחרונים שבתורה – **תכח ז**, (נא).

ל:

לחי/קורה – **שפו** (הק'), **שצב** (מא).

מ:

מבוי:

הגדרה – **שפו** (הק'), א, (א). **שצב** הע' 7.

שיתופי מבואות:

אם מועיל לעירובי חצירות – **שפז א**, (ב).

אם סומכים על חזקה – **שצב** (הק').

במה וכיצד משתפין – **שפו א**, (א), הע' 2, (ד), (ו), (ח), ג, (כב), (כח), ה, ו (מו).

שפז (יז) הע' 1 **שצג** (ז-ח) **שצד** (ה).

ברכה על שיתופי מבואות – **שצה** (ו).

גוי שדר עם ישראלים במבוי – **שפט** (הק'), (ו), הע' 1. **שצ** (הק'), (ה), (י). **שצא**

(ו-ח), (יג-טז), **שצב ח**, (נח).

המזכה לרבים – **שצב ח**, (נה).

כשלא שיתפו/עירבו – **שפח** (ג-ז).

מוקף חומה/גדר – **שצא** (יא).

עירוב בשבת או יו"ט – **שצב** (הק') א הע' 1. (ג), (ו), (ח), (י-יא).

ע:

עירובי חצירות – **שפז** (הק') **שצג** (הק'), (ז-ח).

עירובין לערים בזמן הזה – **שצב ט**.

עירובי תחומין:

בבין השמשות – **טטו ג**, (ז).

הוא ועירובו במקום אחד – **טט ב**, (ח).

היכן רשאי לילך – **תח** (יב-יג), (כ), (לד), (לט).

כיצד לעשות – **תח** א, (ה). **תט** ז, (כו), (ל), יא (נה), (נז), יג (פא), **תי** (ג) **תטו** א (א-ב) ד (יד).

למי מותר לערב – **תיד** (הק') (א).

עירוב ע"י שליח – **תט** ח (מא) (מח).

עניינם – **תח** (הק'), (ט). **תיג** הע' 1.

צ:

צורת הפתח – **שפו** (הק').

ר:

ראש חודש:

הספד בראש חודש – **תכ** (ד).

סעודה בראש חודש – **תיט** (א).

עניינו ומהותו – **תיז** (הק').

עשיית מלאכה בראש חודש – **תיז** (ג), (ד), הע' 2.

צידוק הדין בראש חודש – **תכ** ב, (ט).

תענית בראש חודש – **תיח** (א), (ז), (יב).

יסודות הלוח העברי – **תכח** (הק'), הע' 1.

ראש חודש שחל בשבת:

בתפילה – **תכה** א, (א-ג), ג, (כג).

קריאת התורה וההפטרה – **תכה** ב, (ה-יד), הע' 2. וכשחל ראש חודש בראשון:

תכה ב, (טז-כ).

תפילת ראש חודש:

אמירת ובראשי חודשיכם לאחר פסוקי קרבן התמיד – **תכא** (א), (ב).

הלל של ראש חודש אמירתו, וברכה עליו – **תכב** (יא-כג) הע' 3, (לב), ו, (לג).

הפסק בהלל – **תכב** ד, (כז), ה, (כט).

חילוק הפסוקים לפי העולים – **תכג** ב, (ד).

מוסף וקדושה – **תכג** ג, (יב).

מתי חולצים את התפילין – **תכג** ד, (טו).

מתי מחזירים את הספר תורה – **תכג** (יא).

קדיש – **תכ** (ח), (ט). **תכג** (א). **תכה** (ד).

קריאת התורה – **תכג** א, (ב), (ג).

שכח לומר יעלה ויבוא בברכת המזון – **תכד** א, (ב), (ד), הע' 1.
שכח לומר יעלה ויבוא בתפילה – **תכב** א, (ב-י).

ש:

שיתופי מבואות – **שפז** (הק')

ת:

תחומין:

אלפיים אמה, כיצד לחשב – **שצח** (הק'). **שצט** (הק'), (א-ג), (כד).
הגדרה/האם תחומין מן התורה – **שצו** (הק'), הע' 1. **תד** (הק').
היוצא חוץ לתחום ברשות (כגון מיילדת או חייל) – **תז** א, (ג), ט, הע' 1.
המגיע ממטוס בשבת איזה תחום יש לו – **תד** (ד).
המשאיל כלים לנכרי – **תא** ב, (יד).
הנכנס לעיר באמצע שבת/יו"ט – **ת** (ו), הע' 1. **תה** (ו), (ז).
כלים שיצאו וחזרו – **תה** (מה), (ג-נא), הע' 8.
נאמנות על תחום שבת – **שצט** יא, (נד).
עיבורה של עיר – **שצח** ה, (כב), (כד), (כו).
תחום של כל אדם/כלים במקום ששביתתם – **שצז** (הק'), א, (ו), ג. **ת** (ה), (ח).
תחום של כל אדם ללכת ולטלטל ברה"ר – **שצו** (הק'), א, (י), (יד). **שצז** (א) תה
(ב), ה.